

בחינה ביקורתית של האשמות "רצח העם" במלחמת חרבות ברזל

דני אורבך, יונתן בוקסמן, יגיל הנקין, יונתן ברוורמן

עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 213

אוניברסיטת בר-אילן
עיונים בביטחון המזרח התיכון מס' 213

בחינה ביקורתית של האשמות "רצח העם" במלחמת חרבות ברזל

דני אורבך, יונתן בוקסמן, יגיל הנקין, יונתן ברוורמן

בחינה ביקורתית של האשמות "רצח העם" במלחמת חרבות ברזל

**Debunking the Genocide Allegations: A Reexamination of
the Israel-Hamas War (2023-2025)**

Danny Orbach, Jonathan Boxman, Yagil Henkin, Jonathan Braverman

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים (בס"א)
אוניברסיטת בר-אילן
רמת גן 5290002
טל' 03-5318959
besa.center@biu.ac.il

ISSN 0793-1042

יולי 2025

© כל הזכויות שמורות
תמונת שער: דובר צה"ל

מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים

מרכז בגין-סאדאת למחקרים אסטרטגיים (מרכז בס"א) עורך מחקרים מכווני מדיניות בנושאים אסטרטגיים - במיוחד בנושאים הקשורים לביטחון הלאומי של ישראל ולמדיניות החוץ שלה - ובסוגיות אזוריות במזרח התיכון.

פרסומיו של מרכז בס"א מכוונים אל מקבלי ההחלטות הישראלים הבכירים במערכת הפוליטית, במסד הביטחוני ובשירות החוץ של ישראל, וכן אל הסגל הדיפלומטי, התקשורת, הקהילה האקדמית, מנהיגי הקהילות היהודיות ברחבי העולם והקהל המשכיל באופן כללי.

המרכז מקיים כנסים בין-לאומיים, הרצאות ותדרכים המיועדים לקהל בין-לאומי ומקומי. באירועים אלה משתתפים מומחים מובילים בתחומם מן האקדמיה ואנשי מעשה מהארץ ומחו"ל. מרכז בס"א פיתח שיתופי פעולה פוריים עם מכונים מובילים בתחום המחקר האסטרטגי בכל רחבי העולם.

ועד מנהל

פרופ' אמנון אלבק, פרופ' גיל אפשטיין, פרופ' רמי גינת, פרופ' יהושע טייטלבוים, מר זהר ינון, פרופ' גלית נהרי, פרופ' אריה צבן, פרופ' ג'ונתן ריינהולד, פרופ' איתן שמיר.

צוות המרכז

מנהל המרכז: פרופ' איתן שמיר

חוקרים: תא"ל (מיל') ערן אורטל, פרופ' אפרת אביב, ד"ר שי אטיאס, סא"ל (מיל') ד"ר רפאל בוכניק-חן, ד"ר זיו בורר, פרופ' יעלי בלוך-אלקון, אלוף (מיל') ד"ר יעקב בנג'ו, סא"ל (מיל') ד"ר שאול ברטל, ד"ר לורן דגן עמוס, אלוף (מיל') גרשון הכהן, ד"ר עדו הכט, השגריר מיכאל הררי, תא"ל (מיל') ד"ר מוני חורב, פרופ' ולדימיר (זאב) חנין, פרופ' יהושע טייטלבוים, פרופ' אודי לבל, ד"ר אלון לבקוביץ, סא"ל (מיל') דוד לוי, ד"ר יוסף מן, פרופ' שמואל סנדלר, פרופ' יונתן פאקס, ד"ר אייל פינקו, ד"ר נתנאל פלמר, פרופ' אפרים קארש, ד"ר עוזי רובין, ד"ר אלישבע רוסמן, ד"ר עילי רטיג, פרופ' יונתן ריינהולד, אל"מ (מיל') שי שבתאי, מר רן שגב, סא"ל (מיל') ד"ר דני שוהם, ד"ר אמירה שיף, פרופ' שלמה שפירא.

מרכזת: אלונה ברינר

מנהלת משרד ושיווק דיגיטאלי: שני שריקי

עריכה באנגלית: יהודית לוי

בחינה ביקורתית של האשמות "רצח העם" במלחמת חרבות ברזל

דני אורבך, יונתן בוקסמן, יגיל הנקין, יונתן ברוורמן

פרופ' דני אורבך, היסטוריון צבאי, החוגים להיסטוריה כללית ולימודי אסיה, האוניברסיטה העברית
ד"ר יונתן בוקסמן, מומחה למחקר כמותי ועורך אקדמי
ד"ר יגיל הנקין, היסטוריון צבאי, המרכז האקדמי שלם, ומכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון
עו"ד יונתן ברוורמן, עורך דין לדיני לחימה

רק העיוורים זקוקים למורי דרך בשטח פתוח ומישורי [...] לימדו בכתביו של אריסטו, אך אל תכפפו את ראשיכם בפני סמכותו - השתמשו בנימוקים, או שלכם או של אריסטו, ולא בציטוטים ובבעלי סמכא, כי אנו עוסקים בעולם החושים שלנו ולא בעולם של נייר.

גלילאו גליליי, דיאלוג על שתי מערכות העולם המרכזיות¹

1 Galileo Galilei, Dialogue Concerning the Two Chief World Systems (1632). Trans. Stillman Drake Doubelday and Company, 1957), p.26.

תוכן עניינים

6	Executive Summary
27	תקציר מנהלים
41	הקדמה
	פרק ראשון:
51	הרעבה, ציטוט מעגלי ותיקון רטרואקטיבי דומם
	פרק שני:
106	בעיית הקונטקסט החסר: לחימה אורבנית ואתגריה
	פרק שלישי:
133.....	טבח מכוון באזרחים
	פרק רביעי:
161.....	התקפות "משוללות הבחנתיות ומידתיות"
	פרק חמישי:
	מספר ויחס ההרוגים, נתוני משרד הבריאות של חמאס ו"מסך
187.....	אשליית הוודאות"
	פרק שישי:
218	מתודולוגיה של טעויות והטייה הומניטרית
	פרק שביעי:
	ערפל הקרב: האמינות של אומדן נפגעים אזרחיים וצבאיים
235	באזורי סכסוך
	פרק שמיני:
249....	משפך המידע ההפוך: המתודולוגיה הלקויה של טענת רצח העם
274.....	סיכום

Debunking the Genocide Allegations: A Reexamination of the Israel-Hamas War (2023-2025)

Danny Orbach, Jonathan Boxman, Yagil Henkin, Jonathan Braverman

EXECUTIVE SUMMARY

This research offers a thorough historical exploration and a quantitative-statistical analysis of the allegation that the State of Israel committed genocide against the Gazan population following the October 7, 2023, massacre. Specifically, we address the claims that Israel intentionally starved the Gazan population, that IDF ground forces deliberately massacred civilians, and that the Israeli Air Force (IAF) carried out indiscriminate bombings, failing to distinguish between combatants and civilians and conducting disproportionate strikes.

The goal of this study is to carefully assess both primary and secondary sources in order to draw independent conclusions about the factual aspects of the conflict. This process involved reviewing testimonies, primary sources, and the methodology of data collection utilized by organizations and researchers promoting the genocide allegation, as well as conducting statistical analysis and distinguishing between narratives promoted by various parties and verified facts. The purpose of our investigation is to identify the factual events that occurred, not to engage in legal or ethical discourse. While discussing the war's legal and ethical implications is important, we firmly believe such discussion must be grounded in a solid foundation of facts to be meaningful as well as relevant.

Our focus on factual analysis in no way diminishes or ignores the severe human suffering in Gaza, nor does it seek to downplay the rhetoric or policy failures of the Israeli government. However, as we demonstrate throughout this report, subordinating factual analysis to the advocacy of a specific policy or ethical position undermines our ability to understand the facts needed to shape informed policy and

ethical conduct. Therefore, we have made every effort to avoid taking any stance or offering recommendations that are not rooted in a comprehensive factual analysis.

This research is structured into eight chapters, each addressing different aspects of the Israel-Gaza conflict:

- **Chapter 1** examines accusations of the deliberate starvation of Gaza's civilian population.
- **Chapter 2** addresses the lack of sufficient context for understanding Israel's military actions during the war, particularly the challenges of urban warfare. We focus primarily on Hamas' "human shields" practice and overall strategy, recognizing that war is shaped by reciprocal measures taken by all parties involved. Thus, the actions of one side to the conflict cannot be assessed without considering those of its adversary.
- **Chapter 3** provides an in-depth analysis of claims regarding deliberate killings of civilians.
- **Chapter 4** investigates allegations that Israel systematically violated the principles of distinction and proportionality in its strikes on the Gaza Strip.
- **Chapter 5** critically reviews Gaza Health Ministry (GMOH) data and manipulations. While recognizing the uncertainty of the available figures, we offer a speculative scenario for how these manipulations skewed the actual gender and age distribution of casualties, and draw conclusions as to plausible combatant-civilian casualty ratios.
- **Chapter 6** explores the capability of UN agencies, humanitarian organizations, and major media outlets to assess humanitarian crises in closed societies under oppressive regimes such as Hamas-controlled Gaza. It draws a comparison to Iraq under U.S. sanctions between 1991 and 2003, and explores the inability of said organizations to pierce the heavy-handed humanitarian deceptions of the Iraqi regime.

- **Chapter 7** evaluates the ability of UN agencies and human rights organizations to credibly distinguish between civilians and combatants among war casualties in contexts marked by manipulation and politicization within closed or controlled societies. This chapter includes findings from a comparative analysis of the 2002 Battle of Jenin, the 2006 Lebanon War, and previous conflicts in Gaza.
- **Chapter 8** analyzes the methodologies used by UN agencies, human rights organizations and affiliated journalists and researchers that have led to recurring analytical failures, as well as the lack of subsequent insights or corrective action, even when these failures were eventually acknowledged by the same organizations.

Our key findings are as follows:

Chapter 1

1.A. Claims of starvation prior to March 2, 2025, were based on erroneous data, circular citations (creating a media “echo chamber”), and a failure to critically review sources. These starvation claims are not based solely on the ethical or legal interpretation of disputed data, but on a continuous pattern of reliance on empirically inaccurate information, unfulfilled predictions, and a failure to acknowledge errors, even after false data was debunked and withdrawn by those who introduced it. In fact, throughout most of the war more provisions were delivered into Gaza than prior to October 7, by a margin greater than any credible estimates of loss of Gazan agricultural production. Specifically, claims of deprivation are based on three empirically false assumptions.

First, there is the erroneous evaluation of the amount of food brought into the Gaza Strip prior to the war, which is currently used to estimate the number of food trucks required for Gaza’s survival. UN agencies and human rights organizations claim that **500 trucks** must be provided daily to prevent starvation, alleging that, prior to the outbreak of the war, this was indeed the number of trucks arriving each day, with 150-180 (or up to 300, according to some sources) loaded with food. **However, this claim is patently false.**

A straightforward review of pre-war OCHA (the UN agency tasked with the transfer of aid and other goods into Gaza) data shows that throughout 2022, an average of only 292 trucks entered Gaza daily, half of which were loaded with construction materials, and of which only 73 were food trucks. Contrary to prevailing assumptions there is no evidence of widespread, life-threatening deprivation during that period. In fact, infant mortality rates in Gaza decreased, and life expectancy rose throughout 2006-2022 at rates comparable to those in Jordan, Egypt, and the West Bank. By 2022, the gap between Gaza and the West Bank in these parameters had narrowed, while Gazan life expectancy remained higher and its infant mortality rate lower than those of both Jordan and Egypt. The assumption that 500 daily trucks prior to the war were barely sufficient to keep Gazans perched on the brink of disaster led UN agencies and human rights organizations to wrongly conclude that fewer than 500 trucks per day entering Gaza must by definition result in starvation. This fallacy formed the basis for inaccurate calculations, including by the IPC, which have been widely disseminated in media reports and public discourse.

1.B. A second assumption made by UN agencies, human rights organizations, and many media outlets was that local food production in the Gaza Strip prior to the war was significantly higher than actual figures suggest. An Amnesty International report on this matter claimed that 44% of food consumption in Gaza was locally produced, and therefore the destruction of local production sources contributed to starvation. However, our review of this report reveals that it was based on an unclear calculation of Palestinian Central Bureau of Statistics (CBS) data from the early months of the war, which did not concern calorific intake. Rather, it merely compared between household expenditures on imported foodstuff to domestically produced foodstuffs. Most domestically produced food in the Strip consists of expensive items such as meat (raised on imported animal feed), fish, vegetables, and fruit. In contrast, the bulk of caloric intake comes from cereals and oils, which are not produced locally and are largely distributed as in-kind aid by UNRWA and the World Food Program (WFP). Together, these agencies account for 40% of the Strip's required caloric consumption. The common assessments also failed to account for available data concerning Gaza's extremely

limited agricultural output and the basic food consumption patterns of neighboring countries, which would have uncovered the implausible nature of their conclusions. **In fact, local agriculture in Gaza is unlikely to have accounted for more than 12% of the caloric intake prior to the war, even before subtracting exports of domestically produced foodstuff or meat, dairy and eggs produces with imported animal feed at a low conversion efficiency.**

1.C. The third assumption made by UN agencies and human rights organizations pertains to the total amount of food entering the Gaza Strip during the war. Based on our analysis of available data, a maximum of 82 food trucks were needed daily during the war to ensure food supply equal to the prewar situation, without allowing for greater caloric density and efficiency of provisions during the war. On average, Israel exceeded this number up to the January 2025 ceasefire (during which the territory was flooded with food supplies sufficient for six additional months), providing a food supply sufficient to meet the caloric needs of the entire population, and also meeting other important nutritional parameters.

However, during the May 2024 Israeli military offensive in Rafah, UNRWA claimed that the number of trucks entering the Strip had dropped by 70%, below the pre-war levels, and persisted in this claim in the following months. This claim was disputed by reports from the IDF's Coordinator of Government Activities in the Territories (COGAT), which showed that there was no reduction in food supplies and that May shipments were greater than those in April and that supply levels in the following months remained, on the average, higher than the preceding period – and in any event significantly greater than pre-war levels. UNRWA was eventually forced to retroactively correct its figures around December 2024, although these corrections were never publicly announced – or reported in the media. Updated UN data now conforms with COGAT's assertion of increased supplies following May 2024. Despite this, false reports concerning a drop in humanitarian supplies following the Rafah operation continue to be circulated, perpetuating claims of deliberate starvation.

1.D. Nevertheless, we strongly criticize the Israeli government's decision in March 2025 to halt aid supplies to Gaza, notwithstanding the systematic looting and profiteering of aid by Hamas. Eventually, humanitarian aid resumed in May 2025, with an average of 100 trucks delivered daily, a number that was later increased to 170 per day. This supply level again exceeded pre-war measures. Despite this, the challenge of ensuring aid reaches Gazan civilians without being seized by Hamas persists. **Thus, the promotion of alternative distribution methods (such as the Gaza Humanitarian Fund, GHF, efforts starting on May 24, 2025) to deliver aid without enabling looting or seizure by Hamas is not only a militarily legitimate practice but a humanitarian necessity. And yet, it was wrong to block traditional distribution methods before viable alternatives were established.**

1.E. At the time of the publication of this report we are still engaged in an ongoing dialogue with the noted scholar Michael Spagat concerning his family survey on war casualties in Gaza, conducted during December 2024-January 2025. Methodological questions, most glaringly in regard to the seemingly massive over-representation of imprisoned family members in the survey population, and the low household size and number of children reported by this population, remain. However, insofar as the survey is representative and methodologically sound, the low level of non-traumatic death of children reported by the survey participants does not support a scenario of widespread malnutrition, let alone starvation-driven excess mortality. What excess non-violent mortality that has been reported is miniscule in comparison to projections circulated by the IPC, or the much-quoted Lancet studies. It is also concentrated amongst the middle-aged and elderly, and seems to be representative of the inability of Gaza's medical system, which prior to the war offered near-Western level comprehensive coverage, to continue providing life-extending and life-saving treatments to individuals suffering from chronic diseases and acute conditions. This is a function of prioritizing treatment of traumatic injuries, disruption of medical supplies, and disruption of hospital activities by recurrent Hamas abuse of medical facilities and resultant IDF raids – raids which also inflicted severe damage on medical infrastructure.

1.F. In order to offer a grounded assessment, rather than one based on partial and slanted real-time reports, we are deferring judgement on the operation of the GHF aid distribution compounds and related shooting incidents. Our follow-up update, hopefully towards the end of the upcoming ceasefire, will focus on this issue. Instead, we limit ourselves to noting the context, competing claims, and identifying those claims which seem to us either sufficiently validated or conclusively debunked. More generally, this choice reflects our approach which prioritizes accuracy over immediacy, and general skepticism about the possibility of reaching conclusive findings in the immediate fog of war.

Chapter 2

2. A. **A central flaw in the body of research outlining accusations of severe and deliberate war crimes by Israel in Gaza is the complete omission of any discussion about Israel's adversary in the conflict, namely Hamas, and its tactics.** It is impossible to properly assess the actions of the IDF (or any other military) without considering the specific conditions under which it operates. Additionally, one cannot reach ethical conclusions without understanding and addressing the factual circumstances of combat. Any conflict is inherently reciprocal, where one party's actions influence the response of the other, shaping the means employed and the potential scope of military maneuvers.

2.B. **Through a comparative historical analysis, we demonstrate that the war in Gaza represents one of the most complex military challenges ever faced by any Western army.** Not only is the conflict being waged in an urban environment, which naturally presents significant obstacles for the offensive force and offers a multitude of defensive advantages in a three-dimensional terrain, but Hamas has also spent decades developing the most extensive subterranean tunnel network ever documented in military history. These tunnels span over 500 kilometers and include 5,700 connective shafts, all integrated into the civilian infrastructure of the Gaza Strip.

2.C. Relying on original documents, visual evidence, and numerous other sources, we demonstrate that Hamas, according to reports from its own operatives, consistently employs Gazan civilians as “human shields” to deliberately increase casualties and, in turn, amplify international pressure on Israel. In fact, the practice of increasing civilian fatalities to limit Israeli operations and generate international pressure is a central component of Hamas’ battlefield tactics. Hamas has used civilian homes, hospitals, and schools to store weapons, launch rockets, house combatants, and establish operational positions. Its operatives also wear civilian clothing to blend in with the population in areas designated as “safer” or humanitarian zones. Most notably, Hamas has focused on booby-trapping a vast number of buildings, leading to widespread devastation in the Gaza Strip—destruction that surpasses that typically seen in high-intensity urban warfare in other conflicts.

While these facts do not justify any action undertaken by the IDF nor absolve it of its obligation to comply with international law, nor do they serve as an argument against the possibility of war crimes, it is crucial to consider these circumstances when analyzing the Gaza war, especially when making legal or ethical judgments about the conduct of the conflict.

Chapter 3

3.A. There is no evidence to suggest a systematic Israeli policy of targeting or massacring civilians. Our assumption is that every war involves war crimes, and it is the responsibility of the military to investigate, identify, and hold accountable those responsible in order to minimize such transgressions as much as possible. Throughout our research, we have also reviewed verified forensic evidence that may indicate war crimes committed by individual IDF soldiers. However, those who accuse Israel of genocide erroneously suggest that most civilian casualties in Gaza were entirely unjustified from a military standpoint, portraying those cases in which deaths do seem unjustified not as outliers, but as part of a broader, systematic, and deliberate policy of extermination by the IDF. **The small number of instances involving persuasive supportive evidence of intentional killings by military personnel does not support this accusation.**

3.B. For example, among the numerous accusations presented by UN agencies, human rights organizations, and media platforms in one major database we studied, we located descriptions of incidents with evidence or specific claims of deliberate killings that account for a total of only 61 fatalities out of the 50,021 war casualties reported by the Gaza Health Ministry in their March 2025 report. Furthermore, some of these accusations are based on unreliable sources.

3.C. Our research includes a thorough review of social media posts, videos, and testimonies, juxtaposing these reports with existing data to assess their credibility. **Our findings reveal that the majority of cases, which include forensic evidence and raise suspicions of severe war crimes, are typically instances of unjustified civilian deaths occurring during operations to clear buildings or Gazans entering “forbidden zones” declared by the IDF (in a few cases carrying white flags).** We have carefully examined the military justification (or lack thereof) for such offensive actions, identifying the cases that strongly suggest potential war crimes.

3.D. **It is important to emphasize that, throughout the Israeli-Gaza War, no credible forensic evidence has been provided to substantiate claims of close-range mass killings of civilians or executions of helpless noncombatants.** The majority of such allegations appear to be based on Hamas-related organizations who offer no tangible evidence. **This contrasts sharply with the substantial forensic evidence documenting atrocities in the 2025 massacres of Syrian Alawites, the Battle of Mosul, the Second Gulf War, and, of course, the October 7 attacks.** However, there is credible forensic evidence for possible atrocities committed by IDF soldiers during the March 2025 attack on paramedics in Tal al-Sultan, a case that we examine in detail.

3.E. **Subsequently, we provide a detailed and comprehensive review of testimonies from physicians associated with the Palestinian American Medical Association (PAMA), who volunteered in Gaza and made claims of the systematic murder of Palestinian children by IDF soldiers. We demonstrate that these claims are statistically and quantitatively improbable, contradict other studies on the distribution of injuries in the Strip, and are scientifically dubious.**

Specifically, we question why physicians who have worked in Gaza's hospitals for months claimed they never encountered armed Hamas operatives or infrastructure on hospital grounds, which contradicts the testimonies of Israeli hostages, a kidnapped Yazidi woman unrelated to the Israel-Palestine conflict, a Kurdish volunteer physician, and many Palestinians, which are also supported by forensic evidence produced by the IDF. **Furthermore, we show that reports from volunteer physicians on the use of Israeli drones armed with sniper rifles to hunt down children throughout the Gaza Strip are contradicted by the facts.** The IDF does not possess such weapon systems, and to date, we were unable to find credible reports of similar platforms being used by other militaries as well, except an improvised platform used by the Ukrainians.

Chapter 4

4.A. We have found no evidence to support claims of deliberate bombing of civilians by the IDF during the war, nor any indication of carpet bombing intended to inflict mass civilian casualties in Gaza. While we did identify a significant number of tragic cases where innocent civilians were killed, some of which raise concerns about negligence, lack of caution, or even disregard for human life, **it is clear that the IDF has employed numerous protective measures to minimize “collateral damage.” Some of these precautions are unprecedented in global military history and have come at a significant cost to the IDF, particularly in terms of losing military advantages such as the element of surprise.** Moreover, senior military command has vetoed several operations due to concerns over disproportionate collateral damage. As a result, urban warfare experts have raised concerns that IDF tactics, such as focused warnings to evacuate specific areas, may set unrealistic operational standards for other militaries in the future.

4.B. Our review of the evidence includes a thorough examination of key principles of international law, particularly the principle of proportionality. We demonstrate how IDF policy in this regard is misrepresented in mass media as well as in reports by UN agencies and human rights organizations. **One common claim is that the IDF uses a so-called**

“convertibility quota” for permissible collateral damage, such as a standard of 20 civilian deaths for every junior Hamas operative or 100 for a senior operative. However, this claim has never been substantiated. In reality, this restriction is not a “quota” or a fixed standard for expected collateral damage, but rather a calculation determined by the military high command that sets the maximum acceptable damage relative to the expected military gains from an operation. This calculation is adjusted according to the specific combat scenario and is subject to the directives of the IDF Chief of the General Staff. It is also frequently updated in real-time according to available intelligence and decisions made by the high command.

Crucially, even when a planned attack meets the permissible standards for collateral damage, it is not automatically approved for execution by IDF command. Every offensive measure, whether targeting a senior or junior operative, must undergo a chain of approval, and there is no “quota” or fixed standard that automatically permits its execution. In some instances, commanders have aborted attacks even when the predicted damage falls below maximum thresholds, based on a variety of considerations. **Through several examples, we demonstrate that the IDF has, in many cases, refrained from launching air raids despite clear opportunities to target enemy combatants, due to their proximity to civilians.**

4.C. In our research, we conducted a meticulous analysis of the quantities of IDF armaments used, comparing them to examples from other war zones, and we demonstrate that these do not support any pattern of indiscriminate bombings. On the contrary, a very high number of civilian casualties can result from single bombs, especially when civilians are packed in densely-populated humanitarian shelters. In such circumstances, a military force aiming to maximize civilian casualties would likely opt for methods requiring the least amount of ammunition, unlike the case in Gaza.

4.D. Another key issue we address is the question of so-called “safe zones”. After reviewing the matter, we highlight the generally inaccurate media coverage of this issue, both in terms of its legal implications and quantitative reporting. According to international law,

safe zones are areas designated through mutual agreement between the conflicting parties—in this case, Israel and Hamas—who must both commit to refraining from military activities within these zones. Since Hamas refused this commitment, Israel could only declare areas that were “relatively” safe. Nevertheless, the accusations that Israel conducted strikes in these zones in the same manner as in other areas are unfounded. **The limited quantitative data available to us indicates that only about 1.2% of fatalities reported by the Gaza Health Ministry (GMOH) were located within these zones.** While accurate data may suggest a slightly higher figure, it still represents a negligible proportion of the total number of deaths. **The areas to which Israel directed Gazan civilians for evacuation were indeed safer than other parts of the Strip, by many orders of magnitude.**

4.E. We have also examined claims against Israel for violating the principle of proportionality due to the use of “dumb” bombs, drones, and AI. Our analysis shows that these claims stem from a misunderstanding of military realities (such as underestimation of the actual accuracy of “dumb bombs” dropped by “smart pilots”) as well as the economic constraints and availability of weaponry in the international arms market. Military, technical, and economic factors make it clear that no army can avoid using “dumb” bombs, as there is a shortage of precision-guided munitions (PGMs) available on the international market or through self-production. Legally, there is no prohibition against their use, provided they are deployed in accordance with military necessities, with proper precautions to minimize collateral damage and adherence to the principle of proportionality. **Furthermore, allegations that drones were used to “hunt” children have not been supported by any credible evidence.**

4.F. Finally, our research has specifically investigated claims regarding the use of AI by the IDF and analyzed these reports within the framework of proportionality. Our findings reveal that, at most, AI has been employed as a supportive tool, and there is no evidence to suggest that the mind of a human officer, with all its psychological biases, is more effective in protecting civilian lives.

Chapter 5

5.A. Reports from the Hamas-controlled Gaza Health Ministry (GMOH) are unreliable, and this data is inevitably tainted by the “illusion of certainty”—the unfounded assumption that a single existing source is inherently trustworthy. The absence of official alternatives has led to a situation where all parties involved in the conflict, including UN-affiliated human rights organizations, Western countries, and even the Israeli government, rely on the GMOH. This occurs despite the fact that the ministry is directly controlled by Hamas.

5.B. By analyzing original Hamas documents, we demonstrate that since 2014, Gaza authorities have mandated the classification of all fallen combatants as “innocent civilians.” Hamas has consistently sought to present the highest possible civilian fatality count, directing its health ministry to manipulate data. This includes concealing natural mortality figures, reporting statistically improbable daily variance in fatalities, and omitting the names of Hamas military operatives who have been killed.

5.C. Additionally, claims of genocide are based on the segmentation of fatalities by age, gender, and involvement in combat. However, the data published by Hamas’ own Gaza Health Ministry (GMOH) reveals no significant difference in the distribution of fatalities when comparing the current war to Operation Protective Edge (2014). Such a variance would have indicated a shift in Israel’s warfare doctrine, which is not observed. A detailed statistical analysis shows that the frequently cited claim that 70% of war casualties are women and children is incorrect, even according to the GMOH’s own data – and was false from the very beginning of the war.

Chapter 6

6. A. The methodologies employed by human rights organizations and UN agencies are highly problematic. Unlike intelligence agencies, which can deploy operatives and gather data even within closed, insulated societies or hostile factions, human rights organizations are largely limited to relying on individual testimonies from witnesses, publicly reported data, and cooperation with local governments, hop-

ing that these sources remain politically neutral. However, recent history disproves this naïve assumption, as political biases often influence the information gathered and reported.

6.B. In this chapter, we critically review the findings of academic researchers, medical experts, UN agencies and human rights organizations who concluded that hundreds of thousands of Iraqi children died during the American sanctions of the 1990s, based on reports from the Iraqi health ministry. The claim regarding the dramatic rise in infant mortality in Iraq originated from a survey conducted by the UN FAO (Food and Agriculture Organization), which indicated an increase in infant mortality from 40.7 per 1,000 children to 198.2 deaths per 1,000 births—five times the original figure. Unsurprisingly, the interviewers who conducted this survey were enlisted by the Iraqi health ministry.

6.C. The FAO report, along with all subsequent studies that relied on it as a primary source, presented estimates of over five hundred thousand additional pediatric fatalities in Iraq, generating intense international pressure to lift the sanctions and solidifying a global consensus about the horrific suffering endured by Iraqi children. This played a pivotal role in efforts to gradually ease the sanctions, ultimately leading to their complete removal.

6.D. However, following the collapse of the Saddam Hussein regime, it was revealed that this data was entirely false. There was no significant increase in child mortality in Iraq during the 1990s under the sanction regime. When one of the original researchers publicly admitted the errors in the original, 1995, report, her 1997 retraction not only received minimal media attention within the humanitarian community but received negligible academic citations compared to her original publication.

This phenomenon, which we term “the humanitarian bias,” reflects how organizations committed to providing aid often believe alarmist reports from parties to a conflict, viewing them as urgent calls to prevent an imminent disaster. Attempts to challenge this information with factual, quantitative evidence are frequently

met with moral outrage, as they are perceived as dismissing the suffering of victims. The Iraqi case serves as an example of how, even after a myth has been conclusively debunked and retracted by its original source, the correction is often made under the radar, without affecting public awareness, media coverage, or academic discourse. **We examine this case as a methodological archetype for the recurring errors made by humanitarian organizations in other conflict zones, including the current Israel-Gaza War.**

Chapter 7

7.A. Due to their flawed methodology, UN and human rights organizations often struggle to provide reliable assessments of casualty numbers in conflict zones, and their reports must be carefully cross-referenced with other sources. As case studies, we analyzed their reports on various past conflicts, including Operation Defensive Shield, the Second Lebanon War, Operation Cast Lead, and Operation Protective Edge. For example, during the Battle of Jenin in 2002 (as part of Operation Defensive Shield) Palestinian civilians, medical practitioners, and Palestinian Authority officials claimed that Israel had committed a massacre of hundreds of camp residents. Human rights organizations quickly accepted testimonies alleging that Israel had slaughtered over 100 civilians, despite IDF reports detailing the exact number of fatalities (53) and their identities. Over time, evidence emerged showing that the final casualty figures closely matched the IDF's reports, with the majority of fatalities identified as active combatants.

7.B. During the 2006 Lebanon War, Human Rights Watch conducted a detailed study and concluded that only a small number of Hezbollah combatants were killed by the IDF, in stark contrast to the higher civilian death toll. Their findings were incompatible with Hezbollah's own casualty count – as well as providing an example of overrepresentation of minor militias (Amal and a Communist armed faction) who did not seek to conceal their casualties within HRW's identified combatants. We have analyzed similar failures in previous conflicts in Gaza, specifically Operation Cast Lead (2008) and Operation Protective Edge (2014).

Chapter 8

8.A. Finally, based on our findings throughout this study, we attempt to define the problems and failures in methodologies employed by human rights organizations, media outlets, academic researchers, and UN agencies in conflict zones, also applicable to the current Israel-Gaza War. Our goal is to offer constructive feedback for the benefit of future evaluations. Specifically, we identify the following problems:

- **The failure to critically evaluate information by compiling a large number of sources without assessing their reliability.** This includes an unwillingness or inability to exclude unreliable sources, resulting in the mixing of credible and untrustworthy information. This approach ultimately creates the illusion of validation of false claims by presenting them as if they are supported by verified primary sources.
- **The “inverse information funnel”:** A situation in which a small number of biased sources are “fragmented” into an outwardly large corpus of seemingly reliable sources. This presents the false image of reliability, a failure often at the root of false accusations regarding massacres or starvation in Gaza. This phenomenon is described in Figure 1 below.
- **The Echo Chamber Syndrome** refers to the tendency to rely on reports that appear “verified” but simply echo one another, without referencing primary sources to substantiate their claims.
- **The Burden of Proof Syndrome** assumes that all information from Israeli military sources is inherently unreliable unless independently verified by a media outlet with immediate access to all information, open as well as classified. This standard is impossible to meet due to the sensitivity of intelligence sources. In contrast, claims from Gazan civilians, civil society organizations, and medical professionals—assumed by default to be neutral parties—are automatically accepted as reliable unless proven otherwise. However, as we demonstrate, testimonies from within Gaza’s closed, totalitarian society, including those of activists, journalists, and physicians, must be rigorously scrutinized. **These reports**

should be cross-checked with other data, and, where possible, the primary sources should be thoroughly investigated.

- **The illusionary “screen of certainty” refers to a bias stemming from the inability to complete or verify data on the number and status of combatant and civilian casualties**, both on an individual and local level, as well as in total during a conflict. Many individuals and organizations find the lack of certainty and insufficient data unacceptable, and as a result, **they often attempt to fill in the gaps using unreliable sources.**
- **Catastrophic proclamations and muted retroactive corrections describe the phenomenon where harsh accusations against Israel, particularly those reinforced by the UN regarding the demographic distribution of conflict casualties (with claims that 70% were women and children), the collapse of humanitarian aid in Rafah (with a reported 70% drop in aid allowed into the Strip), and claims about 500 aid trucks entering Gaza daily before the war, have all been conclusively refuted.** In most cases, the claimants themselves retracted their reports. However, while accusations of a humanitarian catastrophe are widely echoed by the media, the humanitarian community, and even scholars, **the retractions of these false reports were made with minimal publicity and complete lack of transparency. Retractions are rarely covered by the media, if at all. As a result, misinformation continues to be cited in media and UN reports long after being debunked by the original authors.** This mirrors the findings presented in Chapter 6 regarding supposed infant mortality under the sanctions regime against Iraq.
- **That being said, our position is not that all claims made by human rights organizations should be categorically dismissed, nor that reports from Western militaries, including the IDF, should be automatically accepted.** Researchers must remain mindful of potential methodological issues and biases in any analysis, including analysis of the current Israel-Gaza War. All research should be conducted with utmost caution, verifying and consolidating data from a range of sources—Israeli, Palestinian, and international—and conducting a thorough review of their credibility. To navigate this research minefield, we propose a more effective

methodology for investigating war crimes in conflict zones such as Gaza. This proposal is illustrated in Figure 2 below.

Finally, we feel compelled to express our deep concern about the widespread use of the term “genocide” by certain parties we have reviewed. Much like currency losing value through inflation when printed recklessly, certain terms lose their significance when used indiscriminately. If all high-intensity urban military conflicts in the future—despite significant efforts to protect civilian lives—are labeled as acts of genocide simply because of the immense human suffering they cause, the outcome will be fundamentally contrary to the objectives of international humanitarian law. Rather than deterring aggressors and preventing atrocities, the term “genocide” will lose its profound legal and emotional weight, becoming a political tool. In future crises, including those where deliberate, systematic efforts to annihilate a nation or group occur, the trivialization of genocide will serve as an excuse for future atrocities. As a result, international laws meant to protect vulnerable populations could be severely undermined, with grave consequences for all of humanity.

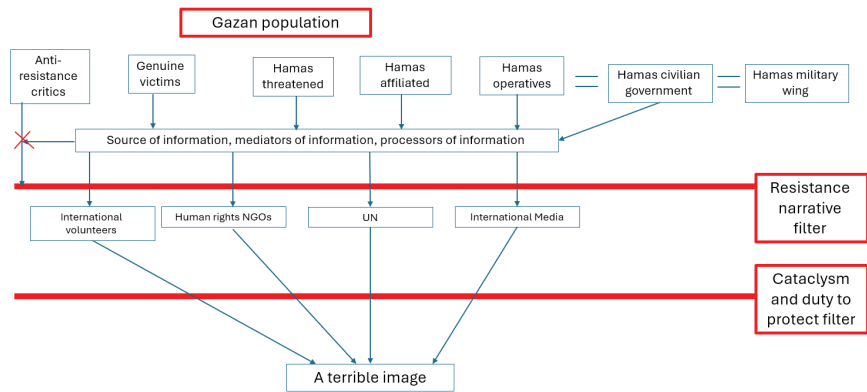

Figure 1: the inverted funnel in the Israel-Gaza conflict

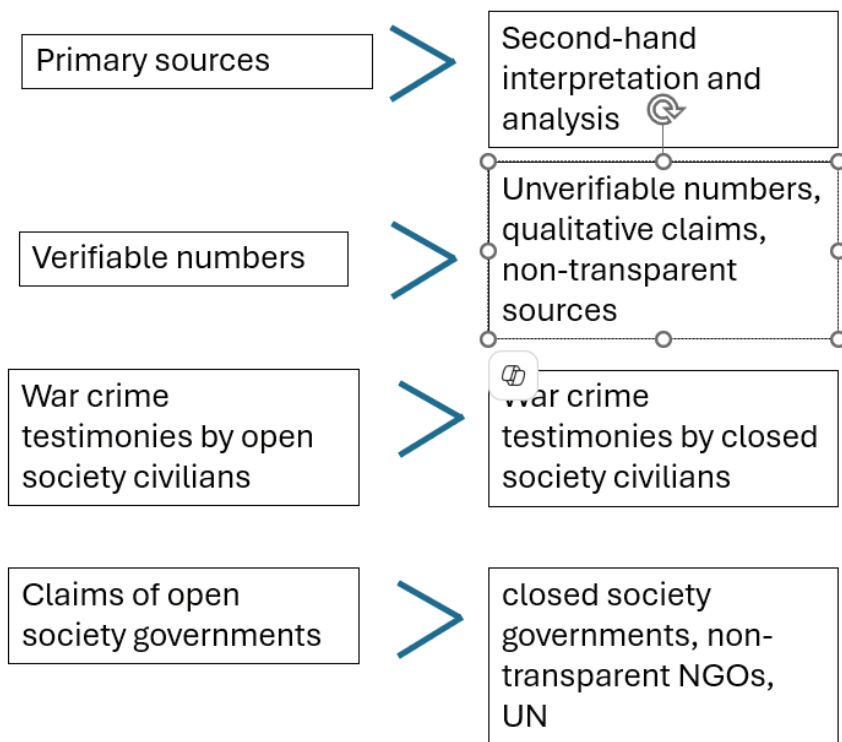

Figure 2: Source preference in conflict zones

תקציר מנהלים

מחקר זה בוחן באופן מקיף, באמצעות שימוש במתודולוגיה של ניתוח כמותי-סטטיסטי והיסטוריה צבאית, את הטענות לרצח עם שמבצעת ישראל לכאורה כנגד אוכלוסיית עזה במלחמת חרבות ברזל. בפרט, אנחנו חוקרים את הטענות כאילו ישראל הרעיבה במכוון את האוכלוסייה העזתית, חיילי צה"ל טבחו בה במזיד ומטווח קרוב, וחיל האוויר הפציץ אותה בלי להבחין בין לוחמים ואזרחים, או לכל הפחות באופן בלתי מידתי, כפי שמושג זה מוגדר בדין הבינלאומי הרלוונטי.

כמו כן, אנו בודקים את דרך איסוף הנתונים של אלו הטוענים לרצח עם ולפשעי מלחמה חמורים ומכוונים, תוך שימוש בעדותו המקיפה של ההיסטוריון ד"ר לי מרדכי, המנקזת לתוכה כמות אדירה של טענות לפשעים מכוונים כאלה של ישראל בעזה. עדות זו משמשת אותנו בעיקר כסינתזת ענק של כמות אדירה של מקורות שונים, ראשוניים ומשניים, וביניהם דוחות של סוכנויות או"ם, ארגוני זכויות אדם, אנשי אקדמיה וכלי תקשורת מרכזיים. במהלך הפרקים השונים של חיבורנו, אנו מראים כי גוף המחקר הזה סובל מבעיות מתודולוגיות מקיפות שפוגעות קשות באמינות ממצאיו, במלחמה הזאת כמו גם בסכסוכים קודמים.

אך מטרת מחקרנו אינה רק לאתר כשלים עובדתיים או מתודולוגיים בפרסומים הקיימים ביחס למלחמה. בראש ובראשונה, אנו שואפים לבדוק את העובדות בזהירות ולהגיע למסקנות עצמאיות באמצעות בחינה מדוקדקת של הנתונים והמקורות הישראליים, הפלסטיניים והבינלאומיים, הצלבת עדויות, איסוף מקורות ראשוניים, ניתוח סטטיסטי, וניסיון לברור בין תעמולה של הצדדים לבין עובדות. מחקרנו הוא לפני הכול מחקר עובדתי - לא משפטי ולא מוסרי. זאת משום שאנו סבורים שהדיון המשפטי והמוסרי חייב להישען על תשתית עובדתית מוצקה, שרק על בסיסה ניתן להעלות טענות משפטיות ואתיות תקפות. התמקדות זו אין משמעותה אדישות לסבל האנושי הנורא בעזה, וגם לא אדישות לכשלים ברטוריקה ובמדיניות של ממשלת ישראל. ברם, כפי שאנו מראים לאורך העבודה, הכפפה של ניתוח והנגשה של ניתוח עובדתי לקידום מדיניות רצויה, או לביטוי עמדה ערכית ראויה, פוגעת בהבנת העובדות הדרושות הן לגיבוש מדיניות והן למימוש של ערכים. משום כך, אנו נמנעים ככל האפשר מנקיטת עמדות או המלצות, אלא בסיום הניתוח העובדתי. את עיקר המלצותינו אנו מייעדים לתחום המתודולוגי-מחקרי - כיצד נכון לפענח נתונים מאזורי קונפליקט.

למחקר שלפניכם שמונה פרקים: פרק 1 מתייחס להאשמות בהרעבה מכוונת כביכול של האוכלוסייה האזרחית ברצועה. פרק 2 מעלה את בעיית הקונטקסט החסר להבנת פעולותיה המלחמתיות של ישראל - לחימה אורבנית והאתגרים הנלווים לה. בעיקר, אנחנו מתמקדים באסטרטגיית ההגנה של חמאס, מתוך הבנה שמלחמה היא פעילות הדדית ושלא ניתן להבין צד אחד ללא הבנת יריבו. פרק 3 בודק לעומק את הטענה בדבר טבח מכוון באזרחים. פרק 4 מבקר את הטענה שישראל מפרה באופן שיטתי את הדין הבינלאומי בתקיפותיה ברצועה. פרק 5 מציע ניתוח סטטיסטי-עובדתי ביחס למספר ההרוגים ופילוחם לפי גיל, מגדר ומעורבות בלחימה, תוך כדי בחינה ביקורתית של נתוני משרד הבריאות העזתי, המקור העיקרי שיש לנו כיום בנוגע לנפגעי המלחמה. פרק 6 בוחן את היכולת של ארגוני האו"ם, ארגונים הומניטריים וכלי תקשורת מרכזיים להעריך משברים הומניטריים בחסותה של ממשלה דכאנית, וכל זאת בתנאים הנוחים יחסית של משטר הסנקציות על עיראק בשנים 1991-2003. פרק 7 חוקר את יכולתם של ארגוני האו"ם וזכויות האדם לתת אומדן אמין של היקף קורבנות ופילוחם בתנאים של מניפולציה ופוליטיזציה בחברות מגויסות וסגורות. אנו מדגימים זאת על ידי בחינה השוואתית של סיקור הקרב על ג'נין ב-2002, מלחמת לבנון השנייה ב-2006, וכן סבבי לחימה קודמים בעזה. לבסוף, הפרק השמיני והאחרון מנתח את המתודולוגיה של חוקרים וארגונים רציניים שמביאה אותם לא רק לכשלים ניתוחיים חוזרים, אלא לאי-ניתוח ולמידה מאותם כשלים, גם כאשר יש הכרה פורמלית בהם. לאור זאת, אנו ממליצים על מודל מתודולוגי חלופי לחקירת פשעי מלחמה באזורי סכסוך.

הממצאים המרכזיים שלנו הם כדלהלן:

1. הטענות להרעבה טרם ה-2 במרץ 2025 בוססו על נתונים שגויים, ציטוט מעגלי וכשל בביקורת מקורות. לא מדובר בפרשנות מוסרית או משפטית אלטרנטיבית לנתונים השגויים במחלוקת עובדתית, אלא בהסתמכות מתמשכת על נתונים שגויים אמפירית, תחזיות שלא התממשו, ואי-הכרה בשגיאה גם לאחר זניחת הנתונים השגויים. בפועל, במוצק, ברוב אזורי הרצועה ולאורך רוב המלחמה, הכניסה ישראל לרצועה יותר סיוע הומניטרי מכפי שנכנס בשנים שלפני 7 באוקטובר, גם אם נתחשב באובדן מקורות הייצור המקומי.

לפי ממצאינו, טענות ההרעבה בנויות על שלוש הנחות עובדתיות שגויות: **הראשונה** היא בדבר כמות המזון שנכנסה לרצועה טרם המלחמה, שעל בסיסה חושב מספר משאיות המזון שיש להכניס לעזה כדי לקיים חיים. סוכנויות או"ם וארגוני זכויות אדם טוענים כי כדי שתושבי הרצועה לא ידרדרו לרעב, יש להכניס אליה מדי יום 500 משאיות, וזאת משום שעד תחילת המלחמה נכנסו 500 משאיות ביום, אשר 150-180 (או 300, על פי גרסאות מסוימות) מהן נשאו מזון. **אך טענה זו אינה מתבססת על נתונים של אף מקור אמין, ונראה כי מקורו של מיתוס זה הוא בנאומו של מזכ"ל האו"ם האנטוניו גוטרש מאוקטובר 2023.** בדיקה פשוטה של נתוני האו"ם, שגוטרש עומד בראשו, מראה כי לפני המלחמה נכנסו לעזה כ-73 משאיות מזון ביום בממוצע, וכי לא היה רעב ברצועה בתקופה זו. להיפך, תמותת התינוקות ברצועת עזה ירדה פחות או יותר באותו הקצב כמו בירדן, מצרים והגדה המערבית. טעות זו גרמה לסוכנויות האו"ם וארגוני זכויות האדם להסיק כי כל כמות משאיות יומית הפחותה מ-500 מהווה הרעבה, וזה הבסיס לקסקדת חישובים שגויים שהתקבעו בדיווחים התקשורתיים ובתודעת צרכניהם.

ההנחה השנייה שהעלו סוכנויות או"ם, ארגוני זכויות אדם וגורמי תקשורת רבים, הייתה שהיקף צריכת המזון מייצור עצמי ברצועה לפני תחילת המלחמה היה גבוה משמעותית ממה שקרה בפועל. דוח אמנסטי בעניין טוען ש-44% מצריכת המזון ברצועה טרם המלחמה הגיעה מייצור עצמי, ולכן קרס אותם מקורות תרם לרעב. אולם בבדיקה עולה כי דוח זה מתבסס על חישוב לא שקוף של הלמ"ס הפלסטינית בחודשי המלחמה הראשונים, שאינו מתייחס כלל לצריכה הקלורית, אלא להוצאות על מזון מיובא אל מול מיוצא. כמו כן, הדו"ח מתעלם מהמזון המחולק על ידי אונר"א ותוכנית המזון העולמית (WFP) שאחראי ל-40% מהצריכה הקלורית, ולא ביצע כל השוואה של התפוקה (הזעומה) של החקלאות העזתית או של סל צריכת המזון של האוכלוסייה העזתית לעומת מדינות שכנות כדי לבדוק אם הנתון הקריטי שטענו לו עומד במבחן השכל הישר. בפועל, חקלאות מקומית ככל הנראה סיפקה לא יותר מ-12% מהתצרוכת הקלורית ברצועה טרם הלחימה - לפני קיזוז הייצוא.

ההנחה השלישית שהעלו סוכנויות או"ם וארגוני זכויות אדם קשורה לכמות המזון שנכנסה לרצועה במהלך המלחמה עצמה. בעזרת הקבלה של הייצור המקומי למשאיות מזון ובהערכה מחמירה - כדי לשמור על תצרוכת מזון דומה

לזו ששררה ברצועה לפני המלחמה, יש להכניס בממוצע 82 משאיות מזון ליום. ישראל הכניסה עד מרץ 2025 ממוצע גבוה בהרבה מכך, שהיה בו די והותר להזין את כלל תושבי הרצועה, לא רק מבחינת ספירת קלוריות, אלא גם מבחינת מדדים תזונתיים אחרים. זאת ועוד, במהלך המתקפה ברפיח במאי 2024, טענה אונר"א כי כמות המשאיות הנכנסות לרצועה הצטמצמה ב-70%, וזאת לעומת טענת מנהלת התיאום והקישור של צה"ל (מתפ"ש) שלא רק שלא הייתה צניחה בכמות הסיוע הנכנס, אלא הייתה אפילו עלייה עקבית. החל מחודש מאי 2024 נקטה אונר"א ספירה חלקית, משום שלא החשיבה כניסה של משאיות פרט לאלה שנכנסו במעבר כרם שלום, וזאת נוסף על טענה לא מתוקפת שישראל חייבה את התורמים להכניס לעזה משאיות ריקות למחצה מטעמי ביטחון.

לבסוף, טענות אונר"א הופרכו על ידי הסוכנות עצמה באמצעות תיקון רטוראקטיבי שלא זכה לפרסום, ונתוני האו"ם המעודכנים מלמדים כי ממאי 2024 אכן נרשמה עלייה של כמות המשאיות הנכנסות לרצועה, כפי שטענה מתפ"ש לאורך כל הדרך. עם זאת, נתונים שגויים אלו המשיכו להיות מהודהים בכלי תקשורת רבים ולהזין את טענת ההרעבה המכוונת.

יצוין שאנחנו מבקרים בחריפות את החלטתה של ישראל להפסיק להכניס סיוע לעזה במרץ 2025. אף שמחקרנו עולה שדיני הלחימה המקובלים בבריטניה ובארצות הברית, ואף אמנת ז'נבה הרביעית, מתירים שלא להכניס סיוע אם יש חשש שייפול בידי לוחמי אויב, אפילו אם חמאס בזז באופן שיטתי את הסיוע, ואף כי במהלך הפסקת האש נכנסו לרצועה כמויות מזון שהיו אמורות להספיק עד יולי 2025 לפחות (וזאת בלי להניח אגירת מזון כלשהי בחודשים הקודמים), אנו סבורים כי הפסקת הסיוע הייתה טעות קשה מבחינה מוסרית ומעשית. הסיוע ההומניטרי התחדש במאי וכלל ממוצע של כ-100 משאיות ביום, ולקראת סופו אף 170 משאיות ביום, כמות מזון גדולה מזו שנכנסה לעזה לפני המלחמה, אולם הקושי לסייע לאזרחי עזה מבלי שהסיוע ייפול לידי חמאס נותר בעינו. בעוד שקידום ערוצי חלוקה אלטרנטיביים, כגון המאמצים של GHF שהחלו ב-24 במאי 2025, במטרה שחמאס לא יוכל חמאס לבזוז או למסות את הסיוע הינה מטרה ראויה ולגיטימית, לא נכון היה למנוע חלוקה במסלולים המבוססים טרם העמדה והשמשה של חלופה מספקת.

2. מאפיין מרכזי בגוף המחקרי שמאשים את ישראל בפשעי מלחמה חמורים ומכוונים בעזה, לא כל שכן רצח עם, הוא התעלמות מוחלטת מהצד השני במלחמה, קרי חמאס, ומשיטות הלחימה שלו. לא ניתן לנתח את פעולות צה"ל, או כל צבא אחר, ללא התייחסות לתנאי הלחימה יוצאי הדופן שבהם הוא פועל. קל וחומר - לא ניתן לגזור מסקנות מוסריות או משפטיות ללא הבנה והתייחסות לבסיס העובדתי של הלחימה, וזאת מכיוון שמלחמה היא פעילות הדדית מטבעה, שבה פעולות צד אחד משפיעות על הצד האחר, על האמצעים שהוא נוקט ועל מרחב הפעולה האפשרי שלו. תוך מחקר היסטורי השוואתי, אנו מראים כי המלחמה ברצועת עזה טומנת בחובה את אחד מהאתגרים הצבאיים המורכבים ביותר שצבא מערבי נאלץ להתמודד עימם במהלך ההיסטוריה הצבאית. לא רק שהלחימה מתבצעת בשטח עירוני שמעצם טבעו מקשה על הצד התוקף ומקל על המגן בהיותו תוואי שטח תלת-ממדי שמאיים על התוקף מכמה כיוונים, אלא שחמאס בנתה במשך עשור את מערכת המנהרות הגדולה ביותר בהיסטוריה הצבאית אי פעם, על פני יותר מ-500 ק"מ, ועם 5,700 פירים המשולבים בתשתית האזרחית ברצועה.

באמצעות מסמכים מקוריים, תיעוד ויזואלי וראיות רבות אחרות, אנו מוכיחים כי חמאס - לפי עדויות אנשיה היא - השתמשה באופן עקבי באוכלוסיית עזה כ"מגינים אנושיים", בניסיון להגדיל את מספר הנפגעים בקרבה ובכך להעצים את הלחץ הבינלאומי על ישראל. למעשה, הגדלת מספר הנפגעים האזרחיים להשגת לחץ זה היא אבן יסוד באסטרטגיית חמאס. בין היתר, השתמשו אנשי חמאס בבתים אזרחיים, בתי חולים ובתי ספר כדי לאחסן ולירות מתוכם רקטות, הסתירו בהם נשק, לוחמים ועמדות מבצעיות, פעלו בבגדים אזרחיים מריכוזי אוכלוסייה ואזורים שהוגדרו כבטוחים יותר, ובעיקר - מלכדו כמות עצומה של מבנים באופן שחייב הרס עצום ברצועה, אף יותר מההרס העצום המקובל כמעט בכל מערכה אורבנית עצימה אחרת. אין בדברים אלו בפני עצמם כדי להצדיק את כל פעולותיו של צה"ל, לאיין את מחויבותו לדין הבינלאומי או לשלול טענות לפשעי מלחמה, אולם חובה להתחשב בהם בכל ניתוח עובדתי, לא שכן משפטי או מוסרי של המלחמה.

לא קיימות ראיות לקיומה של מדיניות ישראלית שיטתית של הרג אזרחים בלתי מעורבים. גישתנו היא שבכל מלחמה מבוצעים פשעי מלחמה, ותפקידה של

המערכת הצבאית היא לתחקר, לאתר ולהעניש כדי לצמצם זאת כמה שניתן. במהלך המחקר שלנו, אפיינו אף אנו מקרים מתוקפים פורנזית העלולים להעיד על ביצוע פשעי מלחמה בידי חיילי צה"ל. עם זאת, האשמות הג'נוסייד מתבססות על ההנחה שהמתת אזרחים עזתים ללא הצדקה צבאית מספקת אינה החריג, אלא הכלל במדיניות השמדה שיטתית ומכוונת של צה"ל. המספר הקטן של מקרים מתוקפים, שבאף אחד מהם לא הוכחה כוונתיות רצחנית של המערכת הצבאית, אינו תומך בטענה זו, ואינו חריג בהשוואה למלחמות אורבניות אחרות.

במחקרו הארוך של ד"ר לי מרדכי, המאגד בתוכו האשמות רבות מספור של סוכנויות או"ם, ארגוני זכויות אדם וכלי תקשורת, מתוארות תקריות שהובילו להרג מצרפי של 61 בני אדם בלבד (מתוך 50,000 נפגעי המלחמה המדווחים על ידי משרד הבריאות העזתי), ואולם האשמותיו מתבססות רק בחלקן על מקורות אמינים. במהלך המחקר שלנו, אנו בוחנים באופן מדוקדק את הציוצים, הסרטונים והעדויות שמרדכי מסתמך עליהם, תוך ניסיון להצליבם עם מידע קיים ולהעריך את אמינותם. ממצאינו מלמדים כי רוב המקרים המתועדים פורנזית ומעלים חשד לפשעי מלחמה חמורים מסוג זה, הם של הרג אזרחים לא מוצדק במהלך טיהור בתים או, במקרים בודדים, של הרג מפונים עזתים שנשאו דגל לבן. ישנם מקרים רבים יותר של ירי על אנשים שנכנסו לאזורי חיץ, ובמקרים אלו, אנו בוחנים את ההצדקה או חוסר ההצדקה הצבאית של התקריות, תוך כדי ניסיון לזהות מקרים המעלים חשד כבד לפשעי מלחמה.

חשוב לציין כי עד לתאריך כתיבת שורות אלו בשלהי מאי 2025, לא מצאנו ולו עדות פורנזית אמינה אחת לטבח אזרחים המוני מטווח קרוב, או להוצאות להורג של חסרי ישע מטווח קרוב, וטענות מסוג זה מגיעות לרוב מגורמים תומכי חמאס שלא מגבים את טענותיהם בראיות ממשיות. זאת לעומת שפע ראיות פורנזיות לטבח או הוצאות להורג כאמור לעיל, שיצאו מהעימות בחוף העלאווי בסוריה ב-2025, מהקרבת על מוסול, ממלחמת עיראק השנייה וכמובן גם מטבח ה-7 באוקטובר 2023.

עם זאת, ישנן ראיות פורנזיות חמורות ומבוססות כנגד חיילי צה"ל מתקרית הירי בפרמדיקים בתל א-סולטן במרץ 2025, שאותה אנו מנתחים בנפרד.

בהמשך הפרק, אנחנו בוחנים במפורט ובמדוקדק את עדויותיהם של רופאי PAMA, ארגון אמריקאי פרו-פלסטיני, שהתנדבו בעזה וטענו לרצח שיטתי של ילדים פלסטינים בידי חיילים ישראלים. אנו מראים, בין היתר, שטענותיהם אינן סבירות מבחינה סטטיסטית וכמותית, לא מתיישבות עם מחקרים אחרים על פיזור הפציעות ברצועה, ואף מפוקפקות מבחינה מדעית. בעיקר, אנו תוהים כיצד רופאים שעבדו בבתי חולים ברצועה במשך חודשים, טענו שלא הבחינו כלל בחמושי חמאס בבתי החולים, שעה שהן חטופים ישראלים, הן שבויי יאזידית חסרת עניין בסכסוך הישראלי-פלסטיני, הן רופא מתנדב כורדי והן פלסטינים רבים העידו שוב ושוב על ההיפך הגמור. אנו אף מראים שטענותיהם של אותם רופאים כאילו רחפנים ישראליים חמושים ברובי צלפים צדו ילדים ברחבי הרצועה אינן תואמות לאמת, פשוט מפני שאין נשק כזה בצה"ל, ואין פרסום על פיתוח או שימוש בנשק כזה באף צבא בעולם.

3. **לא מצאנו ראיות לכך שצה"ל הפציץ אזרחים במכוון במהלך המלחמה, בוודאי שלא באמצעות הפצצות שטיח שמטרתן להרוג כמה שיותר אזרחים עזתיים.** אף כי מצאנו מקרים לא מעטים שבהם נהרגו אזרחים עזתיים חפים מפשע באופן טרגי, שחלקם מעלים חשד לרשלנות, חוסר זהירות ואולי אפילו זלזול בחיי אדם, צה"ל נקט מנגד אמצעי זהירות רבים שמטרתם לצמצם "נזק אגבי". חלק מאמצעי זהירות אלו הינם חסרי תקדים בהיסטוריה הצבאית העולמית, ועלו לצה"ל במחיר רב, במיוחד אובדן יתרונות צבאיים כמו יתרון ההפתעה. כמו כן, שרשרת הפיקוד הטילה וטו על מבצעים רבים מחשש לנזק אגבי מוגזם. מסיבה זו, מומחים ללוחמה אורבנית הביעו חשש שהשיטות שצה"ל משתמש בהן, כמו התרעות פינוי ממוקדות, יפגעו בצבאות אחרים בעתיד מפני שיטילו עליהם סטנדרטים בלתי ריאליים.

במסגרת העיון בראיות, אנו מקדישים מקום רב לדיון בעקרונות הדין הבינלאומי ובראשם עיקרון המידתיות, ומראים כיצד המדיניות של צה"ל מבחינה זו מוצגת באופן מטעה בתקשורת ההמונים וכן בדוחות של סוכנויות האו"ם וארגוני זכויות האדם. במקרים רבים, למשל, נטען כאילו צה"ל משתמש ב"שערי חליפין" של נזק אגבי מותר, למשל 20 אזרחים עבור כל פעיל חמאס זוטר או 100 עבור כל מנהיג חמאס בכיר, אך לטענה זו אין על מה להתבסס. מגבלה זו אינה "מכסה" או אומדן של הנזק האגבי הצפוי, אלא הגדרה של הפיקוד הבכיר של הצבא מהו

הרף המקסימלי שעדיין ייחשב סביר ביחס לתועלת הצבאית הצפויה מהתקיפה. רף זה משתנה מזירה לזירה וכפוף להוראות המטכ"ל, ולעיתים משתנה באותה הזירה עצמה לפי המודיעין הזמין והנחיות הדרג הבכיר.

יתרה מכך, גם אם תקיפה מתוכננת כך שהיא עומדת ברף הנזק האגבי המותר, היא אינה בהכרח מאושרת לביצוע בידי דרגי הפיקוד בצה"ל. כל התקפה, בין שכנגד פעיל בכיר ובין שכנגד זוטר, כפופה לשרשרת של אישורים, ואין "שער חליפין" שבאמצעותו ניתן להתקיף באופן אוטומטי. לעיתים מפקדים מחליטים שלא לבצע תקיפה, גם אם הנזק הצפוי הוא מתחת לרף המקסימלי, משיקולים שונים. באמצעות דוגמאות שונות, אנחנו מראים כי צה"ל נמנע במקרים רבים מתקיפות למרות אפשרות מוכחת לפגוע בלוחמי אויב, בשל נוכחות אזרחים בקרבתם.

במחקרנו, אנחנו מנתחים במדקדק את כמות החימושים שצה"ל השתמש בה תוך השוואה בינלאומית, ומראים שאי אפשר להסיק ממנה דפוס של הפצצות חסרות הבחנה, אלא את ההיפך הגמור. מכיוון שניתן להרוג כמות עצומה של אזרחים באמצעות חימוש בודד, בעיקר כשאלו מרוכזים במחסות הומניטריים, צבא שרוצה להרוג כמה שיותר אזרחים ישתמש דווקא בחימושים **מעטים** יחסית. כמו כן אנחנו מראים כי ההשוואות למלחמת עיראק השנייה מבחינה זו בעייתיות ואף מטעות.

סוגיה חשובה נוספת שאנו עוסקים בה, היא שאלת האזורים הבטוחים. אנו מראים, שזו מוצגת בדרך כלל בתקשורת באופן שגוי הן מבחינה משפטית והן מבחינה כמותית. לפי הדין הבינלאומי, אזור בטוח מוכרז בהסכמה של שני הצדדים, במקרה זה ישראל וחמאס, שצריכים להתחייב שלא לבצע מתוכו פעילות צבאית. מכיוון שחמאס סירב להתחייב לכך, ישראל היתה מסוגלת להכריז אך ורק על אזורים **בטוחים באופן יחסי**. ובכל זאת, הטענות כאילו ישראל תקפה את האזורים הללו בדיוק כפי שתקפה כל אזור אחר, אין להם על מה לסמוך. הנתונים הכמותיים החלקיים שבידינו מראים כי באזור הבטוח נהרגו רק כ-1.2% מנפגעי המלחמה שדווחו בידי משרד הבריאות העזתי. **ייתכן שהנתון האמיתי גבוה יותר, אך בכל מקרה מדובר באחוז זעיר של נפגעי המלחמה. האזורים שאליהם ביקשה ישראל מהעזתים להתפנות אכן היו בטוחים יותר משאר חלקי הרצועה, ובאופן משמעותי.**

כמו כן, אנו בוחנים את הטענות כאילו ישראל הפרה את עקרונות המידתיות בגלל שהשתמשה בפצצות "טפשות", רחפנים ובינה מלאכותית, ומראים שאלו נובעים מהבנה לקויה של המציאות הצבאית, ושל כלכלת חימושים וזמינותם בשוק הנשק הבינלאומי. מבחינה צבאית, טכנית וכלכלית, אין צבא שיכול להימנע משימוש בפצצות "טפשות", פשוט מפני שאין מספיק חימוש חכם בשוק הבינלאומי או יכולת ייצור שלו. זאת ועוד, מבחינה משפטית, אין כל מניעה לעשות זאת, כל עוד משתמשים באותן פצצות באופן שעונה על עקרונות הצורך הצבאי, ההבחנה, האנושיות והמידתיות. הטענות על שימוש ברחפנים ש"צדו" ילדים אינן נתמכות בשום ראיה אמينة.

לבסוף, אנו מקדישים מקום מיוחד לדיון בשימוש הצה"לי בבינה מלאכותית, מנתחים את התאמתה לעקרונות המידתיות, ומראים כי היא לכל היתר כלי עזר, וכי אין ראיה לכך שמוח של קצין אנושי, על כל הטיותיו הפסיכולוגיות, ישמור על חיי אזרחים טוב יותר. לבסוף, אנחנו מתייחסים גם להשוואות בינלאומיות מופרכות, כאילו מלחמת חרבות ברזל התאפיינה בקצב קטל גבוה מאשר כל סכסוך אחר מאז רצח העם ברואנדה, תוך כדי התייחסות למלחמת האזרחים בסוריה, רצח העם בדרפור, והמלחמה רבת המשתתפים בקונגו.

4. דיווחי משרד הבריאות של חמאס אינם מהימנים וההסתמכות עליהם נגועה בכשל "מסך אשליית הוודאות", כלומר, הנחה לא מבוססת שמקור יחיד שקיים הוא בהכרח אמין. נראה שהיעדר האלטרנטיבה הרשמית מוביל לכך שכמעט שאין גוף בעל עניין בסכסוך שאינו מסתמך על נתוני משרד הבריאות העזתי, החל בארגוני זכויות אדם, עבור באו"ם וכלה במדינות המערב ואפילו ממשלת ישראל. זאת למרות שמשרד הבריאות כפוף למנגנוני שליטה ישירים ועקיפים של חמאס, אשר מנחה להציג את כלל ההרוגים כאזרחים.

באמצעות שימוש במסמכי חמאס מקוריים, אנו מראים כי הרשויות העזתיות הורו כבר בשנת 2014 לכלל אנשיהן להגדיר את כל הלוחמים שנופלים כ"אזרחים חפים מפשע". משום שהאינטרס של חמאס הוא להציג מספר הרוגים אזרחיים גבוהה כמה שיותר, משרד הבריאות מבצע מניפולציה בנתונים, כמו הסתרת נתוני תמותה טבעית, הצגת שונות יומית נמוכה ולא סבירה מבחינה סטטיסטית, והשמטת שמות של הרוגים מהזרוע הצבאית של חמאס.

כמו כן, טענת הג'נוסייד נשענת על פילוח הנפגעים לפי גילם, מינם ומעורבות בלחימה. אך לפי הנתונים שמפרסם משרד הבריאות של חמאס בעצמו, אין שוני ניכר בהתפלגות הרוגי מלחמת חרבות ברזל לעומת מבצע צוק איתן (2014) היכול להעיד על שינוי באופי הלחימה של ישראל. באמצעות ניתוח סטטיסטי מפורט, אנו מראים כי הנתון שמצוטט בתקשורת לעיתים קרובות כאילו 70% מנפגעי המלחמה הם נשים וילדים שגוי אפילו לפי נתוני משרד הבריאות העזתי עצמו.

5. **המתודולוגיה שמתבססים עליה ארגוני זכויות האדם וגופי האו"ם בעייתית ביותר.** בשונה מגופי מודיעין, היכולים להפעיל סוכנים ולאסוף מידע גם מתוך חברות סגורות וארגונים עוינים, ארגוני זכויות אדם יכולים לכל היותר להסתמך על עדויות פרטניות של עדי ראייה מקרב האוכלוסייה האזרחית, על נתונים ציבוריים, וכן על שיתוף פעולה של הממשל המקומי, ולקוות שכל אלו יהיו נטולי אינטרסים פוליטיים. דא עקא, שהמציאות ההיסטורית מראה שתקווה כזאת בעייתית ביותר.

בפרק 6, אנו מראים כי שלל חוקרים אקדמיים, ארגוני או"ם ומומחים רפואיים הסיקו כי מאות אלפי ילדים עיראקים מתו במהלך הסנקציות האמריקאיות בשנות ה-90 של המאה ה-20, וזאת בהתבסס על נתונים של משרד הבריאות העיראקי. התזה על אודות עלייה דרמטית בתמותת התינוקות בעיראק נוצרה בעקבות סקר שביצע ארגון המזון של האו"ם, שהצביע על עלייה בתמותת תינוקות מ-40.7 לכל 1000 ילדים, לפי חמישה מכך - 198.2 מיתות. באופן לא מפתיע, מראייני הסקר גויסו על ידי משרד הבריאות העיראקי עצמו.

הסקר, וכל הפרסומים והמחקרים שהתבססו עליו, שאף העריכו כי היו מעל לחצי מיליון מקרי תמותה עודפת של ילדים, הובילו ללחץ בינלאומי אדיר להסיר את משטר הסנקציות. כך התגבש קונצנזוס עולמי לגבי הסבל הנורא שחווים הילדים בעיראק, וזה סייע להגביל בפועל את משטר הסנקציות עד לריקונו מתוכן.

עם זאת, כבר בסוף שנות ה-90, וביתר שאת לאחר נפילת משטר צדאם חוסיין, התברר כי נתונים אלו היו מזויפים לחלוטין. לא הייתה תמותה עודפת משמעותית של ילדים עיראקים בשנות ה-90 עקב משטר הסנקציות. עם זאת, גם כאשר החוקרת שפרסמה את הנתונים הודתה שהטעו אותה, התיקון לא זכה לפרסום

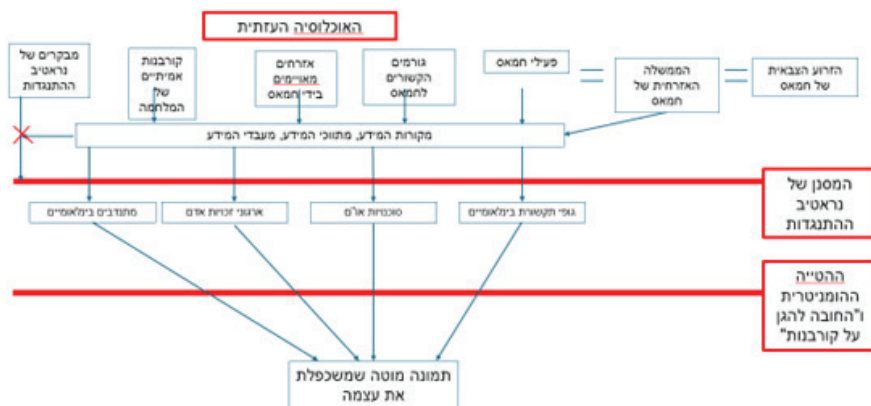
באקוסיסטם ההומניטרי. זהו כשל שאנו מכנים "ההטיה ההומניטרית": ארגונים האמונים על סיוע נוטים להאמין לנתונים אלרמיסטיים של בעלי עניין כדי לעצור את מה שהם רואים כאסון הממשמש ובא, ובמצבים כאלו, כל ניסיון לכפור בנתונים באמצעות עובדות נראה כשערורייה מוסרית וניסיון נואל להמעיט בסבל הקורבנות. המקרה של עיראק מוכיח כי אפילו הפרכה מוחלטת וחד משמעית של המיתוס, ואפילו תיקון הטעות בדיעבד, מתבצעים באופן חרישי שאינו משפיע באמת על התודעה הציבורית, התקשורתית והמחקרית. אנו מתייחסים למקרה זה כאב טיפוס מתודולוגי לטעויות שארגונים הומניטריים חוזרים עליהן שוב ושוב באזורי סכסוך, לרבות במלחמת חרבות ברזל.

6. בשל המתודולוגיה הבעייתית שלהם, ארגוני או"ם וזכויות אדם מתקשים לעיתים קרובות לתת אומדן אמין של נפגעים באזורי סכסוך, ויש להצליב את ממצאיהם ודיווחיהם מכמה אירועים שונים: מבצע חומת מגן, מלחמת לבנון השנייה, עופרת יצוקה וצוק איתן. למשל, במהלך הקרב על ג'נין במהלך מבצע חומת מגן, טענו אזרחים פלסטינים כי ישראל ביצעה טבח בתושבי המחנה. ארגוני זכויות האדם מיהרו להאמין לעדויות שישראל טבחה במעל 100 אזרחים, וזאת על אף שצה"ל פרסם את מספר ההרוגים וזהותם. רק לאחר זמן, התברר כי הממצאים תאמו כמעט לחלוטין את נתוני צה"ל בדבר מספר ההרוגים וכי רובם אכן היו לוחמים.

במלחמת לבנון השנייה ב-2006, ביצע ארגון Human Rights Watch מחקר מדוקדק, ומצא בו כי רק לוחמי חיזבאללה מעטים נהרגו על ידי צה"ל, לעומת אזרחים רבים. אלא שתוצאות מחקר זו הופרכו על ידי נתונים שפרסם חיזבאללה עצמו זמן קצר לאחר מכן. אנו מנתחים כשלים דומים גם במערכות הקודמות בעזה, במיוחד עופרת יצוקה (2008) וצוק איתן (2014).

7. לסיכום, ובהסתמך על ממצאינו הקודמים, אנחנו מצביעים על הבעיות והכשלים הבאים בשיטות העבודה של ארגוני זכויות אדם, כלי תקשורת, חוקרים אקדמיים וסוכנויות או"ם באזורי סכסוך, לרבות במלחמת חרבות ברזל, וכל זאת מתוך תקווה לשפר את תפקודם של כל אלה בעתיד:

- **כשל ביקורת המקורות:** גיבוב מספר גדול של מקורות זה על זה ללא הערכת אמינותם, חוסר רצון או יכולת לנפות מקורות שהוכחו כבלתי אמינים, וערבוב של מקורות אמינים ובלתי אמינים כדי לתקף את האחרונים באמצעות הראשונים.
- **משפך המידע ההפוך:** מצב שבו מספר קטן של מקורות מוטים "מתפצלים" לכאורה למספר גדול של מקורות שנראים אמינים, ובכך יוצרים מצג שווא של אמינות - כשל העומד בבסיס רבות מההאשמות השגויות בטבח או בהרעבה. להלן איור המציג את האופן שבו "משפך" זה עובד במלחמת חרבות ברזל:

- **תסמונת הציטוט המעגלי:** נטייה להסתמך על מקורות "בני סמכא" המצטטים זה את זה מבלי להתבסס על מקורות ראשוניים.
- **כשל נטל ההוכחה:** ההנחה שלפיה כל מידע המגיע מגוף צבאי ישראלי אינו אמין מטבעו, אלא אם אומת באופן עצמאי על ידי גוף תקשורת בעל גישה מיידית למידע ברגע חשיפתו - דרישה שהיא, כמובן, בלתי אפשרית בפועל בשל רגישותם של מקורות מודיעיניים. מנגד, טענות המועלות על ידי אזרחים עזתים, ארגוני חברה אזרחית ואנשי מקצוע רפואיים, הנתפסים כגורמים בלתי מעורבים בסכסוך, נחשבות אוטומטית לאמינות אלא אם הוכח אחרת. אולם, כפי שנראה, ההסתמכות על עדויות מחברה סגורה, טוטליטרית ומגויסת למאבק כמו החברה העזתית, אפילו של אקטיביסטים,

עיתונאים ורופאים, דורשת זהירות מופלגת, הצלבת נתונים, ועדיף - חקירה ודרישה של המקורות הראשוניים עצמם, במידה שהם זמינים.

- **מסך אשליית הוודאות:** הטיה הנובעת מאי-היכולת להשלים עם היעדר ידע (או יכולת לדעת) לגבי מספר או סטטוס הלוחמים/אזרחים בקרב נפגעי הלחימה, הן ברמת האירוע הפרטני והן בכלל הלחימה. לאנשים רבים, כפי שנראה, קשה להשלים עם חוסר ודאות והיעדר מידע, ומסיבה זו הם ממלאים לעיתים קרובות מדי את החסר עם מקורות שאינם אמינים.

- **קטסטרופליות רועשת ותיקון רטרואקטיבי חרישי:** רבות מהטענות החמורות כנגד צה"ל, ובראשן טענות משרד הבריאות העזתי שזכו לגיבוי האו"ם לגבי הפיזור הדמוגרפי של נפגעי הלחימה (70% נשים וילדים), טענות אונר"א לגבי קריסת מערך הסיוע לאחר המערכה ברפיח (צניחה של 70% בכניסת סיוע) וטענות האו"ם שצוטטו מעגלית לגבי כניסת 500 משאיות סיוע ליום לעזה טרם הלחימה, הופרכו בצורה כה חד-משמעית, שהטוענים עצמם נאלצו לחזור בהם. אך בעוד טענותיהם לקטסטרופה הומניטרית זכו להד עוצמתי על ידי התקשורת והאקוסיסטם האקטיביסטי ואף המחקרי, הרי התיקון נעשה ללא הצהרות פומביות ובחוסר שקיפות, וזכה להד תקשורתי חלש בלבד, אם בכלל. למעשה, הנתונים השגויים המשיכו להדהד בתקשורת ואף בדוחות של האו"ם זמן רב לאחר שהטוענים עצמם חזרו בהם. הדפוס המתואר לעיל זהה לממצאינו בפרק 6 בנוגע לסנקציות על עיראק.

עם זאת, אנו מדגישים שאין לשלול באופן גורף את כלל טענותיהם של ארגוני זכויות אדם, או לקבל כ"כזה ראה וקדש" את גרסאותיהם של צבאות מערביים כמו צה"ל. על חוקרים להיות מודעים לבעיות ולהטיות האפשריות, ולנתח מלחמות כמו חרבות ברזל באופן זהיר, על סמך הצלבת כלל המקורות, ישראלים, פלסטיניים ובינלאומיים, תוך כדי ביקורת מדוקדקת והערכת אמינותם.

כדי להתוות דרך בשדה מוקשים זה, ננסה להציע מתודולוגיה יעילה יותר, לדעתנו, לחקר פשעי מלחמה באזורי סכסוך כמו עזה, גם מבחינת שיטת המחקר וגם מבחינת תיעדוף המקורות. את הצעתנו ניתן לסכם באיור הבא:

עדות על פשעי מלחמה של אזרחים בחברה סגורה או טוטליטרית = מסקנות של סוכנויות א"ם וארגוני זכויות אדם ללא יכולת סינון מידע ומחקר עצמאי = טענות ממשלתיות של משטרים סגורים או טוטליטריים

יש לפתוח בחקירה ובמידת הצורך – הליכים משפטיים נגד החשודים

כן

האם יש וידוא בראיות פורנזיות?

לא

יש להקדיש מאמצים לחקירת טענות אחרות בסכסוך

האם יש לנו מסה קריטית של ראיות פורנזיות בהתחשב בקנה המידה של הסכסוך, אופיו והקושי להבדיל בין אזרחים ללוחמים? אם כן, יש להניח שמדובר בקצה של קרחון

לא

יש להשהות שיפוט ולהמשיך לחקור, וגם להשית סנקציות ממשיות על שקרנים מוכחים

כן

יש לפתוח בהליכים דיפלומטיים ומשפטיים בכדי להפסיק את ההפרות

לבסוף, אין אנו יכולים שלא להביע את חששנו העמוק מהזילות שמקדמים הגורמים שאותם ביקרנו בכל הנוגע למושג "רצח עם". כשם שמטבעות ושטרות סובלים מאינפלציה כאשר מטביעים ומדפיסים אותם ללא בקרה, כך גם מושגים. אם כל עימות צבאי אורבני אינטנסיבי, גם כזה שנעשו בו מאמצים ניכרים ומתמשכים לשמירה על חיי אזרחים, יוגדר כרצח עם רק מפני שהוא גורם לסבל הומניטרי רב - תהיה לכך תוצאה הפוכה מכוונת המשפט ההומניטרי הבינלאומי. במקום לבלום תוקפנות ולמנוע זוועות, המושג "רצח עם" יאבד את עוקצו, את עוצמתו הרגשית והמשפטית, ויהפוך ככלי ניגוח פוליטי ריק מתוכן. אל מול אסונות עתידיים - במקומות שבהם אכן תתקיים כוונה שיטתית להשמיד עם או קבוצה - יהפוך אובדן הרגישות למונח הזה ללאיבי לרוצחים אמיתיים. כך, החוק הבינלאומי, שמטרתו להגן על אוכלוסיות פגיעות, עלול להשיג את ההיפך הגמור ממטרתו - לאסונה של האנושות כולה.

הקדמה

טבח 7 באוקטובר 2023 שחוללה חמאס ביישובי עוטף עזה זכה לגינויים רבים ברחבי העולם. עם זאת, זמן קצר לאחריו, החלו גורמים רבים בעולם כולו, ובראשם ארגון זכויות האדם אמנסטי אינטרנשיונל, להאשים את ישראל בביצוע פשעי מלחמה, פשעים נגד האנושות ואפילו רצח עם. למעשה, האשמות אלו החלו כמעט מיד לאחר ה-7 באוקטובר, טרם ההשתלטות מחדש של ישראל על הקיבוצים, היישובים והערים אליהם פלשו לוחמי החמאס.²

הצהרות אלו תורגמו להליך משפטי רשמי ב-ICJ (בית הדין הבינלאומי לצדק) על ידי דרום אפריקה ב-29 בדצמבר 2023. לשיטת דרום אפריקה, ישראל היתה אשמה ברצח עם בעזה שבעה שבועות בלבד לאחר הטבח ביישובי העוטף. אם כי התיק מן הסתם טרם הוכרע, ההליכים הפיקו צווי מניעה דו-משמעיים שונים כנגד ישראל,³ כולל צווים הנוגעים לכניסת אספקה לרצועת עזה ולהימנעות מפעולה ברפיח - פעולה אשר לסיכולה הופעלו שלל לחצים בינלאומיים מדינתיים מחד ואקטיביזם בינלאומי ציבורי מאידך. צווים אלו, בליווי דיווחים מצד אונר"א על היעדר כניסה מספקת של מזון, מים ותרופות לרצועה, בייחוד לאחר תחילת הפעולה ברפיח, הובילו לדוחות של ארגוני זכויות אדם מובילים אשר האשימו את ישראל באי-עמידה בהוראות ה-ICJ, ובמקרה של אמנסטי, גם בביצוע רצח עם בעזה. במקביל, וככל הנראה כתוצאה ישירה מהפעולה ברפיח וההאשמות במניעת אספקה שבאו לאחריה, הוציא ה-ICC (בית הדין הפלילי הבינלאומי) צו מעצר כנגד ראש הממשלה בנימין נתניהו ושר הביטחון דאז יואב גלנט בגין חשדות לפשעי מלחמה ופשעים נגד האנושות, אף כי רצח עם לא נכלל באישומים.⁴

2 Raz Segal, "A Textbook Case of Genocide", Jewish Currents (13.10.2023), <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/10/israel-opt-civilians-on-both-sides-paying-the-price-of-unprecedented-escalation-in-hostilities-between-israel-and-gaza-as-death-toll-mounts/>

3 ההליך כולו היה במעמד צד אחד בלבד, היות שחמאס אינה צד מדינתי ולכן אינה כפופה לאמנה נגד רצח עם, בעוד שתפקיד הרשות הפלסטינית, אשר העותרים רואים כמדינה, לא הועלה במקרה זה.

4 <https://www.icc-cpi.int/news/statement-icc-prosecutor-karim-aa-khan-kc-applications-arrest-warrants-situation-state>
<https://www.icc-cpi.int/news/situation-state-palestine-icc-pre-trial-chamber-i-rejects-state-israels-challenges>

כיצד נוצרה טענת רצח העם: מחקר הג'נוסייד של ד"ר לי מרדכי כמקרה מבחן

המחקר שלפניכם נועד לבדוק לעומק את הטענות הללו באמצעות מתודולוגיה הלקוחה מתחום ההיסטוריה הצבאית והמחקר הכמותי. המחקר מתבסס על מקורות ראשוניים והצלבת המידע הקיים במטרה להגיע קרוב ככל האפשר לחקר האמת ולתרום להבנה טובה יותר של מלחמת חרבות ברזל. בחרנו להתמקד בדוגמה מייצגת אחת כמקרה מבחן: מחקר ארוך פרי עטו של ההיסטוריון ד"ר לי מרדכי,⁵ חוקר התקופה הביזנטית. מרדכי טוען שישראל אשמה ברצח העם הפלסטיני ברצועת עזה, ובאופן ספציפי במעשי טבח מכוונים נגד אזרחים, הפצצות לא מידתיות והרעבה שיטתית. דוח זה של מרדכי, המוגדר על ידי מחברו כ"עדות", שימושי מבחינתנו, מפני שהוא מהווה למעשה סינתזה של כמות עצומה של מחקרים, דוחות וניירות עמדה של אקדמאים, סוכנויות או"ם וארגוני זכויות אדם, הגורסים כולם שישראל ביצעה רצח עם או פשעי מלחמה חמורים ושיטתיים אחרים במלחמת חרבות ברזל. לפיכך, מחקר ביקורתי מדוקדק של המקורות שעליהם מתבססת אותה עדות, וכן המקורות הראשוניים שמאחוריהם, יוכל לאפשר לנו להעריך את הטענות בדבר רצח העם בכללותן, וכן את הסביבה ההומניטרית-אקדמית-אקטיביסטית המקדמת אותן.

בחינה ביקורתית של עבודתו של מרדכי חשובה גם מפני שהיא זכתה לפרסום רב. לדוגמה, ביום חמישי, 5 בדצמבר 2024, פירסם עיתון הארץ כתבת עומק במוסף סוף השבוע שכותרתה "היסטוריון אסף אלפי ראיות לפשעי מלחמה בעזה. התמונה שמתקבלת מחרידה."⁶ הכתבה סקרה באהדה את המחקר של מרדכי, וטענה שהוא מכיל "מאגר של אלפי סרטונים, תמונות, עדויות, דוחות ותחקירים [ש]מתעד את הזוועה שישראל מחוללת בעזה." כאשר התפרסם המסמך מעל דפי הארץ, הוא משך אליו תשומת לב רבה מצד הציבור הישראלי וכן ברחבי העולם.

5 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025). ניתן לגשת למסמך באתר של המחבר:

<https://witnessing-the-gaza-war.com/he/>

6 ניר חסון, "היסטוריון אסף אלפי ראיות לפשעי מלחמה בעזה: התמונה שמתקבלת מחרידה", הארץ, 5.12.2024,

<https://www.haaretz.co.il/magazine/2024-12-05/ty-article-magazine/.high-light/00000193-916d-d006-a7d3-db7d98cc0000>

במחקר זה, עברנו ביסודיות על ההאשמות השונות וגילינו תמונה מטרידה. זאת, לא רק מפני שמלחמת חרבות ברזל יצרה מציאות טרגית של הרס והרג בעזה, בדומה למערכות אורבניות אחרות מסוגה, אלא גם מפני שרבים מדי מהסיפורים של סוכנויות האו"ם, ארגוני זכויות האדם, כלי התקשורת המרכזיים וחוקרים המזוהים עמם התבררו כלא מתוקפים, שגויים, או לפחות שונים מאוד מהתמונה המשתקפת מן התיאורים הפולמוסיים שלהם. יש לציין, שבמהלך הבדיקה נתקלנו גם במקרים של התנהלות פסולה וייתכן שאף פושעת מצד חיילים ישראלים, הדורשים בדיקה ובמידת הצורך שפיטה וענישה. נוסף על כך, אנו מניחים שאותם מקרים מתוקפים מהווים את קצה הקרחון של מקרים אחרים של חשדות מבוססים לפשעי מלחמה - לא כולם מתוקפים או אף מדווחים. ברם, בIODענו שפשעי מלחמה אינדיבידואליים הם תוצר לוואי בר צמצום אך לא בר מניעה של מלחמה,⁷ הרי היקף המקרים המתוקפים המתוארים שמצאנו באוסף העצום של מרדכי הינו מצומצם בצורה מפתיעה ביחס לסכסוכים מקבילים ולהיקף העימות הנוכחי ואורכו. אף אם מדובר בקצה קרחון - לדעתנו מדובר בקרחון דק, דבר אשר כל חוקר המתעמק בחקר עימותים מזוינים ובפרט בלחימה אורבנית היה אמור לדעת.

בתחילה, הנחנו שהכשלים שמצאנו נובעים מקבלה לא ביקורתית של טענות ממקורות בעייתיים ומשימוש במתודולוגיות מחקר פגומות. אולם ככל שהעמקנו בבחינת האקוסיסטם המחקרי, התקשורתי, המשפטי והאקטיביסטי הסובב לא רק מלחמה זו, אלא גם מגוון סכסוכים ומשברים הומניטריים קודמים, בהקשר הישראלי ובזירות אחרות, הגענו למסקנה שלא מדובר כאן בטעות של חוקר ספציפי זה או אחר, אלא בבעיה מערכתית. **הגישה הרווחת בסקירת המלחמה בעזה משקפת ומשכפלת כשל מהותי בניתוח המציאות ביחס לסכסוכים מזוינים ומשברים הומניטריים בכללם.** גישה אקטיביסטית זו משתקפת בהצהרותיו של לי מרדכי כי,

7 למחקר בנושא ראה למשל:

Alexander B. Downes, *Targeting Civilians in War* (Ithaca: Cornell University Press, 2008), pp. 246-247, 256-257; Benjamin Valentino, Paul Huth and Sarah Croco, 'Covenants without the Sword: International Law and the Protection of Civilians in Times of War', *World Politics*, vol. 58, no. 3, 2006; Hugo Slim, *Killing Civilians: Method, Madness and Morality in War* (London: Hurst, 2008), and especially James D. Morrow, *Order within Anarchy: The Laws of War as an International Institution* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), pp.339-377.

התפקיד שלי כהיסטוריון הוא להשמיע את הקול של אלו שלא יכולים להשמיע אותו, אם זה סריסים במאה ה-11 או ילדים בעזה [...] כתבתי את המסמך [...] כדי שעוד חצי שנה או שנה או חמש או עשר או מאה שנים, אנשים יוכלו לחזור ולבוא ולראות שזה מה שהיה ידוע.⁸

בשל אותה גישה אקטיביסטית, הן מרדכי והן אנשי האקדמיה, סוכנויות האו"ם וארגוני זכויות האדם שהוא נסמך עליהם, רואים עצמם כמחויבים מראש לסייע למי שהם מגדירים כ"קורבנות" (במקרה זה הפלסטינים), בלי לבדוק היטב את העובדות, אפילו אם התייעוד מצביע על הכיוון ההפוך.

בעיה עמוקה יותר טמונה בניתוק ההולך וגדל בין הניתוחים ההומניטריים-זכותניים של עימותים מזוינים לבין נקודת המבט של אלו המחזיקים בידע ובמומחיות צבאית - אקדמאים העוסקים בהיסטוריה צבאית ואנשי צבא מקצועיים. בספרה החשוב, *Wars of Law*, מציינת טנישה פזאל כי מאז מלחמת העולם השנייה חלה ירידה תלולה בשיעור אנשי הצבא ובעלי הרקע הצבאי בקרב הגופים העוסקים בדיני הלחימה ובפרשנותם. במקביל, חלה עלייה חדה בנוכחותם של מומחים מתחום זכויות האדם והעבודה ההומניטרית באותם גופים בדיוק.⁹ כתוצאה מכך, ניתוח פעולות צבאיות נעשה לעיתים קרובות מתוך פרספקטיבה שמנותקת מהאילוצים המבצעיים שבמסגרתם פועלים אנשי צבא, מה שמוביל לנטייה לשפוט אותן בחומרה יתרה. תופעה זו, שאנו נכנה כאן "ההטיה ההומניטרית", שזורה בגישת המסה הקריטית של מנתחי המציאות ומפרשיה, לא רק ביחס למלחמה בעזה, אלא ביחס לסכסוכים מזוינים בכללותם.

כדי לחקור לעומק את הנושא, החלטנו - שני היסטוריונים צבאיים, מומחה למחקר כמותי ומשפטן המתמחה בדיני לחימה - לכתוב את המחקר שלפניכם, אשר בנוי באופן הבא:

8 חסון, "היסטוריון אסף אלפי ראיות",

<https://www.haaretz.co.il/magazine/2024-12-05/ty-article-magazine/.high-light/00000193-916d-d006-a7d3-db7d98cc0000>

9 Tanisha M. Fazal, *Wars of Law: Unintended Consequences in the Regulation of Armed Conflict* (Ithaca: Cornell University Press, 2018), pp.5,8, 23-37.

בפרק הראשון, נבחן לעומק את טענת ההרעבה, קרי אפיון מצב התזונה וכניסת הסיוע לרצועת עזה טרם הלחימה ובמהלכה כניסיון ישראלי קטסטרופלי להרעיב את האוכלוסייה של רצועת עזה. בניגוד לפרקים האחרים, הדורשים הבנה של הקשרים צבאיים, הצלבת מקורות מתחרים ושיקול דעת פרשנותי מסויים, הרי שעיקר טענת ההרעבה מתבססת על מסד נתונים ברור וחד משמעי ביחס לכמות המזון שסופקה לעזה טרם המלחמה ובמהלכה. למרות זאת, נראה כיצד שלל חוקרים, סוכנויות או"ם וארגוני זכויות אדם כושלים כשל בסיסי בציטוט נתונים שגויים גם על פי גופי האו"ם עצמם.

כשל קבוע זה מתאפשר על ידי שתי פרקטיקות פסולות. הראשונה היא ציטוט עיוור של טענות דוברי סוכנויות האו"ם, או של ארגוני זכויות ומתווכי מידע אחרים המצטטים אותם, מבלי לבדוק את מסדי הנתונים המקוריים של אותן סוכנויות. השני הוא פרקטיקה של תיקון מאוחר, רטרואקטיבי וחרשי של טענות שגויות מצד מתווכי מידע שונים, כמו גם של מסדי הנתונים של סוכנויות האו"ם.

התוצאה היא שטענות שגויות שכבר הופרכו על היקף כניסת סיוע טרם ובמהלך המלחמה ממשיכות להיות מופצות ולשמש להערכת המציאות למעלה משנה לאחר שמפיצייהם המקוריים נסוגו מהן. כך, בניגוד לטענת אונר"א שחלה צניחה של 70% בכניסת אספקה לרצועה במאי 2024, טענה שהוררה הדים ברחבי העולם וממשיכה להיות מצוטטת על ידי גורמים שונים, בפועל תיקון רטרואקטיבי של מסד הנתונים של אונר"א מעלה כי חל גידול בפועל של 10% בכניסת מזון לרצועה באותו חודש - לרמה גבוהה פי שניים מזו שבטרם המלחמה.

כך, טענה לא מבוססת של מזכ"ל האו"ם ש-500 משאיות נכנסו כל יום לרצועה טרם המלחמה שימשה כבסיס לתחזית ה-IPC להרעבה ברצועה - אך בפועל מסד הנתונים של האו"ם מראה כי מדובר בכניסה של 292 משאיות לרצועה ביום במהלך שנת 2022, מתוכן רק 73 משאיות מזון. נדגיש שוב כי נתונים אלו אינם יכולים להימצא במחלוקת עובדתית - הם חד משמעיים ונגישים. ואף על פי כן - הם אינם מוגגשים, ואילו נתונים שגויים וברי הפרכה שכבר הופרכו לעיפה ממשיכים להיות מהודהים.

הפרק השני יסקור את ההקשר הצבאי החסר בעבודתם של חוקרים, עיתונאים ואנשי זכויות אדם רבים: שדה הקרב האורבני. כפי שנראה, מלחמה היא פעילות הדדית, ולא ניתן להבין את דרך הלחימה של צד אחד (ישראל) בלי לבחון לעומק את שיטות הלחימה של הצד השני (חמאס), וכל זאת בשטח בנוי, צפוף ורווי מנהרות. בפרט, לא ניתן להבין את ההרס והנזק לאזרחים בעזה בלי להביא בחשבון את הטקטיקה המכוונת של חמאס לפעול מתוך בתי חולים, בתי ספר, גני ילדים ומתקנים אזרחיים אחרים, ולהשתמש באזרחים כמגן אנושי. בפרק זה נביא ראיות רבות, לרבות מסמכים מקוריים וצילומי אוויר, לטקטיקה זו של חמאס, שדרשה מאנשיה לפעול בתוך ריכוזים של "בלתי מעורבים".

בפרק השלישי, נראה כי חרף האתגרים של שדה הקרב האורבני, המקשה על הכוח התוקף להבחין בין אזרחים ולוחמים, הטענות לטבח המוני בעזה אינן נתמכות בידי התיעוד הקיים. על סמך המחקר הקיים בהיסטוריה צבאית, והתיעוד מסכסוכים אחרים בעולם, אנחנו מניחים כי בכל מלחמה שמתבצע בה טבח נרחב ומתוכנן באזרחים, לא כל שכן רצח עם, יש שפע של תיעודים פורנזיים (למשל צילומים וסרטונים) המתארים מעשי טבח פרונטליים או הוצאות להורג של חסרי ישע מטווח קרוב. כך היה, למשל, בעימותים בחוף העאלווי בסוריה לאחר נפילת משטר אסד, במלחמת עיראק השנייה, במלחמה נגד דאע"ש בעיר מוסול ובטבח ה-7 באוקטובר 2023. לעומת זאת בעזה, למרות היותה אחת מזירות המלחמה המסוקרות ביותר בעולם, לא מצאנו ראיות מסוג זה עד לתאריך כתיבת שורות אלו בשלהי מאי 2025. במסגרת זו, נבחן פרטנית את העדויות הספציפיות להרג מכוון של אזרחים עזתיים, תוך ניסיון להבחין בין דיווחים מבוססים על חשדות לפשעי מלחמה, לבין טענות לא מתוקפות. בפרק נראה כיצד לי מרדכי, למשל, משלב עדויות אמינות לצד אלו שאינן, במטרה שהאמינות של הראשונות תשליך על האחרונות ותיצור מצג של פשעי מלחמה נרחבים ושיטתיים. לבסוף, נבחן גם את הטענות של מתנדבים זרים בעזה כאילו הצה"ל ירה בילדים באמצעות צלפים, וכן שמחבלי חמאס לא פעלו מבתי חולים, ונשווה אותן לעדויות בלתי תלויות של מתנדבים זרים אחרים בעזה, של שפחת מין יאזידית שנמכרה לרצועה, וכן של חטופים ישראלים. לבסוף, נדון בטענות הנוגעות לשימוש הצה"ל ברחפנים ובבינה מלאכותית.

הפרק הרביעי מתייחס למידתיות והבחנה, בעיקר בהפצצות האוויריות והארטילריות של צה"ל. נראה שמבקרים רבים אינם מפרשים נכונה מושגים בסיסיים כמידתיות ונזק אגבי, ונדגים כיצד נקטה ישראל אמצעי זהירות חסרי תקדים בהיסטוריה הצבאית כדי לצמצם את הפגיעה באזרחים עזתים. נוסף על כך, נצטט נתונים המלמדים כי בניגוד לגישה הרווחת, באזורי הרצועה שהוגדרו על ידי צה"ל כבטוחים יותר נפגעו **הרבה** פחות אזרחים מאשר באזורי הלחימה, עובדה שבפני עצמה סותרת כל טענה אפשרית לרצח עם או לכוונה לטבוח באזרחים באופן המוני.

בפרק החמישי, נדון במקור העיקרי לטענה כאילו ישראל הרגה נשים, ילדים וקשישים באופן המוני - דיווחי האבדות של משרד הבריאות העזתי. נחשוף את המניפולציות והפגמים המרובים בדיווחים אלו על מספר נפגעי המלחמה וזהותם, תוך הצלבתם (במידת האפשר) עם מקורות אחרים. בין היתר, נטען כי נתונים אלה סולפו בצורה חוזרת כדי לייצר מצג של קטל חסר הבחנה של נשים וילדים, ותוקנו רטרואקטיבית - כולל מחיקת דיווח על מותם של אלפי עזתים שהוצגו בדוחות קודמים כקורבנות שזהותם תוקפה פיזית ובוודאות. כך, בניגוד לטענה ש-70% מכלל הקורבנות היו נשים וילדים - טענה שנעשה בה שימוש משפטי ואקטיביסטי מתחילת המלחמה כדי לטעון שמדובר בפגיעה מכוונת נגד אוכלוסייה אזרחית, ושהמשיכה להיות מהודהדת על ידי גופי או"ם גם לקראת סוף 2024¹⁰ - עולה מהרשימות המעודכנות כי נשים מכל הגילים וקטינים בני פחות מ-18 מהווים רק 50.7% מכלל הנפגעים. בקרב בני 18-59, גברים מהווים 73% מהנפגעים, ובקרב בני 15-17 מהווים נערים 67% מכלל הנפגעים - התפלגות דומה לזו שעולה מסבבי לחימה קודמים ברצועה. יתרה מכך, גם ברשימות המעודכנות ניכרת מניפולציה גסה וקלה לזיהוי, המעידה על הכללת תמותה לא-טראומטית מקושרת זקנה בצורה המנפחת את שיעור הנשים והקשישים בקרב ההרוגים. בהתבסס על לקחי עימותים קודמים והצלבה זהירה של הנתונים, אנו מציעים הערכה ספקולטיבית משלנו להתפלגות אזרחים/לוחמים בקרב ההרוגים, אך נותרים, בסופו של דבר, עם סימני שאלה רבים.

בפרק השישי, נחרוג מהמיקוד במלחמת חרבות ברזל ונבדוק כיצד הבעיות המבניות שתיארנו התגלמו בפרקטיקות העבודה של ארגוני זכויות אדם, סוכנויות

או"ם וחוקרים אקדמיים במשבר ההומניטרי לכאורה בעיראק של צדאם חוסיין תחת משטר הסנקציות בשנים 1991-2003. נראה כיצד סיפור נפוץ של ארגונים הומניטריים ואנשי אקדמיה הקשורים אליהם אודות מותם של מאות אלפי ילדים עיראקיים התגלה בדיעבד כמופרך לחלוטין, טעות שנגרמה כתוצאה משיטות עבודה לקויות. נדגים כי לא רק שהטעויות המבניות שעליהן אנו מצביעים בסכסוך הנוכחי הן שכפול כמעט מושלם של כשלי העבר, אלא שאותם כשלים מבניים מנעו גם הפקת לקחים מהטעויות, גם כש"תוקנו רטרואקטיבית".

בפרק השביעי, נתמקד בטעויותיהם החוזרות ונשנות של אותם ארגונים בסכסוכי עבר בנוגע להערכת היקף הפגיעה באזרחים לעומת לוחמים, ננסה להבין מדוע לא תיקנו את כשליהם, ונעמוד על הסכנה שבהסתמכות עליהם בנייתו המלחמה הנוכחית.

בפרק השמיני והאחרון, נקיים דיון מתודולוגי מסכם על הסיבות לכשלים החוזרים והחמורים של חוקרים וארגונים מבוססים, רציניים ומנוסים. באופן ספציפי נסקור את הבעיות המבניות הבאות:

- **כשל ביקורת המקורות:** גיבוב מספר גדול של מקורות זה על זה ללא הערכת אמינותם, חוסר רצון או יכולת לנפות מקורות שהוכחו כבלתי אמינים, וערבוב של מקורות אמינים ובלתי אמינים כדי לתקף את האחרונים באמצעות הראשונים.
- **משפך המידע ההפוך:** מצב שבו מספר קטן של מקורות מוטים "מתפצלים" לכאורה למספר גדול של מקורות שנראים אמינים, ובכך יוצרים מצג שווא של אמינות - כשל העומד בבסיס רבות מההאשמות השגויות בטבח או בהרעבה.
- **תסמונת הציטוט המעגלי:** נטייה להסתמך על מקורות "בני סמכא" המצטטים זה את זה מבלי להתבסס על מקורות ראשוניים.
- **כשל נטל ההוכחה:** ההנחה שלפיה כל מידע המגיע מגוף צבאי ישראלי אינו אמין מטבעו, אלא אם אומת באופן עצמאי על ידי גוף תקשורת בעל גישה מיידית למידע ברגע חשיפתו - דרישה שהיא, כמובן, בלתי אפשרית בפועל בשל רגישותם של מקורות מודיעיניים. מנגד, טענות המועלות על ידי אזרחים עזתים, ארגוני חברה אזרחית ואנשי מקצוע רפואיים, הנתפסים כגורמים בלתי מעורבים בסכסוך, נחשבות אוטומטית לאמינות אלא אם הוכח אחרת. אולם,

כפי שנראה, ההסתמכות על עדויות מחברה סגורה, טוטליטרית ומגויסת למאבק כמו החברה העזתית, אפילו של אקטיביסטים, עיתונאים ורופאים, דורשת זהירות מופלגת, הצלבת נתונים, ועדיף - חקירה ודרישה של המקורות הראשוניים עצמם, במידה שהם זמינים.

- **מסך אשליית הוודאות:** הטיה הנובעת מאי היכולת להשלים עם היעדר ידע (או יכולת לדעת) לגבי מספר או סטטוס הלוחמים/אזרחים בקרב נפגעי הלחימה, הן ברמת האירוע הפרטני והן בכלל הלחימה. לאנשים רבים, כפי שנראה, קשה להשלים עם חוסר ודאות והיעדר מידע, ומסיבה זו הם ממלאים לעיתים קרובות מדי את החסר עם מקורות שאינם אמינים.

- **קטסטרופליות רועשת ותיקון רטרואקטיבי חרישי** - רבות מהטענות החמורות שעולות בהקשר של מלחמת חרבות ברזל, ובראשן טענות משרד הבריאות העזתי שזכו לגיבוי האו"ם לגבי הפיזור המגדרי של נפגעי הלחימה (70% נשים וילדים), טענות אונר"א לגבי קריסת מערך הסיוע לאחר המערכה ברפיח (צניחה של 70% בכניסת סיוע) וטענות האו"ם שצוטטו מעגלית לגבי כניסת 500 משאיות סיוע ליום לעזה טרם הלחימה, הופרכו בצורה כה חד-משמעית, שהטוענים עצמם נאלצו לחזור בהם. אך בעוד טענותיהם לקטסטרופה הומניטרית זכו להד עוצמתי על ידי התקשורת והאקוסיסטם האקטיביסטי ואף המחקרי, הרי התיקון נעשה ללא הצהרות פומביות או מסבירות ובחוסר שקיפות, וזכה להד תקשורתי חלש בלבד, אם בכלל. למעשה, הנתונים השגויים המשיכו להדהד בתקשורת ואף בדוחות של האו"ם זמן רב לאחר שהטוענים עצמם חזרו בהם. הדפוס המתואר לעיל זהה לממצאינו בפרק 6 בנוגע לסנקציות על עיראק.

בסיכומי של דבר, ננסה להציע מתודולוגיה יעילה יותר, לדעתנו, לחקר פשעי מלחמה באזורי סכסוך כמו עזה, גם מבחינת שיטת המחקר וגם מבחינת תיעדוף המקורות.

נדגיש מראש, כי מחקר זה הינו בראש וראשונה עובדתי - לא משפטי וגם לא מוסרי. מיקוד זה אינו נובע מעיוורון או מקשיות לב ביחס לסוגיות מוסריות ומשפטיות, או מזלזול בסבלם האמיתי וקורע הלב של תושבי עזה, אלא מכך שאנו סבורים שכל דיון משפטי או מוסרי חייב להתבסס תחילה על עובדות בנות תיקוף או הערכה - ושרק על בסיסן יש לפתח פרשנות משפטית, מוסרית או היסטורית. היפוך הסדר הנכון של הדברים מוביל, כפי שנדגים בפרקים 6, 7 ו-8, לערפול חסר

תקנה של העובדות. מעת לעת נדרשנו להתייחסות להנחות ומונחים משפטיים (כוונתיות, מידתיות, הבחנה, מצור), אך זה אינו מוקד עבודתנו, ואנו רואים אותה כבעלת תוקף וחיבות בלי קשר לפרשנות המוסרית והמשפטית של האירועים.

לבסוף, נציין כי כל פרק מתחיל בתקציר בכדי להקל על הקוראים ששזמנם אינו בידם. המסמך בנוי באופן מודולרי. מי שמתעניין בשאלות ספציפיות כמו הרעבה (פרק 1), הרג מכוון (פרק 3), הפצצות לא מידתיות (פרק 4) או מספרי ההרוגים (פרק 5) יכול לדלג הישר לפרק הרלוונטי. עם זאת, אנו סבורים שהמבוא ללוחמה אורבנית ואסטרטגיית ההגנה של חמאס (פרק 2), דרוש להבנת פרקים 3-5 שעוסקים בלחימה של צה"ל בעזה.

המחברים מודים לפרופ' יובל שני, פרופ' איתן שמיר, ד"ר זיו בורר, פרופ' נטע ברק-קורן, ד"ר יאיר שגב, פרופ' אהרון טרואן, ד"ר אריאל קרלינסקי, ד"ר נתנאל פלמר, ד"ר חן קוגל, ד"ר תיאודאג וקבוצת הרופאים המייעצים שליוותה את מחקרנו, אל"מ (מיל") שלמה מופז ראש מרכז המידע למודיעין ולטרור, פרופ' פרנצ'סקו צ'צ'י, פרופ' מייקל ספאגאט, ד"ר תמר הופנונג, מר סאלו אייזנברג, מייג'ור אנדרו פוקס, מר שי שבתאי, מר רון טייב, דוברי הגופים הרשמיים שהואילו לענות לשאלותינו, ועמיתים רבים אחרים על עזרתם שלא תסולא בפז.

אנו מודים גם לעורכת הלשונית ד"ר יפעת דרורי, ולצוות של מרכז בגין-סאדאט למחקרים אסטרטגיים באוניברסיטת בר-אילן על עבודתם המסורה בהכנת מחקר זה לפרסום.

פרק ראשון: הרעבה, ציטוט מעגלי ותיקון רטרואקטיבי דומם

תקציר

אלו שטוענים לרצח עם במלחמת חרבות ברזל, גורסים בין היתר כי ישראל הרעיבה כביכול באופן שיטתי ומכוון את הפלסטינים ברצועת עזה לאורך כל תקופת המלחמה. למעשה, טענה זו מהווה את הבסיס העיקרי לצווי המעצר שהוציא ה-ICC לראש הממשלה נתניהו ושר הביטחון דאז גלנט. לא רק זאת, צווי מעצר אלו מצטטים ישירות ובצורה לא ביקורתית, את הצהרתו של מזכ"ל האו"ם אנטוניו גוטרש כי:

"1.1 million people in Gaza are facing catastrophic hunger – the highest number of people ever recorded – anywhere, anytime" as a result of an "entirely manmade disaster".

הצהרה זו כמובן מופרכת עובדתית ביחס למקרי רעב אחרים (סין, 1959-1961, בין 15 מליון ל-50 מליון מתים מרעב¹¹. אתיופיה -1984 7.5 מליון מושפעים, 300,000 מתים מרעב¹², סומליה 1992 ו-2011 - 200-300 אלף מתים מרעב בכל מקרה¹³, תימן 2016, 220 אלף מתים ברעב מתוכם 90,000 ילדים¹⁴ וכן הלאה). אך גם בהתעלם מהטענה המופרכת בבירור, עצם מסקנת ההרעבה מתבססת על שלוש הנחות בלתי מבוססות הנובעות מציטוט מעגלי ולא ביקורתי של נתונים שגויים. אחדים מאלו, לכל הפחות, מקורם אף הם בהצהרות מופרכות עובדתית של גוטרש וסוכנויות האו"ם:

- ההנחה השגויה הראשונה מתייחסת לכמות המזון שנכנסה לרצועה טרם המלחמה, וממנה נגזרת כמות המזון הדרושה לקיום חיים ברצועה. סוכנויות או"ם וארגוני זכויות אדם טענו בחודשי הלחימה הראשונים כי לפני המלחמה נכנסו לרצועה 500 משאיות ביום, מתוכן 300 משאיות מזון. מכאן הם הסיקו שכל

11 <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1127087/>

12 https://web.archive.org/web/20220212224417/https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PBAAH005.pdf

13 https://www.nytimes.com/2013/04/30/world/africa/somalia-famine-toll-in-2011-was-larger-than-previously-reported.html?ref=todayspaper&_r=0

14 <https://www.unrefugees.org/news/yemen-crisis-explained>
<https://www.france24.com/en/live-news/20211123-yemen-war-will-have-killed-377-000-by-year-s-end-un>

כמות פחותה מזו פירושה תת-תזונה או רעב. הבעיה היא שטענת 500 המשאיות אינה מתועדת בשום מקור אמין, ונראה כי מדובר בהערכה שגויה של מזכ"ל האו"ם שחדרה לשיח הציבורי ללא בדיקה. בפועל, נכנסו לרצועה בשנים שלפני המלחמה 300 משאיות ביום בממוצע, מתוכן 73 משאיות מזון. בין 2008 ל-2014 נכנסו לרצועה בממוצע 127 משאיות ביום בלבד, ללא השפעה משמעותית על שיעורי התמותה או הילודה ברצועה. כלומר, תזת ההרעבה מסתמכת מראשיתה על הנחת מוצא שגויה.

- ההנחה השגויה השנייה, היא כי חלק משמעותי מצריכת המזון בעזה טרם המלחמה הגיע מייצור עצמי - 44% על פי דוח אמנסטי - וכי הרס מקורות הייצור הללו גרם למחסור חמור ותרם לרעב מתפתח. בפועל, מתבסס נתון זה על קריאה שגויה של דוח הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה, המתייחס לא לצריכה אלא דווקא לאחוז ההוצאות של משקי בית עזתיים על מזון מייצור מקומי ביחס למזון מיובא. כפי שנראה, נתון זה אינו מביא בחשבון צריכה של מזון המחולק בחינם על ידי אונר"א ותוכנית המזון העולמית (WFP) ברצועת עזה ואחראי לכ-40% מהצריכה הקלורית. בפועל, ייצור עצמי בניכוי ייצוא היה אחראי ל-10%-12% מהצריכה הקלורית ברצועת עזה לפני המלחמה. כלומר, נכנסו לרצועה די מזון בעת המלחמה גם לאחר שמקורות הייצור העצמי נפגעו במהלך הקרבות.

- ההנחה השגויה השלישית נוגעת לכמות המזון שנכנסה לרצועת עזה במהלך המלחמה. עד לאפריל 2024 חפפו נתוני אונר"א במידה רבה את אלה של מנהלת התיאום והקישור (מתפ"ש, או COGAT), אך החל ממאי 2024, עם תחילת המתקפה ברפיח, החלו נתוני אונר"א להצביע על קריסה של מערך הסיוע לרמה נמוכה ב-70% מזו אשר הייתה קיימת באפריל 2024, והסוכנות התריעה בפני משבר הומניטרי הולך ומתקרב. מתפ"ש לעומת זאת, טענה כי קצב כניסת הסיוע ההומניטרי במהלך מאי 2024 לא רק שלא הביא לקריסה, אלא אף עלה, ונותר גבוה לאורך השנה. בפועל, אנו מוכיחים כי לא הייתה צניחה בכניסת סיוע במאי 2024. למעשה, אונר"א (בדומה למשרד הבריאות העזתי - ראו פרק 5) החלה לבצע תיקונים רטרואקטיביים לרשימותיה החל מנובמבר 2024 - תיקונים אשר צמצמו את הפער בין הדיווחים והתקרבו מאוד לנתונים הישראליים.

היות שעצם ביצוע התיקונים לא הוכרז או פורסם פרואקטיבית וממילא לא סוקר תקשורתית (שוב, בדומה לתיקונים הרטרואקטיביים של משרד הבריאות העזתי), תיקון רטרואקטיבי זה גם לא דווח במדיה, כמו גם בעיתונות הרפואית המקצועית אשר בה פורסמו חדשות לבקרים תחזיות לרעב ומוות המוניים בעזה. כך ממשיך האקוסיסטם ההומניטרי להדהד חדשות על משבר בהסתמך על נתונים לא נכונים, בלי להתחשב בכך שאפילו אלו שהפיצו אותם - תיקנו אותם בדיעבד.

א. סיבתיות ואחריות: בסיס עובדתי לעומת מסגרת פרשנית

נתחיל את דיונונו בנתונים הבאים: החל מ-23 באוקטובר 2023 אישרה ישראל כניסה של עד 100 משאיות ליום לרצועה, והחל מ-24 בנובמבר אישרה כניסה של עד 200 משאיות ביום בממוצע. על פי דיווחי אונר"א, ישראל הודיעה כי בפועל לא תטיל מגבלה יומית על כניסת משאיות לעזה כבר ב-15 בנובמבר 2023.¹⁵ במרץ 2024, ישראל הודיעה כי היא אינה מטילה כל מגבלות כמותיות על כניסת סיוע לרצועה. לאורך המלחמה טענה ישראל שוב ושוב כי ארגוני הסיוע רשאים להעביר עוד סחורות לתוך עזה וכי הם אינם עושים זאת בשל קשיים לוגיסטיים ותעסוקתיים שלהם, לא בשל מגבלות שמטילה ישראל.¹⁶ לא כך על פי לי מרדכי, שכותב: מאז תחילת המלחמה עד כה נכנסו בדרך כלל רק כ-100-150 משאיות (טעונות באופן מלא) מדי יום, מתוך כ-300 שנדרשות כדי לספק את הצרכים ההומניטריים ברצועה (בעיקר מזון ומים).¹⁷ אולם, מדובר בקביעה שאינה נכונה, כפי שנראה להלן.

ב. אספקת מזון לעזה טרם המלחמה: 500 המשאיות שמעולם לא היו

קביעה זו מתקשרת לטענה נפוצה שטרם המלחמה נכנסו 500 משאיות לעזה ביום בממוצע.¹⁸ טענות אלו אינן ייחודיות ללי מרדכי; HRW,¹⁹ אמנסטי,²⁰ ומגוון

15 <https://www.barrons.com/news/israel-will-not-limit-gaza-truck-numbers-un-aid-chief-711e7f34>

16 <https://www.washingtonpost.com/world/2024/03/03/gaza-aid-convoy-israel-war/>
17 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 28.

18 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 28.

19 <https://www.hrw.org/news/2023/12/18/israel-starvation-used-weapon-war-gaza>

20 <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/02/israel-defying-icj-ruling-to-prevent-genocide-by-failing-to-allow-adequate-humanitarian-aid-to-reach-gaza/>

מקורות תקשורתיים²¹ טענו לכניסת 500 משאיות ליום עד לתחילת המלחמה. ככל שעלה בידינו להתחקות אחרי מקורותיה של טענה זו, אלו הולכים אחורה לנאום של מזכ"ל האו"ם אנטוניו גוטרש ב-27 באוקטובר 2023.²²

About 500 trucks per day were crossing into Gaza before the hostilities began.²³

טענה פזיזה זו הודהה לא רק על ידי המדיה וארגוני זכויות אדם אלא גם על ידי ה-IPC (Integrated Food Security Phase Classification) גוף האו"ם המקצועי אשר אמון על ניתוח עובדתי של אספקת וחסר מזון על מנת לספק התראה טרם התפתחות רעב מסכן חיים. בדו"ח ממרץ 2024 גרס ארגון זה כי:

[there was] a pre-escalation average of 500 trucks a day of which 150 carrying food, in the period between 7 October 2023 to 24 February 2024.

ובי:

Based on data from UNRWA, the maximum number of trucks entering daily from both the Kerem Shalom and the Rafah crossings was 300 (compared to an average of 500 daily pre-escalation).²⁴

אולם בדיקה פשוטה מראה כי אין כל בסיס למספרים הללו. נתוני האו"ם עצמו מלמדים כי בשנת 2022 נכנסו לרצועת עזה סך כולל של 106,449 משאיות (74,096 דרך כרם שלום ו-32,353 ממעבר רפיח) - 291 משאיות ליום.²⁵ מתוכן - חצי הובילו חומרי בנייה. רק 73, לא 150, היו משאיות מזון (איור 1). בניגוד לטענת הדוח ששיעור כניסת המשאיות לרצועת עזה היה נמוך מהמצב טרם המלחמה, הרי בפועל נכנסו לרצועה בינואר, על פי נתוני מתפ"ש, ממוצע של 109 משאיות מזון ליום, בפברואר ממוצע של 77 משאיות, ובמרץ ממוצע של 119 משאיות - נתונים

21 <https://www.reuters.com/world/middle-east/gaza-war-inflicts-catastrophic-damage-infrastructure-economy-2023-11-17/#:~:text=On%20average%20500%20trucks%20of,21>.

22 <https://press.un.org/en/2023/sgsm22010.doc.htm>

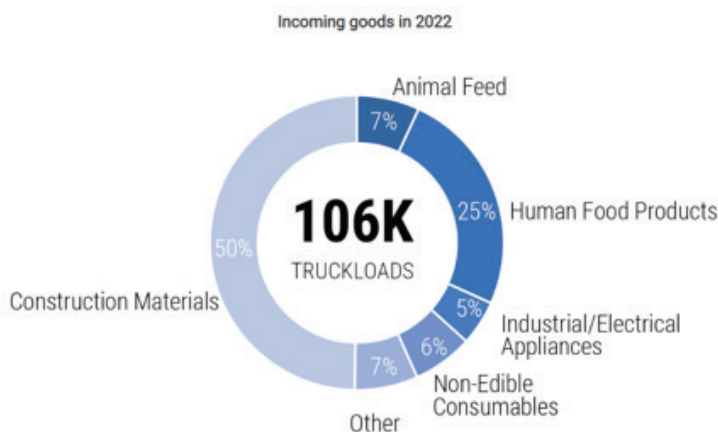
23 <https://press.un.org/en/2023/sgsm22010.doc.htm>

24 https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Gaza_Strip_Acute_Food_Insecurity_Feb_July2024_Special_Brief.pdf

25 https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2023/02/OCHAGAZAAM_220223.pdf

כמעט זהים לאלו המופיעים **נכון לכתיבת שורות אלו** בדאשבורד של ה-OCHA²⁶ (96.5, 66.3 ו-117 משאיות ליום בהתאמה).

יוצא אפוא, שבניגוד לתמונה המחרידה העולה מההשוואה בדוח ה-IPC (ארגון המסונף לאו"ם שתפקידו לבדוק רעב באזורי מצוקה באמצעות קריטריונים מדעיים), שלפיה העזתים נאלצים להתקיים על אספקה נמוכה בהרבה מלפני המלחמה, בחודשים שאליו כיוון הדוח הייתה האספקה הממוצעת גבוהה יותר, והמשיכה להיות כזו לאורך המלחמה.

איור 1: כניסת משאיות לעזה ותכולתן ב-2022²⁷

From Movement in and out of Gaza in 2022, by the United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). © United Nations 2022. Reprinted with the permission of the United Nations, <https://www.ochaopt.org/content/movement-and-out-gaza-2022>

ג. תחזיות אפוקליפטיות מתודלקות במשאיות רפאים

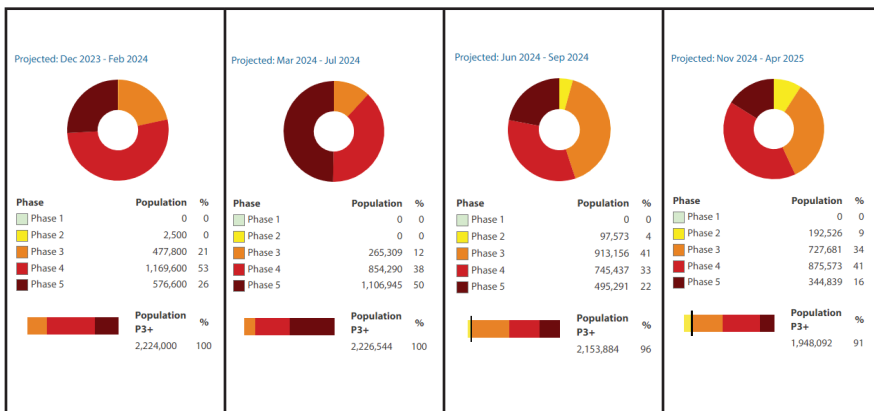
נציין כבר בשלב זה, כי דוח ה-IPC ממרץ 2024 הינו הבסיס לשפע דוחות אחרים - דוגמה מובהקת לתופעת משפך המידע ההפוך שאנו מתארים בפרק האחרון - אך הוא **נשלל** על ידי ועדת הביקורת של אותו גוף ביוני 2024²⁸ בשל מגוון ליקויים הכוללים לא רק את הטענה הלא מתוקפת ביחס לכניסת 500 משאיות

26 <https://www.ochaopt.org/data/crossings>

27 <https://www.ochaopt.org/content/movement-and-out-gaza-2022>, OCHA

28 https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/documents/IPC_Famine_Review_Committee_Report_FEWS_NET_Gaza_4June2024.pdf

ליום לעזה טרם הלחימה, אלא גם התעלמות מוחלטת מנתוני כניסת מזון מטעם הסקטור הפרטי במהלך הלחימה, והסתמכות אקסקלוסיבית על דיווחים עצמיים של פלסטינים לקביעת מצוקת מזון. כמו כן, ה-IPC הצדיק את קביעתו ש-IPC phase 4 כבר מתקיים (קרי, תמותה מבוססת רעב של 0.2% מהאוכלוסיה מדי חודש) על בסיס דיווחי משרד הבריאות העזתי - דיווחים אשר לי מרדכי למשל טען שמתייחסים אך ורק לפגיעות טראומה ישירות מתקיפות ישראליות.²⁹ נציין שלכל אורך 2024 המשיך ה-IPC לפרסם דוחות המצהירים על קיום ממשי של תמותה נרחבת מרעב, שאף חזו שוב ושב תמותה המונית מסיבה זו בכמה הזדמנויות לאורך 2024³⁰ (איור 2), אך אין כל דיווח על תמותה המונית זו - לא אנקדוטלית וגם לא בדיווחי משרד הבריאות העזתי - תמותה אשר הייתה מחויבת המציאות לו היו דיווחיו אמינים או מבוססים על נתונים אמיתיים.

איור 2: תחזיות ה-IPC לאורך המלחמה³¹

From Gaza Strip: Acute Food Insecurity Situation for 1 May- 15 June and Projection for 16 June- 30 September 2024, by the Integrated Food Security Phase Classification (IPC). © United Nations 2024. <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1157065>. Reprinted under fair use conditions as specified in the IPC Privacy Policy Page, <https://www.ipcinfo.org/ipcinfo-website/privacy-policy/>.

בכך, שלל ה-IPC את הקריטריונים שלו עצמו לקביעת מצב הרעב (famine):

29 <https://www.mekomit.co.il/%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%A0%D7%99-%D7%94%D7%AA%D7%9E%D7%95%D7%AA%D7%94-%D7%A9%D7%9C-%D7%9E%D7%A9%D7%A8%D7%93-%D7%94%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%90%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%A2%D7%96%D7%94-%D7%9E%D7%94%D7%99%D7%9E/>

30 <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1157065/>;
<https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1157985/?iso3=PSE>

31 <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1157065>

For declaration of Famine, at least three pieces of direct and reliable evidence is needed, one evidence for each for acute malnutrition, mortality, and for food consumption or livelihood change, with all of those being above Famine threshold levels.

Famine thresholds for CDR are more than 2 deaths per 10,000 people per day.

U5DR is above the Famine thresholds of 4 deaths per 10,000 people per day.³²

FAMINE WITH SOLID EVIDENCE: An area is classified in Famine with solid evidence if there is clear and compelling evidence that the Famine thresholds for starvation, acute malnutrition **and mortality** have been reached.

FAMINE WITH REASONABLE EVIDENCE: An area is classified in Famine with reasonable evidence if there is clear evidence that two of the three thresholds for starvation, acute malnutrition **and mortality** have been reached, and analysts reasonably assess from the broader evidence that the threshold from the third outcome has likely been reached.³³

לו תחזיות ה-IPC היו מתממשות, הרי 124,458 עזתים היו גוועים ברעב (טבלה 1, איור 2), מבלי להביא בחשבון מגפות ותמותה טראומטית עד ל-17 בינואר 2025. יש להדגיש כי בהשוואה בין תחזית דצמבר 2003-פברואר 2004 לתחזית מרץ-יולי 2024, כמו גם בהשוואה בין תחזית יוני-ספטמבר 2024 לנובמבר 2024-אפריל 2025 משתמעת ההנחה שהתחזיות הקודמות **אכן** התממשו.

32 https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Famine_Guidelines_Nov16.pdf

33 https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2024/03/IPC_Famine_Factsheet.pdf

טבלה 1: תמותה צפויה על פי תחזיות ה-IPC

Month	Days	pop IPC 4	pop IPC 5	deaths
Dec-Feb	90	0.53	0.26	31,284
Mar-Jul	92	0.38	0.53	36,836
Jun-Sep (including October)	153	0.33	0.22	37,026
Nov-April (cutoff Jan 17 2025)	77	0.41	0.16	19,311
Sum				124,458

כך לפחות פירשו אותן מגוון חוקרים אקדמיים, אשר חזו שוב ושוב תמותה עתידית עצומת ממדים מבוססת רעב ומגפות. כך, בהתבסס על דוח ה-IPC, צפה פרויקט ה-Scenario-Based Health Impact Projections בפברואר 2024 (ולהזכיר, בשלב זה אספקת המזון לעזה הייתה גבוהה מרמתה טרם המלחמה), תמותה לא טראומטית עודפת של 6,550 איש בהינתן הפסקת אש מיידית, בהיעדר הפסקת אש - 58,260 איש, ובהינתן הסלמה (שאכן התממשה במאי עם הפלישה לרפיח) - תמותה עודפת של 74,290 איש **על פני חצי שנה עד לאוגוסט 2024**.³⁴ יש לציין שהערכה זו הכירה בקיומם של מאגרי מזון משמעותיים עם פתיחת המלחמה, ולא טענה לקיום חקלאות עזתית משמעותית טרם המלחמה.³⁵

טור דעה שראה אור בכתב העת הרפואי היוקרתי **לנסט** התבסס על נתונים אלו כדי לספק הערכה מציאותית עוד פחות - תמותה עודפת צפויה של 186,000 איש - וזאת **ביוני 2024**, בהנחה (האופטימית) שהצדדים יגיעו להפסקת אש מיידית.³⁶ הטור צוטט בהרחבה בכלי תקשורת שונים.³⁷ הנציבה המיוחדת לזכויות אדם בשטחים אף ניפחה מספר לא מבוסס זה עוד יותר כדי לטעון כי 15-20 אחוז

34 https://gaza-projections.org/gaza_projections_report.pdf

35 https://gaza-projections.org/docs/report3/wartime_food_availability_in_the_gaza_strip.pdf

36 [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(24\)01169-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(24)01169-3/fulltext)

37 <https://www.theguardian.com/world/article/2024/jul/12/gaza-death-toll-indirect-casualties>, <https://www.middleeasteye.net/news/gaza-death-toll-could-exceed-186000-lancet-warns>, <https://www.france24.com/en/middle-east/20240711-more-than-186-000-dead-in-gaza-how-credible-are-the-estimates-published-on-the-lancet>, <https://www.aljazeera.com/news/2024/7/8/gaza-toll-could-exceed-186000-lancet-study-says>

מאוכלוסיית עזה (כלומר, עד 440,000 איש, בהנחת אוכלוסייה של 2.2 מיליון איש טרם המלחמה) צפויים למות עד סוף 2024:

The range of presumable direct and indirect deaths could be between 15 and 20% of the population already by the end of this year [...]³⁸

כך השלימו 500 המשאיות שמעולם לא היו את מסע הציטוט המעגלי שלהן שיצא מפיו של מזכ"ל האו"ם אנטוניו גוטרש, עבר דרך האקוסיסטם של ארגוני הזכויות והמדיה שמהדהדת נרטיב של אסון, ומשם המשיך לגוף המקצועי האמון על מתן התרעות לרעב. מנקודה זו, הללו שימשו כבסיס לתחזיות לתמותה הולכת וגוברת - תחזיות שאומצו ללא פקפוק על ידי האו"ם, ששלח את המשאיות לדרכן.

ד. פער מתודולוגי בתחזיות ה-IPC ביחס למשברים הומניטריים אחרים

יודגש, כי ה-IPC עצמו לא זיהה **מפורשות וישירות** את קיומה של תמותה לא טראומטית תואמת רף ההגדרה של IPC-4, לא כל שכן IPC-5, באף אחד מדיווחיו ביחס לעזה. לשם השוואה, בדיווחו על תימן בתקופה המקבילה (נובמבר 2023 עד אוקטובר 2024) ציין ה-IPC מפורשות כי שיעורי תמותה "נמוכים" של "רק" 1.03 ילדים ל-10,000 ליום שוללים הכללה של אזורים מסוימים בתימן בהגדרת חירום של IPC 4 acute food insecurity ומעלה (לצד תחזית של הכללה עתידית בהיעדר פעולות מתקנות, והכללה ב-IPC AMN המתייחסת לתת-תזונה).

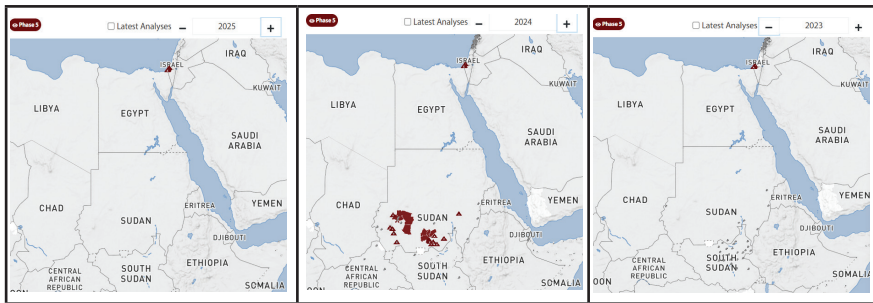
Nevertheless, the crude and under five mortality was very low, at 0.28 and 1.03 per 10,000 per day respectively, which is below threshold of emergency IPC classification.

למעשה, לאורך מלחמת האזרחים בתימן, מ-2017 ועד 2024 לא הוכרז מצב חירום IPC-5 **בהווה** כפי שהוכרז בעזה. ועם זאת, מקובל כי במלחמת האזרחים מתו כ-220,000 איש כתוצאה מפגיעה באספקת המזון ובשירותי התברואה והרפואה, בהם לפחות 85,000 ילדים.³⁹

כך, ב-2023 וב-2025 עזה היא המיקום היחיד **המוצג** במיפוי ה-IPC **כנמצא** במצב חירום IPC-5. ב-2024 מופיעה גם סודן, שה-IPC קבע **שייטן** שקיימת סכנת IPC-5 בחלק ממחוזותיה, בדגש על דרפור (איור 3).

38 <https://x.com/FranceskaAlbs/status/1810108204140929513>

39 <https://www.savethechildren.net/news/yemen-85000-children-may-have-died-starvation-start-war>

איור 3: אזורים שהוכרזו כאזורי חירום שבהם קיים מצב של IPC-5 famine⁴⁰

From IPC Mapping Tool, by the Integrated Food Security Phase Classification (IPC). © United Nations 2025. <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/ipc-mapping-tool/> Reprinted under fair use conditions as specified in the IPC Privacy Policy Page, Page, <https://www.ipcinfo.org/ipcinfo-website/privacy-policy>

ברם, ה-IPC הגדיר רק כ-500,000 עד 600,000 סודנים כצפויים להיות במצב חירום זה ב-2024 (איור 4). טרם קיים תיעוד מלא לגבי קורבנות הרעב בסודן. מהם שיעורי התמותה המדווחים שהביאו את ה-IPC להכריז על רמת סיכון זו? שיעור תמותה מתועד של כלל האוכלוסיה של 1.9 ל-10,000 איש ליום במחנה זמזם בינואר 2024 (חצי שנה לפני הכרזת מצב החירום) המבוסס על מחקר סטטיסטי מתוקף של ה-MSF⁴¹. עד דצמבר 2024, זיהה ה-IPC דיווחי תמותה מתוקפים גם בהרי מערב נוביה (1.07), מרכז נוביה (1.24), וצפון דרפור.⁴² בניגוד לעזה, אין עדכון בדיווחי ה-IPC לגבי סודאן מאז. מחקרם של דאהאב ואבו קארוה מצביע על תמותה לא טראומטית של 31,000 איש במחוז ח'רטום לבדו (שאינו מוגדר על ידי ה-IPC כאזור חירום אלא כ-3-IPC בלבד).⁴³ על פי דיווח לא מתוקף של איגוד הרופאים הסודאני, 522,000 ילדים מתו מרעב במהלך מלחמת האזרחים.⁴⁴ ה-WFP לא הצליח להעביר

סיוע למחנה זמזם בין אוקטובר 2024 לאפריל 2025.⁴⁵

40 <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/ipc-mapping-tool/>

41 https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Famine_Review_Committee_Report_Sudan_July2024.pdf

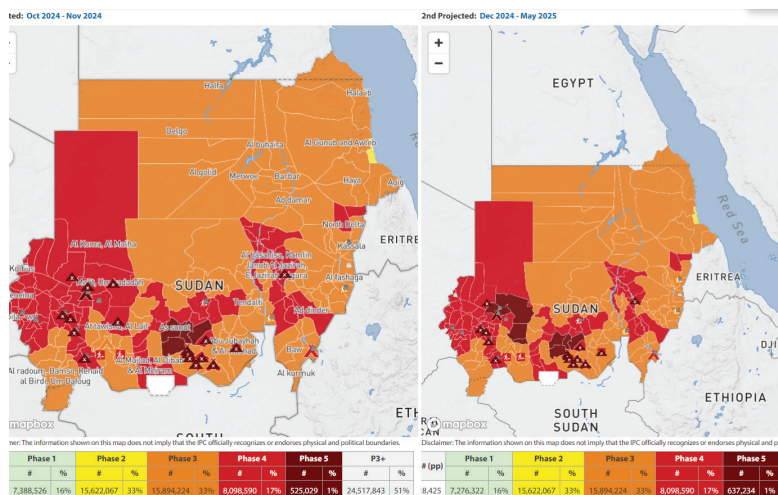
On acute malnutrition and mortality, the outcome data used by the FRC came from the MSF/Epicentre assessment conducted in January 2024 in Zamzam camp.... CDR was already very close to the Famine threshold in January (1.9 deaths/10,000 people/day.) Since that time, there has been an increase in the risk factors for non-trauma mortality. With all these factors contributing to worse situation since January, and especially since April/ May when violence escalated and access routes were largely blocked leading to a near collapse of the health care system, the FRC concludes that mortality has crossed the Famine thresholds.

42 https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Famine_Review_Committee_Report_Sudan_Dec2024.pdf

43 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5016438

44 <https://sudantribune.net/article296185/>

45 <https://apnews.com/article/sudan-un-famine-humanitarian-conflict-government-paramilitary-79ad7023ae90b582b877e5dd5acb18e0>

איור 4: תחזיות IPC לסודאן לאורך 2024⁴⁶

From Sudan: Acute Food Insecurity Situation – Updated Projections and FRC Conclusions for October 2024 to May 2025, by the Integrated Food Security Phase Classification (IPC). © United Nations 2024. <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1159433>. Reprinted under fair use conditions as specified in the IPC Privacy Policy /Page, <https://www.ipcinfo.org/ipcinfo-website/privacy-policy>

לשם השוואה, תמותה של 1.03 ילדים מתחת לגיל חמש ל-10,000 לאורך 402 ימי המלחמה בעזה, כפי שדווח בחודיידה שבתמין מבלי להכניס אותה להגדרת חירום של IPC-5 acute food shortage, הייתה מביאה למותם של 11,503 ילדים מתחת לגיל חמש מרעב או מחלות עד ל-17 בינואר 2025. שיעור תמותה של 1.9 ל-10,000 מכלל האוכלוסייה, כפי שדווח ביחס למחנה זמזם בינואר 2024 טרם הגדרתו כאזור IPC-5, היה מביא לתמותה של 163,527 עזתים עד ל-17 בינואר 2025.

מהם, לעומת זאת, הנתונים המקבילים מעזה? עד ליולי 2024 דווח על מותם של 41 עזתים מכל הגילים (ללא שיום או זיהוי) מתת תזונה.⁴⁷ במאי 2025 דיווח משרד הבריאות העזתי על מותם של 57 תושבים נוספים מאז תום הפסקת האש - שוב, ללא שיום או זיהוי.⁴⁸ במצרים, לשם השוואה, מתקיים שיעור תמותה של 1.1 ל-100,000 לשנה מתת-תזונה, המשתווה ל-29 איש לשנה בעזה. בארה"ב, אשר עד 2018 קיימה שיעור תמותה מתועד של 0.9 ל-100,000 לשנה מתת-תזונה,

46 <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1159433>

47 <https://aje.io/s76tu3?update=3032811>

48 <https://news.un.org/en/story/2025/05/1163166>

דווח ב-2022 על תמותה חריגה של 20,500 איש מסיבות המקושרות לתת-תזונה (כתוצאה משינוי שיטות הרישום בעת הקורונה, כמו גם מההשפעות החברתיות, הכלכליות והבריאותיות של המגפה) - נתון המשתווה ל-126 איש באוכלוסייה העזתית. כך, במקום תמותה המונית מתת תזונה, כפי שחזו הארגונים השונים, קיבלנו נתון שעל אף היותו מבוסס על רישומי משרד הבריאות העזתי, אינו גבוה משמעותית מזה שקיים במצרים בזמני שגרה. יתרה מכך, כפי שהשינוי החד בנתונים מארצות הברית מראה, עלייה חריגה בתמותה מקושרת תת-תזונה יכולה להתרחש גם בהיעדר משבר תזונה, ואף בשל שינוי היחס של המערכת הרפואית לממצאים הקיימים.

ה. מקור ומשמעות 500 המשאיות שמעולם לא היו: עמעום, הטעיה והימנעות מחזרה פומבית מטענות שגויות

לאחר דוח ה-IPC ממרץ 2024, ודחיית ממצאיו והמתודולוגיה שלו בצורה חסרת תקדים על ידי ה-FRC, כמו גם שלילת מתפ"ש את המספרים שציטט, חדל המספר מלהופיע בדיווחי ארגוני זכויות האדם והאו"ם - אך ללא כל הצהרה על תיקון טעות. תחת זאת, התייחסו ארגונים שונים בצורה מעומעמת למספר המשאיות שנכנסו לעזה טרם המלחמה, בצורה שלא תחייב אותם להודות בטעות.

כך, כדוגמה מייצגת, התייחס אמנסטי לנתון 500 המשאיות ליום בצורה לא ביקורתית בפברואר 2024,⁴⁹ ושוב באפריל 2024⁵⁰ בניסוח זהה, תוך הנגדה לספירת המשאיות שנכנסו לעזה במהלך המלחמה (ההסטה לא במקור):

Yet, in the three weeks following the ICJ order, the number of trucks entering Gaza decreased by about a third, from an average of 146 a day in the three weeks prior, to an average of 105 a day over the subsequent three weeks. Before 7 October, on average, about 500 trucks entered Gaza every day, carrying aid and commercial goods, including things like food, water, animal fodder, medical supplies and fuel. Even that quantity fell far short of meeting people's needs⁵¹

49 <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/02/israel-defying-icj-ruling-to-prevent-genocide-by-failing-to-allow-adequate-humanitarian-aid-to-reach-gaza/>

50 <https://www.amnestyusa.org/wp-content/uploads/2024/04/4.29.2024-NSM-20-AIUSA-submission-re-Israel.pdf> page 16

51 Ibid, page 16

יש להדגיש כי נתוני הייחוס לכניסת המשאיות **במהלך** המלחמה התבססו על נתוני אונר"א (חלקיים, ונתונים לתיקון רטרואקטיבי) שחושבו, בצורה המתיישבת עם השכל הישר, על ידי חלוקת כניסת המשאיות שנכנסו בתקופה מוגדרת במספר הימים באותה תקופה.

אך במאי 2024 השתנה הניסוח ששבו השתמשו אמנסטי אינטרנשיונל לתאר את כניסת המשאיות טרם המלחמה (ההסטה לא במקור):

The pre-crisis average per working day of trucks entering Gaza was 500, including fuel.⁵²

בדוח אמנסטי מיוני 2024 כבר הועלמה כל התייחסות ל-500 המשאיות היומיות טרם המלחמה. באיחור מסוים, שמונה חודשים לאחר פרוץ המלחמה, ניכסה אמנסטי אינטרנשיונל "ניתוח" של נתוני ה-OCHA בנוגע לכניסת משאיות טרם המלחמה מבלי להתייחס לתגובת מתפ"ש לטענת השווא של 500 משאיות,⁵³ תגובה שבלעדיה ספק אם הייתה נערכת בדיקה מאוחרת זאת:

Analysing OCHA data on truckloads for the 12-month period preceding October 2023 and excluding trucks carrying fuel, Amnesty International established a baseline of 327 trucks entering Gaza on average every day between October 2022 to September 2023.

Different sources use different estimates of average daily truckloads entering Gaza for the period before 7 October 2023.... A key factor driving those differences seems to be whether a source establishes the daily average based on the full number of days in a month or year or based on the working days when border crossings were open and operating. Amnesty International used the full number of days in a month and year to establish daily baseline averages.⁵⁴

52 <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/05/new-crossing-points-and-floating-dock-are-cosmetic-changes-as-humanitarian-access-disintegrates-in-gaza-warn-aid-agencies> /<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/02/israel-defying-icj-ruling-to-prevent-genocide-by-failing-to-allow-adequate-humanitarian-aid-to-reach-gaza/>

53 <https://gaza-aid-data.gov.il/media/fbfgdg2q/cogat-assessment-food-and-food-security-in-the-gaza-strip-response-to-ipc-report-1.pdf>

54 <https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/8668/2024/en/>

נציין שכלל לא קשה היה לבדוק את הטענה לגבי מספר המשאיות שנכנסו לרצועה בשנים שקדמו למלחמה. בניגוד לנתונים ביחס לכניסת אספקה במהלך המלחמה, הנגועים בפולמוס עובדתי ופרשנותי משמעותי, הרי הפער בין מתפ"ש לבין משרד האו"ם לתיאום עניינים הומניטריים (OCHA) אינו גדול, ובכל מקרה נגיש לבדיקה מהירה.

כך או כך - התיקון המעומעם והלא מוצהר של טענות אמנסטי וגופים אחרים לא היכה גלים. גם כיום, ממשיכים גופי תקשורת ואף ארגוני או"ם להצהיר כי 500 משאיות נכנסו לרצועת עזה טרם המלחמה :

At several points during the 15-month conflict, aid slowed to just a single-digit trickle of trucks **each day, down from an average of 500 that entered daily before the war.**⁵⁵

Still, provisions under the deal are far from enough. Before the war, when Gaza had a functioning economy and farms supplying fresh produce, about 500 trucks entered daily. Over 15 months of fighting, shipments never approached that level.⁵⁶

Before the war, an average of 500 trucks a day – around 15,000 trucks a month – containing aid and commercial goods entered Gaza per month.⁵⁷

For context: Before 7 October attack, 500 aid trucks entered Gaza every day, according to the UN⁵⁸

ואכן, גם פרסומים של האו"ם ממשיכים להתייחס לאותן 500 משאיות שמעולם לא היו:

Before the war erupted in October 2023, Gazans relied on **500 trucks a day to deliver the food and other basic goods that they needed.**⁵⁹

55 <https://www.washingtonpost.com/world/2025/01/23/gaza-aid-surge-ceasefire>

56 <https://www.theguardian.com/world/2025/jan/17/aid-increase-cease-fire-deal-admission-israel-could-have-done-more-experts-say>

57 <https://edition.cnn.com/2025/01/22/middleeast/gaza-war-ceasefire-snapshot-dg-intl/index.html>

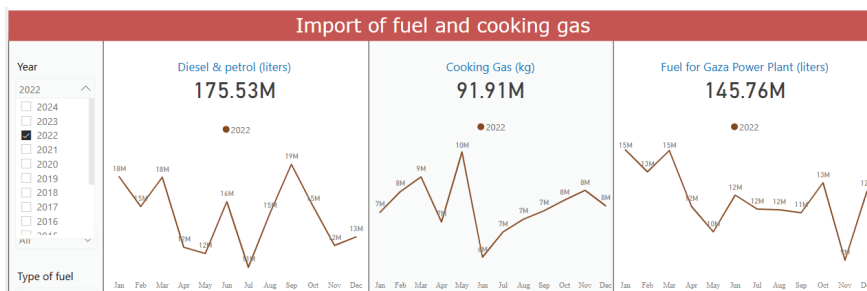
58 <https://www.bbc.com/news/live/c3rwqpj70ert>

59 <https://news.un.org/en/story/2025/04/1162696>

למעשה, התיקון השקט עבר ללא תשומת לב לא רק של התקשורת, אלא גם של חוקרים אקדמיים. לי מרדכי, למשל, לא רק שנמנע מבדיקה של הנתונים הראשוניים, ולא רק שהסתמך בעיניים עצומות על מקורותיו, אלא גם הותיר על כנו את נתון 500 המשאיות. פחות מובן מדוע, גם כשנאלץ מרדכי במאי 2024 לעדכן את מחקרו כדי להכיר בכך שנתון 500 המשאיות בעייתי, המשיך להיאחז באמונתו העיוורת בתקפות טענות המקורות שהכזיבו. כך כתב בהערת שוליים:

לשם השוואה, לפני המלחמה, כ-500 משאיות נכנסו לעזה מדי יום עם אספקה מסוגים שונים - בערך 200 משאיות דלק ו-300 משאיות עם מצרכים שונים ומזון. ב-2022, בערך 73 משאיות נכנסו מדי יום עם מזון (24 משאיות הכניסו פריטים אחרים כמו בעלי חיים ומזון לבעלי חיים).⁶⁰

ישנה גם אי-בהירות בנוגע למקור שעליו מסתמך מרדכי בציטוט הנתון המדהים של 200 משאיות דלק ליום. מבדיקת נתוני הבסיס בדאשבורד של ה-OCHA עולה כי כלל הדלק שנכנס לרצועת עזה ב-2022 הוא 413 מיליון ליטר (איור 5), כלומר 1.13 מיליון ליטר ליום. התכולה של מכלית דלק גדולה היא 44 אלף ליטר, כלומר 27.5 מכליות ליום, או עד לפי שניים יותר אם מדובר במכליות קטנות יותר. נראה שמרדכי גם לא מתבסס על המקור הראשוני לטענת 500 המשאיות. לו היה עושה זאת, היה רואה כי הטענה היא ל-500 משאיות שמתוכן 45 משאיות דלק (או 27 משאיות, בהמרה למספר הנכון של 300 משאיות סך הכול).⁶¹

איור 5: ייבוא דלק מכל הסוגים לרצועת עזה, OCHA 2022⁶²

From Gaza crossings: movement of people and goods, by the United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). © United Nations 2025. Reprinted with the permission of the United Nations. <https://www.ochaopt.org/data/crossings>

60 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 28, הערה מס' 246.

61 <https://www.unognewsroom.org/story/en/1890/gaza-humanitarian-aid-unrwa-who>

62 <https://www.ochaopt.org/data/crossings->

אותו מקור עליו מסתמך מרדכי לטענת 200 משאיות הדלק....

בירור עובדתי של הסוגיה - ולפחות הכרה בטעות בדיעבד - לא היה דורש זמן או מאמצים רבים מצד אף אחד מבני הסמכא שהזכרנו, אולם הדבר לא נעשה. הדינמיקה הנצפית כאן משקפת בדיוק את התופעה שאנחנו מכנים כאן "ההטיה ההומניטרית" - הפיכת הנחה שגויה לעובדה מוגמרת, ולאחר מכן הצגת עצם הערעור עליה כסימן לחוסר אמפתיה כלפי הקורבנות, תוך צמצום הדיון ל"חשבונאות לא חשובה" ברקע של משבר הומניטרי חמור. אלא שהאמונה בקיום המשבר ובחומרתו נשענת בדיוק על אותה הנחה שגויה שלא נבחנה כראוי. פנייתנו לארגוני זכויות האדם שציטטו נתונים אלו, בניסיון לברר את מקורותיהם, נותרה ללא מענה.

כפי שהזכרנו קודם לכן, גופי תקשורת מערביים רבים ממשיכים, גם כיום, לטעון למספר של 500 משאיות טרם המלחמה - וזאת על אף הנסיגה מטענה זו על ידי האו"ם וארגוני זכויות אדם שעומתו עם ממצאים סותרים.⁶³ גם כאן נצפית דינמיקה אופיינית - טענות שגויות רועשות ממשיכות להכות גלים ולעצב את הנרטיב הרבה לאחר התיקון הרטרואקטיבי החרשי של מפיציהן. ניגע בדינמיקה זאת שוב בפרק 6.

בלי קשר לכשלים המחקריים של סוכנויות האו"ם, ארגוני זכויות האדם וכל אותם חוקרים ועיתונאים הנשענים עליהם, ברור שהצבת יעד האספקה של 300 משאיות על ידי ארגוני הסיוע מעולם לא התבסס על חישובי צריכת מזון מקצועיים לתקופת המלחמה, ואף לא על כניסת מזון טרם המלחמה. להערכתנו, מדובר בעמדה פוליטית, לא מקצועית, שגרסה כי יש למקסם כניסת משאיות לעזה, גם במחיר יצירת תחושת חירום לא מבוססת. יתרה מכך, הצבת יעד אספקה גדול מזה שהיה גם בימי שלום אפשרה יצירת תחושה של משבר קבוע ומתמשך.

אך כמובן, לא מדובר בתבנית פעולה חדשה, אלא בגישה המתכתבת עם גישת ארגוני זכויות האדם גם טרם המלחמה, ומתבטאת בניסיונם למסגר את אספקת המזון לעזה עוד לפני 7 באוקטובר כאסון הומניטרי בפני עצמו, ובכל מקרה ככזו שאינה תואמת את צורכי האוכלוסייה טרם המלחמה. בסוגיה זו עוסק הסעיף הבא.

63 <https://www.washingtonpost.com/world/2025/01/14/israel-gaza-cease-fire-deal-negotiations-hamas-hostages/>; <https://www.nytimes.com/2025/01/24/world/middleeast/gaza-israel-cease-fire-aid.html>; <https://www.theguardian.com/world/live/2025/jan/19/israel-gaza-ceasefire-live-news-updates?filterKeyEvents=false&page=with%3Ablock-678cd9cf8f08fd7ce2cdcb5d>; https://www.lemonde.fr/en/international/article/2025/01/06/in-gaza-a-web-of-obstacles-consistently-blocks-humanitarian-aid-flow_6736735_4.html

ו. מיתוס "הסגר שגורם לאסון ההומניטרי המתמשך"

בעקבות פרימת הטענה המופרכת שהוצגה לעיל, למשל בדוח אמנסטי, ניתן להבחין בשינוי דגש מעניין. עתה, מאפיינים אותם משקיפים את המצב ההומניטרי בעזה **טרם** המלחמה כאסוני, ואף על סף קריסה תזונתית ותברואתית:

It is important to emphasize that the OCHA data show what people in Gaza were able to import before October 2023, not what their **needs** were.⁶⁴

The number of trucks, including the number of food trucks, that enter a territory where some 2.2 million people **have been living through a 17-year-old unlawful blockade** and multiple armed conflicts is a deeply imperfect metric for assessing whether enough essential supplies, including nutritious food, are getting to the people in need.⁶⁵

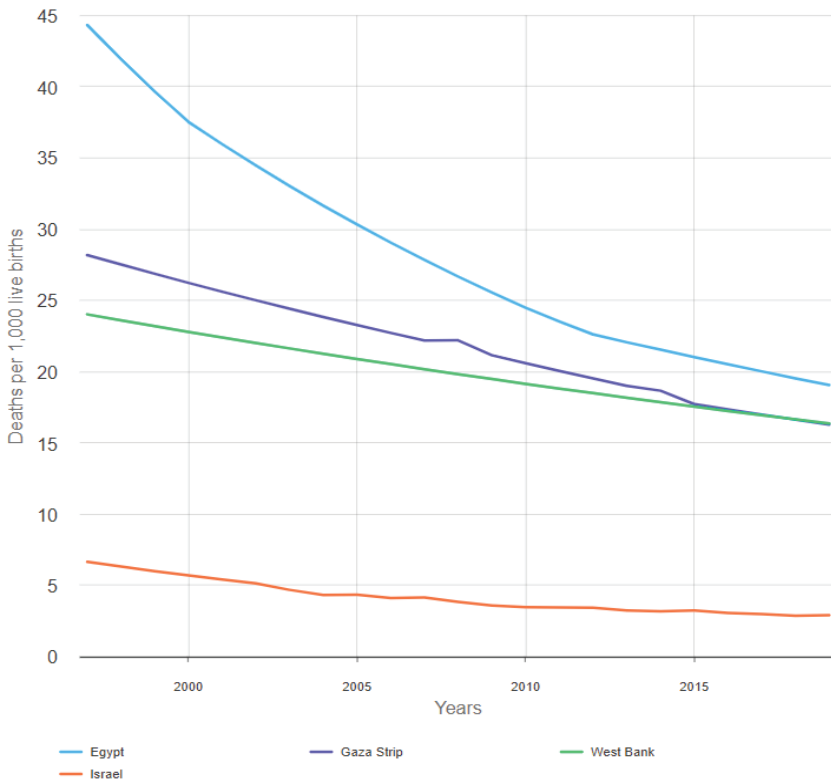
...For example, these data do not provide information on how many more trucks and how much more food and other essentials could have entered Gaza had Israel lifted its **17-year-old unlawful blockade**...⁶⁶

מבלי לנקוט עמדה ביחס לחוקיות ההגבלות שישראל הטילה על הרצועה לאחר השתלטות חמאס, למידת השליטה שלה על כניסת סחורות ממצרים, או למידה שבה הגבלות אלו המשיכו להתקיים מאז 2014, יש לאפיין את השפעתן בפועל על יכולת קיום החיים ברצועת עזה. לשם כך השווינו את שיעור תמותת התינוקות (איור 6) ואת תוחלת החיים (איור 7) ברצועה, בגדה המערבית, בירדן ובמצרים בין 1997 (טרם האינתיפאדה השנייה) ל-2019:

64 Amnesty International, 'Israel/Occupied Palestinian Territory': You Feel Like You Are Subhuman: Israel's Genocide Against Palestinians in Gaza, 5.12.2024, "<https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/8668/2024/en> , p.172-174.

65 Ibid, p.173.

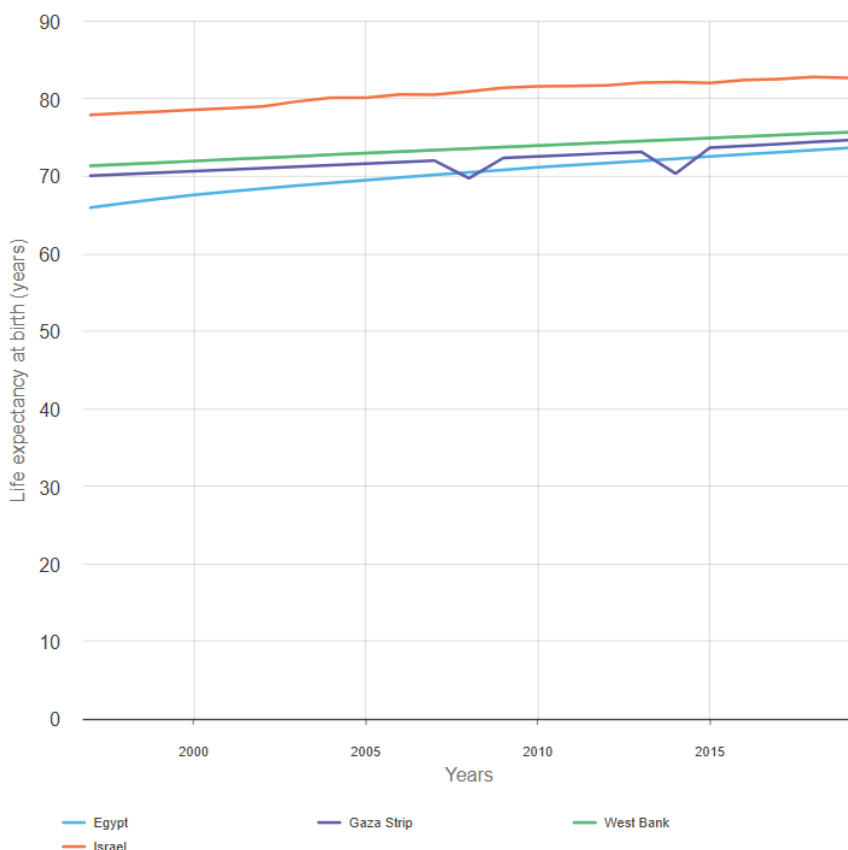
66 Ibid, p.176.

איור 6: שיעור תמותת תינוקות בני פחות משנה בין 1997 ל-2019 ברצועת עזה, בגדה המערבית, בישראל ובמצרים⁶⁷

From International Data Base: Egypt Life Expectancy at Birth (1997–2019), by the U.S. Census Bureau. © U.S. Census Bureau 2025. Reprinted under fair use conditions. https://www.census.gov/data-tools/demo/ldb/#/trends?dashboard_page=country&COUNTRY_YR_ANIM=1997&CCODE_SINGLE=EG&subnat_map_admin=ADM1&CCODE=EG,XG,XW,IL&COUNTRY_YEAR=1997&menu=trendsViz&TREND_RANGE=1997,2019&TREND_STEP=5&TREND_ADD_YRS=&measures=E0

67 https://www.census.gov/data-tools/demo/ldb/#/trends?dashboard_page=country&COUNTRY_YR_ANIM=1997&CCODE_SINGLE=EG&subnat_map_admin=ADM1&CCODE=EG,XG,XW,IL&COUNTRY_YEAR=1997&menu=trendsViz&TREND_RANGE=1997,2019&TREND_STEP=5&TREND_ADD_YRS=&measures=E0

איור 7: תוחלת חיים בלידה בין 1997 ל-2019 ברצועת עזה,

בגדה המערבית, בישראל ובמצרים⁶⁸

From International Data Base: Egypt Life Expectancy at Birth (1997–2019), by the U.S. Census Bureau. © U.S. Census Bureau 2025. Reprinted under fair use conditions. https://www.census.gov/data-tools/demo/idb/#/trends?dashboard_page=country&COUNTRY_YR_ANIM=1997&CCODE_SINGLE=EG&subnat_map_admin=ADM1&CCODE=EG,XG,XW,IL&COUNTRY_YEAR=1997&menu=trendsViz&TREND_RANGE=1997,2019&TREND_STEP=5&TREND_ADD_YRS=&measures=E0

שני המדדים מלמדים על התאמה כמעט מושלמת במגמה בין הגדה המערבית לרצועת עזה, כשהפער ביניהן מצטמצם בהדרגה לאורך התקופה, כפי ששני

68 https://www.census.gov/data-tools/demo/idb/#/trends?dashboard_page=country&COUNTRY_YR_ANIM=1997&CCODE_SINGLE=EG&subnat_map_admin=ADM1&CCODE=EG,XG,XW,IL&COUNTRY_YEAR=1997&menu=trendsViz&TREND_RANGE=1997,2019&TREND_STEP=5&TREND_ADD_YRS=&measures=E0

האזורים מצמצמים את הפער לעומת ישראל, וכפי שמצרים מצמצמת את הפער לעומתם. הירידות התקופתיות בגרף העזתי חופפות סיבובי הסלמה, ואינן משפיעות על המגמה הכוללת. תופעה זו טיפוסית למדינות בעלות מערכת בריאות מפותחת יחסית אשר דורשות השקעה גדלה להשגת שיפור קטן והולך ככל שכשלים ופגמים בסיסיים במערכת הבריאות והתברואה מוצאים את תיקונם, בעוד מדינות נחשלות יותר משיגות התקדמות משמעותית יותר מבחינה כמותית תוך השקעת משאבים פחותה. יתרה מכך, הנתונים ברצועת עזה אינם מושפעים משמעותית מהאינפיאדה השנייה, הטלת הסגר במתכונת מחמירה (2007-2011), התרופפותו (2011-2014), או ביטולו בפועל (2014-2019) - ביטול שעליו אנו למדים ממספר המשאיות הנכנסות (איור 8). זאת למעט קפיצות ארעיות בתמותה הנובעת מסכסוכים אלימים ב-2008 וב-2014, אולם אליבא דכולי עלמא, הן תמותת התינוקות והן תוחלת החיים לא הושפעו מכניסת אספקה לפני או אחרי אותם סכסוכים.

איור 8: כניסת משאיות לעזה בין 2005 ל-2022⁶⁹

Gaza crossings: movement of people and goods, by the United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). © United Nations 2025. Reprinted with the permission of the United Nations. <https://www.ochaopt.org/data/crossings>

נדגיש שוב: תהא אשר תהא ההצדקה המשפטית, המוסרית, הצבאית או המדינית להגבלת כניסת סחורות לעזה בין 2007 ל-2014, ותהא אשר תהא המדיניות בפועל בין 2015 ל-2023, לא נראה כי ההגבלה השפיעה כהוא זה על

69 <https://www.ochaopt.org/data/crossings>

תוחלת החיים ברצועת עזה, היינו הפגיעה באיכות החיים לא תורגמה לפגיעה בחיים עצמם. מחקרים של רופאים עזתים בחסות אונר"א טענו אומנם שתמותת התינוקות בעזה לא יורדת, אולם נתוניהם היו שגויים ונגדו את נתוני משרד הבריאות העזתי והלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה, בדומה לתופעה שנתאר בפרק 6 בחלק העוסק בסנקציות על עיראק בשנות ה-90.⁷⁰ בעוד מחסור ללא ספק היה שגרת חייהם של חלק מתושבי עזה, כפי שהוא שגרת חייהם של חלק מתושבי העולם בכל מדינה מתפתחת, ובעוד חסימת כניסתם של פועלים פלסטינים לישראל ללא ספק השפיעה על איכות החיים של משפחות רבות, אין בנמצא ממצאים התומכים בתת-תזונה גוברת ומשמעותית במהלך סכסוכים קודמים. אדרבא, הנתונים מצביעים על שיפור עקבי בתוחלת החיים וגם באיכות החיים ברצועת עזה ב-30 השנים האחרונות עד לפרוץ מלחמת חרבות ברזל.

ז. ייצור מזון עצמי ברצועה טרם הלחימה:

הערכות שגויות ללא התחקות אחר המקורות

לי מרדכי אמנם אינו מספק נתונים מספריים ביחס לייצור העצמי של מזון בעזה טרם המלחמה, אך מקדיש מקום רב לתיאור פגיעה באותם אמצעי ייצור - פגיעה שהוא מפרש כשיטה ישראלית מכוונת לגרימת רעב ברצועה. נוסף על כך, הוא מבקר מחקר ישראלי⁷¹ שבחן את כניסת המזון לעזה בין ינואר לאפריל 2024⁷² בטענה שמחבריו מתעלמים מייצור מזון עצמי ברצועה - וזאת על אף שנתון זה לא רלוונטי למסקנת המחקר הנ"ל, הגורס כי הסיוע הנכנס לבדו סיפק את הצרכים הקלוריים והתזונתיים של כלל אוכלוסיית הרצועה. אכן, חלק ממקורותיו של מרדכי, ובראשם דוח אמנסטי, טוענים שהייצור המקומי בעזה טרם הלחימה הגיע ל-44% מכלל הצריכה, טענה שאף היא שגויה לחלוטין.⁷³ שיעור זה זהה ליחס

70 <https://www.un.org/unispal/document/unrwa-report-finds-infant-mortality-in-gaza-no-longer-in-decline-press-release/>

71 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 34.

72 <https://backend.shores.institute/downloads/research-paper-eng-Kim-hi-FoodSecurity.pdf>

Naomi Fliss-Isakov et al", "Food Supplied to Gaza during Seven Months of the Hamas-Israel War", *Israel Journal of Health Policy Research* vo; (2025) 14.

73 <https://www.ifpri.org/blog/one-year-of-war-in-gaza-food-emergency-continues-with-no-end-in-sight/>

<https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/8668/2024/en>, p.174./

הייצור העצמי בקילוקלוריות שהתקיים בישראל עצמה ב-2022⁷⁴ - דבר שאמור היה להעלות תהיות בהינתן העובדה שצפיפות האוכלוסין ברצועה גבוהה פי 15 מזו שבישראל; שכמות הקרקעות המעובדות טרם השתלטות חמאס על הרצועה הייתה רק 105,000 דונם⁷⁵ ועלתה מאז ל-115,000 דונם ב-2011 לעומת 3,500,000 עד 4,200,000 דונם בישראל⁷⁶; והתנובה החקלאית הכוללת בעזה שהגיעה רק לכדי 129,427 טונה (57,650 טונה ירקות, 47,245 טונה פירות ו-7883 גידולי שדה)⁷⁷ לעומת 4,778,000 טון (1,415,000 גידולי שדה, 1,652,000 פירות, 1,711,000 ירקות) בישראל⁷⁸, כלומר, יחס ייצור מטרי לנפש גבוה פי 8.52 מזה שבעזה.

מהו מקור הטענה ש-44% מהצריכה המקומית בעזה מגיעה מייצור מקומי? ובכן, מדובר בפרסום של הלשכה הפלסטינית המרכזית לסטטיסטיקה מדצמבר 2023⁷⁹ - תזמון שכשלעצמו היה אמור לעורר חשד כי מדובר בניסיון לגייס דעת קהל לעצירת המלחמה בחודשיה הראשונים. ברם, בדיקה בסיסית של המקור לטענה המטעה, המצוין בפרסום עצמו, מבהירה כי החישוב (שאינו מוצג באף מקום) מבוסס על ניתוח ה-supply and use tables (SUT) של עזה והגדה המערבית. ניתוח זה אינו מתייחס לצריכה קלורית או מטריית של מוצרי מזון, אלא אך ורק להוצאות של משק בית על מוצרי מזון.⁸⁰ נדגיש, כי חישוב זה מתעלם ממענקי מזון מאונר"א, שסיפקו 1841 קילוקלוריות לנפש ל-770,000 איש, ו-969 קילוקלוריות לנפש ל-370,000 איש ב-2022, סך הכול 42% מצריכת הקילוקלוריות השנתית הנדרשת בכלל רצועת עזה, ותוספת משמעותית של מענקי מזון בחינם מה-WFP⁸¹. העובדה שנתון זה מסתובב ללא הבנה בסיסית של משמעותו, בדיקת

74 <https://backend.shoresh.institute/downloads/research-paper-eng-Kim-hi-FoodSecurity.pdf>

75 <https://www.quartetoffice.org/files/server/agriculture.pdf>

76 <https://storymaps.arcgis.com/stories/715ac1ce1f344837974c47c1a29a9d63>

77 <https://www.pcbs.gov.ps/PCBS-Metadata-en-v5.2/index.php/catalog/611/variable/V116>

78 <https://www.statista.com/statistics/1499412/israel-annual-fruit-and-vegetable-production-value-by-type-#:~:text=Total20%volume20%of20%fruit20%and,Israel202015%2%D2023%2C20%by20%category&text=In202023%2%C20%the20%total20%volume,the20%largest20%volume20%of20%production.>

79 <https://www.pcbs.gov.ps/post.aspx?lang=en&ItemID4643=>

80 https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2022/05/WFPC-BAPRIL22_300422.pdf

81 <https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2022/05/WFPC->

דרך חישובו, או התחקות אחר מקורותיו, מהווה כשל נוסף של תופעת הציטוטים המעגליים הנפוצה במקורות רבים שעוסקים במלחמת עזה.

נוסיף לכך ארבעה סייגים:

- ראשית, מאז 2011 ישנם דיווחים לא מתוקפים על ייצור מקומי גבוה יותר, אך במקביל גם עלייה בייצוא תוצרת חקלאית לישראל ולגדה המערבית, שהגיע לכדי 4083 משאיות ב-2022.⁸² בהנחה שמדובר במשא ממוצע המשתווה לזה שנכנס לעזה, מדובר בכ-90 אלף טון תוצרת חקלאית.
- שנית, נוסף על גידולים חקלאיים, קיימת בעזה תעשיית בשר. ברם, תעשייה זו מסתמכת לחלוטין על האבסת עופות ובקר בגרעינים מיובאים דרך ישראל - 25 משאיות ביום בממוצע (איור 1⁸³) בהערכה גסה, מדובר ביעילות המרה של 1:5 של מספוא לבשר עוף (בעיקר) ובקר.⁸⁴ משום כך, אנו מגלמים בחישובינו משק בשר זה בחמש משאיות הנדרשות לאספקת הערך הקלורי והתזונתי של משק הבשר העזתי.
- שלישית, יש אומנם להביא בחשבון את תעשיית הדיג בעזה, אולם תנובת תעשייה זו זניחה במונחים כמותיים: 3000-4500 טון בשנה בין 2018 ל-2020, כ-600 טון מתוכן מבוססים על כלובי דגים ומזון דגים המיובא מישראל.⁸⁵ יש לציין כי השנים שבין 2018 ל-2023 אופיינו בהקלת הגבלות ישראל על שטח הדיג המותר, ולמעט בצפון הרצועה חלה לפני 7 באוקטובר חזרה לשטח הדיג שהותר טרם האינתיפאדה השנייה, ושלל הדגה היה גבוה יותר משהיה בין 1997 ל-1999. הקלות אלו, כמו בסקטורים חקלאיים אחרים, בעלייה

BAPRIL22_300422.pdf

82 <https://www.ochaopt.org/content/movement-and-out-gaza2022->,
[https://www.lacs-mopic.ps/public/files/LACS%20Update/LACS%20Update%202022/November%202022/Gaza%20Agricultural%20Trade%2013%20to%2017%20November%202022%20\(1\).pdf](https://www.lacs-mopic.ps/public/files/LACS%20Update/LACS%20Update%202022/November%202022/Gaza%20Agricultural%20Trade%2013%20to%2017%20November%202022%20(1).pdf), <https://emuni.si/ISSN/2232-6022/15.179-216.pdf>, <https://www.pcbs.gov.ps/PCBS-Metadate-en-v5.2/index.php/catalog/611>
 83 <https://www.ochaopt.org/content/movement-and-out-gaza2022->
 84 <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0032579124005923>
 85 <https://emuni.si/ISSN.2232-6022/15.179-216/pdf>; <https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/9428ee36-3d48-5f41-9968-fe4289c7f607/content>

בייצוא: 1,162 טון דגה ב-2022 לגדה המערבית⁸⁶ - רמת ייצוא גבוהה מזו שהתקיימה טרם האינתיפאדה השנייה והמרמזת על כך שטענות למחסור בעזה גם טרם המלחמה לא היו מבוססות.

- רביעית, ניתן לטעון שגם אם הנפח המטרי של הייצור המקומי נמוך, וגם אם ערכו הקלורי גבוה, ערכם התזונתי של ירקות ופירות ובשר טריים (חלבונים, סיבים, ויטמינים) אינו בר תחליף. נציין ראשית, שניתוח של ערכה התזונתי של תכולת האספקה שהועברה לעזה מתחילת הלחימה מראה כי היא מספקת ובריאה (למעשה, תכולת החלבונים בה גבוהה פי שניים מזו שבתזונה הממוצעת בעזה טרם המלחמה),⁸⁷ גם אם אינה אידיאלית, ושנית, שהדרישה לאספקה טרייה של מזון בעת לחימה עצימה אינה תגובה שגרתית למשברי מזון. ההנחה שבזמן מלחמה אינטנסיבית החיים יכולים להימשך כרגיל ללא כל פגיעה בשגרת התזונה, אין לה על מה להסתמך.

ח. סיכום ביניים: כמות המשאיות המרבית הדרושה להזנת עזה בעת מלחמה

לסיכום, אם לוקחים את שנת 2022 כשנת ייחוס, נוכל לראות כי נכנסו לעזה 73 משאיות מזון ליום. נוסף על כך, נכנסו גם 24 משאיות מספוא ומזון חיות ביום, בנות תחלופה ב-5 משאיות מזון אדם. בהסתמך על הערכתו של החוקר פרנצ'סקו צ'צ'י (Checchi) (המבוססת על נתוני OXFAM), שחקלאות מקומית סיפקה 12% בלבד מהתצרוכת הקלורית ברצועה טרם הלחימה ושתצרוכת זו בת תחליף בלי פגיעה תזונתית ביחס למצב לפני הלחימה, מדובר בלא יותר מ-8 משאיות, גם ללא ניכוי ייצוא וגם בהנחה המחמירה שכלל הייצור החקלאי חדל מלהתקיים עם תחילת המלחמה, על אף שמוערך שעד מאי 2024 לפחות חצי מהייצור המקומי שרד.⁸⁸ בסך הכול, נדרשות אפוא 86 משאיות.

86 [https://www.lacs-mopic.ps/public/files/LACS20%Update/LACS20%Update/202022%November/202022%Gaza20%Agricultural20%Trade2013%20%to2017%20%November.\(1\)202022%20%pdf](https://www.lacs-mopic.ps/public/files/LACS20%Update/LACS20%Update/202022%November/202022%Gaza20%Agricultural20%Trade2013%20%to2017%20%November.(1)202022%20%pdf)

87 Naomi Fliss-Isakov et al", "Food Supplied to Gaza during Seven Months of the Hamas-Israel War", *Israel Journal of Health Policy Research* vo. , (2025) 14.p.12. <https://ijhpr.biomedcentral.com/articles/10.1186/s13584-025-00668-6>

88 https://gaza-projections.org/docs/report3/wartime_food_availability_in_the_gaza_strip.pdf

אלא רק באיסור על פעולה שעלולה לייצר תנאי מחיה שיש בהם כדי להשמיד את הפלסטינים ברפיח (במלואם או בחלקם), בעוד שופטים אחרים פירשו את פסק הדין כשולל פעולה ברפיח מכול וכול.⁹³ גם כרים חאן, התובע של ה-ICC הזהיר את ישראל מפני פעולה ברפיח,⁹⁴ ואף נקט צעד של הגשת בקשה לצווי מעצר כנגד ראש הממשלה נתניהו ושר הביטחון גלנט בסמוך למועד פתיחת המערכה על העיר.⁹⁵

מניעת הפעולה ברפיח היתה, לצד זאת, יעד אקטיביסטי ראשון במעלה,⁹⁶ וארגוני זכויות אדם כמו HRW הבהירו זמן רב לפני הפעולה כי כל הוראת פינוי לאוכלוסייה ברפיח אינה חוקית או ישימה ותביא לתוצאות אסוניות.⁹⁷

בפועל, פעילות ישראל ברפיח לא רק שלא הביאה לטבח המוני, אלא אופיינה דווקא ב**ירידה** בשיעור האבדות העזתיות (אפילו משרד הבריאות העזתי דיווח על 3,465 הרוגים בין 30 באפריל 2024 ל-30 ביוני 2024 לעומת 4,500 הרוגים בין 29 בפברואר ל-30 באפריל)⁹⁸ - במידה רבה כי חמאס עצמה פעלה לפנות את האוכלוסייה טרם כניסת צה"ל כדי שתוכל למלכד את בתי התושבים,⁹⁹ דבר אשר עלה בידה הודות לשלושת החודשים שזכתה להם בשל ההתנגדות העולמית הגורפת לפעולה.

עם זאת, אונר"א, שלה הועברה האחריות לדווח על כניסת סיוע לעזה מה-OCHA, דיווחה על צניחה של 70% בכניסת הסיוע לעזה באותו חודש,¹⁰⁰ דיווח אשר הודה נאמנה ובצורה לא ביקורתית על ידי מגוון אמצעי תקשורת מערביים.¹⁰¹

93 [https://www.timesofisrael.com/icj-orders-israel-to-halt-rafah-operations-that-risk-destruction-of-civilian-population- ;https://www.washingtonpost.com/world/2024/05/24/israel-rafah-invasion-icj-ruling/](https://www.timesofisrael.com/icj-orders-israel-to-halt-rafah-operations-that-risk-destruction-of-civilian-population-)

94 <https://www.jpost.com/israel-hamas-war/article786722->

95 <https://www.un.org/unispal/document/icc-arrest-warrant-netanya-hu21-nov24/>

96 <https://www.cbc.ca/news/world/all-eyes-on-rafah-viral-post1.7219132->

97 <https://www.hrw.org/news/2024/02/09/israel-rafah-evacuation-plans-catastrophic-unlawful>

98 <https://www.ochaopt.org/content/reported-impact-snapshot-gaza-strip-21-august2024->

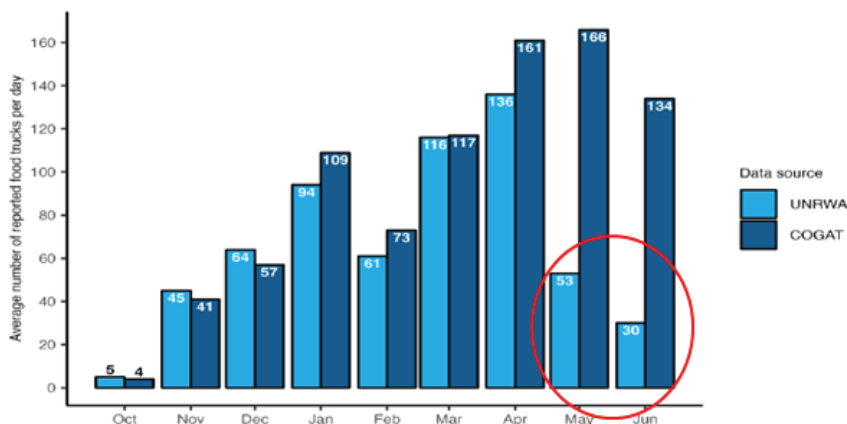
99 <https://www.jpost.com/israel-hamas-war/article807932->

100 <https://www.reuters.com/world/middle-east/gaza-aid-deliveries-drop-by-two-thirds-since-israels-move-into-rafah-un-says/2024-05-29->

101 <https://www.washingtonpost.com/world/2024/05/30/israel-hamas-war-news-gaza-palestine-rafah/>

גם בחודשים שלאחר מכן המשיכה אונר"א לדווח על אי-כניסת סיוע (איור 9), וזאת על אף התעקשות מתפ"ש שלא רק שלא חלה צניחה בכניסת הסיוע, אלא חלה עלייה, ושאוונר"א לא סופרים כניסה של משאיות סיוע מכל מעבר אלא מכרם שלום בלבד, מבצעים ספירה חלקית גם בו, ומתעלמים לחלוטין מחלקן של משאיות מסחריות בכניסת הסיוע.

FIGURE 13

איור 9: משבר מאי 2024:

מספר ממוצע של כניסת משאיות מזון לרצועה, אונר"א מול מתפ"ש¹⁰²

from 'YOU FEEL LIKE YOU ARE SUBHUMAN': Israel's Genocide Against Palestinians in Gaza, p.169, by Amnesty International. © Amnesty International 2024. Licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. <http://www.amnesty.org/en/documents/mde15/8668/2024/en>

אמנסטי אינטרנשיונל בחרה להסביר את הפער על ידי קבלה לא ביקורתית של טענה אנקדוטלית ולא מתוקפת של דובר ה-OCHA שלפיה ישראל מתעקשת שמשאיות שיעברו במעבר הגבול יהיו חצי-ריקות מטעמי הקלה על שיקוף ובידוק, בעוד המשאיות המגיעות למחסני אונר"א מלאות לחלוטין.¹⁰³

מעבר לכך שמתפ"ש הכחיש את קיומה של פרקטיקה כזו באופן גורף,¹⁰⁴ ומעבר לכך שנתוני המטען, הן של מתפ"ש והן של אונר"א, שוללים טענה זו מכול וכול, טענות אונר"א כבר הופרכו - על ידי לא אחרת מאשר אונר"א עצמה.

102 <http://www.amnesty.org/en/documents/mde15/8668/2024/en>, p.169

103 <https://news.un.org/en/story2024/04/1148386/>

104 <https://gaza-aid-data.gov.il/main/faq/>

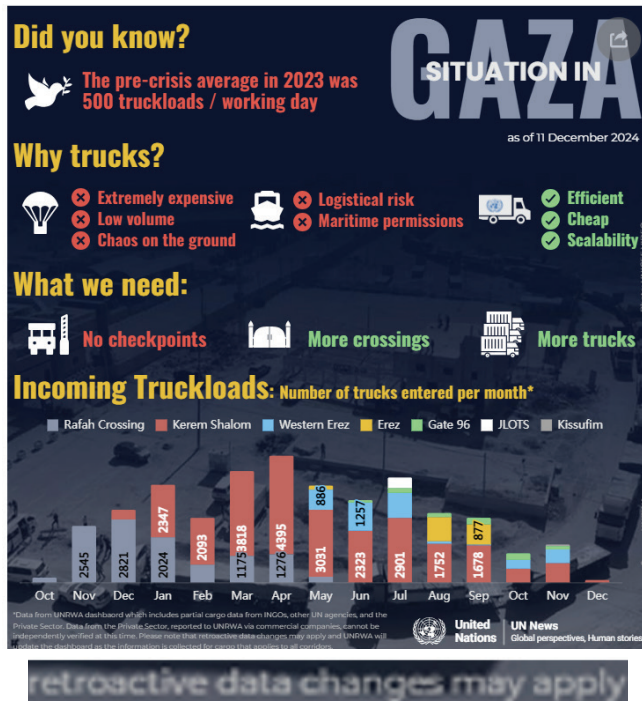
המשבר שלא היה: Retroactive Data Changes may apply

באפריל 2024 שחרר האו"ם כתב אפולוגטיקה של דובר ה-OCHA בנוגע לסירובו להצעת מתפ"ש לבצע השוואת כניסה וקליטה יומיות של משאיות:

"Trucks screened by COGAT are typically only half full, in line with its requirements", he said. "When we count the trucks on the other side when they have been reloaded...they are full. Already there, the numbers will never match up," he continued.

He explained that counting day to day and comparing numbers "makes little sense" as it **does not take into account delays at the crossing and in moving to warehouses.** ¹⁰⁵

אך בדצמבר 2024 עודכן האתר עם גרף מסגיר (איור 10) המציג את הנתונים המעודכנים של האו"ם בדבר כניסת משאיות לעזה - נתונים אשר אינם מתיישבים עם כתב האפולוגטיקה שצורף אליהם.

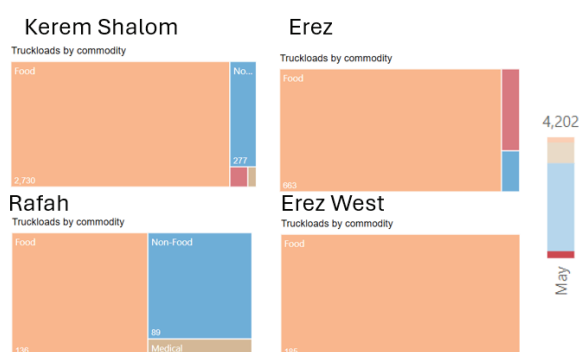

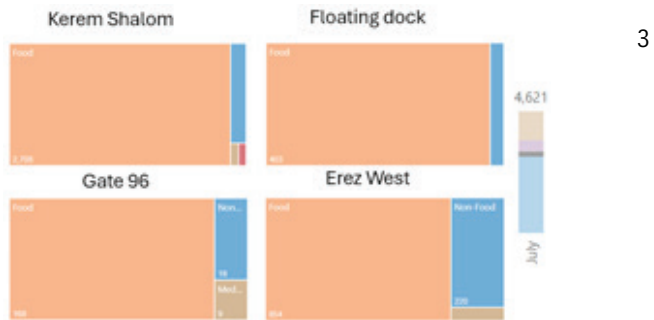
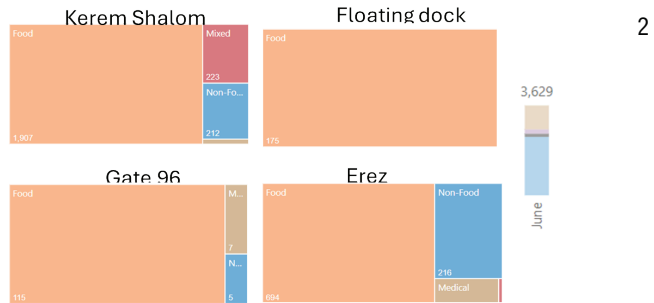
איור 10: חזרה על טענת 500 המשאיות ליום טרם המלחמה, בהבהרה/עמעום שמדובר ביום עבודה במעברים (למעלה); עדכון נתונים הממתן את טענות צניחת הסיוע במאי על ידי הכללה חלקית של כניסת משאיות ממעברים נוספים (אמצע); והבהרה שהנתונים כפופים לשינויים רטרואקטיביים (מטה)¹⁰⁶

https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2024/03/IPC_Famine_Factsheet.pdf

ראשית, יש בגרף חזרה על הטענה השגויה של 500 משאיות - אך בתוספת ניסוח עמום שמבהיר שהכוונה לכניסת משאיות ליום עבודה (חשבונאות כפולה, שכן באף הצהרה מאז תחילת הלחימה לא התייחס האו"ם לכניסת משאיות ליום עבודה). שנית, הנתונים המעודכנים מראים שבפועל לא חלה צניחה של 70% בכניסת משאיות סיוע במאי. הכיצד? היות שבאותיות הקטנות - קטנות מאוד - בתחתית הגרף, מובהר שהנתונים כפופים לשינויים רטרואקטיביים, ובכל מקרה לא כוללים את כלל המשאיות שנכנסו במסגרת הסקטור הפרטי, עמותות שאינן ארגוני או"ם, או אפילו ארגוני או"ם שאינם אונר"א.

בפועל, נתוני האו"ם המעודכנים לעת כתיבת שורות אלו (15 במרץ 2025), מראים כי סך הכול נכנסו לרצועה במאי 3,714 משאיות מזון - 120 משאיות מזון ליום, בניגוד ל-53 שעליהן דיווחה אונר"א במאי 2024. למעשה, נתון זה קרוב יותר ל-166 משאיות המזון שעליהן דיווח מתפ"ש. ביוני, על פי נתוני אונר"א המעודכנים, נכנסו 2,891 משאיות, או 96.1 ליום - לא ה-30 (!) שעליהן דיווחה אונר"א ביוני 2024. ביולי נכנסו 4,133 משאיות מזון, או 133.5 ליום - מספר כמעט זהה לזה שנכנס באפריל. בכל החודשים הללו נרשמו במחסני אונר"א משמעותית יותר משאיות משנכנסו טרם הלחימה (איור 11).

איור 11: רישום מעודכן אך חלקי (25 באפריל 2025) של כניסת משאיות לרצועת עזה דרך כלל המעברים בחודשים מאי (1), יוני (2) ויולי (3) 2024 ע"פ נתוני ה-OCHA¹⁰⁷

Gaza crossings: movement of people and goods, by the United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs (OCHA). © United Nations 2025. Reprinted with the permission of the United Nations. <https://www.ochaopt.org/data/crossings>

למותר לציין ש"תיקון רטרואקטיבי" זה שומט את הקרקע מתחת לטיעון ה"משאיות החצי ריקות" - אין דרך ליישב בין ההתאמה המעודכנת בין נתוני אונר"א ומתפ"ש לטיעון הזה. עוד נציין, כי היות שהנתונים המפורסמים של אונר"א נתונים לשינוי רטרואקטיבי, לא מוצהר ולא מדווח, עצם ההסתמכות עליהם הופכת לבלתי מהימנה. נתוני מתפ"ש משקפים נאמנה יותר את המצב בזמן אמת - למעשה, אפילו לשיטתה של אונר"א.

נדגיש גם כי אונר"א עדיין טוענת כי רישומיה מתייחסים רק למשאיות שנקלטו במחסניה - כלומר, גם לשיטתה, כל אובדן תכולה או משאיות בדרך למחסנים לא הביא לכדי מחסור בזמינות המזון ביחס לתקופה שטרם המלחמה. אין זה אומר שלא ייתכן שהמזון במחסנים לא הוגש לכלל תושבי עזה - אך עודף גדול מספיק הגיע לרצועה, כך שלא סביר שהגברת הכמות הנכנסת (וכאמור, ישראל טענה בעקביות שאינה מטילה מגבלות על כניסת מזון לרצועה) תשפר את המצב במידה משמעותית.

107 <https://www.ochaopt.org/data/crossings>

י. גניבת סיוע בידי חמאס

סוגיה נוספת שחשובה להערכת מידת המחסור בעזה, היא גניבה של סיוע שנועד לתושבים בידי חמאס וארגונים חמושים אחרים ברצועה.

ישנן שפע עדויות לכך שחמאס גונב את הסיוע ההומניטרי שנועד לתושבי עזה לתועלתו, כדי להזין את לוחמיו ולממן את מכונת הממשל שלו. ב-2016, עצר שב"כ עובד בארגון הסיוע World Vision בשם מוחמד חלבי, בחשד להעברת חומרי גלם, שנועדו במקור לרווחת תושבי עזה, לטובת הזרוע הצבאית של חמאס, וכן בחשד למעילה בכספי סיוע והעברתם לחמאס. במחשבו נמצאה חקירה של עובד פלסטיני אחר שניסה להתריע על הגניבה בפני הנהלת הארגון - רק כדי להיות מפוטר וכמעט מייד אחר כך להיעצר על ידי מנגנוני הביטחון של חמאס - ראיות המוכיחות עד כמה חמאס היה נחוש לקחת את המשאבים הנחוצים לו מארגוני הסיוע, ואת הסכנה שחשופים לה עובדים עזתים שהעידו על כך. חלבי הורשע כעבור שש שנים, בשנת 2022, בידי בית המשפט המחוזי בבאר שבע.¹⁰⁸

זמן קצר לאחר טבח 7 באוקטובר פרסמה הזרוע הצבאית של חמאס סרטון של חטוף ישראלי עירום וכפות, ולצידו שקי חול שתרמה ממשלת יפן לרווחת תושבי עזה.¹⁰⁹ בפברואר 2024 צילמו חיילי צה"ל שקי מלט של אונר"א ששימשו לבנייה של אחת ממנהרות חמאס.¹¹⁰ ב-10 באוקטובר באותה שנה, פורסם תיעוד של קבוצת חמושים המשתלטים על 47 משאיות סיוע ברפיח ויורים באזרחים המנסים להתקרב.¹¹¹ ברשת NBC פורסמה תמונה של בוזזים מובילים את משאיות הסיוע ברחובות דיר אל באלח, עיר שהפכה למרכז שליטה של חמאס, ושצה"ל לא כבש מעולם במהלך מלחמת חרבות ברזל. אף כנופיה לא מאורגנת לא היתה יכולה לפעול במקום הזה שלא מטעם חמאס, הארגון החמוש החזק ביותר באזור.¹¹² זה היה מקרה אחד מבין רבים. וכדי להסיר ספק מבחינה זו,

108 תפ"ח 12074-08-16 מדינת ישראל נ' חלבי, במיוחד ע"ע 14, 17.

109 <https://x.com/EllaTravelsLove/status/1711678054487961828/>

110 https://www.youtube.com/watch?v=BfsvO88g_BO. ראה דקה 4:50

111 <https://nypost.com/2024/10/10/world-news/hamas-steals-humanitarian-aid-trucks-from-gaza-strip/>, <https://videoidf.azureedge.net/d9f5e016-6433-44f6-a324-ea64a3c5a178>.

112 <https://www.nbcnews.com/news/world/israel-gaza-war-aid-trucks-theft-prices-soaring-rcna180761>

בספטמבר פורסמה שיחה מוקלטת שבה הודו אנשי חמאס עצמם כי הם גונבים את הסיוע, וכי מחסניהם מלאים "ואין בהם יותר מקום".¹¹³ ביוני 2025, פרסם צה"ל מסמכי שלל מקוריים של חמאס, עם הוכחות בלתי ניתנות לערעור לגניבת הסיוע בידי ארגון הטרור. מאחד המסמכים עלה כי הזרוע הצבאית של חמאס לבדה גנבה 25% מהסיוע ההומניטרי לפני אפריל 2024, ולאחר מכן הסתפקה "רק" ב-15% ביחד עם גופי חמאס אחרים. מדובר, כמובן, בגניבה ישירה בלבד. לכך יש להוסיף מיסוי ודרכים אחרות לביזה עקיפה של הסיוע.¹¹⁴

איור 12: חמושים משתלטים על משאיות סיוע ברפיח, אוקטובר 2024¹¹⁵

113 https://www.mako.co.il/news-military_2024/q3/Article0-fb39375a2ce191027.htm

114 למסמכים המקוריים בערבית ראה כאן (מסמך רלוונטי בעמוד האחרון, סעיף 5) <https://www.idf.il/298356/>.

ובתרגום עברי ראה כאן

<https://videoidf.azureedge.net/2/c1906c2-a4a8-4811-849d-b28bf9b264a9>.

<https://videoidf.azureedge.net/e23f2127-bed9-47a2-9e83-586f94981b42>

115 <https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99-%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/%D7%9B%D7%9C-%D7%94%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%95%D7%AA/%D7%94%D7%A4%D7%A6%D7%95%D7%AA/%D7%94%D7%A4%D7%A6%D7%94-%D7%92%D7%91%D7%A2%D7%AA%D7%99-%D7%A8%D7%A4%D7%99%D7%97/>

בניסיון השתלטות על משאיות הומניטריות: לוחמי גבעתי סגרו מעגל ברפיח - תיעוד by the Israel Defense Forces (IDF). © Israel Defense Forces 2024. Licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. <https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99-%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/%D7%9B%D7%9C-%D7%94%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%95%D7%AA/%D7%94%D7%A4%D7%A6%D7%95%D7%AA/%D7%94%D7%A4%D7%A6%D7%94-%D7%92%D7%91%D7%A2%D7%AA%D7%99-%D7%A8%D7%A4%D7%99%D7%97/>

במהלך המלחמה, הסתמנה הסכמה נדירה בין גורמים ישראליים ופלסטיניים, הן ממשלתיים והן עממיים, בנוגע לסוגיית גניבת הסיוע בידי חמאס. החטוף אלי שרעבי העיד במועצת הביטחון של האו"ם ב-20 במרץ 2025 כי אנשי חמאס אכלו מול עיניו מסיוע הומניטרי בעודם מרעיבים אותו:

ראיתי מחבלי חמאס נושאים קופסאות שעליהן היה כתוב UN ו-UNRWA לתוך המנהרה: קופסאות רבות שהממשלות שלכם מממנות, [הועברו] כדי להאכיל טרוריסטים שעינו אותי ורצחו את המשפחה שלי. הם אכלו ארוחות רבות מהסיוע של האו"ם מול העיניים שלנו, אבל אנחנו לא קיבלנו דבר.¹¹⁶

כשנה קודם לכן, בפברואר 2024, מתח השר גדי אייזנקוט ביקורת חריפה על ראש הממשלה נתניהו, ואמר כי 60% מהסיוע מנותב לחמאס.¹¹⁷

לטענות אלו היה אישוש נדיר גם מהצד הפלסטיני. ב-4 במאי 2025 אמר ראש הרשות הפלסטינית מחמוד עבאס (אבו מאזן) כי "כנופיות הקשורות לחמאס גונבות את הסיוע",¹¹⁸ האשמה בעלת חשיבות קריטית, מפני שהיא יכולה להסביר מדוע שררה מצוקת מזון בחלקים ניכרים של הרצועה לאחר הפסקת הסיוע הישראלי במרץ, למרות העודף הגדול במחסנים, כפי שנראה להלן. טענה זו נתמכה גם בידי מתנגד משטר חמאס, אחמד פואד אל-חטיב, שכל משפחתו חיה ברצועת עזה, ושנוהג "לשאוב" מהרצועה עדויות של תושבים הפוחדים להתבטא כנגד המשטר הקיים.¹¹⁹ בטרם נכבש מעבר רפיח בידי ישראל, העידו סוחרים עזתים, מול המצלמה, שקציני המעבר של חמאס, שהסתתרו בבתי חולים, שדדו חלק ניכר מהסחורה שהביאו

116 <https://www.timesofisrael.com/full-text-freed-hostage-eli-sharabi-asks-un-security-council-where-was-the-world/>

117 <https://www.maariv.co.il/news/politics/Article-1074539>

118 <https://www.jns.org/abbas-confirms-amas-gangs-stealing-gaza-aid/>

119 https://www.linkedin.com/posts/afalkhatib_hamas-stole-half-of-the-aid-that-was-allowed-activity-733187033551660032-ozwe

ממצרים באישורה של ישראל.¹²⁰ העיתונאי הפלסטיני איימן ח'אלד טען אף הוא שחמאס גונבת סיוע ומוכרת אותו, ואף הצביע על כך שמבצע גניבת המשאיות מורכב ואינטנסיבי מכדי שיבצעו אותו כנופיות פליליות שאינן ממשלתיות.¹²¹ לבסוף, לצד כל הראיות, יש להפעיל גם את ההיגיון הפשוט. לוחמי חמאס שורדים ונלחמים במנהרות, בעצימויות משתנות, זה יותר משנה וחצי. מהיכן הם לוקחים את המשאבים אם לא מהסיוע ההומניטרי? כיצד הם משלמים לפעיליהם, אם לא על ידי מכירת הסיוע? הדברים אמורים במיוחד בדלק, שבלעדיו לא ניתן לאוורר את המנהרות. כדי לתחזק את מערכת המנהרות האדירה של חמאס דרושה כמות אדירה של דלק כזה, ואין שום מקום להביאו **מלבד** הסיוע ההומניטרי שנכנס לעזה. ישנן כמובן שפע ראיות, לרבות שיחות מוקלטות, לגניבת דלק בידי חמאס, לרבות מבתי החולים.¹²² דבר זה לא צריך להפתיע, מפני שתופעת גניבת הסיוע אינה ייחודית לרצועת עזה. גם באזורי סכסוך אחרים, הגורם החמוש הדומיננטי ומתווכים מסוגים שונים נוהגים לגנוב משאבים הומניטריים כמיטב יכולתם.¹²³

ט. צפון הרצועה, רעב מקומי ודיני מצור

עד כאן, התייחסנו לרצועת עזה כיחידה אחת, כעת נתייחס לטענות הספציפיות על רעב בצפון הרצועה.

החל מ-6 בנובמבר 2023 כבשה ישראל את ציר נצרים והפרידה בין צפון הרצועה לדרומה, לאחר שניתנה לאוכלוסייה בצפון הרצועה אפשרות להתפנות לדרומה, אפשרות אשר מרבית האוכלוסייה ניצלה. רק עם הפסקת האש הראשונה ב-24 בנובמבר, אפשרה ישראל לאספקה להיכנס לצפון הרצועה. מסיום הפסקת האש בדצמבר 2023 ועד למרץ 2024, ישראל לא אסרה פורמלית על כניסת מזון לצפון

120 <https://t.me/abualiexpress/64369>

121 <https://www.memri.org/reports/palestinian-journalist-ayman-khaled-hamas-complicit-stealing-humanitarian-aid-and-selling-it>

122 <https://www.idf.il/en/mini-sites/israel-at-war/war-on-hamas-2023-resources/how-hamas-steals-fuel-from-hospitals-at-the-expense-of-gazan-civilians/>

123 Letter dated 10 March 2010 from the Chairman of the Security Council Committee pursuant to resolutions (1992) 751 and (2009) 1907 concerning Somalia and Eritrea addressed to the President of the Security Council, 10.3.2010, P.60. <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n10/246/89/pdf/n1024689.pdf>

ולדיון נרחב ראה:

<https://www.thenewhumanitarian.org/podcasts/2023/12/07/whats-unsaid-lets-talk-about-aid-diversion>

הרצועה, ואף הייתה כניסה מסוימת של מזון, הן דרך השיירות של אונר"א שעברו בציר נצרים, והן דרך המשלוחים מהרציף הימי או על גבי משאיות סקטור פרטי שלא תועדו על ידי אונר"א. עם זאת, נמנעה או עוכבה כניסת שיירות סיוע רבות לצפון הרצועה, בטענה של קיום לחימה עזה ופעילות מבצעית בתוואי המעבר. שיירות שעוכבו בהמתנה בציר נצרים במקרים רבים נבזזו על ידי עזתים בעת שחיכו לאישור לעבור. יצוין, כי הן מבצעי הפתיחה של פרוזדורים הומניטריים, אם לפינוי האוכלוסייה ואם למעבר סיוע, והן מנגנון הדה-הסלמה שנועד לאפשר את מעבר השיירות, נוהלו בצורה חד-צדדית לחלוטין על ידי צה"ל מול ארגוני הסיוע והאוכלוסייה העזתית. באף שלב לא ניתנה מחויבות של חמאס או של הארגונים החמושים האחרים לכבד פרוזדורים אלו, ואכן קיימות עדויות רבות לתקיפת חיילי צה"ל בעת שנמנעו מאש, לניצול הפרוזדורים למעבר לוחמים בכסות אזרחית והתארגנות לתקיפה, ואף להתקפות על אזרחים שניסו להתפנות.¹²⁴ עד כאן התיאור העובדתי של הדברים שאינו שנוי במחלוקת משמעותית.

מכאן עולות שתי שאלות:

- הראשונה גם היא עובדתית, אך אין לה תשובה ברורה וחד משמעית: באיזו מידה הביאה הגבלת כניסת הסיוע לצפון הרצועה למחסור במזון ולתמותת אזרחים עזתים בשטח האמור בין אוקטובר 2023 ומרץ 2024, אפילו אם נתעלם מסוגיית גניבת הסיוע בידי חמאס?
- מהי המסגרת הפרשנית, המוסרית והחוקית, להערכת המחויבות של ישראל כלפי אותם אזרחים?

ט.1. מחסור מקומי

באשר לשאלה הראשונה, כדי להחמיר בחישובינו, בחרנו להתייחס למחקר ביקורתי כלפי ישראל אשר בוחן את המשקל המוערך והערך הקלורי של משלוחי הסיוע שנקלטו על ידי ארגוני האו"ם ומעריך בהתאם את התזונה הזמינה לתושבי הרצועה בין אוקטובר 2023 ליולי 2024.¹²⁵ יצוין, כי הנחת המוצא הפרשנית

¹²⁴ <https://www.jpost.com/middle-east/article771706->, <https://www.jpost.com/middle-east/article-824521>, <https://www.timesofisrael.com/gaza-aid-trucks-stolen-by-gunmen-and-looted-as-convoys-start-crossing-from-israel/>

¹²⁵ Francesco Cecchi, Mija Tesse-Ververs, Zeina Jamaluddine, "Wartime Food Availability in the Gaza Strip, October 2023 to August 2024: A Retrospective Analysis", https://gaza-projections.org/docs/report3/wartime_food_availability_in_the_gaza_strip.pdf.

המחמירה של מחקר זה היא כי ישראל ככוח כובש הייתה אחראית מבחינת החוק הבינלאומי על אספקת מזון בכמות סבירה לכלל הרצועה לאורך המלחמה.¹²⁶ אך בלי קשר לפרשנות משפטית זו, המאמר לוקה בשלוש טעויות עובדתיות מהותיות:

1. **הערכת-יתר של כמות משאיות המזון שנכנסו לעזה לפני המלחמה -**

המחקר מניח (על בסיס דוח ה-IPC ממרץ 2024) כי לפני המלחמה נכנסו לרצועה 150-180 משאיות מזון ביום, אף על פי שהמספר בפועל היה מחצית מכך בלבד. אומנם טעות זו לא השפיעה ישירות על החישוב המספרי של אספקת המזון בזמן המלחמה, אך היא גרמה להטלת ספק בנתוני מתפ"ש בנוגע לכמות המזון שהועברה במלחמה עצמה. יתרה מכך, עצם העובדה שהמספר בפועל היה נמוך משמעותית מהציפייה של החוקרים, הובילה אותם לפרש את הנתונים באופן מחמיר יותר ולהתייחס לאי-הגעה ל"יעד" של 150 משאיות כממצא שמעיד על משבר עמוק.¹²⁷

2. **אי-הכללת משלוחי מזון שלא נספרו על ידי אונר"א -** המחקר מניח כי רק

המזון שנקלט ותועד רשמית במחסני האו"ם שימש להזנת האוכלוסייה, ומתעלם לחלוטין ממשאיות המזון שהכניס המגזר הפרטי לצפון הרצועה (ויש לציין כי בתקופה מסוימת, ישראל ניסתה לעודד אקטיבית כניסת משאיות מהסקטור הפרטי והפקדת חמולות מקומיות על חלוקת המזון מסקטור זה).¹²⁸ על אף שנתוני מתפ"ש מוזכרים במאמר, הם אינם נכללים בחישובים.

3. **הנחה של תצרוכת 2800 קילוקלוריות לנפש בהיעדר מחסור -** רמת הצריכה

המצוטטת מבוססת על הצריכה הקלורית הממוצעת בגדה וברצועה יחד טרם המלחמה,¹²⁹ אך גבוהה מהנחוץ לקיום חיים או מהמומלץ בריאותית, או מהקונצנזוס לגבי אספקת מזון בעת חירום,¹³⁰ וניתן להניח כי בתנאי מחסור, גם טרם רעב, תהיה הימנעות מצריכת מזון לא חיונית.

4. **הערכת חסר של כמות המזון במשטחים (pallets) של אונר"א -** המחקר

מניח שתכולת המשטחים של הסהר האדום המצרי, (653 קילו) מייצגת

126 Ibid, p.13.

127 Checchi et al., "Wartime", p.6.

128 <https://www.kan.org.il/content/kan-news/politic/667279/>

129 Checchi et al., "Wartime", p.11, figure no.4.

130 *The Sphere Handbook: Humanitarian Charter and Minimum Standards in Humanitarian Response*. Fourth ed. Geneva, Switzerland: Sphere; 2018. p. 199.

את כלל המשטחים הנספרים על ידי אונר"א. בפועל, משטח סטנדרטי של משאית אונר"א מכיל משא גדול בהרבה (1.2 טון)¹³¹. בגלל חישוב מוטעה זה, החוקרים העריכו בהערכת חסר את כמות המזון שנכנס לרצועה.

הסיבה שבחרנו להשתמש במחקר זה כנקודת ייחוס, על אף טעויות אלו, הינה שהוא היחיד שאיתרנו שמביא בחשבון גם את תכולת המזון במחסנים ובשווקים בתחילת המלחמה - ולמעשה, היחיד שמרים את הכפפה ומנסה לבצע חישוב כמותי של זמינות קלורית לתושבי צפון הרצועה.

על אף הטעויות המובנות במחקר, הוא אינו מזהה מחסור במזון בדרום ומרכז הרצועה, שם התרכזו לפחות 1.9 מיליון עזתים, למעט שתי תקופות קצרות (שלושה שבועות בין 17 בפברואר ל-9 במרץ ועוד שבוע נוסף בין 23 ל-30 במרץ)¹³². הכמות שסופקה עמדה על מעל 2,100 קילוקלוריות לנפש ביום - יותר מהצריכה היומית המומלצת לאוכלוסייה העזתית בתנאי חירום.¹³³

ביחס לצפון הרצועה, המצב היה חמור יותר. על פי חישובם של החוקרים, במשך שמונה שבועות, בין 9 בינואר ל-6 במרץ 2024, צנחה אספקת הקילוקלוריות לשפל של כ-1,000 קילוקלוריות לנפש. לאחר מכן, חזרה רמת האספקה לערכים תקינים.¹³⁴ רמת צריכה זו הינה גבולית מבחינת קיום חיים לאורך זמן לאדם בוגר ובריא - ניתן לשרוד עימה, בוודאי למשך חודשיים, אך צניחה מתחת לרף תחתון זה, בעיות בריאותיות אחרות, או התמשכות המחסור לאורך זמן, צפויות היו להביא לפגיעה משמעותית ואף מוות. עם זאת, בתיקון כמות המזון שהוכנסה לצפון הרצועה על בסיס המשטחים של אונר"א, ולא של הסהר האדום, התווספו בפועל כ-21% לקילוקלוריות הזמינות לתושבים הנותרים בצפון, ויש אף לציין כי הישמעות

131 Checchi et al., "Wartime", p.3: "For 86.5% (29,611) records the number of pallets was provided in lieu of weight; pallets' standard load was 637.5 Kg [23] and should not have exceeded 750 kg [31, 32]"

31. Logistics Cluster. Standard Operating Procedures for Accessing Services from the Egyptian Red Crescent (ERC). 2023.

אולם ראה את נתוני אונר"א שמכתיבים משקל גבוה יותר של 1.2 טון לכל משטח:

https://www.unrwa.org/sites/default/files/annex_5_palletization_unrwa_labeling_requirements_v2.pdf

132 Checchi et al., "Wartime", p.10.

133 *The Sphere Handbook*, p.199.

134 Checchi et al., "Wartime", p.11.

להנחיות של צריכה מומלצת במצבי חירום¹³⁵ מרגע פתיחת המלחמה מאריכה משמעותית את משך ההימנעות ממחסור. בשילוב כל אלו, ניתן לומר בזהירות כי על אף שכל הנראה הייתה ירידה מרמת התזונה המומלצת במשך שבועות ספורים, לא מדובר בכזו המסכנת חיים או בריאות ארוכת טווח למעט במקרי קיצון. בדרום הרצועה לא הייתה **בממוצע** כל ירידה מתחת לרף התזונה המומלצת.

עם זאת, קיימות כמה אי-ודאויות משמעותיות בנוגע לנתונים:

- ראשית, יש להניח פיזור לא אידיאלי של האספקה שהגיעה לצפון הרצועה.
- שנית, לא ניתן לקבוע כמה ממשאיות האספקה שלא נרשמו על ידי ה-OCHA הגיעו בפועל לצפון הרצועה. ייתכן כי מקורות אספקה שלא הובאו בחשבון הפחיתו את חומרת המחסור, אך אין לנו נתונים מדויקים להעריך זאת.
- גם הערכת האו"ם לגבי מספר התושבים שנותרו בצפון הרצועה עשויה להיות מוטעית, מכיוון שהיא הסתמכה על דיווחי ממשלת חמאס ועובדים מקומיים. אם הערכה זו מנופחת, אז גם הערכת המחסור במזון באזור זה עלולה להיות מופרזת או שגויה.

האפשרות שמספר התושבים בצפון הרצועה היה בפועל נמוך יותר, מתחזקת בשל קיום אפשרות לפינוי דרומה לאורך תקופה זו, כולל באותן שיירות או"ם אשר עשו את דרכן צפונה ובחזרה. קשה להאמין כי אזרחים העומדים בפני מחסור חמור או מוות ברעב, לא כל שכן אנשים בעלי משפחות, לא יתפנו לאזור שקיימת בו אספקת מזון רבה יותר. נקודה זו מובילה אותנו לשאלת הפרשנות החוקית, ולהבדיל מוסרית, ביחס למדיניות ישראל כלפי צפון עזה ולמחויבותה כלפיה.

ט.2. דיני המצור

נפתח בכך שאיננו מתיימרים לספק פרשנות משפטית מקיפה, ובוודאי שלא סנגוריה משפטית המייצגת עמדה רשמית כלשהי, לפעולות ישראל. ממילא איננו סבורים כי הזווית המשפטית היא הזווית הנכונה לשיפוט מוסרי של דילמות הלחימה, קל וחומר להערכה עובדתית של מצב העניינים. למרות הסתייגויות אלו, אנו מחויבים להצביע על כך שמצור ומניעת מזון מכוח לוחם נצור היוו לאורך ההיסטוריה כלי מלחמתי נפוץ והמשיכו להיות פרקטיקה מדינתית (state practice) גם לאחר מלחמת העולם

השנייה והאמנות הבינלאומיות שנחתמו בעקבותיה. בעוד ישנה הסכמה גורפת בתחום המשפט הבינלאומי כי השימוש המכוון בהרעבה של אוכלוסייה אזרחית כשיטת לחימה הוא אסור,¹³⁶ הרי מצור המיועד להשגת מטרה צבאית מובהקת אינו נחשב לבלתי חוקי כשלעצמו.¹³⁷

כך, במוסול ב-2017, נמנעה אספקת מזון **כלשהי** לעיר העתיקה במשך **שבעה** חודשים עד לתבוסת דאע"ש, על אף נוכחות 200,000 אזרחים באזור הקרבות.¹³⁸ כך גם במצור על בצרה, אז דאגו הבריטים, החתומים כידוע על אמנת רומא, לספק סיוע הומניטרי ומזון **מחוץ** לאזור המצור - אך לא בתוכו.¹³⁹

דבר זה נובע מכך שלא מדובר רק בפרקטיקה מדינית: הרעבה המכוונת נגד **כוח לוחם** הינה כלי לחימה מותר על פי מדריכי הלחימה של ארה"ב¹⁴⁰ ובריטניה, העומד במבחן האמנות ההסכמיות הרלוונטיות, גם אם פרשנות נרחבת של הדין המנהגי מערערת עליו. כך, מדריך הלחימה של ארה"ב מדגיש למשל כי הרעבה היא כלי מלחמה לגיטימי:

It is lawful to besiege enemy forces, i.e., to encircle them with a view towards inducing their surrender by cutting them off from reinforcements, supplies, and communications with the outside world. 739 In particular, it is permissible to seek to starve enemy forces into submission.

136 ראו, למשל, סעיף 54(1) לפרוטוקול הנוסף הראשון לאמנות ז'נבה משנת 1977, https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-54_

137 ראו סיכום הדין הבינלאומי לעמדת הצלב האדום - <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule53>

- The prohibition of starvation as a method of warfare does not prohibit siege warfare as long as the purpose is to achieve a military objective and not to starve a civilian population. This is stated in the military manuals of France and New Zealand. Israel's Manual on the Laws of War explains that the prohibition of starvation "clearly implies that the city's inhabitants must be allowed to leave the city during a siege". Alternatively, the besieging party must allow the free passage of foodstuffs and other essential supplies, in accordance with Rule 55. States denounced the use of siege warfare in Bosnia and Herzegovina. It was also condemned by international organizations.

138 <https://www.voanews.com/a/iraqis-starve-waiting-troops-push-is-from-mosul/3840432.html>

139 <https://www.theguardian.com/society/2003/mar/25/iraqi.disasterresponse>

140 <https://media.defense.gov/2023/Jul/31/2003271432/-1/-1/0/DOD-LAW-OF-WAR-MANUAL-JUNE-2015-UPDATED-JULY%202023.PDF>

המדריך אף מדגיש כי מתן אפשרות פניו לאוכלוסייה האזרחית, כפי שעשתה ישראל בצפון הרצועה, הוא מומלץ אך אינו הכרחי:

GC COMMENTARY 139 ("The words 'The Parties to the conflict shall endeavor' show that under the Convention evacuation is not compulsory; belligerents should nevertheless regard this provision as a very strong recommendation to arrange for evacuation whenever it is in the interest of the civilian population and the military situation makes it possible.").

GC COMMENTARY 139 ("The words 'The Parties to the conflict shall endeavor' show that under the Convention evacuation is not compulsory; belligerents should nevertheless regard this provision as a very strong recommendation to arrange for evacuation whenever it is in the interest of the civilian population and the military situation makes it possible.".)¹⁴¹

וכך גם מתן אפשרות כניסה של סיוע לאוכלוסיות פגיעות:

However, allowing passage of these items is not required by the party controlling the area unless that party is satisfied that there are no serious reasons for fearing that:

- the consignments may be diverted from their destination;
- the control may not be effective; or
- a definite advantage may accrue to the military efforts or economy of the enemy.¹⁴²

זאת ועוד, מדריך הלחימה מדגיש כי האיסור על פגיעה במקורות מזון של אוכלוסייה אזרחית אינו מתייחס להרס שדות אשר משמשים להסוואת האויב, או לחסימת נתיבי אספקה שמשמשים הן לאספקה עבור לוחמי האויב והן לאספקה עבור אזרחיו:¹⁴³

141 Ibid footnote 743

142 Ibid 5.19.3

143 <https://media.defense.gov/2023/Jul/31/2003271432/-1/-1/0/DOD-LAW-OF-WAR-MANUAL-JUNE-2015-UPDATED-JULY%202023.PDF>, p325

This rule would not apply to attacks that are carried out for specific purposes other than to deny sustenance. For example, this rule **would not prohibit destroying a field of crops to prevent it from being used as concealment** by the enemy or destroying a supply route that is used to move military supplies but is also used to supply the civilian population with food.

המדריך של צבא בריטניה¹⁴⁴ נחרץ עוד יותר וקובע כי:

Siege is a legitimate method of warfare as long as it is directed against enemy armed forces.¹⁴⁵

הוא מדגיש כי אם ניתנת אפשרות פינוי של אזרחים מהאזור שתחת מצור, הרי המחויבות לאפשר כניסת מזון מבוטלת:

In those circumstances, consideration may be given to allowing all civilians and the wounded and sick to leave the besieged area. He would then be able to prevent food as well as other supplies from reaching the defending troops and he would be less circumscribed in attacking them.¹⁴⁶

המדריך הבריטי מוסיף וגורס כי קביעה זו נכונה גם במקרה שיציאת האזרחים לא מתממשת או נמנעת:

The military authorities of the besieged area might decide **not to agree to the evacuation of civilians or the civilians themselves might decide to stay where they are**. In those circumstances, so long as the besieging commander left open his offer to allow civilians and the wounded and sick to leave the besieged area, **he would be justified in preventing any supplies from reaching that area.**¹⁴⁷

144 <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7952bfe5274a2acd18bda5/JSP3832004Edition.pdf>

145 Ibid 5.34.1

146 Ibid 5.34.2

147 Ibid 5.34.3

עוגן משפטי משמעותי לכך שפרקטיקה של מצור בלחימה אינה בלתי חוקית, גם אם היא מאתגרת מאוד ליישום בפועל, ניתן למצוא בסעיף 23 לאמנת ז'נבה הרביעית משנת 1949¹⁴⁸ הקובע כי:

Each High Contracting Party shall allow the free passage of all consignments of medical and hospital stores and objects necessary for religious worship intended only for civilians of another High Contracting Party, even if the latter is its adversary. It shall likewise permit the free passage of all consignments of essential foodstuffs, clothing and tonics intended for children under fifteen, expectant mothers and maternity cases.

The obligation of a High Contracting Party to allow the free passage of the consignments indicated in the preceding paragraph is subject to the condition that this Party is satisfied that there are no serious reasons for fearing:

(a) that the consignments may be diverted from their destination, (b) that the control may not be effective, or (c) that a definite advantage may accrue to the military efforts or economy of the enemy through the substitution of the above-mentioned consignments for goods which would otherwise be provided or produced by the enemy or through the release of such material, services or facilities as would otherwise be required for the production of such goods.

בפרשנות משנת 1958 להוראות סעיף זה, מוסבר במפורש כי הסייג בדבר מתן אפשרות למנוע מעבר של משלוחי סיוע לאוכלוסייה האזרחית אם יש חשד מבוסס לכך שהמשלוחים יוסטו מייעודם או שיש בהם כדי לתת יתרון מובחן לאויב, היה

148 <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv/1949-article?23-activeTab1949=GCS-APs-and-commentaries>

תנאי של מדינות רבות לקבלת הסעיף בכלל, כך שלא ניתן לומר כי מכונני האמנה היו עיוורים לאפשרות של ניצול לרעה של סיוע הומניטרי לצורכי המשך הלחימה.¹⁴⁹

חמאס, כפי שכבר ראינו, גנב ביד רחבה מהסיוע ההומניטארי עבור לוחמיו. בפרק זה, איננו נוקטים עמדה לגבי הפרשנות המשפטית ה"נכונה" או לגבי המוסריות של מניעת מזון מאזור שבו חוסים אזרחים יחד עם כוחות לוחמים, גם אם אלו מנסים להטות את האספקה ההומניטרית אליהם במקום לנתב אותה רק לאזרחים, ואף אם ניתנה לאזרחים אפשרות פינוי ורוב רובם ניצלו. עובדתית, זה היה המצב ביחס לרצועת עזה בין 6 בנובמבר ועד ל-24 בנובמבר 2023, ואילו יש להתייחס בדיון המשפטי והמוסרי. פרקטיקת מניעת מזון בתנאים אלו, תהה אשר תהיה העמדה המשפטית או המוסרית של הקורא, מצויה לכל הפחות בתחום הפרשנות המשפטית הקבילה והפרקטיקה המדינית המקובלת. יש לציין גם, כי פסק הדין של בג"צ ביחס למדיניות ישראל מול צפון הרצועה שלל מפורשות את המסגרת הפרשנית של דיני כיבוש, המחייבת את ישראל, ככוח הכובש, לספק את צרכיה של האוכלוסייה הכבושה.¹⁵⁰

קיום מרחב פרשנות משפטית המקבל את הפרקטיקות שנקטה ישראל אינו מבטל כמובן את הצורך לשקול את הטענה העמוקה יותר של התובע של ה-ICC, סוכנויות האו"ם וארגוני זכויות האדם- קיום כוונה להרעib ולרצוח את תושבי הרצועה. לכך נפנה בסעיף הבא.

149 פרשנותו של Pictet Jean, עמוד 178; זמין דיגיטלית ב- <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949/article-23/commentary/1958?activeTab=1949GCS-APs-and-commentaries>

150 https://gisha.org/UserFiles/File/LegalDocuments/HCPetition2024/Aid_petition_court_verdict_Heb_270325.pdf

עמוד 17, פסקה 28: העותרים סברו כי התנהלותה של מדינת ישראל בזיקה לסיוע ההומניטרי מלמדת על יכולתה להפעיל סמכויות שלטוניות ברצועה, וזאת, בין היתר, בשים לב לשליטתה של ישראל על התנועה במעברים לרצועת עזה וממנה. אין בידי לקבל טענה זו, וזאת שכן שליטה על נתיבי כניסה ויציאה מהרצועה אינה מנביעה כשלעצמה יכולת שליטה על החיים בתוככי הרצועה (ראו בהקשר זה פסקה 64 להודעת המשיבים מיום 14.11.2024; איל בנבנישתי "כי תצור אל עיר... לא תשחית את עצה" - על מידתיות במצור ארוך טווח" עיוני משפט מג, 461 464 (התשפ"א) - כשם שהטלת מצור על שטח אינה מובילה באופן אוטומטי לתחולת דיני התפיסה הלוחמתית) צמח, עמ' 93-94.

י. כוונת הרעבה

מושכלת יסוד בתחום המשפט היא שכדי להוכיח את קיומה של עבירה במשפט הפלילי, יש להוכיח את קיומו של מעשה אסור, את היסוד הנפשי הנדרש להוכחת עבירה (כוונה, אדישות או רשלנות), ואת השילוב שבין היסודות (ה-Nexus).

אמנת רומא משנת 1998, אשר מהווה את חוקת בית הדין הפלילי הבינלאומי הקבוע (ה-ICC) שיושב בהאג, מחייבת בסעיף 30 כי אדם הנאשם בביצוע עבירה לפי האמנה יהיה בעל כוונה לבצע פעולה, או לכל הפחות שיהיה מודע להשלכות הצפויות של פעולותיו, כדי לבסס יסוד נפשי לעבירה.¹⁵¹ מבלי לקבוע מסמרות בשאלת הסמכות של ה-ICC,¹⁵² הרי הוכחת היסוד הנפשי הנדרש להאשמה בפשע של הרעבה מכוונת, היא משימה מאתגרת מאוד המחייבת עמידה ברף גבוה של הוכחת כוונה. עמידה ברף זה מחייבת הוכחה ששיטת הלחימה הישראלית מיועדת בכוונת מכוון (או לפחות מיושמת מתוך מודעות) להרעבה של אזרחים, או למניעת גורמים החיוניים להישרדותם, מתוך ידיעה ברורה שמניעה זו תוביל כמעט בוודאות למותם ברעב של אזרחים רבים. כפי שהודגם בפרק זה וכפי שיודגם בפרק 5 ביחס למספרי ההרוגים המדווחים, לא ייתכן לטעון לידיעה ברורה כזו בדיעבד - מכיוון שאין כל אינדיקציות או אף טענות מצד משרד הבריאות העזתי למוות לא טראומטי נרחב. ועם זאת, על אף החובה המיוחדת לבסס כוונתיות ספציפית, הגורמים הטוענים להרעבה מכוונת מתבססים כמעט אקסקלוסיבית על הצהרות של גורמים ישראלים מיד אחרי טבח 7 באוקטובר 2023 (גלנט ב-9 באוקטובר, נתניהו ב-18 באוקטובר).¹⁵³

- ההצהרה המושמעת של גלנט שהכריזה על מצור כולל על כל רצועת עזה ב-9 באוקטובר 2023, תוך אפיון אויבי ישראל כ"חיות אדם" (ביטוי אשר משמעותו המקובלת טרם 7 באוקטובר התייחסה לאדם המתנהג בצורה אכזרית לבני

151 Rome Statute of the International Criminal Court 30§, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/2024-05/Rome-Statute-eng.pdf>

152 מדינת ישראל כופרת בסמכותו של בית הדין הפלילי, ובהחלטה מיום 24.4.2025, הורתה ערכאת הערעור של ה-ICC לערכאה הדינית לשוב ולדון בטענות אלו בטרם יימשך ההליך הפלילי כנגד רה"מ נתניהו ושר הבטחון גלנט, המבוקשים בין היתר בשל האשמות של הרעבה מכוונת של האוכלוסיה ברצועת עזה. ראו החלטת ה-ICC <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/0902ebd180b5913d.pdf>

153 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 39.

אדם אחרים, שוויתר על צלם האנוש שלו, ושהתקבע בשפה העברית ביחס לנאצים)¹⁵⁴, צוטטה בהרחבה על ידי ה-ICC וה-ICJ כמו גם על ידי אמנסטי, HRW, וכמובן, לי מרדכי. אך מדובר בציטוט שגוי. הצהרה זו התייחסה רק לעיר עזה שהייתה תחת הוראת פינוי (איור 13).¹⁵⁵

- שאלת חוקיות שלילת אספקה לצפון הרצועה, בהינתן אפשרות פינוי לאזורים אחרים ברצועה, היא סוגייה בפני עצמה, ולגביה הדין התקף הוא דיני המצור. עמדתה של מדינת ישראל, כמו גם העמדה המובעת במדריכי הלחימה של צבאות ארה"ב,¹⁵⁶ בריטניה ומדינות אחרות, היא שחוקי למנוע אספקה בסיסית מאזורים תחת מצור אם ניתנת לאזרחים אפשרות לעזוב את האזור הנצור. רק ב-6 בנובמבר השתלטה ישראל על הגישה הקרקעית לדרום העיר עזה, וגם אז המשיכה לאפשר יציאת אזרחים. תהה אשר תהיה חוקיותה או מוסריותה של מניעת אספקה מאזור נצור, אין לראות במניעת אספקה מאזור אחד ברצועה, שממנו ניתן להתפנות, בהתאם לפרשנות כתובה של דיני הלחימה, כהבעת כוונה להרעיב את כלל תושבי הרצועה.

איור 13: עזה העיר, לא כלל הרצועה¹⁵⁷

Youtube, public domain. <https://www.youtube.com/watch?v=ZbPdR3E4hCk>

154 <https://www.morfix.co.il/%D7%97%D7%99%D7%AA%20%D7%90%D7%93%D7%9D>

155 <https://www.youtube.com/watch?v=ZbPdR3E4hCk>

156 <https://media.defense.gov/2023/Jul/1/0-1-/31/2003271432/DOD-LAW-OF-WAR-MANUAL-JUNE-2015-UPDATED-JULY.202023%PDF%5.9.13>

157 <https://www.youtube.com/watch?v=ZbPdR3E4hCk>

כך גם, הצהרתו של נתניהו ב-18 באוקטובר 2023 ש"לא נאפשר כניסת סיוע הומניטרי בדמות מזון ותרופות מהטריטוריה שלנו לתוך רצועת עזה" אינה מלמדת על כוונה למנוע כניסת סיוע ממצרים דרך מעבר רפיח - סיוע שאומנם נכנס שלושה ימים לאחר מכן לאחר השלמת הסדרי בידוק בטחוני בין ישראל למצרים.¹⁵⁸ כמו כן, הצהרה זו לא התייחסה לכניסת מים, אשר ישראל חזרה להזרים לרצועה עוד טרם הצהרתו של נתניהו.¹⁵⁹ תחת לראות בהצהרה זו הבעת כוונה להרעיב את תושבי עזה, הגיוני יותר לפרשה כניסיון של נתניהו להצדיק מול אזרחי ישראל הזועמים את הכניסה הקרובה של אספקה לעזה דרך מעבר רפיח/ בהקשר זה יש להתייחס לטענה המוזרה שהושמעה על ידי התובע של ה-ICC, ושצוטטה על ידי מגוון גורמים:

This [the deprivation of objects necessary to human survival] occurred through the imposition of a total siege over Gaza that involved completely closing the three border crossing points, *Rafah*, Kerem Shalom and Erez, from 8 October 2023 for extended periods.

לישראל כמובן לא הייתה שליטה על מעבר רפיח שבין מצרים לרצועת עזה עד 6 במאי 2024, ולא הייתה לה כל יכולת לסגור אותו "לחלוטין" טרם מועד זה. למעשה, סגירתו במשך תקופה מסוימת לאחר תאריך זה נובעת מהחלטה **מצרית**¹⁶⁰ לא לאפשר את פעילותו כאשר צידו העזתי נמצא בשליטה ישראלית - החלטה אשר לא זכתה לגינוי משפטי או אקטיביסטי ככל הידוע לנו.

הסגירה הראשונית של מעברי הגבול בין ישראל לעזה וחיתוך אספקת השירותים לרצועה נבעה בעיקר ממתקפת 7 באוקטובר, שבמהלכה השמידה חמאס את נקודות המעבר ארז וכרם שלום, טבחה בעובדיהן ובחיילים המגינים עליהם, ופגעה בעצמה בקווי הולכת החשמל והמים מישראל לרצועה (השמדת 9 מתוך 10 קווי חשמל ו-1 מתוך 3 קווי מים).¹⁶¹ לאור הנזק שנגרם על ידי חמאס, כמו גם המשך

158 <https://www.axios.com/2023/10/18/gaza-humanitarian-aid-entry-israel-netanyahu-biden>

159 Yuval Shani and Amichai Cohen, "The Prosecutor's Uphill Legal Battle? The Netanyahu and Gallant ICC Arrest Warrant Requests", The Israeli Democracy Institute, 26.5.2024, <https://en.idi.org.il/articles/54233>

160 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-69012303>

161 Shani and Cohen, "The Prosecutor's Uphill", <https://en.idi.org.il/articles/54233>

הלחימה בעוטף ולאורך הפרימטר, לא הייתה בידי ישראל יכולת אובייקטיבית לאפשר כניסת סיוע הומניטרי משטחה מייד לאחר מתקפת 7 באוקטובר. משום כך, להצהרות על "מצור מוחלט" בימים הראשונים לאחר ההתקפה - מדיניות שבכל מקרה נשללה תוך שבוע ימים - לא הייתה השפעה בפועל, בייחוד בהינתן קיומם של מאגרי מזון בעזה עם פרוץ המלחמה, כמו גם תחנות כוח ומתקני התפלה עצמאיים.¹⁶²

כפי שתיארנו לאורך פרק זה, כל נטיית לב ראשונית מצד מקבלי ההחלטות או הציבור הישראלי להרעיב את תושבי הרצועה, אם אכן הייתה כזאת, לא שוקפה במבחן התוצאה. החל מ-15 באוקטובר, שבוע לאחר הטבח, ישראל שיקמה את הצינורות שהרסה חמאס וחזרה להזרים בהם מים. ב-21 באוקטובר, שבועיים לאחר הטבח, השתלטה ישראל מחדש על מעבר כרם שלום שהרסה חמאס, השמישה אותו תוך כדי לחימה, והגיעה להסדר מול מצרים על בידוק בכרם שלום טרם העברת אספקה במעבר רפיח - וכל זאת ללא התחייבויות כלשהן מצד חמאס להימנע מהתקפות על המעברים, לא להשתלט על האספקה, ולא לנצל את המסדרונות ההומניטריים שבהם הועברה האספקה. ואכן, ירי מרגמות על חיילי צה"ל שאבטחו את כרם שלום, שנהרגו בו ארבעה חיילים ב-5 במאי 2024, קדם לפלישה הישראלית לרפיח. פלישה זו הוגדרה על ידי ה-ICC, ה-ICJ, ארגוני הסיוע, אמנסטי, HRW וגורמים אחרים כאירוע שיש בו אפשרות לחולל אסון הומניטרי כתוצאה מקריסה של כניסת האספקה לרצועה. ברם, כפי שהדגמנו בפרק זה, המציאות הייתה שונה - אספקת המזון הכוללת לרצועת עזה עלתה במהלך מאי 2024 ונותרה גבוהה מהאספקה שקיבלה הרצועה בין יוני לספטמבר 2024, כפי שעולה גם מהתיקונים שביצעה אונר"א בנובמבר 2024 לנתוניה.

נחזור ונדגיש כי חובתה החוקית של ישראל לאפשר אספקה לאזרחי הרצועה אינה קטגורית ואבסולוטית. כפי שהוזכר לעיל, וככתוב במפורש בסעיף 23 לאמנת ז'נבה הרביעית משנת 1949, אם קיים מידע סביר כי האספקה אינה משמשת את האוכלוסייה האזרחית, אלא מופנית לכוחות הלוחמים של חמאס, או שנעשה בה שימוש עקיף כדי לקיים את שלטונה ולתת לה יתרון צבאי מובחן (למשל, דרך מכירת אספקה, או הפניית אספקה מתועדפת למשפחות לוחמיה, נאמניה ולאוכלוסייה אזרחית המספקת מחסה והסוואה בעת הלחימה מבלי ליטול חלק

פעיל בלחימה), ובכל מקרה בהיעדר מתן ערובות מצד הכוח הנצור שלא יעשה שימוש כזה באספקה - קיימת זכות חוקית לכוח הצר למנוע את כניסתה של האספקה עד להסרת התנאים המגבילים את הכנסתה. כך על פי משרדי ההגנה של בריטניה וארצות הברית. למעשה, כפי שצינו קודם, כך בדיוק נהגו הכוחות שצרו על מוסול וא-ראקה במהלך המערכה נגד דאע"ש. למותר לציין שחמאס מעולם לא סיפקה ערבויות כלשהן לאי-שימוש מצד לוחמיה באספקה ההומניטרית, ועדויות חטופים ששוחררו מראות בבירור כי חוטפיהם נהנו מסיוע זה בה בעת שהרעיבו את חטופיהם.¹⁶³ על אף שפרשנות משפטית מתחרה עומדת על כך שמניעת אספקה צריכה לעמוד במבחני נחיצות ומידתיות, אין בכך כדי להראות כי מניעת אספקה בהיעדר ערבויות לאי-הפניית לוחמות לוחמים מהווה כוונתיות להרעבה; תחת זאת, מדובר בכוונתיות לגיטימית למניעת אספקה מכוחות לוחמים, גם אם אינה בהכרח עומדת בקריטריונים הפרשניים הנפוצים של מידתיות.

יא. הטענות לפגיעה בשוטרי חמאס כדרך למנוע חלוקת מזון

ולהרעיב את האוכלוסייה

מרדכי מאשים את ישראל בכך שאינה מבחינה בין הזרוע השלטונית של חמאס, הכוללת את המשטרה ה"אזרחית", לבין הזרוע הצבאית של הארגון. לטענתו, ישראל הייתה צריכה לאפשר למשטרה, שהיא כוח חמוש הכפוף ישירות לפיקוד חמאס, לנהל את חלוקת הסיוע ההומניטרי, תוך הנחה שהמזון יגיע אך ורק לאוכלוסייה האזרחית ולא לפעילי חמאס.¹⁶⁴ עם זאת, מרדכי מתעלם לחלוטין מהמבנה הארגוני של משטרת חמאס: בפועל, כבר בסבבי לחימה קודמים הוכח כי רבים מהשוטרים - ובעיקר הקצינים הבכירים - חברים גם בזרוע הצבאית של הארגון.¹⁶⁵

בהמשך, מרדכי מאמץ ללא הסתייגות את טענת חמאס כי בית החולים שיפא שימש כמרכז לחלוקת סיוע הומניטרי, ואף טוען כי פשיטת צה"ל על בית החולים נועדה לפגוע במאמצי הסיוע.¹⁶⁶ בכך הוא מתעלם מהעמדה החד-משמעית של המדינות

163 https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/freed-hostage-eli-sharabi-tells-un-security-council-how-hamas-steals-un-aid-to-eat-like-kings-and-starve-the-hostages/

164 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), ע"ע 29-30.

165 https://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20445/H_255_12_2055059554.pdf

166 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 29.

התורמות, שמתנגדות נחרצות למעורבות חמאס בניהול חלוקת המזון.¹⁶⁷ מרדכי מתעלם גם ממידע מוצק שחשף צה"ל, שלפיו במהלך אותה פשיטה נעצרו או נהרגו בכירים מרכזיים בזרוע הצבאית של חמאס בתוך שטח בית החולים, ביניהם:

- ראאד ת'אבת, ראש מטה כוח האדם של הזרוע הצבאית של חמאס;
 - מחמוד קוואסמה, מתכנן חטיפת נפתלי פרנקל, גיל-עד שער ואיל יפרח;
 - חמדאללה עלי ועומר עצידה;
 - אשרף אברהים סמור, סגן ראש מחלקת הידיעות במודיעין הצבאי של חמאס;
 - אסאמה תופיק אלט'אט'א, אחראי ירי טילים משכונת שג'אעיה;
 - חסן עכי, סגן מפקד היחידה הרקטית המיוחדת של חמאס.¹⁶⁸
- נוסף עליהם, נעצרו או נהרגו בכירים מהג'יהאד האסלאמי, בהם:
- מוחמד ג'נדיה;
 - סמיר זיאד עבד אבו עודה;
 - אחמד סמארה;
 - מוסא אלעימאוי;
 - חואסם סלאמה;
 - ואסם סלאמה.¹⁶⁹

נוכחותם של בכירים חמושים אלה, לצד קציני משטרה חמושים, בתוך בית חולים תוך ניצול לרעה של מעמדו המוגן, מוכיחה כי קיים שטוש ניכר בין הזרוע השלטונית והצבאית של חמאס, בייחוד במקרים שבהם אנשי משטרה משתייכים גם לזרוע הצבאית.

יצוין, כי לפי מיטב הבנתנו, על אף מקרים רבים אלו, ישראל לא קיבלה החלטה להחשיב את כלל ארגון המשטרה של חמאס כארגון טרור, וכי ההתייחסות לקציני המשטרה ושוטריה תלויה בפעולותיהם בלבד, בלא ניסיון לפגוע בהם רק בשל השתייכותם הארגונית.

167 https://www.youtube.com/watch?v=MEYGrszmLrc&ab_channel=ThePrint

168 <https://www.idf.il/189617/>

169 <https://www.idf.il/187362/>

יא. אבטחת הסיוע ו"טבח הקמח"

כפי שהראינו, כמות המזון שתועדה נקלטת במחסני האו"ם ובנקודות החלוקה של ארגוני הסיוע, כפי שנרשמה על ידי עובדיהם העזתים (לאחר "תיקון הנתונים הרטרואקטיבי") גבוהה מכמות המזון הכוללת שהייתה זמינה ברצועה לפני המלחמה, כולל הייצור החקלאי המקומי. כמויות גבוהות עוד יותר תועדו כנכנסות לרצועה על ידי מתפ"ש.

חלק מהסיוע שלא תועד על ידי אונר"א הובל באמצעות משאיות של המגזר הפרטי, וסביר להניח שרובו נמכר בשווקי הרצועה - אחרת למגזר הפרטי לא היה אינטרס כלכלי להמשיך לייבא אותו. עם זאת, חלק משמעותי מהסיוע נבזז או נלקח בצורה לא מתועדת במהלך הגעתו ליעדו. הסיבות לכך מגוונות:

- גניבה על ידי עובדי הסיוע העזתים;
- החרמה על ידי חמאס ואגירת הסיוע או מכירתו;
- העברת חלק מהמשלוחים כ"מס מעבר" למשפחות וארגוני פשע מקומיים;
- ביזה בלתי רשמית על ידי גורמים שונים.

יש לציין כי כאשר חמאס מחרימה סיוע, קשה להבדיל בין ההחרמה לבין יתר צורות האובדן, שכן חמאס שולטת ברוב מערכות השלטון והכוח ברצועה, כולל מוסדות דתיים, צבאיים ומשטריים, רשמיים ובלתי רשמיים.

כפי שלי מרדכי מאפיין את הפשיטה על בית החולים שיפא ואת מעצר בכירי הזרוע הצבאית של חמאס והג'יהאד האסלאמי במהלכה כמכוונים נגד "מאמצי חלוקת המזון" של חמאס, כך הוא מציין, למרבה האירוניה, את האירוע הידוע כ"טבח הקמח" (29 בפברואר 2024) ברחוב א-רשיד בעיר עזה כנובע מניסיון ישראלי לספק ולאבטח שיירות מזון "באמצעות משפחה עזתית".¹⁷⁰ מרדכי אינו מציין, כמובן, את רציחתם בידי חמאס של ראשי חמולות דע'מש אשר קיימו דיונים עם ישראל ביחס לאספקת מזון¹⁷¹ במרץ 2024, וגם לא את מעצרו ורציחתם של נציגי הרשות הפלסטינית אשר הגיעו לצפון עזה במטרה לספק אבטחה שאינה מבוססת חמאס לשיירות המזון.¹⁷²

170 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 29.

171 <https://www.ynet.co.il/news/article/hjtejxlr6>

172 <https://www.newarab.com/news/hamas-led-authorities-accuse-pa-trying-infiltrate-gaza>

מנקודת מוצא זאת, מרדכי טוען, באופן טיפוסי למקורותיו, כי ישראל בו זמנית אחראית לאבטחת שיירות מזון, פושעת כשהיא מנסה לקדם אמצעי אבטחה וחלוקה שאינם תלויי חמאס, וגם אחראית ואשמה במותם של בוזזים המנסים לשדוד או לתקוף שיירות המאובטחות על ידי צה"ל. זאת בין מתו בעקבות דריסה ורמיסה "בעת שנמלטו מאש ישראלית" כפי שתואר על ידי עיתונאי של סוכנות הידיעות וואפא שנכח באירוע הידוע כ"טבח הקמח", בין שנדרסו ונרמסו בגלל כאוס במהלך ביזה, ובין שמתו מירי צה"ל או גורם שלישי כפי שנטען על ידי משרד הבריאות העזתי.¹⁷³

עמדתנו היא כי חמאס היא האשמה במניעה של יצירת חלופות לאבטחת המזון וחלוקתו, וכי לא ניתן מצד אחד לטעון שעל ישראל מוטלת אחריות לאבטח שיירות מזון מפני בוזזים, ומצד שני לפסול את השימוש בכוח כנגד בוזזים המסכנים את משאיות הסיוע. בפועל, ישראל בחרה לאחר "טבח הקמח" להימנע מאבטחת שיירות סיוע, וחמאס מנעה באמצעות חיסולים אכזריים את אבטחת הסיוע על ידי גורמים מקומיים או נציגי הרשות הפלסטינית. כך, המונופול של חמאס על חלוקת הסיוע התממש, וזה ההקשר של הקשיים החלוקתיים, אם אכן היו כאלה. כפי שציין בכיר חמאס מוסא אבו מרזוק בתחילת המלחמה, "אנחנו לא אחראים לאזרחי עזה. ישראל והאו"ם אחראים".¹⁷⁴ בהינתן גישה מוצהרת זו של חמאס, וכן הראיות שהבאנו בסעיף ח לפרק זה, כל ניסיון להתייחס לכוחותיהם כמאבטחי סיוע, ולא כגנבי סיוע, אינו אלא הטעיה חמורה.

יג. טענות להרעבה לאחר חידוש הלחימה במרץ 2025

ממרץ ועד מאי 2025, מנעה ישראל כניסת מזון לרצועה (תוך המשך אספקת מים וחשמל) בכוונה מוצהרת להגמיש את עמדות חמאס ביחס לשחרור חטופים נוספים והחלפת מנגנון הסיוע הקיים, נשלט אונר"א, במנגנון סיוע ומאובטח חדש בהובלת GHF, שימנע ביזה ומסחור של הסיוע בידי חמאס. אספקת המזון התחדשה רק ב-19 למאי, בשל לחץ בינלאומי אינטנסיבי וכן אזהרות צה"ל

¹⁷³ <https://edition.cnn.com/2024/04/09/middleeast/gaza-food-aid-convoy-deaths-eyewitness-intl-investigation-cmd/index.html>

¹⁷⁴ <https://www.timesofisrael.com/top-hamas-official-claims-group-is-not-responsible-for-defending-gazan-civilians/>

שהמשך חסימת הסיוע יוביל לרעב כבד ברצועה.¹⁷⁵ בזמן כתיבת שורות אלו (27 במאי), נכנסות לרצועה כ-170 משאיות ביום, כמות המספיקה להזין את תושביה, כפי שהראינו בפרק זה, אף שלדעתנו ראוי לשמור על שולי ביטחון רחבים יותר בשל בעיות חלוקה.¹⁷⁶ ב-24 למאי החלה גם GHF להפעיל מנגנוני חלוקה בדרום ומרכז הרצועה.

עמדתנו היא שמניעת סיוע כוללת, גם למטרות לגיטימיות של שחרור החטופים, הייתה טעות חמורה שהוחמרה עוד יותר עקב התבטאויות של חלק משרי הממשלה שקשרו בין עצירת הסיוע ליעדים בלתי לגיטימיים של עידוד הגירה מעזה. בעוד שקידום ערוצי חלוקה אותם לא יוכל חמאס לבזוז או למסות הינה מטרה ראויה ולגיטימית, לא נכון היה למנוע חלוקה במסלולים המבוססים טרם העמדה והשמשה של חלופה מספקת. ועם זאת במהלך הפסקת האש עד לתחילת מרץ נכנסו לרצועה 345,947 טונות מזון על פי מתפ"ש.¹⁷⁷ בהינתן שעל פי ה-WFP 116,000 טונות מזון אמורות היו להספיק להזנת מיליון איש במשך ארבעה חודשים,¹⁷⁸ הרי הכמות האמורה הייתה אמורה להספיק להזנת תושבי הרצועה (1.95 מיליון על פי נתוני הלמ"ס הפלסטיני ברמאללה) במשך 183 ימים - לפחות עד סוף יולי / תחילת אוגוסט 2025. יצוין כי כלל כמות הסיוע שנכנסה הוגדרה כסיוע הומניטרי, ללא מעורבות של הסקטור הפרטי, וכי במהלך הפסקת האש נמנעה ישראל מתקיפת ה"אבטחה" של שיירות הסיוע על ידי שוטרי חמאס. יתרה מכך, ארגוני הסיוע טענו בתוקף כי לא חלה כל ביזה של הסיוע בידי חמאס וכי מחסניהם מאובטחים¹⁷⁹ - כפי שטענו לאורך המלחמה.¹⁸⁰ אין דרך ליישב שלילה זו

175 <https://www.nytimes.com/2025/05/13/world/middleeast/gaza-famine-starvation-israel.html>

176 <https://www.reuters.com/world/middle-east/gaza-still-waiting-aid-pressure-mounts-israel-2025-05-21/>

177 <https://gaza-aid-data.gov.il/main/>

178 <https://www.wfp.org/news/wfp-runs-out-food-stocks-gaza-border-crossings-remain-closed>

179 <https://apnews.com/article/israel-gaza-war-aid-groups-89068e30fe90e8c13a6203836945b122>; "the United Nations and aid groups deny there is significant diversion." <https://www.facebook.com/watch/?v=703431708742576> "we have seen no aid diversion"

180 <https://www.unrwa.org/newsroom/official-statements/remarks%E2%80%AF-unrwa-commissioner-general-philippe-lazzarini%E2%80%AF-occupied> - "UNRWA does not let aid be diverted.";

של התופעה המוכרת של aid diversion עם דיווחי אותם ארגונים על התרופות מחסניהם עוד באפריל 2025¹⁸¹, וזאת בליווי מכירת מצרכי הסיוע עצמם בשווקי עזה - גם במהלך הפסקת האש והצפת הרצועה בסיוע.¹⁸²

חוסר יכולתה של אונר"א לחלק את הסיוע בצורה שתמנע מחסור גם מהמשפחות הפחות מקושרות ברצועה מהווה אינדיקציה כי גם כמויות סיוע נוספות לא תמנענה בהכרח מחסור מקומי. דבר זה נובע מכך שקיום מחסור כזה הינו אינטרס פיננסי קיומי של חמאס - ללא מחסור, היא לא תוכל למכור את הסיוע לתושבי הרצועה, הנסמכים הן על סיוע כספי של אונר"א וסוכנויות אחרות והן על רשת תרומות גלובלית.

גם ברמה המדינית-צבאית, עצם קיומו של מחסור, שבו מבקרים מאשימים את ישראל ללא קשר לכמות המזון הנכנסת, מחזק את עמדת חמאס. לסיכום, דווקא העדויות על מחסור כמעטמיד לאחר סיום הפסקת האש מדגימות את כשל מנגון חלוקת הסיוע של אונר"א וחדירותו על ידי חמאס - והצורך במנגנון סיוע חילופי ומאובטח, הן למטרה הלגיטימית של הבסת חמאס, והן למניעת מצוקה הומאניטרית.

נסיים בכך שעל אף שאיננו שוללים את עצם קיומה של מצוקת מזון בין מרץ למאי 2025, לפחות בקרב משפחות עניות ומשוללות קשרים, וכואבים את סבלן של אותן משפחות, הרי טענות שהועלו במהלך אותה תקופה על ידי האו"ם התאפיינו בפרקטיקה שאותה סקרנו בסעיפים קודמים - העלאת טענה אלרמיסטית המנפחת ניתוח שגוי, יצירת כותרות קטסטרופליות, ואז נסיגה שקטה ומעמעמת מהן. כך, בכיר האו"ם טום פלטשר טען כי 14,000 ילדים ימותו בתוך 48 שעות אם לא יחודש הסיוע (לאחר שכבר חודש).¹⁸³ טענה זו הייתה שגויה גם לפי תחזית ה-IPC שעליה התבסס, שהתייחסה לתקופה שבין אפריל 2025 למרץ 2026. ועם זאת, הנסיגה מהטענה אופיינה בעמעום ואי הכרה בטעות - פרקטיקה המבטיחה הפצת טעויות חוזרות, ונסיגה מהן רק לאחר יצירת כותרות.

181 <https://news.un.org/en/story/2025/04/1162666>

182 <https://fscluster.org/sites/default/files/2025-04/Gaza%20Market%20Monitor%2C%20April%202025.pdf>

183 <https://www.bbc.com/news/videos/cdr550j818po> : "There are 14,000 babies that will die in the next 48 hours unless we can reach them," . When asked where he got that "extraordinary figure," Fletcher said that the UN had teams on the ground and at medical centers and schools trying to assess needs.

יד. כשל ההנחה, הדיווח העצמי והציטוט המעגלי

תישאל השאלה: בהינתן שאנו מצביעים על קליטה ורישום של מזון במחסני ארגוני הסיוע בכמות מספקת להזנת כלל עזה במהלך המלחמה, ועל כניסת מזון כוללת בכמות שאף עולה על זו שנכנסה טרם הלחימה, מדוע יש דיווחי רעב כה רבים וכה חמורים המגיעים מעזה? נגענו בשאלה זו בסעיפים הקודמים, אולם ראוי להרחיב עליה מעט כאן מזווית אחרת, כדי לשפוך אור נוסף על הכשלים המתודולוגיים הרווחים באקוסיסטם ההומניטרי.

לצד תמונות אמיתיות של רעב ומצוקה בקרב משפחות לא מקושרות, הניסיון להפוך את אותם מקרים למעידים על הכלל מבוסס על הגזמות המוזנות בידי ציטוטים מעגליים. לי מרדכי, למשל, מקדיש את עיקר פרק ההרעבה שלו לדיווחים אלו - שכבר הדגמנו את הבעייתיות שלהם - המוצגים בתור עובדות שאינן ניתנות לערעור. מאלפת בהקשר זה פתיחתו של מרדכי בציטוט דוח בצלם מאפריל 2024 כדי לבסס את טענותיו.¹⁸⁴ קריאה של הדוח מלמדת כי מסגור כלל הטענות המועלות בו מבוסס על דוח ה-IPC¹⁸⁵ שכבר נשלל על ידי הוועדה המפקחת. מסגור זה מתוקף על ידי ציטוט מקורות נוספים (אשר מרדכי מצטט בהמשך במנותק מדוח בצלם) של ארגון הבריאות העולמי USAID, Global Nutrition Cluster, World Food Program, HRW, OCHA ודוחות אלו בתורם מצטטים זה את מסקנותיו של זה במעין מעגל או ספירלת ציטוט. עד כמה שיש לספירלה הזאת מקור בודד, מדובר, למרבה חוסר ההפתעה, בדוח ה-IPC מדצמבר 2023, שכאמור - כבר נשלל. זאת ועוד: דוח ה-IPC ממרץ 2023 מצטט בתורו את דוחות ה-WFP, OCHA וה-Nutrition Cluster המצוטטים על ידי בצלם כדי לבסס עדויות לרעב, בעוד דוחות אלו מסתמכים על דוח ה-IPC שפורסם בדצמבר כדי לבסס את טיעוניהם שלהם.

מרבית הנפח של דוח בצלם, כמו בעדות מרדכי, וכמו בדוחות מרבית הארגונים, מוקדש לא לניתוח כמותי עצמאי של התזונה בעזה, אלא לעדויות ראייה ולדיווח

184 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 30, הערה מס' 268.
185 https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Famine_Review_Report_Gaza.pdf

עצמי של עזתים ושל מבקרים בינלאומיים על צריכה וזמינות של מזון¹⁸⁶ ועל מחירי מזון בשוק השחור (להזכיר, המזון שאינו מהסקטור הפרטי אמור להיכנס בתור סיוע לחלוקה לאוכלוסייה, לא להימכר בשווקים עבור רווח).¹⁸⁷

על אף שערכם של עדויות ראייה ודיווחים מקומיים הוא משמעותי, ולעיתים אף חיוני לצורך הנעת מחקרי שטח עצמאיים, יש לבחון אותם בזהירות, בייחוד כאשר מדובר באזורים הנתונים למשטר דכאני, חברה סגורה, וקונפליקט לאומי שבו מופעלת אכיפה קפדנית של נרטיב מחייב. הניסיון ההיסטורי מתקופת הסנקציות על עיראק (ראו פרק 6) מלמד כי הסתמכות בלתי מבוקרת על עדויות מקומיות, ללא תיקוף באמצעות מחקר עצמאי, עלולה להוביל ליצירת מראית עין משכנעת של משבר הומניטרי חמור ואף של תמותה המונית - גם כאשר בפועל לא מתקיים קונפליקט מזוין והגישה לאזור נותרת חופשית יחסית. משום כך, עדויות אלו, כשלעצמן, אינן בעלות ערך מחקרי מספק, ואין להסתמך עליהן ללא בדיקה חיצונית בלתי תלויה.

186 https://www.ipcinfo.org/fileadmin/user_upload/ipcinfo/docs/IPC_Gaza_Strip_Acute_Food_Insecurity_Feb_July2024_Special_Brief.pdf;

187 <https://www.france24.com/en/live-news/20231117-give-us-our-daily-bread-gaza-faces-flour-crisis>; <https://twitter.com/HamzaAbuToha/status/1760588426103963720>;

פרק שני: בעיית הקונטקסט החסר: לחימה אורבנית ואתגריה

תקציר

פרק זה עוסק בהקשר החיוני להבנת המהלכים הישראליים במלחמת חרבות ברזל: לחימה אורבנית מורכבת ורב ממדית, מהקשות והסבוכות ביותר בהיסטוריה הצבאית. הלחימה התנהלה מול אויב לא סדור, הפועל מתוך תשתיות אזרחיות, תוך ניצול מכוון של אוכלוסייה כמגן אנושי. הפרק סוקר מקרים היסטוריים מגוונים של קרבות אורבניים ברחבי העולם (גרוזני, מוסול, מראווי, בחמוט, פלוג'ה ועוד), ומראה כי גם צבאות מערביים ביצעו הפצצות כבדות, פגיעות נרחבות באוכלוסייה אזרחית והרס מסיבי של ערים שלמות, אפילו במקרים שבהם התאמצו להפחית פגיעה באזרחים.

במקרה של עזה, התנאים קשים אף יותר: חמאס בנתה מערכת מנהרות עצומה - על פי ההערכות, למעלה מ־500 ק"מ עם כ־5,700 פירים - כמות העולה על זו של הווייטקונג במלחמת וייטנאם, ושילבה אותה בתוך שטח אורבני צפוף. חלק מהכניסות למנהרות הוסתרו בתוך חדרי ילדים ובתים אזרחיים, וחלק מולכדו.

לוחמי חמאס פעלו בלב האוכלוסייה, לעיתים בבגדים אזרחיים, תוך שימוש במבני ציבור. בתי חולים, בתי ספר, מרפאות, מסגדים ומתקני אונר"א שימשו להסתרת מפקדות, אמצעי לחימה ופתחי מנהרות. במהלך הפרק, אנו מראים כי כל אזור שנכבש או "טוהר" עלול היה לשמש כזירה מחודשת להתקפה, וכי ריבוי הפירים, המלכודים והתחפושות גרם לכך שגם שטחים שצה"ל שלט בהם לכאורה הפכו לאזורי סכנה מחודשת. לאור כל אלה, הכרה במורכבות המבצעית החריגה חייבת לשמש כנקודת המוצא העובדתית לכל דיון ביחס ליכולת להבחין בין לוחמים לאזרחים, למאמצים שנעשו לצמצם פגיעה אגבית, כמו גם ליכולת של כוחות צה"ל לספק או לאבטח סיוע לאזרחים באזורי הלחימה.

כדי להבין את מלחמת חרבות ברזל, יש לחקור תחילה לעומק את ההקשר הצבאי שלה - מערכה אורבנית (עירונית). בסוגיה זו יעסוק הפרק שלפניכם, הפותח את מכלול הפרקים 2-5 - פרקים העוסקים בנסיבות מותם של תושבי עזה, אזרחים ולוחמים מאש צה"ל.

חוקרים מעריכים כי מאז 2008, בפעם הראשונה בהיסטוריה, חיה רוב אוכלוסיית העולם ביישובים המוגדרים כערים.¹⁸⁸ השטח העירוני גדל מאוד, מה שמוביל לכך שקשה מאוד לעקוף ערים - הפרקטיקה המועדפת עבור כוח לוחם במלחמת העולם השנייה - שכן אפילו בהיעדר אזרחים או עכבות מוסריות וחוקיות כלשהן מפני פגיעה בהם, לחימה עירונית נחשבת לאחד מסוגי הלחימה הקשים ביותר.¹⁸⁹ מאפייני השטח העירוני מקשים מאוד על כוחות תוקפים ומקילים על המגן: העיר היא מרחב תלת ממדי, שבו האיום יכול להגיע מלמעלה או מלמטה. "נפח, ולא שטח," קבע הצבא האמריקאי, "הוא המדד המרחבי הרלוונטי יותר של הסביבה העירונית," שכן כיבוש בניין בן עשר קומות, למשל, הוא כיבוש שטח שגדול יותר מפי עשרה מהשטח שעליו עומד הבניין. גם עיר הנראית קטנה מכילה בתוכה שטח גדול בשל התלת ממדיות שלה.¹⁹⁰

לפי הערכה מקובלת, 90% מההיתקלויות בשטח עירוני במאה ה-20 היו בטווח של פחות מ-50 מטרים.¹⁹¹ במצב כזה, היתרון של אמצעי לחימה מתקדמים מצטמצם מאוד. חלקם עשויים להיתקל בבעיות ייחודיות, כגון כבלי חשמל המגבילים את השימוש בסוגים מסוימים של טילים נגד טנקים מחשש לחשכול המפעיל, ולחלק אחר טווח מינימלי גדול מדי מכדי להפעילם בשטח עירוני ביעילות.¹⁹² גם חימושים נוספים המיועדים ללחימה מול צבא משוריין בשטח פתוח אינם יעילים במיוחד להשגת מטרות של לחימה בשטח עירוני.¹⁹³ טנקים נתונים בסיכון רב במיוחד, שכן זוויות הירי שלהם מוגבלות ויש מסביבם שטח מת - דבר שאיננו מפריע כל כך

188 UN Commission on Population and Development, "world urbanization to hit historic high by year's end, Under-Secretary-General says as commission on population and development opens forty-first session", UN Press Release POP/961, 7 April 2008, <https://press.un.org/en/2008/pop961.doc.htm>; Hannah Ritchie, Veronika Samborska and Max Roser, "Urbanization", Our World In Data, February 2024, <https://ourworldindata.org/urbanization>

189 John Spencer, "The City Is Not Neutral: Why Urban Warfare Is So Hard", Modern War Institute at West-Point, 2020,

190 Joint Publication 3-06, *Joint Urban Operations*, Washington DC: Joint Chiefs of Staff, 2013, p. I-3.

191 FM-3-06-11, *Combined Arms Operations in Urban Terrain*, Washington DC; Department of the Army, 2002, pp. 1-17 – 1-18

192 Ibid., pp. 1-18 – 1-19, 7-17

193 Mickel Weissmann, "Urban Warfare: Challenges of Military Operations on Tomorrow's Battlefield", in Mikael Weissmann and Niklas Nilsson (Eds.), *Advanced Land Warfare*, Oxford: Oxford University Press, 2023, p. 134

בלחימה בשטח פתוח, אולם גורם לכך שאויב בשטח בנוי יוכל להתקרב אליהם ולהצמיד מטענים, או לזרוק עליהם מטענים ורימונים מקומה גבוהה בלא שהטנק יהיה מסוגל לזהות את האיום.¹⁹⁴

בשל טווחי הלחימה הקצרים והעובדה כי האויב יכול להגיע מכל מקום, גם מאחורי בתים שזה עתה נכבשו, מתוך מנהרות ומרתפים ומתחת לגלי הריסות, בלחימה עירונית כמעט שאין מקום בטוח. גורמים אלו מאפשרים לא פעם לכוח נחות לעכב ביעילות כוח מיומן וגדול יותר, ומשבשים פעולה של כוחות מתמרנים. מסיבה זו למשל התפתחה "תפיסה דוקטרינרית" לאחר מלחמת העולם השנייה, שלפיה ישנו צורך ביתרון של שישה לאחד בתקיפת שטח עירוני.¹⁹⁵ אכן, לחימה בשטח עירוני מצריכה כמות רבה מאוד של כוחות, הרבה יותר מאשר בשטח פתוח.¹⁹⁶ יחידות המרוחקות זו מזו מרחק רחוב אחד יהיו מנותקות לגמרי האחת מהשנייה, ולא יוכלו לסייע זו לזו. אוגדה שבשטח פתוח תתפרס על פני כמה קילומטרים, תתפוס שטח קטן בהרבה בשטח עירוני.¹⁹⁷ תוואי השטח והיכולת למצוא מחסה ומסתור כמעט בכל מקום, במיוחד בבנייני בטון שעמידים למדי בפני פגיעה, הופכים כל עיר למבצר מן המוכן, מקשים מאוד על התוקף ומקילים מאוד על המגן. הלחימה ב"עמקים העירוניים" בין בניינים נתפסה בצבאות שונים ובתורות הלחימה שלהם כדבר שכדאי במידת האפשר להימנע ממנו.¹⁹⁸

אולם בפועל, לא תמיד ניתן לעקוף ערים. צבאות שתכננו עקיפה שכזו מצאו עצמם לא פעם נדחקים ללוחמה אורבנית, בלי אימון והכנה מתאימה.¹⁹⁹ ערים יושבות מאז ומקדם על צומתי דרכים שחיוני להשתלט עליהם כדי לקדם

194 Ibid., pp. 4-4

195 Timothy L. Thomas, s, "The Battle of Grozny: Deadly Classroom for Urban Combat," *Parameters* 29, no. 2, 1999

196 Lou Dimarco, "Attacking the Heart and Guts: Urban Operations Through the Ages", in William G. Robertson (Ed.), *Block by Block: The Challenges of Urban Operations*, Fort Leavenworth: U.S. Army Command and General Staff College Press, 2003, p. 8

197 Russel W. Glenn, *Heavy Matter: Urban Operations' Density of Challenges*, Santa Monica: Rand, 2000, pp. 3-17

198 Mickel Weissmann, "Urban Warfare: Challenges of Military Operations on Tomorrow's Battlefield", in Mikael Weissmann and Niklas Nilsson (Eds.), *Advanced Land Warfare*, Oxford: Oxford University Press, 2023, pp. 128-129

199 ר' למשל יגיל הנקין, ננצח או שניעלם: תולדות מלחמת צ'צ'ניה הראשונה, 1994-1996, תל אביב: מערכות, 2007, עמ' 233-239.

אספקה, מכילות מפעלים ומתקני תעשייה שחשוב להשתלט עליהם או לשלול אותם מהאויב, או משמשות כמרכזי שלטון שכיבושם יכול להוביל לקריסת שלטון האויב או לפגיעה בו. כך למשל, הקרב על ברלין ב-1945 היה חיוני להפלת השלטון הנאצי, הרוסים ב-1994 ביקשו לתקוף את גרוזני, עיר הבירה של צ'צ'ניה, מתוך אמונה שכיבושה יוביל לנפילת המשטר הצ'צ'ני המורד, והקרב על בגדאד ב-2003 התנהל במהירות ובמיעוט יחסי של נפגעים אזרחיים כיוון שהפקידות והצבא העיראקי חדלו מלציית למשטרו של צדאם חוסיין לאחר תפיסת מרכזי השלטון בידי הקואליציה האמריקאית.²⁰⁰ במקרים אחרים, כפי שאירע בשנים האחרונות בא-ראקה (סוריה), מוסול (עיראק) ונהר אל-בארד (לבנון), לתוקף לא הייתה ברירה אלא לטהר את העיר כדי להוציא משם בכוח את צבא האויב.

לחימה עירונית קשה במיוחד אם העיר מאוכלסת גם בלוחמים וגם באזרחים בלתי מעורבים בלחימה. הבעיות המבניות בלחימה מסוג זה מתגברות מאוד, לרבות הגדלה משמעותית של סיכויי הפגיעה באזרחים, בשל הקושי להבדיל בשביר שנייה בין לוחמים לשאינם-לוחמים, העובדה כי בניינים אזרחיים מהווים עמדות למגן או יכולים להפוך לכאלה, ואתגרים לוגיסטיים הקשורים בניהול העיר. לפעמים היה די באתגרים כאלה כדי למנוע כיבוש עיר או לגרום לכך שצבא לא יהיה מעוניין בכיבושה. כך למשל, בפרז' ב-1944, בעלות הברית לא היו מעוניינות לכבוש את העיר בטרם יובס הצבא הגרמני בצרפת, שכן העריכו שכיבושה יסיט אליה אספקה של כשמונה אוגדות ועוד חיילים שהיו נחוצים במקומות אחרים, וכן יגרום לאבדות כבדות בקרב החיילים והאוכלוסייה האזרחית הידידותית לצד הרס נרחב. רק יוזמה פרטית של הכוחות הצרפתיים והמחתרות הצרפתיות הובילו לשחרור העיר במועד שבו שוחררה.²⁰¹ בינואר 2025 דיווחו האוקראינים כי הרוסים מנסים לעקוף את העיר פוקרובסק ולא להילחם בה בשל ביצוריה והקושי שהיא מציבה לתוקף, ובמקום זאת מנסים לנתק את העיר כדי להכניע את המגינים באמצעות מצור.²⁰²

200 Michael R. Gordon and Bernard E. Trainor, *Cobra II: The Inside Story of the Invasion and Occupation of Iraq*, New York: Pantheon Book, 2006, pp. 446-496

201 Jean Edward Smith, *The Liberation of Paris: How Eisenhower, de Gaulle, and von Choltitz Saved the City of Light*, New York: Simon and Schuster, 2019

202 Censor.net, "There are no urban battles in Pokrovsk, Ruscists are trying to bypass city- OSGT 'Khortytisia'", *Censor.net*, January 2, 2025, <https://censor.net/en/n3528092>; Tetanya Olynik, "Russian forces attempt to bypass Pokrovsk from west", *Ukrainska Pravda*, January 10, 2025, <https://www.pravda.com.ua/>

במקרים מפורסמים אחרים התנהלה המלחמה כאשר האזרחים לכודים בעיר ולעיתים מנסים לברוח ממנה, אך נלכדים באש צולבת. כך למשל, בקרב על הוואה ב-1968, חלק גדול מהאזרחים שמתו נספו בהוצאות להורג שביצעו אנשי וייטקונג וצבא צפון וייטנאם, אך רבים אחרים נקלעו לרוע מזלם לאש צולבת או נלכדו בהריסות העיר, שכ-80% מבתיה נחרבו או נפגעו בלחימה.²⁰³

צבאות תוקפים מערביים וצבאות מגינים מכל סוג ניסו לעיתים קרובות לפנות את האוכלוסייה כדי להימנע מלחימה בשטח צפוף בתושבים, שכן קשיי הלחימה במתאר עירוני מעניקים יתרונות מובהקים למגינים גם אם העיר ריקה לחלוטין מאזרחים בלתי מעורבים. ריבוי השימוש בשטח עירוני על ידי מתקוממים וטרוריסטים לאחר המלחמה הקרה, בנוסף לכיסוי אינטנסיבי בידי אמצעי תקשורת ההמונים והרשתות החברתיות, מבטיחים לצבאות כי פעולותיהם יהיו תחת אור הזרקורים, ובמצב כזה סבלם של אזרחים בדרך כלל מוביל לביקורת כלפי הצבאות ועשוי לשרת את המתקוממים.²⁰⁴ דבר זה מספק תמריץ נוסף לצבאות לנסות ולהילחם בשטח נטול אזרחים.

האמריקאים, שבקרב הראשון על פלוג'ה בעיראק ב-2004 הטילו עליה מצור, שינו את המדיניות בקרב השני כמה חודשים אחר כך כאשר עמדו לפלוש ולכבוש את העיר, שלפי ההערכות המקובלות דאז היו בה 3,000 עד 4,000 לוחמי אויב. הם קראו לתושבי העיר להתפנות לפני הקרב, והזהירו שאם לא יתפנו - יידרשו לשכב על הרצפה ולהחזיק כרוז אמריקאי כאשר ייכנסו לוחמי צבא ארצות הברית.²⁰⁵ ההערכות המקובלות הן כי 70%-90 מ-300,000 תושבי העיר אכן ברחו מהעיר בטרם הקרב; אזהרה זו אפשרה גם לרבים מלוחמי האויב לברוח, הגם שנטען

[eng/news/2025/02/10/7497616/](https://www.associatedpress.com/news/2025/02/10/7497616/); Associated Press, "Russian forces bypass key stronghold to cut off supplies to Ukrainians", January 13, 2025, <https://www.voanews.com/a/russian-forces-bypass-key-stronghold-to-cut-off-supplies-to-ukrainians-/7935592.html>

203 Mark Bowden, *Hue 1968: A Turning Point of the American War in Vietnam*, New York: Atlantic Monthly Press, 2017, Ch. 11

204 E.g, Louis A. Dimarco, *Concrete Hell: Urban Warfare from Stalingrad to Iraq*, Oxford: Osprey, 2012, pp. 26, 167-168

205 Patrecia Slayden Hollis, "Second Battle of Fallujah - Urban Operations in a New Kind of War", Interview with Lt. General John F. Sattler, *Field Artillery*, March-April, 2006, pp. 5-6

שהאמריקאים מנעו לא פעם מגברים בגיל לחימה להימלט מהעיר.²⁰⁶ האוכלוסייה שנותרה ספגה לכל הפחות 580 אבדות,²⁰⁷ ויש הטוענים ל-800 ואולי אף יותר מכך. האמריקאים ובעלי בריתם ספגו 50 אבדות, ואילו אויביהם - 1,500-1,000 אבדות, וכמספר הזה שבויים. חמישית מבתי העיר הושמדו בלחימה וכ-40% נוספים נפגעו.²⁰⁸

בשנת 2017 התקיים בעיר מראווי שבפיליפינים קרב בין כוחות ממשלת הפיליפינים ל"מדינה האיסלאמית בפיליפינים". העיר מנתה כ-200,000 תושבים בטרם פרצו הקרבות, אולם כמעט כולם הצליחו להימלט ממנה או שפונו בידי כוחות הממשלה טרם הקרב, שארך חמישה חודשים - ממאי ועד נובמבר 2017. אנשי "המדינה האיסלאמית" רצחו נוצרים שניסו להימלט מהעיר, אולם כמעט כל תושבי העיר, למעט 2,000 שרובם הוחזקו כבני ערובה בידי "המדינה האיסלאמית" (וחולצו בידי כוחות פיליפיניים במהלך הקרב), נמלטו ממנה או השתכנעו להתפנות בעזרת מאמץ נרחב של הממשלה הפיליפינית, שכלל הקמת 69 מחנות עבור העקורים מחוץ למראווי. כתוצאה מכך, מספר האזרחים ההרוגים היה נמוך להדהים, ומוערך בפחות מ-100 (מול 165 שספגו כוחות הפיליפינים וכ-920 הרוגים של אנשי "המדינה האיסלאמית" מתוך 1,200-1,000 לוחמים שהיו שם בתחילת הקרב), הגם שבאזורי הלחימה כמעט כל המבנים נהרסו או נפגעו ויותר ממחצית תושבי העיר הפכו לעקורים ולא יכלו לשוב לאחר הלחימה.²⁰⁹

206 Dexter Filkins and James Glanz, "With Airpower and Armor, Troops Enter Rebel-Held City", *New York Times*, November 8, 2004; Alexandr B. Downes, *Targeting Civilians in War*, Ithaca: Cornell University Press, 2008, p. 237

207 Lily Hamourtzaïadou, "Besieged": Living and Dying in Fallujah, *Iraq Body Count*, June 19, 2016, https://www.iraqbodycount.org/analysis/beyond/beieged_fallujah

208 John Spencer, Jayson Geroux, and Liam Collins, Collins, "Urban Warfare Project, Case Study Series: Case Study #7: Fallujah II", *Modern War Institute at West Point*, 25 July 2023, <https://mwi.westpoint.edu/urban-warfare-case-study-7-second-battle-of-fallujah/>

209 John Spencer, Jayson Geroux, and Liam Collins, "Urban Warfare Project, Case Study Series: Case Study #8: Marawi", *Modern War Institute at West Point*, 23 May 2024, <https://mwi.westpoint.edu/urban-warfare-case-study-8-battle-of-marawi/>; Julie McCarthy, "The Philippines' Marawi City Remains Wrecked Nearly 2 Years After ISIS War", NPR, June 12, 2019, <https://www.npr.org/2019/06/12/731218264/the-philippines-marawi-city-remains-wrecked-nearly-2-years-after-isis-war>; Charles Knight & Katja Theodorakis, "The Marawi crisis—urban conflict and information operations", *Australian Strategic Policy*

ההיסטוריה אף מראה כי האוכלוסייה האזרחית אינה פסיבית לרוב בעת עימות. לעיתים קרובות האוכלוסייה בורחת מעיר מאוימת, גם אם לא ניתנה אזהרה מראש לפני תקיפה. כך למשל, בזמן הקרב הראשון על גרוזני היו בעיר רק כ-100,000 איש מתוך 300,000 לפחות שהתגוררו בה בטרם המלחמה. רק האוכלוסייה שלא יכלה לברוח בטרם הלחימה נותרה בעיר, וספגה אבדות ניכרות, בעיקר מארטילריה רוסית. חוקרים שונים נחלקים בהערכת מספרם המדויק של ההרוגים האזרחיים עד היום, וההערכות נעות בין 5,000 איש ל-27,000, עדות לקושי הנפוץ למצוא נתונים מדויקים במצבים כאלה.²¹⁰ מכל מקום, ברור שהקרבות התנהלו בעיר בין הרוסים לצ'צ'נים בלא התחשבות בנוכחות האוכלוסייה, ושעיקר הנפגעים נפלו קורבן לארטילריה שנועדה להקטין את ההתנגדות של המגן או לפגוע בתוקף, בהתאם לזהות היורה. גם ברוב מקרי הלחימה העירונית באוקראינה - בחמוט, מריופול וכו' - השתדלו האזרחים לנטוש את האזור בטרם הקרב או במהלכו; האוקראינים ניסו כמובן לפנות אזרחים אוקראינים מן הערים המופגזות; אם כי ככל הנראה נוכחות אזרחית לא שינתה בהרבה את שיטות הלחימה של התוקפים הרוסים. בקרב על בחמוט, שהחל ביולי 2022, החל פינוי עוד בטרם קרב (אם כי לאחר תחילת ההפגזות) ועד דצמבר 2022 נותרו בעיר רק בין 2,000 ל-5,000 איש מתוך כ-80,000 תושבים. דבר זה סייע לכך שמספר ההרוגים מקרב האזרחים הסתכם, לדברי ראש עיריית באחמוט, ב-204 מאז תחילת המלחמה,²¹¹ חלקם מאש רוסית עוד בטרם הפלישה הקרקעית לבחמוט.

²¹⁰ הנקין, ננצח או שניעלם, עמ' 221, 290-292, 405-304, *Institute*, July 31, 2019, <https://www.aspi.org.au/report/marawi-crisis-urban-conflict-and-information-operations>

²¹¹ Natalie Thomas, "Volunteers evacuate the elderly from Ukraine's Bakhmut, fearing Russian advance", *Reuters*, June 28, 2022, <https://www.reuters.com/world/europe/volunteers-evacuate-elderly-ukraines-bakhmut-fearing-russian-advance-2022-06-28/>; James Andre and Mayssa Awad, "'I want to live, not just survive': Residents flee war-torn Bakhmut in eastern Ukraine", *France 24*, December 15, 2022, <https://www.france24.com/en/europe/20221215-i-want-to-live-young-couple-evacuate-war-torn-bakhmut-in-eastern-ukraine>; Olena Kolgusheva, "Олексій Рева, мер Бахмута Ми повернемося в наше місто єдиними, незламними і загартованими війною", *UKRIInform*, May 31, 2023, <https://www.ukrinform.ua/rubric-regions/3716528-oleksij-reva-mer-bahmuta.html>

כוחות מגינים עשויים לצמצם את הסיכון לאוכלוסייה על ידי הכרזתה כ"עיר פרזות" (demilitarized zone),²¹² או על ידי הוצאת כוחות צבא ממנה וויתור על הלחימה לגמרי. כך עשו הצרפתים והבלגים ב-1940 בפרזיז ובבריסל בהתאמה, ובדומה לכך עשו הגרמנים באתונה הכבושה ב-1944 ובהמבורג ב-1945. בכל המקרים מנעה הכרזה כזו נזק לעיר, שנתפסה בשלמותה בידי היריב בלא לחימה.

אפשרות אחרת היא פינוי יזום של האוכלוסייה. כך למשל, הסובייטים ניסו לפנות את סטלינגרד מתושביה לפני שהגיעו אליה הגרמנים, אם כי בחוסר יעילות ובמחיר דמים כבד; הגרמנים כמובן הגלו חלק גדול מהתושבים הנותרים והשתמשו בהם לעבודות כפייה.²¹³ בדומה לכך, ציוו הנאצים על פינוי התושבים מהעיר אאכן (Aachen) שבגרמניה, שבטרם המלחמה מנתה למעלה מ-150,000 איש במסגרת הכנתה ללחימה. בסופו של דבר הפינוי הפך לבריחה לא מאורגנת, וכ-7,000 תושבים לפחות נותרו בעיר. העיר עצמה נפגעה קשה בקרבות, הגם שקשה להעריך באיזו מידה, כי עוד בטרם הקרב נהרסו 43% מהבניינים בהפצצות בעלות הברית, ועוד 40% נפגעו במידה זו או אחרת.²¹⁴ יש לציין כי פינוי מהסוג שתיארנו מקל על המגן גם בכך שהוא פוטר אותו מטרחה לוגיסטית נכבדת -

212 ראו הגדרה באתר הצלב האדום

https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/demilitarized-zones

וכן סעיף 60 לפרוטוקול הנוסף הראשון לאמנות ז'נבה משנת 1977

<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-60?activeTab=>

213 David M. Glantz with Jonathan M. House, *Endgame at Stalingrad: Book Two, December 1942-February 1943*, Lawrence: University of Kansas, 2014, Ch.11. לפי גלנץ והאוס, מתוך כ-400,000 תושבים בעיר לפני המלחמה, כ-125,000 פונו על ידי הסובייטים; סביר שכשמונים אלף מתו בתלאות הפינוי (הסובייטים טוענים לארבעים אלף) הפצצות גרמניות והלחימה עצמה; כמאה שמונים וחמש אלף תושבים לפחות הוגלו בידי הנאצים או נשלחו לעבודות כפייה, ומספר המתים מתוכם לא ידוע אם כי גבוה מאוד ללא ספק.

214 Liam Collins, Jayson Geroux, and John Spencer, "Urban Warfare Project Case Study Series, Case Study #10: Aachen," *US Military Academy, West Point*, 17 December 2024, <https://mwi.westpoint.edu/urban-warfare-project-case-study-10-battle-of-aachen>; Robert W. Baumer, *Aachen: The U.S. Army's Battle for Charlemagne's City in World War II*, Mechanicsburg: Stackpole, 2015, pp. 14-18; Christopher R. Gable, "'Knock 'em All Down': The Reduction of Aachen, October 1944", in , Robertson (Ed.), *Block by Block*, p. 82; Charles Whiting, *Bloody Aachen*, Ilkley: Sapere Books, 1976, p. 19

בעיקר אם צירי האספקה לעיר נתונים לאיום - וכן בכך שהוא מונע אפשרות דיווח מצד סוכני אויב או אוהדיו על מיקום הכוחות הלוחמים וההיערכות להגנה.²¹⁵

יש לציין כי גם התוקף עשוי להפיק תועלת מפינוי האוכלוסייה. כך למשל, באאן בחרו האמריקאים לפנות את כל האוכלוסייה האזרחית מכל שטח שנכבש, כדי למנוע מהאויב להסתתר בתוך האוכלוסייה, לצמצם את העומס הלוגיסטי והמנהלי הכרוך באספקה לאוכלוסייה בשטח לחימה, למנוע הפרעה מצד האוכלוסייה לפעולות הלחימה, ולצמצם את הסכנה לאוכלוסייה משהייה במרחב לחימה פעיל.²¹⁶ עם זאת, במהלך הלחימה עצמה נקטו מדיניות של החרבת העיר כדי לנטרל את המגינים הגרמנים, גם במחיר פגיעה משמעותית באזרחים שנותרו בה.

בזמן המצור על מריופול שבאוקראינה ב-2022, הלחימה העזה פגעה קשות באזרחים; אלה התקשו להתפנות, ושני הצדדים האשימו זה את זה בשימוש באזרחים כמגן אנושי ובמניעת פינויים.²¹⁷ האו"ם העריך כי (מתוך למעלה מ-400,000 תושבים בטרם המלחמה), לפחות כ-1,348 אזרחים, מהם 70 ילדים, נהרגו בקרבות (אם כי סבר שהמספר עלול להיות גבוה בהרבה), וכ-350,000 פונו או נמלטו. האוקראינים טענו כי מספר ההרוגים האזרחיים מגיע ל-25,000 (מהם בין 5,000 ל-7,000 קבורים תחת ההריסות), ויש שטענו למספר גבוה בהרבה.²¹⁸

215 Field Manual 3-06, *Urban Operations*, Washington (DC): Department of the army, October 2006, p. 8-14

ייאמר כי ספר תורת הלחימה האמריקאי מדגיש שפינוי אוכלוסיה איננו תמיד פרקטי והוא תלוי, בין היתר, ביכולת להקצות אליו משאבים בלי פגיעה במאמץ המלחמתי של המגן.

216 Louis A. Dimarco, *Concrete Hell: Urban Warfare from Stalingrad to Iraq*, Oxford: Osprey, 2012, pp. 59-60

217 Joel Gunter, "Siege of Mariupol: Fresh Russian attacks throw evacuation into chaos", *BBC Online*, March 5, 2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-60629851>; RFE/RL, "Ukraine Says Russia Is Blocking Aid To Mariupol, Civilians Still Trapped", April 01, 2022, <https://www.rferl.org/a/ukraine-russia-blocking-mariupol-aid/31781075.html>;

218 Rights Council on Mariupol, Ukraine", *UN Office of the High Commissioner for Human Rights*, June 16, 2022, <https://www.ohchr.org/en/statements/2022/06/high-commissioner-updates-human-rights-council-mariupol-ukraine>; Hilary Anderson, "The agony of not knowing, as Mariupol mass burial sites grow", *BBC Online*, November 7, 2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-63536564>; Uppsala Conflict Data Program, Department of Peace and Conflict Research, "Ukraine", <https://ucdp.uu.se/country/369>, Accessed February 26, 2025

העיר עצמה נחרבה כליל בלחימה; הוערך כי כ-90% מבנייני המגורים וכ-60% מהבתים הפרטיים נהרסו או נפגעו במהלך הקרבות.²¹⁹

כמובן, היו גם מקרים שבהם מטרת הלחימה הייתה סילוק האוכלוסייה האזרחית המשותפת לקבוצה אחרת; דוגמה לכך היא המצור על סרייבו ב-1992.²²⁰ מלחמות כאלו היוו את הבסיס לתזה על "מלחמות חדשות", שבהן המטרה מראש היא האוכלוסייה האזרחית, וכאשר היעד הוא טיהור אתני, הרי שיקולים צבאיים הופכים להיות משניים לשאיפה זו.²²¹

עם זאת, לפעמים מנעו הצדדים הנלחמים - בעיקר המגן - את פינוי האוכלוסייה. הדבר נכון בעיקר לאור השתנות אופי המלחמות מאז תום מלחמת העולם השנייה - ממלחמות בין צבאות למלחמות שבהן צד אחד לפחות איננו צבא.²²² במלחמות כאלו הצד הלא-סדור בדרך כלל איננו מקפיד על הזדהות צבאית (מדים, סימנים וכו') אלא משתמש באוכלוסייה למסתור ומחסה, בפרט בשל נחיתותו בתחום אמצעי הלחימה. ההיטמעות באוכלוסייה מקשה על איתורו ועל הפגיעה בו, ובמקרה כזה אין לו אינטרס לפנות אוכלוסייה אלא להותירה במרחב הלחימה, שכן האויב מתקשה לזהות מי מעורב בלחימה ומי איננו, והאוכלוסייה ממילא נתפסת כמקור כוחו של הצד הלא-סדור.²²³ שיטה זו יעילה יותר ככל שלצד המדינתי ישנם יותר מעצורים ביחס לפגיעה באוכלוסייה. להדגמה, במרד הפולני נגד הנאצים לא הייתה כל תועלת ללוחמים בהיטמעות באוכלוסייה, שכן הנאצים

219 Bachelet, op. cit.

220 ר' למשל

Richard C. Hall, "Sarajevo, Siege of, 1992–1995", in Richard C. Hall (Ed.), *War in the Balkans*, Santa Barbara: ABC-Clio, 2014, p. 265;

221 ר' למשל

Mary Kaldor, "In Defense of New Wars", *Stability: International Journal of Security and Development* 2 (1), 2013, pp. 2-3:

"במלחמות ישנות, הקרב היה ההיתקלות המכריעה. שיטת הלחימה הייתה של תפיסת שטח באמצעות אמצעים צבאיים. במלחמות חדשות, הקרבות נדירים ושטח נתפס באמצעות אמצעים פוליטיים, באמצעות שליטה באוכלוסיה. טכניקה נפוצה היא עקירת אוכלוסיה - סילוק כפוי של אלה עם זהות אחרת או דעות אחרות. אלימות מופנית בעיקר נגד אזרחים ככלי לשליטה בשטח [יותר] מאשר כנגד כוחות אויב [צבאיים]".

222 Siri Aas Rustad, "Conflict Trends: A Global Overview, 1946–2023". PRIO Paper. Oslo: PRIO, 2024, <https://www.prio.org/publications/14006>

223 ר' למשל

Mao Tse Tung, *On Guerilla Warfare*, New York: Prager, 1961, Ch 6

ממילא טבחו באוכלוסייה בלא הבחנה; אולם כאשר צבאות מערביים משתדלים להבחין בין לוחמים ללא לוחמים, הרי היטמעות באוכלוסייה מצמצמת את הסיכון ללוחמי האויב המגינים על השטח העירוני.

הטאליבן באפגניסטן, למשל, הואשמו פעם אחר פעם בשימוש באוכלוסייה כמגן אנושי ובמניעת הימלטות מאזורי קרבות.²²⁴ לעיתים הוביל שימוש זה לפגיעה ניכרת באוכלוסייה על ידי כוחות הקואליציה באפגניסטן,²²⁵ דבר שמצידו שירת את הטאליבן. במהלך הלחימה מול דעא"ש בעיראק, לא רק שאנשי דעא"ש השתמשו באוכלוסייה האזרחית כמגן, אלא שאף מיקשו נתיבי בריחה של האוכלוסייה האזרחית כדי למנוע ממנה לעזוב, ענשו מי שנתפס בניסיון הימלטות, ירו באוכלוסייה בורחת ושרפו סירות שהיו יכולות לשמש את האוכלוסייה לבריחה. נטען שגם כוחות הצבא העיראקי והכורדים הלוחמים נגד דעא"ש מנעו לעיתים מאוכלוסייה שנתפסה כעוינת להימלט משטחי הלחימה.²²⁶

224 Terry Friel, "Taliban flee battle using children as shields – NATO", *Reuters*, August 10, 2007, <https://www.reuters.com/article/economy/taliban-flee-battle-using-children-as-shields-nato-idUSISL291396/>; AFP, "Taliban accused of using human shields in war-torn Swat", *France 24*, 19 May 2009, <https://www.france24.com/en/20090519-taliban-accused-using-human-shields-war-torn-swat->; Richard Norton-Taylor, "Taliban using human shields, says Afghan army general", *The Guardian*, 17 February 2010, <https://www.theguardian.com/world/2010/feb/17/taliban-human-shields>; Ashfaq Yusufzai, "Taliban Setting Up Human Shields", *IPS*, 4 June 2012, <https://reliefweb.int/report/pakistan/taliban-setting-human-shields>; Benjamin Jensen, " Hamas isn't the First Military Group to Hide Behind Civilians as a Way to Wage War", *American University, Washington DC*, November 16, 23, <https://www.american.edu/sis/news/20231116-hamas-isnt-the-first-military-group-to-hide-behind-civilians.cfm>

225 ABC News Australia, "US and Afghan troops reportedly kill 22 'human shields' in anti-Taliban operation", 12 February 2017, <https://www.abc.net.au/news/2017-02-13/afghan-joint-operation-deaths/8264290>

226 Mark Lattimer, Miriam Puttick and, Mays Al-Juboori, *Civilian protection in the battle for Mosul: critical priorities*, London: Minority Rights Group International, 2016, pp. 8-9; BBC Online, "Mosul battle: 'Dozens of civilians killed' fleeing IS-held district", BBC Online, June 4, 2017, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40146724>; Press releases Office of the [UN] High Commissioner for Human Rights, "Mosul: UN receives reports of mass killings of fleeing civilians by ISIL", June 8, 2017, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2017/06/mosul-un-receives-reports-mass-killings-fleeing-civilians-isil?LangID=E&NewsID=21701>; Paul Kamolnick, *The Al-Qaeed Organization and the Islamic State Organization: History, Doctrine, Modus Operandi, and U.S. Policy to Degrade and Defeat Terrorism*

אצל צדדים לוחמים לא מדינתיים מהסוג המתואר לעיל, פגיעה באוכלוסייה מצד היריב נתפסת כמשרתת את המאמץ המלחמתי, אם בשל השלכותיה המקומיות (ליבוי זעם באוכלוסייה ככלי לגיוס לוחמים) ואם בשל אלו הבינלאומיות (לחץ של דעת הקהל במדינת היריב או של דעת הקהל הבינלאומית).²²⁷ זהו העיקרון המנחה של אסטרטגיית ההגנה של תנועת חמאס, כולל במהלך מלחמת חרבות ברזל.

תפיסת ההגנה של חמאס ברצועת עזה, 2024: אזרחים כמגן אנושי ללוחמי התנועה

מלחמה היא פעילות תחרותית והדדית, ולא ניתן להבין את התנהגותו של צד אחד, או לנתח את ההיגיון הצבאי העומד מאחוריה (לא כל שכן להעריכו ברמה המשפטית או המוסרית), בלי להביא בחשבון את התנהלותו של הצד היריב. נטייה כזו, המאפיינת מבקרים, חוקרים, סוכנויות או"ם וארגוני זכויות אדם שמתייחסים אך בקושי (או בכלל לא) לשיטות הלוחמה של חמאס, דומה לשידור סלקטיבי של קרב אגרוף או היאבקות שבו נמחק אחד מהמתחרים. במקרה כזה, כפי שכתב פעם פרופ' אלכסנדר יעקובסון בהקשר דומה, הצופים רואים אדם שנטרפה עליו דעתו ושמונפף באגרופיו לכל עבר, בלי להבין במי הוא נלחם ועם מה בדיוק הוא מנסה להתמודד.²²⁸

על אחת כמה וכמה בלוחמה אורבנית כמו מערכת חרבות ברזל, שבה האינטראקציה בין התוקף למגן קרובה ואינטנסיבית במיוחד, לא ניתן להבין את התנהלותו של צה"ל בלי ניתוח עומק של אסטרטגיית ההגנה של חמאס במרחב האורבני הצפוף של רצועת עזה. ועם זאת, המבקרים מהסוג שתיארנו לא ביצעו כל ניתוח עומק של אסטרטגיית חמאס ויישומה, ולמעשה מזכירים את התנהלות החמאס כלאחר יד, לכל היותר. ביתרת פרק זה נמלא את החסר ונעסוק גם בשחקן האחר בזירת הלחימה, קרי, חמאס ויתר הארגונים החמושים בעזה.

Conducted in the Name of Sunni Islam, Carlisle: Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, 2017, pp. 329-330

227 ר' למשל Sulaiman, " Civilians say Taliban use of human shields shows weakness, cruelty", Salaam Times, December 12, 2018, https://afghanistan.asia-news.com/en_GB/articles/cnmi_st/features/2018/12/12/feature-02

228 אלכסנדר יעקובסון, "החדווה שבהטפת מוסר", קתרסיס 9 (אביב 2008), ע"ע 19-20.

מסמך חמאס שנתפס במבצע צוק איתן הסביר כי חיילי צה"ל "צריכים להגביל את השימוש שלהם בנשק וטקטיקה שמובילים לנזק ואובדן לא הכרחי של חיים ורכוש אזרחי. [לפיכך] קשה עבורם לנצל בצורה המרבית את כלי הנשק שלהם, בפרט ארטילריה", וכן כי "נוכחות אזרחים יוצרת הרבה כיסי התנגדות נגד כוחות מתקדמים, וזה יוצר בעיות כגון: בעיות פתיחה באש [...] שליטה באוכלוסייה [...] סיוע ועזרה ראשונה לאוכלוסייה". חמאס אף ציינה שנוק לרכוש אזרחי שנגרם בידי התוקף מביא למגן תועלת בכך שהוא "מגדיל את השנאה לתוקפים" ולעומת זאת "מגדיל את התמיכה במגיני העיר".²²⁹

לאור התובנות המשתקפות בין היתר במסמך זה, פיתח החמאס מאז 2006 אסטרטגיה של שימוש באזרחי עזה כמגנים אנושיים.²³⁰

בעזה עצמה היו בעבר מקרים שבהם אזרחים שימשו מרצונם כמגן אנושי עבור מטרות צבאיות והתגאו בכך, בהאמינם כי נוכחותם מונעת מהישראלים לתקוף. דוגמאות לקריאת חמאס לאוכלוסייה שלא להתפנות מאזורי לחימה, או ניסיונות למנוע פינוי כזה היו גם במבצע עמוד ענן ב-2012 ובמבצע עופרת יצוקה ב-2009.²³¹

229 IDF Online, "Captured Hamas Combat Manual Explains Benefits of Human Shields", 14 August 2014, <https://www.idf.il/en/mini-sites/the-hamas-terrorist-organization/captured-hamas-combat-manual-explains-benefits-of-human-shields/>.

צילום המקור בערבית נמצא בכתבה.

230 לדיון נרחב באסטרטגיית ה"מגינים האנושיים" של חמאס בהתבסס על שלל ראיות ממקורות פלסטיניים, בינלאומיים וישראליים ראה:

Andrew Fox and Salo Aizenberg, "Hamas's Human Shield Strategy in Gaza", Center for New Middle East, Henry Jackson Society (April 2025). <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2025/05/HJS-Hamass-Human-Shield-Strategy-in-Gaza-Report-WEB.pdf>

231 מרכז המידע למודיעין וטרור, "שימוש שעושה חמאס באוכלוסייה כ"מגן אנושי" ובמתקנים אזרחיים לצרכים צבאיים", 17 בנובמבר 2023,

<https://www.terrorism-info.org.il/he/%D7%A9%D7%99%D7%9E%D7%95%D7%A9-%D7%A9%D7%A2%D7%95%D7%A9%D7%94-%D7%97%D7%9E%D7%90%D7%A1-%D7%91%D7%90%D7%95%D7%9B%D7%9C%D7%95%D7%A1%D7%99%D7%99%D7%94-%D7%9B%D7%9E%D7%92%D7%9F-%D7%90%D7%A0%D7%95%D7%A9/>;

אליאור לוי, יואב זיתון ורועי קיס, "צה"ל דרש - אבל חמאס מצליח למנוע פינוי מהשכונות בעזה", Ynet, 16 ביולי 2024,

<https://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4544458,00.html>

חמאס וארגוני טרור אחרים אמרו כי הם "מצדיעים" למעשים אלו.²³² בכיר חמאס פתחי חאמד, למשל, אמר כי הן הילדים והן הזקנים בעזה "מצטיינים בתעשיית המוות" שאותו הם אוהבים "בניגוד לישראלים שאוהבים את החיים", וכן מצטיינים כמגינים אנושיים של "ההתנגדות".²³³ מנהיג חמאס יחיא סינוואר הסביר במהלך המלחמה לעמיתיו כי קורבנות אזרחיים אינם רק "קורבן הכרחי", אלא אף "זרימו דם לווריד האומה" ויחזקו את חמאס.²³⁴ בכיר חמאס אחר, סמי אבו זוהרי, אף התרברב כי לא נורא שאזרחים מתים במלחמה, "כי הרחם של הנשים שלנו עתיד לייצר הרבה יותר תינוקות", אמירה שהזלזול בחיי העזתים שהשתקף ממנה עורר זעם ברצועה.²³⁵ יצוין, כי השימוש במגינים אנושיים אסור על פי הדין הבינלאומי,²³⁶ ובאמנות השונות ישנן הוראות מפורשות הקובעות כי נוכחותם של מגינים אנושיים אזרחיים בסביבת יעד צבאי אינה הופכת את היעד למנוע תקיפה מלכתחילה.²³⁷

שלא כמו בזמן טבח 7 באוקטובר, אנשי חמאס - שמספרם הוערך אז בכ-30,000²³⁸ - בדרך כלל לא לחמו ברצועה במסגרות גדולות, אלא בחוליות או יחידות קטנות ומבוזרות, כשהם מסתתרים לעיתים בין אזרחים. לעיתים קרובות הם גם נלחמו

232 Yousuf Alhelou, "Palestinian mass resistance blocks Israeli air strike", *The Electronic Intifada*, November 20, 2006

233 <https://www.memri.org/tv/hamas-mp-fathi-hammad-we-used-women-and-children-human-shields>

234 Summer Said and Rory Jones, "Gaza Chief's Brutal Calculation: Civilian Bloodshed Will Help Hamas", *Wall Street Journal*, June 10, 2024, https://www.wsj.com/world/middle-east/gaza-chiefs-brutal-calculation-civilian-bloodshed-will-help-hamas-626720e7?mod=middle-east_news_article_pos3

235 <https://www.memri.org/tv/sami-abu-zuhri-hamas-gaza-war-babies-women-wombs-martyred-american-campuses>, <https://www.bbc.com/news/articles/cyvmmr154v2o>

236 ראו

<https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule97>

237 בין היתר, סעיף 28 לאמנת ז'נבה הרביעית משנת 1949 <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949/article-28>,

וכן סעיף 51(7) לפרוטוקול הראשון לאמנת ז'נבה משנת 1977.

238 יהושע קליסקי, "30,000 לוחמים, אלפי רקטות ורחפנים מתאבדים: יכולות חמאס", המכון למחקרי ביטחון לאומי, 20 בנובמבר 2023,

https://www.inss.org.il/he/social_media/30000-%D7%9C%D7%95%D7%97%D7%9E%D7%99%D7%9D-%D7%90%D7%9C%D7%A4%D7%99-%D7%A8%D7%A7%D7%98%D7%95%D7%AA-%D7%95%D7%A8%D7%97%D7%A4%D7%A0%D7%99%D7%9D-%D7%9E%D7%AA%D7%90%D7%91%D7%93%D7%99%D7%9D-%D7%99%D7%9B/

בבגדים אזרחיים, דבר שהקשה כמובן על הבחנה בינם לבין האוכלוסייה האזרחית.²³⁹ לפחות בתחילת הלחימה דרשה חמאס מהאוכלוסייה האזרחית שלא לעזוב אזורים שצה"ל הזהיר מפני התקפה עליהם ועקב כך קרא לתושבים להתפנות.²⁴⁰ דווח על מדיניות דומה של חמאס גם בקרב על ג'באליה באוקטובר 2024.²⁴¹ כמובן, מדובר בהמשך של מדיניות חמאסית ותיקה: להילחם בחסות מסווה אזרחי - מדיניות ששימשה את התנועה היטב גם במבצעי צוק איתן ועופרת יצוקה.²⁴²

כפי שכתבנו קודם, הדרך הבטוחה ביותר לשמור על חיי אזרחים בלוחמה אורבנית היא לפנותם מאזור הלחימה. למרבה האסון, בזמן מלחמת חרבות ברזל, האוכלוסייה העזתית יכלה להתפנות רק למקומות מסוכנים פחות ברצועה, שהוגדרו חד צדדית על ידי ישראל כ-"Safer Zones" (להבדיל מ-Safe), ועל כך להלן בפרק זה ובפרק 4). הסירוב של חמאס להצהיר ולו על אזור אחד בעזה כאזור פתוח שבו לא ישהו לוחמיה, והשימוש המכוון באזור ההומניטרי שעליו הכריזה ישראל כמקום מפלט לבכירים כגון מוחמד דף²⁴³ ואזור שיגור רקטות לעבר ערי ישראל, הבטיחו כי גם אלו שצייתו להנחיות ישראל יסבלו מסיכון לפגיעה, אם כי נמוך בהרבה (לנתונים בעניין זה ראו פרק 4).

ברם, לא חמאס לבדה אחראית לשלילת האפשרות להתפנות מאזור הלחימה. בשל סגירת הגבול הדרומי בידי מצרים, התושבים לא יכלו להימלט לחלוטין מאזורי הקרבות. ההחלטה הצינית לסגור את הגבולות והסירוב הערבי והבינלאומי לתת מקלט לפלסטינים, בברכת נציג האו"ם לענייני פליטים וגורמים נוספים שה"בעיה

239 חלק גדול מהפרטים הם מסרטונים שהופצו ברשתות חברתיות. שתי דוגמאות המציגות את השימוש בבגדים אזרחיים והירי מבתיים אפשר למצוא ב:

<https://www.youtube.com/watch?v=bxVjOZ1M21M>

<https://www.youtube.com/watch?v=7IkIDmONY8k>

240 ממר"י, " ארגוני הטרור חמאס והג'יהאד האסלאמי לתושבי עזה: אל תתפנו מאזורים שיותר קפו מהאוויר", 10 באוקטובר 2023,

<https://www.memri.org.il/cgi-webaxy/item?5920>

241 יואב זיתון, "פשיטה בתנאים חדשים: עזה הפכה לזירה משנית, הפעולה בג'באליה עלולה להימשך חודשים", 11 Ynet, 11 באוקטובר 2024,

<https://www.ynet.co.il/news/article/sk00dabhjjl>

242 Orde F. Kittrie, *Lawfare: Law as a Weapon of War*, Oxford: Oxford University Press, 2016, pp. 285-287

243 <https://www.fdd.org/analysis/2024/07/13/israel-strikes-hamas-terror-masterminds-hideout/>

הפלסטינית" הייתה חשובה להם יותר מחייהם של הפלסטינים עצמם,²⁴⁴ היו חלק מהגורמים שבגינם האבדות האזרחיות בעזה היו גבוהות בהרבה מאלו שבדרום לבנון, למרות הדמיון בשיטות הלחימה בין חמאס ובין חיזבאללה מול האויב המשותף - ישראל. בניגוד לפלסטינים בעזה, השיעים בדרום לבנון יכלו לעזוב את זירת הלחימה לאזורים בטוחים יותר.²⁴⁵

מטבע הדברים, לא תיתכן שיטת לחימה צה"לית המעודדת פגיעה באזרחים ישראלים כדי להקשות על חמאס, משתי סיבות פשוטות. ראשית, חמאס שואפת לרצוח אזרחים ישראלים: גברים, נשים וילדים, כחלק מפורש ובלתי נפרד ממטרות המלחמה שלה, כולל במלחמת חרבות ברזל - דבר שתועד בפקודות שחולקו לפושטי 7 באוקטובר ובמסמכי השלל של התנועה שנתפסו.²⁴⁶ לעומת זאת, התפיסה הצה"לית רואה בצבא חוצץ בין היריב לבין האזרחים ולא ההיפך - דוקטרינה שתרמה לתחושת הכישלון הצורב של הצבא במשימה זו במהלך טבח 7 באוקטובר.²⁴⁷ מכל מקום, אי אפשר להבין את הפגיעה הנרחבת באזרחים עזתיים במלחמה, ללא הפנמת האסטרטגיה של חמאס להשתמש באלו בכוונת מכוון כמגינים אנושיים, ובחסימת כל הדרכים של הללו להימלט מרצועת עזה שהפכה כולה לזירת לחימה.

לצד השימוש במגינים אנושיים, המאפיין השני של שיטת הלוחמה של חמאס הוא שימוש נרחב בתווך תת-קרקעי. שנים רבות לפני 7 באוקטובר 2023 ופרוץ מלחמת חרבות ברזל, חמאס הקימה רשת מנהרות גדולה, כדי להתגבר על עליונות ישראלית במודיעין ותצפית. רשת זו הייתה גדולה בהרבה משהכירה

244 <https://www.trtworld.com/middle-east/palestinians-should-not-flee-to-egypt-un-refugees-chief-17007681>,

245 <https://www.barrons.com/news/lebanon-says-death-toll-tops-2-600-since-israel-intensified-strikes-c0e643f5>,
<https://breakingdefense.com/2024/06/in-south-lebanon-empty-villages-ruined-crops-and-fears-of-what-comes-next/>

246 <https://www.terrorism-info.org.il/he/%D7%9E%D7%97%D7%95%D7%9E%D7%A8%D7%99-%D7%A9%D7%9C%D7%9C-%D7%A9%D7%A0%D7%AA%D7%A4%D7%A1%D7%95-%D7%A2%D7%95%D7%9C%D7%94-%D7%9B%D7%99-%D7%97%D7%9E%D7%90%D7%A1-%D7%AA%D7%9B%D7%A0%D7%A0%D7%94-%D7%9E%D7%A8/>, <https://www.kan.org.il/content/kan-news/defense/566768/>

247 <https://13tv.co.il/item/news/politics/security/idf-904482077/>, <https://www.israeldefense.co.il/node/64496>

ישראל בטרם המלחמה, אז היה ידוע על עשרות ק"מ של מנהרות.²⁴⁸ בתחילת 2024 הוערך כי מערכת מנהרות זו מונה למעלה מ-500 ק"מ של מנהרות, עם כ-5,700 פירים.²⁴⁹ היקף זה גדול כנראה יותר מכל מערכת מנהרות צבאית בודדת אחרת בהיסטוריה (להשוואה: מערכת המנהרות של הווייטקונג בקו צ'י שבווייטנאם הוערכה בכ-250 ק"מ), הגם שייתכן כי ההיקף הכולל של המנהרות בצפון קוריאה כולה גדול יותר.²⁵⁰ יש לציין כי מנהרות חדשות המשיכו להיחשף גם לאחר שנה וחצי של לחימה.²⁵¹ הללו נבנו מתחת לשטח עירוני ברצועת עזה, ובמקרים רבים מאוד פתחי הכניסה אליהן הוסתרו בתוך בניינים אזרחיים, וחלקם מולכדו בחומרי נפץ.²⁵² דוגמה מפורסמת לכך היא הכניסה למנהרה שבה נרצחו שישה חטופים ישראלים, שהוסוותה בתוך חדר ילדים עם תמונות של שלגייה ומיקי מאוס על הקירות.²⁵³

מטרתן הבלעדית של המנהרות הייתה לשמש תשתית לחימה; בריאיון באוקטובר 2023 קבע בכיר חמאס מוסא אבו מרזוק כי המנהרות נועדו להגן על לוחמי חמאס מפני תקיפות אוויריות, וכי "אנחנו נלחמים מתוך המנהרות". ובאשר לאזרחים - הוא טען כי האחריות להגן עליהם מצויה בידי האו"ם והכוח הכובש

248 Netanel Flamer, "Offsetting the offset: Israel's strategy vis-à-vis Hamas during the 2021 Gaza War", *Israel Affairs* 28(3), 2022, p. 375.

למפה אינטראקטיבית של קטעי מינהור ראה:

<https://tunnels.honestreporting.com/>

249 Adam Goldman, Ronen Bergman, Patrick Kingsley and Gal Koplewitz, "Israel Unearths More of a Subterranean Fortress Under Gaza", *New York Times*, January 16, 2024, <https://www.nytimes.com/2024/01/16/us/politics/israel-gaza-tunnels.html>

250 Tom Mangold and John Penycate, *The Tunnels of Cu Chi: A Harrowing Account of America's Tunnel Rats in the Underground Battlefields of Vietnam*, New York: Ballantine Books, 2005 (1986), p. 211; Tom Bowman, "As North Korea Tensions Rise, U.S. Army Trains Soldiers To Fight In Tunnels", *NPR*, January 9, 2018

251 משה שטיינמן, "שנה בתוך עזה - ופירי מנהרות חדשים עדיין מתגלים: יום לחימה

נוסף ברצועה", כאן 11, 10 באוקטובר 2024,

<https://www.kan.org.il/content/kan-news/newstv/p-591147/811253/>

252 ר' למשל יואב זייתון, "מזרנים מאחורי סורגי ברזל: סיור במנהרה בחאן יונס שבה נכלאו חטופים - ותיעוד השמדתה", *Ynet*, 21 בינואר 2024,

<https://www.ynet.co.il/news/article/sjnwfhft>

253 יואב זייתון, "בחדר ילדים, עם ציורי שלגייה ומיקי מאוס: תיעוד מפיר המנהרה שבה נרצחו 6 החטופים", *Ynet*, 4 בספטמבר 2024,

<https://www.ynet.co.il/news/article/b1d8nfu2c>.

(קרי ישראל).²⁵⁴ המנהרות נועדו לאפשר לכוחות חמאס שהייה בטוחה מתחת לשטח הבנוי, ופגיעה בהן החרבה לעיתים קרובות את הבניינים שכיסו אותן. כמו כן חמאס הסתירה אמצעי לחימה בבתים אזרחיים זמן רב לפני מלחמת חרבות ברזל. במקרה אחד, ב-2021, קרס בניין בעיירה בית חאנון ובניינים מסביבו נפגעו בשל פיצוץ גדול, שנראה שנגרם מאמצעי לחימה שאוחסנו בו; דווח כי 36 איש נפצעו בפיצוץ.²⁵⁵ חמאס השתמשה בבתי חולים, בתי ספר, מרפאות ומסגדים כדי להסתיר ציוד לחימה, מפקדות או פתחי מנהרות וכמובן את לוחמיה, וכן מיקמה משגרי רקטות סמוך למבנים כאלו²⁵⁶ (איור 14). במאי 2025, תיעדו חיילי צה"ל מנהרה שבה הסתתר מנהיג חמאס דאז מוחמד סינוואר שעברה מתחת לחדר המיון של בית החולים האירופי בחאן יונס.²⁵⁷

254 MEMRI TV, " Hamas Official Mousa Abu Marzouk: The Tunnels In Gaza Were Built To Protect Hamas Fighters, Not Civilians; Protecting Gaza Civilians Is The Responsibility Of The U.N. And Israel", October 27, 2023, <https://www.memri.org/tv/hamas-official-mousa-abu-marzouk-tunnels-gaza-protect-fighters-%20not-civilians>

255 אליאור לוי ומתן צורי, "36 פצועים בפיצוץ ברצועה; צה"ל: "מאחסנים אמצעי לחימה בבתי אזרחים", *Ynet*, 21 במרץ 2021,

<https://www.ynet.co.il/news/article/SkWuZIK1u>

256 מרכז המידע למודיעין וטרור על שם האלוף מאיר עמית, "עדויות לשימוש שעושים ארגוני הטרור ברצועה בתשתיות אזרחיות", 3 בינואר 2024,

https://www.terrorism-info.org.il/app/uploads/2024/01/H_287_23.pdf;

"השימוש שחמאס עושה בבתי חולים לצרכים צבאיים - אלשפא' כמקרה מבחן", 11 בדצמבר 2023,

https://www.terrorism-info.org.il/app/uploads/2023/12/H_260_23.pdf;

"ארגוני הטרור ברצועת עזה ממשיכים לעשות שימוש בתשתיות אזרחיות לפעילות טרור", 11 באוגוסט 2024,

https://www.terrorism-info.org.il/app/uploads/2024/08/H_174_24.pdf.

וראה הדמייה תלת ממדית ב:

<http://tunnels.honestreporting.com>

לניתוח נרחב של התופעה וראיות רבות נוספות ראה:

Fox and Aizenberg, " Hamas's Human Shield Strategy", pp.36-50. <https://henry-jacksonsociety.org/wp-content/uploads/2025/05/HJS-Hamass-Human-Shield-Strategy-in-Gaza-Report-WEB.pdf>

257 <https://www.instagram.com/reel/DKm1j0stG6K/>, <https://www.mako.co.il/pzm-soldiers/Article-797e8e9388f4791027.htm>

איור 14: מיקום מנהרה בפתח גן ילדים²⁵⁸

From: "In the Yard of a Kindergarten and Near a School: Hamas Terror Tunnel Route Discovered and Dismantled in the Rafah Area", by the Israel Defense Forces (IDF). © Israel Defense Forces 2024. Licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License. <https://www.idf.il/en/mini-sites/idf-press-releases-israel-at-war/april-25-pr/in-the-yard-of-a-kindergarten-and-near-a-school/#:~:text=During%20the%20operation%2C%20IDF%20troops,school%20in%20the%20Rafah%20area.>

במקרה מפורסם אחר - הפשיטה השנייה על בית החולים שיפא (מבצע "ניתוח מקומי") - עד ראייה פלסטיני העיד כי בטרם המבצע היו בבית החולים מאות אנשי חמאס, חלקם חמושים, וכי במבצע נעצרו בתוך כותלי בית החולים גם כמה מפקדים בדרג בינוני ובכיר מחמאס ומהג'יהאד האסלאמי. צה"ל הציג לראווה כלי נשק רבים שנתפסו בבית החולים. בפשיטה קודמת אותר גם תוואי מנהרות שהוביל מבית החולים למפקדות חמאס.²⁵⁹ באפריל 2025 חשף אליאור לוי, ראש

²⁵⁸ <https://www.idf.il/en/mini-sites/idf-press-releases-israel-at-war/april-25-pr/in-the-yard-of-a-kindergarten-and-near-a-school/#:~:text=During%20the%20operation%2C%20IDF%20troops,school%20in%20the%20Rafah%20area.>

²⁵⁹ Nadeen Ebrahim, Sana Noor Haq, Khader Al Za'anoun and Abeer Salman, "Why Israeli forces are raiding Gaza's Al-Shifa hospital – again", CNN, March 28, 2024, <https://edition.cnn.com/2024/03/28/middleeast/gaza-shifa-hospital-raid-israel-war-explainer-intl/index.html>;

תחום הפלסטינים בכאן 11, זימון לחדר בבית החולים נאצר בחאן יונס לחקירת מנגנוני הביטחון של חמאס, ראייה נוסף שהללו משתמשים במתקן רפואי כמפקדה וכמתקן חקירות (איור 15).

איור 15: זימון של עזתי לחקירה בידי מנגנוני הביטחון של חמאס. המקום: חדר בבית החולים נאצר בחאן יונס. מקור: הטוויטר של אליאור לוי ²⁶⁰

X Post by Elior Levi, courtesy of Elior Levi. © Elior Levi 2024. Reprinted with permission.

חדשות N12, "כיתור מלא בתוך 15 דקות: מעל 140 מחבלים חוסלו, 650 נעצרו - המבצע בשיפא נמשך" N12, 21 בינואר 2024,

https://www.mako.co.il/news-military/2024_q1/Article-532a99713516e81027.htm.

יואב זיתון, "אורך כ-250 מטרים: כך נראתה השמדת המנהרות מתחת לביה"ח שיפא | התיעד", 3 בינואר 2024,

<https://www.ynet.co.il/news/article/bj8yvzmd6>; Julian E. Barnes, " Hamas Used Gaza Hospital as a Command Center, U.S. Intelligence Says", *New York Times* January 2, 2024, updated April 1, 2024, <https://www.nytimes.com/2024/01/02/us/politics/gaza-hospital-hamas.html>

²⁶⁰ <https://x.com/eliorlevy/status/1916879574593372377>

זאת ועוד: הרקטות של חמאס שוגרו תכופות מתוך השטח הבנוי, כמנהגה של התנועה זה שנים.²⁶¹ המספר הכולל של רקטות שוגרו מתוך רצועת עזה עד אפריל 2024 היה כ-9,100, אם כי קשה לדעת כמה מתוך השטח הבנוי ממש וכמה מפאתי היישובים או ממשגרים חפורים בשטח פתוח.²⁶² המפורסמת שברקטות אלה היא כמובן הרקטה שפגעה סמוך לבית החולים אל אהלי אל מעמדאני - פגיעה שחמאס ניצל להאשמת ישראל בטבח המוני (להלן ובפרקים 4 ו-5), אך קיימים תיעודים נרחבים לשיגורים כאלו לאורך כל המלחמה. לפי הערכות צה"ל, כ-11% מהשיגורים נפלו בשטח הרצועה.²⁶³

לדברי איש חמאס שהתראיין ליוני יורק טיימס, תפיסת הלחימה של חמאס נשענה על משיכת כוחות צה"ל עמוק לשטח הרצועה, ותקיפתם ממארב.²⁶⁴ אנשי חמאס השתמשו במנהרות, לפעמים מתוך בתים אזוריים, כנקודות יציאה למתקפה וכנקודות חזרה לשהייה בטוחה. לפעמים יצאו ממנהרה ללא נשק, כשהם מתחזים לאזרחים, לקחו נשק ממאגר נשק בבית אזורי, ויצאו להתקפה.²⁶⁵ במקרה אחד לפחות יצאו מתוך מנהרה בתוך שטח של מגנן צה"ל, אולם תקיפה זו נכשלה.²⁶⁶ במקרים אחרים יצאו מתוך בתים, והצמידו מטענים מגנטיים לטנקים ישראלים - שיטה שככל הנראה נפסקה לאחר שחיילי צה"ל החלו להתקין מצלמות היקפיות על טנקים.²⁶⁷ מכל מקום, כצפוי, הלחימה התנהלה מתוך בתים ובתוכם. אנשי

261 ר' למשל תיעוד מכתב"מים צה"ליים של ירי רקטות מאזורים אזוריים בזמן 'צוק איתן', <https://www.youtube.com/watch?v=UrDAEgisXM>

ותיעוד של של משגר שנחשף בשטח עירוני: https://www.youtube.com/watch?v=cbl_F9Aa8&t=5s

262 גד ליאור, עינב חלבי, תמר טרבלסי, רועי רובינשטיין, אדיר ינקו, הדר גיל-עד, אלישע בן קימון, מאיר תורג'מן, "כמה רקטות שוגרו, כמה עלה יום מלחמה, מה קרה לנתב"ג וכמה מנות דם נתרמו 6 חודשי מלחמה - הנתונים", *ynet*, 7, באפריל 2024,

<http://ynet.co.il/news/article/ry4zdm6j0>

263 <https://www.maariv.co.il/news/military/Article-1087912>

264 Patrick Kingsley, Natan Odenheimer, Aaron Boxerman, Adam Sella and Iyad Abuheweila, "How Hamas Is Fighting in Gaza: Tunnels, Traps and Ambushes", *New York Times*, July 13, 2024, <https://www.nytimes.com/2024/07/13/world/middleeast/hamas-gaza-israel-fighting.html>

265 שם.

266 עוזי ברוך, "שב"כ חושף את הסיפור המלא שמאחורי הסרטון של חמאס בתוך מגנן של חיילים ברצועה", ערוץ 7, 13 במרץ 2024,

<https://www.inn.co.il/news/631880>

267 עידן ארץ, "היזם שצייד אלף טנקים במצלמות חכמות: "מנענו מוות של לא מעט חיילים", *גלובס*, 20 בדצמבר 2023,

<https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001465635>

חמאס נלחמו גם משטחים פתוחים - במקרה אחד כזה נהרגו 21 חיילים ישראלים שעסקו בהכנת בתים לפיצוץ כאשר אנשי חמאס ירו עליהם רקטות RPG ממטעים סמוכים.²⁶⁸ לפעמים גם פוצצה חמאס עצמה בתים מעל כניסות למנהרות כאשר צה"ל הגיע אליהן, כדי למנוע מהחיילים להיכנס למנהרה.²⁶⁹ במקרים אחרים נמצאו מנהרות בתוך בתים ממולכדים, אולם לא ברור אם ההפעלה נועדה למנוע גישה למנהרות או שדובר במלכוד 'סטנדרטי' שטורגר בידי החיילים שנכנסו אל הבית.²⁷⁰

משמעות שיטות הלחימה של חמאס הייתה שישראל נדרשה לכבוש את השטח הבנוי ולטהר פיזית את הבניינים או להורסם אם רצתה למנוע מחמאס שליטה באזור, וכי הייתה יכולה לצפות שכל אזור יהיה מכשול ממולכד. האיום היה תלת ממדי - מתחת לקרקע, מקומות גבוהות, ובגובה הקרקע - וכמות המנהרות והפירים פירושה היה שגם אם כוחות ישראליים שהו באזור מסוים, הם היו צריכים להניח שהאויב יכול להופיע בכל רגע מכל בניין מסביבם שלא נסרק לאיתור מנהרות. גם אם סרקו את הבניין, היה עליהם לוודא שהאויב לא הסתנן אליו מחדש, כמקובל בלחימה בשטח עירוני. דוגמה לכך ניתנה כאשר נתקל כוח צה"ל במקרה במנהיג חמאס ברצועה יחיא סינואר בשטח שבו כבר פעלו כוחות צה"ל קודם לכן; יתרה מכך, תמונה שפורסמה מאוחר יותר הראתה את סינואר רוכן על מפה כשבקיר מאחוריו סימונים בעברית - עדות לכך שחיילי צה"ל שהו קודם לכן במבנה.

לא מעט היתקלויות נוספות היו בשטחים שבהם כבר שהו כוחות צה"ל ושכביכול טוהרו. כל בניין שעמד על תילו עלול היה לשמש מלכודת, ורבים מהם אכן שימשו כך. מעבר לזאת, קשה לדעת כמה מהבניינים היו ממולכדים, אולם ברור שבכל מקום ברצועה שבו פעל צה"ל נתקלו הכוחות במבנים ממולכדים רבים, וכן

268 ניר דבורי, "המחבלים הגיחו וירו RPG, המבנים קרסו ברגע: תחקיר האסון", N12, 23 בינואר 2024,

https://www.mako.co.il/news-military/2024_q1/Article-eb6804674463d81026.htm
269 Adam Goldman, Ronen Bergman and Natan Odenheimer, "Moving in the Dark': Hamas Documents Show Tunnel Battle Strategy", New York Times, September 2, 2024, <https://www.nytimes.com/2024/09/02/world/europe/hamas-tunnels-war-documents.htm>

270 ר' למשל Emanuel Fabian, "Four troops killed in booby-trapped building as fighting rages in Rafah, central Gaza", *The Times of Israel*, June 11, 2024, <https://www.timesofisrael.com/four-troops-killed-in-booby-trapped-building-as-fighting-rages-in-rafah-central-gaza/>

במלכודים של חפצים שונים, כולל, לדברי צה"ל, תיקי בתי ספר ובובות.²⁷¹ גם אם נפקפק בטענות הללו של צה"ל,²⁷² ואפשר שהדיווחים על 'קולות בכי בעברית' 271 נעם אמיר, "מציאנו כמות אסטרונמית של פירים, בתים ממולכדים ומטענים", מקור ראשון, 13 בנובמבר 2023,

<https://www.makorishon.co.il/news/695183/>;

חנן גרינווד, "קריסת ג'באליה: 55 אלף אזרחים עזבו את צפון הרצועה, יותר מ-200 בתים ממולכדים אותרו", ישראל היום, 5 בנובמבר 2024,

<https://www.israelhayom.co.il/news/defense/article/16727175>;

William Booth, Itay Stern and Hazem Balousha, "Ambushes and booby traps: Hamas tactics stir confusion, fear, danger", Washington Post, December 22, 2023, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/22/hamas-booby-traps-gaza/>;
אתר צה"ל, "צק"ח 261 חשף מארב של חמאס: מרחב ממולכד עם בובות ילדים המחוברות לרמקולים ומשמיעות קולות בכי-כוח", 15 בדצמבר 2023,

<https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99-%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/%D7%9B%D7%9C-%D7%94%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%95%D7%AA/%D7%94%D7%A4%D7%A6%D7%95%D7%AA/%D7%9E%D7%A8%D7%97%D7%91-%D7%9E%D7%9E%D7%95%D7%9C%D7%9B%D7%93-%D7%91%D7%95%D7%91%D7%95%D7%AA-%D7%99%D7%9C%D7%93%D7%99%D7%9D-%D7%9E%D7%A9%D7%9E%D7%99%D7%A2%D7%95%D7%AA-%D7%A7%D7%95%D7%9C%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%9B%D7%99-%D7%9B%D7%95%D7%97-%D7%A9%D7%9C-%D7%A6%D7%95%D7%95%D7%AA-%D7%94%D7%A7%D7%A8%D7%91-%D7%94%D7%97%D7%98%D7%99%D7%91%D7%AA%D7%99-%D7%A6%D7%A7-%D7%97-261-%D7%97%D7%A9%D7%99%D7%A4%D7%94-%D7%9E%D7%90%D7%A8%D7%91-%D7%90%D7%A8%D7%92%D7%95%D7%9F-%D7%94%D7%98%D7%A8%D7%95%D7%A8-%D7%97%D7%9E%D7%90%D7%A1>;

Jerusalem Post, "IDF destroys some 300 booby-trapped structures in Jabalya", November 22, 2024,

<https://www.jpost.com/israel-news/article-830268/>

272 <https://www.snopes.com/news/2024/04/30/idf-sniper-drones-crying/>;
כך למשל עשה אתר בדיקת העובדות 'סנופס' בכתבה שנועדה לשלול את האפשרות שישראל לא עשתה שימוש ברובי צלפים על רחפנים כנגד ילדים (לעניין זה נתייחס בהמשך). עם זאת, המקור אליו

הפנה - הוויינגטון פוסט - אינו מביע הסתייגויות דומות ומסתפק באמירה כי הישראלים דיווחו על כך) William Booth, Itay Stern and Hazem Balousha, "Ambushes and booby traps: Hamas tactics stir confusion, fear, danger". Washington Post, December 22, 2023, <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/22/hamas-booby-traps-gaza/>

מפקד הגדוד שחשף את המארב שהוזכר בהערה הקודמת הצטלם בפניו, הראה בובה ואמר כי ברמקול שהיה ממוקם שם "הם משמיעים שירי ילדים, הם משמיעים לפעמים קולות בעברית כדי

מוגזמים, הרי רוח הדברים ברורה: הכוחות המתמרנים נתקלו בבניינים ממולכדים על כל צעד ושעל - שמהווים מטרה צבאית לגיטימית הן לפי החוק הבינלאומי (ראה סעיף 52 לפרוטוקול הנוסף ראשון לאמנת ז'נבה) והן לפי דוקטרינות לחימה מקובלות. לפי הערכה של אוגדה 162, חייליה השמידו לא פחות מ-96,000 בניינים ממולכדים בכל הרצועה, אם כי הערכה זו עלולה לכלול גם מבנים שרק נחשדו כממולכדים. ברפיח לבדה השמיד צה"ל כ-14,000 בניינים ממולכדים כאלה,²⁷³ ובג'באליה מעל 600, רק בחודשים האחרונים של 2024.²⁷⁴ גם תחקיר עצמאי של *הניו יורק טיימס* אישר את קיומם של בניינים ממולכדים רבים כדרך שגרה,²⁷⁵ ואלו הפילו קורבנות לא מעטים מקרב חיילי צה"ל.²⁷⁶ מציאות מבצעית זו חייבה הרס נרחב של מבנים אזרחיים. ואכן, ניתוח תמונות לוויין מפברואר 2025 העלה כי כ-65% ממבני הרצועה נהרסו.²⁷⁷

להדגיש: ריבוי המנהרות והמלכודים ברצועת עזה פירושו גם ריבוי אתרים "מופללים" מבחינה צבאית, שנראים על פניהם כשטח אזרחי. כפי שצינו קודם לכן, חמאס השתמשה בבתי חולים, בתי ספר, אוניברסיטאות, מסגדים, מרפאות ומתקני אונר"א ללחימה, כמרכזי פיקוד או להסתרת כניסה למנהרות,²⁷⁸ גם שאנחנו נחשוב שיש פה שבויים ונעדרים, ולא אמר "קולות בכי". אתר צה"ל, "צק"ח 261 חשף מארב של חמאס".

273 https://x.com/Doron_Kadosh/status/1836314244049977773.

274 <https://www.jewishpress.com/special-features/israel-at-war-iron-swords/162nd-armored-division-killed-196-terrorists-detained-250-in-less-than-2-hours/2024/12/31/>

275 <https://www.nytimes.com/2024/10/22/world/middleeast/hamas-israel-gaza-guerrilla.html>

276 ראה לדוגמא אצל Fox and Aizenberg, " Hamas's Human Shield Strategy", p.33. <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2025/05/HJS-Hamass-Human-Shield-Strategy-in-Gaza-Report-WEB.pdf>

277 תומר אלמגור, "הריבירה של המזרח התיכון?": נתוני ההרס של רצועת עזה נחשפים", N12, 11 בפברואר 2025

https://www.mako.co.il/news-specials/data_n12/Article-5a5074bcc3ce491027.htm

278 מרכז המידע למודיעין וטרור, "ארגוני הטרור ברצועת עזה ממשיכים לעשות שימוש בתשתיות אזרחיות לפעילות טרור", 11 באוגוסט 2024, https://www.terrorism-info.org.il/app/uploads/2024/08/H_174_24.pdf

ראה גם:

Fox and Aizenberg, " Hamas's Human Shield Strategy", pp.36-50.

כאשר היו אזרחים באזור; פירוש הדבר היה לא פעם בחירה בין ביצוע תקיפה כנגד יעד צבאי תוך גרימת נזק אגבי של פגיעה באזרחים והרס לרכוש, לבין מניעת ההישג הצבאי ומתן יד חופשית לחמאס וארגונים אחרים (כגון הג'יהאד האסלאמי הפלסטיני) להמשיך בפעילותם נגד חיילים ואזרחי ישראל. למרות זאת, יש לציין שהיו מקרים של הרס בלתי מוצדק או כזה שלא קיבל את האישורים הנדרשים, כמו בפרשת של פיצוץ אוניברסיטת אל-אסראא' בעיר עזה.²⁷⁹

יש להוסיף כי לעיתים קרובות, כשהנסיבות מתירות זאת, נוהג צה"ל למסור התרעות לפני תקיפות,²⁸⁰ על אף האתגרים שהדבר מציב בפני הלוחמים. שיטת האזהרה של צה"ל, שהתבססה על חלוקת רצועת עזה לכמות גדולה של פוליונים - קטנים יותר בשטח בנוי, גדולים יותר בשטח פתוח - ואזהרה לתושבים בטרם תקיפה בפוליון,²⁸¹ משמעותה הייתה לעיתים קרובות גם ויתור על יתרון ההפתעה, שכן צה"ל לא רק נתן אזהרה כללית לתושבי העיר להתפנות, אלא למעשה הודיע מראש מה יהיו יעדיו בשטח מוגבל יותר. הדבר היה בניגוד למקובל בלחימה עירונית, שבה צמצום הפגיעה באוכלוסייה בדרך כלל לא מצדיק אובדן הפתעה.²⁸² על אף הביקורת שנמתחה על דיוק ויעילות השיטה²⁸³, למיטב ידיעתנו לא מוכרת בעולם שיטת אזהרה ספציפית וממוקדת כזו, גם אם לעיתים יש אזהרות

<https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2025/05/HJS-Hamass-Human-Shield-Strategy-in-Gaza-Report-WEB.pdf>

279 <https://www.ynet.co.il/news/article/bkha00fhpp>

280 ראו לעניין זה את עמדת הצלב האדום ביחס לחובת אזהרה מקודמת <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule20>

281 מפת הפוליונים בערבית עלתה לרשת באתר דובר צה"ל ב-1 בדצמבר 2023, <https://www.idf.il/ar/%d8%ac%d9%8a%d8%b4-%d8%a7%d9%84%d8%af%d9%81%d8%a7%d8%b9-%d8%a7%d9%84%d8%a5%d8%b3%d8%b1%d8%a7%d8%a6%d9%8a%d9%84%d9%8a/%d8%ac%d9%8a%d8%b4-%d8%a7-%d9%84%d8%af%d9%81%d8%a7%d8%b9-%d8%a7%d9%84%d8%a5%d8%b3%d8%b1%d8%a7%d8%a6%d9%8a%d9%84%d9%8a/swordsofiron-011223-150;>

בנוסף, כרוזים ואזהרות טלפוניות ואחרות שימשו כדי לפנות אוכלוסיה מהפוליונים.
282 John Spencer, "Israel Has Created a New Standard for Urban Warfare. Why Will No One Admit It", *Newsweek*, March 25, 2024, <https://www.newsweek.com/israel-has-created-new-standard-urban-warfare-why-will-no-one-admit-it-opinion-1883286>; ?

283 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-68687749>, <https://www.justsecurity.org/93105/israeli-civilian-harm-mitigation-in-gaza-gold-standard-or-fools-gold/>

כלליות בסגנון פלוג'ה. כלומר, צה"ל נקט אמצעי זהירות חסרי תקדים בהיסטוריה הצבאית כדי לשמור על חייהם של אזרחים פלסטינים, כפי שהעידו חברי ועדת בדיקה עצמאית של אנשי צבא אמריקאים בכירים, וכן מומחים חשובים ללוחמה אורבנית, שחלקם אף חששו מאימוצה בידי צבאות אחרים, שכן שיטת אזהרה זו פוגעת ביעילות הצבאית.²⁸⁴

עדות לקושי שמציבה הלחימה בשטח עירוני בפני צה"ל היא מספר ההרוגים מיירי דו-צדדי: 30 מתוך 407 חללי התמרון. זאת לעומת מקרים בודדים בפיקוד הצפון בזמן כיבוש הקו הקדמי בדרום לבנון מידי חיזבאללה,²⁸⁵ בשטח סבוך שהיה אומנם בנוי ומיושב בטרם המלחמה, אך פחות צפוף מרצועת עזה, ועם פחות לוחמי אויב.²⁸⁶

לסיכום, בפרק זה ראינו כי הלחימה ברצועת עזה התנהלה בתנאים מבצעיים מורכבים במיוחד: סביבה אורבנית צפופה, רוויה במנהרות ובמכלודים, תוך הסתתרות שיטתית של לוחמי חמאס בלב אוכלוסייה אזרחית ובמתקנים הומניטריים. המציאות המבצעית הזו יצרה מצב שבו **חמאס וארגונים פלסטיניים חמושים אחרים שחקו את ההבחנה בין לוחמים לאזרחים ואת ההבחנה בין תשתית צבאית לרכוש אזרחי**, ועל כן חלק גדול מהיקף ההרס שנגרם לרצועה נובע מאילוצים צבאיים אמיתיים, ולא מרצון וכוונה להביא לפגיעה רחבת היקף או לא מידתית.

284 Gen. David Rodriguez et al. (Gaza Assessment Task Force), "The October 7 War: Observations, October 2023 – May 2024", JINSA (May 2024), pp.39-43. As well as: <https://jinsa.org/correcting-the-record-on-the-idf-and-lethal-targeting/>, <https://www.newsweek.com/israel-has-created-new-standard-urban-warfare-why-will-no-one-admit-it-opinion-1883286#:~:text=That%20would%20mean%20some%2018%2C000,low%20for%20modern%20urban%20warfare> ,

285 אתר צה"ל, "חללי ופצועי צה"ל במלחמה", עדכון 17 במרץ 2025, <https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99-%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/%D7%97%D7%9C%D7%9C%D7%99-%D7%95%D7%A4%D7%A6%D7%95%D7%A2%D7%99-%D7%A6%D7%94-%D7%9C-%D7%91%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/>

286 בנוסף היו גם 23 נפגעי תאונות מסוגים שונים, ו-6 מחריגות ירי (כדורים תועים וכדו'). שם. מטבע הדברים לא נרשמה סטטיסטיקה כלשהי לגבי נפגעי גא"פ או חמאס מתאונות, ירי דו צדדי או חריגות ירי.

פרק זה לא נועד להצדיק כל פעולה שנקטו כוחות צה"ל, או להכחיש את העובדה שהלחימה ברצועה מייצרת טרגדיות קורעות לב, כמו מוות של משפחות שלמות בבניינים שקרסו, אם מפני שהייתה בהם מטרה צבאית לגיטימית ובעלת ערך רב, אם בשל חוסר זהירות או רשלנות, ואם בגלל מודיעין שגוי. בלי קשר לשאלת ההצדקה או הצדק, הפרק עוסק בתיאור המצב העובדתי ביחס ללחימה ברצועה. ניתן להגיע למגוון מסקנות מוסריות ולהבדיל, משפטיות, על בסיס עובדות אלו, אולם אנו מדגישים כי **כל הערכה משפטית או מוסרית של המערכה חייבת להיבחן על בסיס המציאות המבצעית בפועל ומחייבת הבנה שלה.**

בפרקים הבאים נבחן כיצד נתונים שגויים או חסרים - הן מצד מקורות עזתיים והן מצד ארגונים בינלאומיים - התעלמו מהקשר זה, וכיצד גובש נרטיב בינלאומי מוטה בדבר "רצח עם", על בסיס דינמיקות איסוף מידע כמותי המתעדפות מחזור מעגלי של נתונים "לעוסים" על פני מחקר בסיסי עצמאי, ותיקופם של נתונים אלו באמצעות עדויות איכותניות בלתי אמינות ונתונות למניפולציה.

פרק שלישי: טבח מכוון באזרחים

תקציר

התזה כי מטרת הלחימה של ישראל ב"חרבות ברזל" היא להשמיד את כלל העם הפלסטיני או חלק ניכר ממנו, מבוססת בין היתר על טענות כי פעולות ספציפיות של צה"ל במהלך הלחימה לא רק גרמו למוות ולסבל רחב היקף של אזרחים פלסטינים, אלא בוצעו במכוון, וללא הצדקה צבאית. מבקרים רבים טוענים כי ריבוי הדיווחים מהווה בפני עצמו עדות לכך שלא מדובר במקרים חריגים, אלא בפרקטיקה שיטתית ואף השמדית, קרי - טבח המוני. בפרק שלפניכם אנו בוחנים טענה זו.

נפתח ונאמר שגישתנו המחקרית הינה שכל מלחמה כוללת פשעי מלחמה אינדיבידואליים, ושתפקידה של מערכת צבאית ומשפטית מתפקדת הוא לאתר ולהעניש כמה שיותר מהפושעים, לא כדי למגר את התופעה (דבר שרצוי אך אינו אפשרי), אלא כדי לצמצם אותה עד כמה שניתן. יתרה מכך, אנו מניחים שמרבית פשעי המלחמה מבוצעים ללא הותרת תיעוד פורנזי או עדויות. משום כך, יש לראות באותם מקרים המגובים פורנזית מעין קצה קרחון, המעיד על מסה גדולה יותר של פשעי מלחמה חמורים יותר ופחות, כמו גם על בעיות משמעת ובעיות מקצועיות שאינן מגיעות לסף של פשעי מלחמה. ככאלו, עליהם להוות אזהרה למערכת הצבאית, לא רק בשל הפשעים המתועדים, אלא גם בגלל הרשלנות, חוסר המקצועיות ואף המגמות הפליליות שהתיעוד יכול להצביע עליהן.

כפי שצויין קודם לכן, ההיסטוריון לי מרדכי אסף מספר עצום של עדויות מכל מקור אפשרי - עדים פלסטינים, סוכנויות או"ם, ארגוני זכויות אדם, חוקרים אקדמיים, כלי תקשורת ומבקרים בינלאומיים של ישראל, כדי לבסס את האשמתו שצה"ל אחראי לפשעי מלחמה חמורים ומכוונים. עם זאת, בבחינה מדוקדקת של אוסף עצום זה עד למרץ 2025, עולה רק מספר קטן מאוד של מקרי הרג פרונטלי מגובים פורנזית יחסית לאורך ולאינטנסיביות של המלחמה. במקרים המתועדים היטב נהרגו סך כולל של 12 פלסטינים ושבעה אזרחים זרים בנסיבות שאכן עלולות להעיד על ביצוע פשעי מלחמה על ידי חיילים ישראלים, או לכל הפחות על רשלנות פושעת והיעדר משמעת צבאית.

מרדכי מגדיל קצה קרחון זה בטכניקה של "עיבוי" הדיווחים האמינים והמתוקפים במספר רב יותר של דיווחים לא מתוקפים או לא אמינים, המבוססים על עדויות פלסטיניות בלבד או בסרטונים בעייתיים מבחינת אמינותם שבהם נטען כי נהרגו 43 פלסטינים נוספים (וכן עובד או"ם זר אחד). רוב הנפגעים הללו אינם מזוהים בשמותיהם, ונסיבות מותם משאירות מרחב סביר לטעות או לאפשרות של צידוק צבאי להפעלת כוח קטלני. מיותר לציין כי אף אחד מהמקרים הללו לא עונה להגדרה המקובלת של המושג "טבח". את כל אלו מנסה מרדכי לעבות אף יותר באמצעות עדויות לא מוכחות ולא מתוקפות על מעשי טבח המוניים ממקורות מוטי חמאס שנתפסו בשקרים ובסילופים בעבר.

לבסוף, כדי לחזק את התזה בדבר כוונת ההשמדה השיטתית של חיילי צה"ל, מביאים מבקרים רבים את עדויותיהם של רופאי ה-PAMA (האגודה הרפואית האמריקאית-פלסטינית), הטוענים כי צלפים ישראלים ביצעו הרג רחב היקף של ילדים פלסטינים. אלא שטענה זו עומדת בסתירה מוחלטת לממצאים רפואיים בלתי-תלויים המתעדים את פיזור הפציעות ברצועה, ומראים כי פציעות ירי - ובפרט ירי צלפים לפלג גוף עליון ולגפיים - הן נדירות ביותר בקרב ילדים ופלסטינים שאינם לוחמים, ונצפות כמעט אך ורק בגברים בוגרים. יתרה מזו, רופאי ה-PAMA אף טוענים כי צה"ל עושה שימוש ברחפני צלפים - טענה הסותרת את המציאות הטכנולוגית והמבצעית, כמו גם את מצאי הרחפנים החמושים בנשק קל, לא כל שכן רחפני צלפים, בשוק הצבאי כיום.

זאת ועוד, אותם רופאים טוענים כי לא נתקלו בנוכחות חמאס בבתי החולים העזתיים - עדות שנסתרת לחלוטין על ידי עדויות חטופים, כולל חטופה יזידית שנאנסה ואולצה לעבוד בבתי החולים, וכן על ידי מתנדבים בינלאומיים אחרים.

למעשה, אין כמעט טענות מתוקפות פורנזית, על ידי סרטונים אמינים או צילומים, למעשי טבח המוני בחסרי ישע ברצועת עזה או להוצאתם להורג מטווח קרוב, עד לתאריך כתיבת שורות אלו בשלהי מאי 2025. זאת לעומת שפע עדויות כאלו בסכסוכים אחרים, כמו העימות בין משטר ג'ולאני לעלוואים במחוז לאדקיייה בראשית שנת 2025, מלחמת עיראק השנייה, המערכה נגד דאע"ש במוסול וכמובן טבח 7 באוקטובר. עם זאת, ישנן טענות חמורות ומבוססות פורנזית כנגד פעולות חיילי צה"ל באירוע הירי ב-15 הפרמדיקים בשכונת תל א-סולטן ברפיח במרץ 2025, שננתח בהמשך הפרק.

לסיכום, מחקרנו מעיד על בעייתיות עמוקה בהסתמכות על עדויות ראייה בלתי מתוקפות במלחמות אורבניות כגון מערכת חרבות ברזל. הבעיה חמורה אף יותר כאשר מדובר בקהילה מגויסת למאבק - כפי שהדגישו רופאי ה-PAMA על אף אזרחותם האמריקאית - או באוכלוסייה החיה תחת שלטון המדכא כל מידע שאינו תואם את הנרטיב הרשמי שלו. עם זאת, אין פירוש הדבר שיש להתעלם מעדויות של קורבנות על פשעי מלחמה או לקבל את טענות צה"ל ללא בדיקה או ביקורת.

התזה כי מטרת הלחימה של ישראל ב"חרבות ברזל" היא להשמיד את כלל העם הפלסטיני או חלק ניכר ממנו, מבוססת בין היתר על טענות כי פעולות ספציפיות של צה"ל במהלך הלחימה לא רק גרמו למוות ולסבל רחב היקף של אזרחים פלסטינים, אלא בוצעו במכוון, וללא הצדקה צבאית. מבקרים רבים טוענים כי ריבוי הדיווחים מהווה בפני עצמו עדות לכך שלא מדובר במקרים חריגים, אלא בפרקטיקה שיטתית ואף השמדית, קרי - טבח המוני. בפרק שלפניכם נבחן טענה זו באופן מדוקדק.

א. מקורות ומסגור טענות לגבי המתה מכוונת של אזרחים

במסמך ההאשמה רחב ההיקף של לי מרדכי, שאוצר בתוכו מספר רב של מקורות פלסטיניים, הומניטריים ותקשורתיים, ההאשמות החמורות ביותר שעולות נגד צה"ל טוענות להרג מכוון של אזרחים עזתים, ללא הצדקה צבאית או אפשרות לפרשנות חלופית שתסביר את ההרג. עם זאת, בניגוד לכותרת שבחר בה ("הטבח בפלסטינים"), מרדכי אינו מתאר מעשי קטל המוניים העונים להגדרה המקובלת של טבח, למעט חריג אחד ("טבח הקמח"), שאליו התייחסנו כבר בפרק 1, וכן טענות המועלות על ידי ארגון יורומד שאליהן נתייחס בהמשך.

בפועל, מרדכי מתאר כ-20 מקרים מזעזעים וקשים לקריאה, ואף יותר מכך לצפייה, שבהם נהרגו בסך הכול 61 בני אדם - אזרחים או מי שנראים כאזרחים. במקרים אלה הוא מסתמך באופן חלקי על מקורות אמינים יותר או פחות, ועל תיאורי אירועים שסוקרו בתקשורת המערבית.²⁸⁷

באופן כללי, רובם המכריע של מקורות מרדכי אינם דיווחים עיתונאיים מגופים חדשותיים מוכרים או דוחות של ארגוני זכויות אדם מוכרים, אלא ציורים ברשת ²⁸⁷ לפרק הרלוונטי במסמך של מרדכי ראה: לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), ע"ע 17-28.

X (20 מקרים). כמחצית מהציוצים הללו מקורם בעובדי יורומד שהתגלו בעבר כמפיצי מידע כוזב (ראה הפרק האחרון למחקר זה): מנכ"ל הארגון, ראמי עבדו (6 ציוצים), ועובד נוסף, מוחמד שחאדה (3 ציוצים). מקור נוסף הוא חוסאם שבאת, עיתונאי אל-ג'זירה שזוהה על ידי צה"ל כפעיל חמאס (ציוץ אחד) ונהרג מאז בלחימה. יש לציין כי שבאת כבר נתפס אף הוא בעבר בהפצת מידע הסותר מקורות אחרים. יתר המקורות מתחלקים בין נור נעים, אקטיביסטית המתמקדת בהאשמות בשימוש צה"לי בבינה מלאכותית (4 ציוצים), העיתונאי הפלסטיני יונס טיראווי, המעורב בזיהוי חיילים ישראלים שלטענתו ביצעו פשעי מלחמה (3 ציוצים), פעיל ה-BDS סול (ציוץ אחד), חבר הכנסת אחמד טיבי (ציוץ אחד), הבלוגרית מרים מעזה (ציוץ אחד), ופעיל ה-BDS מקראו ג'ונס (ציוץ אחד).

המקור העיקרי מלבד מדיה חברתית היא אל-ג'זירה (9), ובעיקר הדהודיה ב-X ויוטיוב, ולא כתבות רשמיות. ישנם גם פרסומים רשמיים של יורומד (4) ו-Middle East Eye. מספר קטן מאוד של דיווחים לגבי פגיעות קונקרטיות באזרחים מגיע משיחה מקומית (1), עיתון הארץ (3 כתבות על פגיעה בשיירת המטבח המרכזי העולמי); עיתון הגרדיאן (2) (כשאחד מאותם דיווחי גרדיאן מתבסס על דוח של יורומד ועדויות רופאי ה-PAMA; וכן דיווחי NBC (1); LA Times (1); ו-ITVx (1)). לבסוף, יש גם דיווח של דובר UNICEF ביחס לתקרית ירי אחת.

ב. מקרים מתוקפים פורנזית

נבהיר מראש כי חלק מהמקרים שמרדכי מונה אכן מבוססים על מקורות פורנזיים אמיתיים, ובמקרים אלו אנו סבורים כי די במקורות המפורסמים בצורה פומבית כדי להעיד לכאורה על התנהגות הנוגדת את פקודות הצבא או - אם יאומתו החשדות - פשעי מלחמה, באופן המחייב בדיקה יסודית בידי הרשויות המוסמכות לכך ונקיטת צעדים פליליים במקרה הצורך. כזה הוא המקרה של משפחתה של הינד רג'ב, שהתפנתה בינואר 2024 משכונת תל אל-הווא בהתאם להנחיות צה"ל. רכבם התקדם פחות מקילומטר כאשר נתקל בכוח צה"לי ונעצר במקום. חמשת בני המשפחה נהרגו מיד מירי, ככל הנראה מרכב משוריין צה"לי, בעוד אחותה של הינד הספיקה להזעיק עזרה דרך הסהר האדום. צוות החילוץ, שביצע תיאום מול צה"ל, דיווח כי סימנו אותו בכוונות לייזר, וכי אנשיו הותקפו ונהרגו. כעבור שבועיים נמצאו גופותיהם, לצד גופותיהם של הינד ובני משפחתה. צילומי לוויין הראו כי

טנקים ישראליים אכן שהו באזור - אומנם לא בדיוק במועד הירי על רכב המשפחה ועל צוות האמבולנס, אך יש לזכור שצילומי לוויין מתעדכנים רק מעת לעת.²⁸⁸

לדעתנו, די בעובדות הידועות כדי להציף שאלות קשות בנוגע להתנהלות הכוחות וליכולת התיאום של צה"ל מול גורמים אזרחיים בשלב זה של המלחמה. עצם התוצאה - פגיעה קטלנית במשפחה מתפנה ובצוות חילוץ - מעלה תהיות לגבי נוהלי הזיהוי, בקרת האש והאמצעים שנקטו למניעת פגיעות בלתי מכוונות באזרחים, ומן הראוי שהדבר יתוחקר וככל שנדרש, יטופל במישור המשפטי.

כך גם במקרה הריגתם של שבעה עובדי המטבח המרכזי העולמי, אירוע שכבר הוביל להדחתו של הקצין שאישר את התקיפה, אף שעל כלי הרכב היו חמושים לפחות חלק מהזמן וייתכן שזה היה מקור הטעות שגרמה למקרה הטרגי.²⁸⁹

במקרה אחר, סרטון שהודלף ממצלמת גוף מתעד את פעילות חיילי צה"ל במהלך טיהור בניין במחנה הפליטים אל-שאטי. בתחקור שערך מפקד היחידה מתאר אחד החיילים ירי לעבר אדם לא חמוש, אם כי לא ברור אם בעת הירי עצמו החייל היה מודע לכך. האדם, שנראה זוחל מתחת למיטה כאשר החייל פרץ לחדר, נורה במקום. החייל זוכה לשבחים על התנהגותו. כאשר החיילים חוזרים

288 <https://www.theguardian.com/world/2024/feb/10/im-so-scared-please-come-hind-rajab-six-found-dead-in-gaza-12-days-after-cry-for-help>

289 <https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99-%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/%D7%9B%D7%9C-%D7%94%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%95%D7%AA/%D7%94%D7%A4%D7%A6%D7%95%D7%AA/%D7%AA%D7%97%D7%A7%D7%99%D7%A8-%D7%90%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%A2-%D7%94%D7%A4%D7%92%D7%99%D7%A2%D7%94-%D7%91%D7%A8%D7%9B%D7%91%D7%99-wck-world-central-kitchen-%D7%90%D7%A8%D7%92%D7%95%D7%9F-%D7%A1%D7%99%D7%95%D7%A2-%D7%94%D7%95%D7%9E%D7%A0-%D7%99%D7%98%D7%A8%D7%99-%D7%9E%D7%96%D7%95%D7%9F-%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94-%D7%91%D7%A2%D7%96%D7%94-%D7%98%D7%A2%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%96%D7%99%D7%94%D7%95%D7%99-%D7%94%D7%A4%D7%A8%D7%AA-%D7%A4%D7%A7%D7%95%D7%93%D7%95%D7%AA-%D7%90%D7%99%D7%A8%D7%95%D7%A2-%D7%97%D7%9E%D7%95%D7%A8/>

לזירה, מצלמת הגוף קולטת את הגופה. על בסיס זיהוי תווי פנים, מבנה גוף ולבוש, ניתן להניח שמדובר באיברהים עבדי, קשיש בן 73 וחירש, אשר נמצא על ידי משפחתו כשבוע לאחר האירוע. גם במקרה זה, אנו סבורים כי די בחומר המפורסם כדי להצדיק בדיקה של הטענות ונקיטת צעדים מתאימים, אם ימצאו די ראיות, במישור הפלילי.²⁹⁰

כמו כן, קיים תיעוד של ירי על חמישה גברים פלסטינים הצועדים לעבר בניין שבו התמקם כוח צה"ל, במטרה, לטענתם, לדרוש שחרור של קרוב משפחה שעוכב לחקירה על ידי החיילים. אחד מהם נראה אוחז בדגל לבן. הירי נצפה פוגע ברמזי אבו סאהול בן ה-51, ונראה כמגיע מכיוונם של שני טנקים שאליהם צעדו. לא נראה או נשמע ירי אזהרה מקדים כחלק מנוהל מעצר חשוד, ולו מקוצר. מסיבה זו, גם כאן נראה לנו שיש חשד מבוסס המצדיק חקירה, ובמידת הצורך גם נקיטת הליכים פליליים.²⁹¹

במקרים אלו נהרגו במצטבר 12 פלסטינים ושבעה עובדי סיוע זרים.

ג. מקרים מתוקפים פורנזית שלא מופיעים במסמך של מרדכי:

תקרית הפרמדיקים בתל א-סולטן

תקרית חמורה שאירעה זמן קצר לאחר פרסום הגרסה האחרונה של מחקר לי מרדכי, ועל כן לא נכללה בו, היא הירי על אמבולנסים בתל א-סולטן ברפיח, ב-23 במרץ 2025. העובדות שאינן שנויות במחלוקת כיום הן שחיילי צה"ל פתחו בירי על אמבולנסים שנסעו עם אורות, וכי 15 איש נהרגו בירי. הדיווח הראשון מצד צה"ל, שהתברר כשקרי, טען כי החיילים פתחו באש על כלי רכב שנסעו בלי אורות, וכי לפחות תשעה מהנוסעים - כולל אחד שזוהה בשמו, מחמד אמין אברהים שובכי - היו לוחמי חמאס או הג'יהאד האיסלאמי.

הגופות נקברו על ידי דחפור צה"לי, שמחץ גם את כלי הרכב. לדברי דובר צה"ל הוא הוציא הודעה יזומה על התקרית (באנגלית), אך עם זאת הציטוט הראשון של אותה הודעה בכלי תקשורת בעולם הוא כנראה רק מ-29 במרץ.²⁹² לאחר

²⁹⁰ https://www.youtube.com/watch?v=3Dp95bN81Ww&ab_channel=AlJazeeraEnglish

²⁹¹ <https://www.itv.com/news/2024-02-09/gaza-white-flag-shooting-itv-news-analyses-how-the-incident-unfolded>

²⁹² <https://www.france24.com/en/middle-east/20250329-israel-admits-firing-ambulance-gaza-strip-palestine-red-crescent-rescue-hamas-war-crime>

חשיפת הגופות טענו עדי ראייה פלסטינים כי חלקן היו כפותות, וכי היו עליהן סימנים של הוצאה להורג מטווח קרוב.²⁹³ עם זאת לא הוצגו ראיות לכך, וכפי שנתאר בהמשך, טענה זו ככל הנראה שקרית.

מאוחר יותר נחשף סרטון שצילם אחד הפרמדיקים שנהרגו בתקרית; בסרטון נראה בבירור שהאמבולנסים נסעו באורות דולקים, ובסרטון בן שש דקות שפרסם *הניו יורק טיימס* ממצלמתו של אחד הפרמדיקים שנהרגו בשילוב הקלטה שבוצעה בידי פרמדיק אחר שגם הוא נהרג, באמבולנס אחר, נשמעים בבירור קולות ירי מתמשכים במשך זמן ניכר, עד שהם מסתיימים בצעקות 'חדל' של החיילים (הסרט המלא ללא עריכה לא הופיע בכתבה, וקולות הקריינות מונעים הבנה של חלק מהצעקות של החיילים הישראליים ברקע). מאותו סרטון גם עולה כי אירעו כמה תקריות נפרדות (לא כולן מתועדות בסרטון כמובן). בתחילה ירו החיילים על אמבולנס בודד שהגיע לכיוונם, מטווח שאפשר להעריך כ-20-30 מטרים, הרגו שניים מנוסעיו ועצרו אחד. לדבריו של העצור, הוא נחקר באלימות ולבסוף שוחרר (ביום שלאחר מכן, לאחר סיום התקרית).

מאוחר יותר עברו אמבולנסים את אזור המארב מבלי שהחיילים ירו עליהם. לאחר מכן הסתובבו וחזרו מאזור האוהלים דרך אותו כביש - כיוון שאחד הפרמדיקים חשב שראה גופות בצד הדרך - בצירוף אמבולנס נוסף ומכונית כיבוי אש (לדברי *הניו יורק טיימס* כדי להקטין את הסיכוי שהישראליים לא יזהו אותם ויירו עליהם). סך הכול כללה השיירה חמישה כלי רכב. צה"ל אמר *לניו יורק טיימס* כי מפעיל כטב"מ דיווח לחיילים במארב כי מתקרבים אליהם כלי רכב הנעים בצורה חשודה. האמבולנסים ומכונית הכיבוי הפעילו אורות. החיילים על הקרקע יכולים היו לראות זאת, אולם לא הכטב"מ; מצלמה תרמית איננה אמצעי מוצלח לזיהוי אורות של אמבולנסים.

הירי החל בסביבות חמש ועשרה בבוקר ונמשך לפחות שש דקות עם הפסקות. הוא התחיל ככל הנראה מטווח של 50 מטרים, והמשיך כשהחיילים יצאו מעמדות המארב והתקדמו עד לטווח של כעשרה מטרים מכלי הרכב. אחד מכלי הרכב ניסה לברוח, אך נבלם במטח אש. בתקרית זו נהרגו 12 פלסטינים. אחד נעצר בידי צה"ל ושוחרר לעזה חודש לאחר מכן, ונכון לעת כתיבת שורות אלו לא

293 <https://www.theguardian.com/world/2025/apr/01/palestinian-paramedics-shot-by-israeli-forces-had-hands-tied-eyewitnesses-say>

הצלחנו לאתר ריאיון איתו. זמן מה לאחר מכן עבר רכב של האו"ם באזור, וחיילי צה"ל פתחו עליו באש והרגו את נהגו, עובד פלסטיני של האו"ם. פלסטיני שעבר בדרך לפני התקרית ונעצר בידי חיילי צה"ל טען שלאחר מכן, כשהאיר היום, חיילים ירו בגופות הפרמדזיקים הפזורות על הרצפה. לאחר מכן קבר דחפור את כלי הרכב והגופות.²⁹⁴

רק לאחר פרסום הכתבות בניו יורק טיימס ובסקיי ניוז הודיע צה"ל על בדיקה חדשה של צוות התחקור המטכ"לי, שאחראי על בחינת אירועים חריגים בלחימה. לפי מסקנות הצוות, שהתבסס על חומרים שצה"ל לא שחרר לציבור,²⁹⁵ מדובר היה ברשלנות ובתקלות מקצועיות אך לא בהוצאה להורג יזומה. הודעה של צה"ל ציינה שדובר ברצף של שלוש תקריות, וכן את העובדה כי ביניהן עברו מכונות בלי שהחיילים ירו עליהן, וכי צה"ל עצר גם שני הולכי רגל ששוחררו מאוחר יותר (לא כולל שני הניצולים מהירי) - עדות לכך שלא היה מדובר ברצחנות מכוונת וחסרת הבחנה. טענה זו תוקפה על ידי עד ראייה פלסטיני שהתראיין לעיתונות הבינלאומית ואישר כי החיילים לא ירו על כלי רכב אחרים שעברו, דבר שמקנה לה אמינות.²⁹⁶ מנגנון התחקור הכחיש את הטענות על כפיתת חלק מההרוגים לפני

²⁹⁴ <https://www.nytimes.com/2025/04/04/world/middleeast/gaza-israel-aid-workers-deaths-video.html>; Two hours of terror: Sky News investigation reveals how Israel's deadly attack on aid workers unfolded | World News | Sky News; <https://www.washingtonpost.com/world/2025/04/10/how-palestinian-first-responders-ended-up-mass-grave-gaza/>

²⁹⁵ "איסוף מידע נרחב מהמערכות המבצעיות ומהכוחות בשטח על כלל שרשרת הפיקוד. האיסוף כלל תחקירים שנערכו על ידי הכוחות בשטח, באוגדה ובפיקוד, פקודות מבצע והוראות מבצעיות שבתוקף, תיעוד מאמצעי החוזי השונים, אשר פעלו בעת האירוע והקלטות קשר. בנוסף, בוצע שחזור של האירוע בתנאי שטח ותוחקרו בעלי התפקידים הרלוונטיים."

<https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99-%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/%D7%9B%D7%9C-%D7%94%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%95%D7%AA/%D7%94%D7%A4%D7%A6%D7%95%D7%AA/%D7%A1%D7%99%D7%9B%D7%95%D7%9D-%D7%AA%D7%97%D7%A7%D7%95%D7%A8-%D7%A4%D7%92%D7%99%D7%A2%D7%94-%D7%91%D7%A6%D7%95%D7%95%D7%AA%D7%99-%D7%95%D7%A8%D7%9B%D7%91%D7%99-%D7%94%D7%A6%D7%9C%D7%94-%D7%91%D7%A8%D7%A6%D7%95%D7%A2%D7%AA-%D7%A2%D7%96%D7%94/>

²⁹⁶ <https://www.nytimes.com/2025/04/06/world/middleeast/gaza-medics-killed-israel.html>. "Whenever a car approached, Dr. al-Bardawil recalled,

הלחימה, והסביר כי התקרית אירעה על רקע של פעילות מבצעית ושימוש חמאס בעבר באמבולנסים. בשל הליקויים הודח סגן מפקד סיירת גולני, שהיה מפקד המארב, וננזף מפקד החטיבה האחראית בגזרה.

לאחר כמה ימים נוספים פרסם כתב הארץ יניב קובוביץ סקירה של כתבה ששטחה ממצאים נוספים מתוך התחקיר, וקבעה כי הפרסום של צה"ל חלקי. הכתבה גם ציינה שהפרקליטה הצבאית הראשית שוקלת לפתוח בחקירת מצ"ח של האירוע, וכן הוסיפה פרטים חשובים על הרקע של האירוע, שהתברר כמארב קדמי לקראת פתיחת התקפה גדולה על אזור תל-סולטן, על ציר **שבהמשך** היה עתיד לשמש כציר פינוי אולם ברגע ההתקפה היה מותר לתנועת אזרחים וכוחות הצלה.

כאשר נע האמבולנס הראשון על הציר, בשטח נחות ובמצב שבו כנראה כן היה ניתן לראות את אורות האמבולנס, ופחות מחצי שעה לאחר שכוח אחר מהחטיבה התריע על נוכחות אמבולנסים אך לא על איום, החליט מפקד המארב לשנות את משימתו, והמארב ירה על האמבולנס, הרג שני נוסעים ואסר שלישי; חייל שאיננו שולט בערבית תחקר את הפרמדיק ששרד, והגיע למסקנה כי ההרוגים היו אנשי חמאס - והעביר את הדיווח הלאה בתוספת הערכה כי המארב לא נחשף. בהמשך, לאחר שארבעת האמבולנסים ורכב הכיבוי הנוסף הגיעו לאזור ועצרו, הגם שביציאתם התרחקו ממקום המארב, פתחו עליהם הלוחמים באש, וירו במשך שלוש וחצי דקות.²⁹⁷

בסיום הירי, שהתבצע בצורה רשלנית ובחוסר הקפדה על יישור קו - חלק מהחיילים אף עברו מול קניהם של חבריהם בצורה שהייתה יכולה לגרום לנפגעים מביניהם - 12 פרמדיקים נהרגו. כתריסר דקות לאחר סוף התקרית הגיע הרכב של

the Israeli soldiers lay flat on the ground and ordered the detainees to follow suit. The soldiers did not fire at any of those vehicles, he said."

297 קובוביץ קובע כי "הלוחמים שהסתערו הגיעו בתוך כמה שניות לצוות הסיוע וביצעו במשך כשלוש וחצי דקות ירי ללא הפסקה לעברו", אך נראה שמדובר פה בפרשנות ולא בנתונים מסרט הכטב"מ, הן מפני שכפי שעולה מדיווחי הני"ט והוויינגטון פוסט הטווח הראשוני היה גדול יותר מה-20-30 מטרים שקובוביץ מתאר, והן מפני שכוחות מסתערים אינם בדרך כלל רצים בשיא המהירות - ואם היו מגיעים תוך שניות ויורים מטווח אפס, קרוב לוודאי שהירי לא היה נמשך שלוש וחצי דקות.

<https://www.haaretz.co.il/news/politics/2025-04-23/ty-article/.premium/00000196-5ee3-db89-a5d7-def3d6c70000>

עובד האו"ם, ומפקד המארב וחייל נוסף ירו עליו והרגו אותו, לדברי צה"ל בניגוד לפקודות, בניגוד לשתי התקריות הראשונות שבהן הירי היה כתוצאה של טעויות בזיהוי ורמה מקצועית נמוכה אך לא בניגוד לפקודות.²⁹⁸ כתוצאה מהמארב חששו בצה"ל כי ההתקפה נחשפה, והקדימו את שעת השי"ן בשעתיים, כך שהתושבים קיבלו הוראת פינוי בשש בבוקר ולא בשמונה בבוקר. קובוביץ' מספר כי באותו בוקר, כפי שצה"ל טוען, אכן הועבר מידע על מיקום כלי הרכב והגופות לגורמים בינלאומיים, אולם תחילה לא הצליחו גורמים אלה לאתר את הגופות ונדרשו לעזוב, ולאחר שמפקד חטיבה 14 האחראית על הגזרה סימן למחרת את מיקום הגופות, כבר לא היו ארגונים בינלאומיים מסוגלים להגיע לאזור.

אירוע זה מעלה שאלות חמורות, בפרט לאור העובדה שהגרסה המוקדמת של צה"ל התגלתה כשקרית. העובדה כי הסמג"ד שיקר בתחקיר עוד מחריפה זאת. על אף שהגרסה הפלסטינית הראשונית כאילו הפרמדיקים נכפתו והוצאו להורג מטווח קרוב איננה נכונה גם לפי מקורות רפואיים פלסטיניים²⁹⁹, אפילו הפרשנות הסלחנית ביותר כלפי צה"ל תראה כאן התעלמות מפקודות, רשלנות, חוסר זהירות בירי, רמה מקצועית נמוכה וכזבים בתחקיר. במקרה הגרוע, מדובר בחשדות לפשעי מלחמה המצדיקים חקירה פלילית.

ימים ספורים קודם לכן אמר מפקד סיירת גולני כי "תכלית המבצע - שחרור חטופים. מייצרים לחץ צבאי גדול, הורגים הרבה אויב, לוקחים לו המון שטח - וככה עד עכשיו החזירו חטופים", וכי "כל מי שפוגשים זה אויב. מזהים דמות - משמידים".³⁰⁰ במקרה הטוב המשפט הזה (שהובא ללא השיחה כולה) התייחס לשטח ככזה שאין בו אזרחים כלל; במקרה הגרוע מדובר באמירה אסורה שלפיה כל מי שנמצא בשטח לחימה הוא אויב. קל מאוד לראות כיצד אמירה כזו, גם אם נניח שמפקד הסיירת לא התכוון לירי בחפים מפשע, תוביל לאצבע קלה במיוחד על ההדק אצל חיילים.

עם זאת, אפילו מקרה זה - שחריג בהיקפו כשם שהוא יחיד במינו - איננו מהווה טבח מכוון מטווח קצר. בניגוד לטענות הראשוניות, צה"ל לא ניסה להסתיר

298 <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2025-04-23/ty-article/.premium/00000196-5ee3-db89-a5d7-def3d6c70000>

299 <https://www.theguardian.com/world/2025/apr/16/autopsies-of-rescue-workers-killed-in-gaza-show-gunshots-to-head-and-torso>

300 <https://x.com/BittonRosen/status/1908029094173753650>

את הגופות מארגונים בינלאומיים, אלא העביר דיווח על מיקומן, והלחימה ולא מזימה היא שהובילה להשהיה בגילוי הגופות. גם השורדים מהתקריות שוחררו ולא "הועלמו", על אף שניתן היה לצפות כי יעידו בצורה שתפגע בגרסת הלוחמים לאירוע. קשה ליישב התנהלות זו עם טבח מתוכנן, או אפילו ניסיון לכסות על התנהלות שנתפסה כשגויה ופושעת בעת האירוע או מייד לאחריו.

מעבר לכך, תחקירו של קובוביץ' מתאר שרשרת שגיאות, שכל אחת מהן איששה את הקודמת וחיזקה תודעה שגויה של אנשי המארב שלפיה הם יורים על אנשי חמאס; מהרגע שמפעיל הכטב"מ הזהיר את הכוחות, ובפרט לאור המודעות לשימוש עבר של כוחות חמאס באמבולנסים, קל לראות איך כל אחד מהאירועים הזין את האחרים; החקירה שלא הייתה אמורה להתרחש 'אישרה' כביכול לחיילים שמולם נמצאים אנשי חמאס, ובהתאם כל שאר ההתפתחויות התפרשו לפי הנחת היסוד המקדימה.

אין לדעת מה הבסיס שבגללו זיהה מפעיל הכטב"מ התנהגות חשודה מצד השיירה, ואפשר לקבוע בוודאות שה'חקירה' של הפרמדיק מהתקרית הראשונה בידי חייל שאינו שולט בערבית לא הייתה אמורה לשמש כבסיס להערכת מצב כלשהי. אולם השאלה איננה רק מבחן התוצאה, או היעדר התקינות והרשלנות, אלא המניע להרג. גם העובדה כי עדי הראייה שנעצרו בידי כוח צה"ל שביצע את המארב, יותר משעה לפני התקרית המרכזית, לא הוצאו להורג, וגם העדויות שסיפקו *ליו יורק טיימס* שלפיהן רכבים נוספים עברו באזור וכוחות צה"ל לא ירו עליהם, מחזקות את האפשרות כי המארב אכן סבר, או שכנע את עצמו, שמדובר באיום.

כלומר, העובדה שהחיילים לא ירו על "כל מי שפוגשים", אם לצטט את מפקד סיירת גולני, מעידה שהגישה הכללית ופרשנות החיילים לדברי מפקד הסיירת לא הייתה 'ירי מכוון במי שזוהה כאזרח'. גם עדותו של הפרמדיק השורד מהירי הראשון, שציין כי לאחר שנחקר באלימות בידי חיילים "הגיע קצין והורה לחיילים להפסיק. הוא קרא להם מטורפים שלא יודעים איך לתקשר עם אנשים", יכולה להעיד כי לא מדובר במדיניות של טבח מכוון, אלא בפרשנות חריגה של חיילי המארב ומפקדו למציאות בשטח.³⁰¹ למעשה, דווקא העובדה שחיילי המארב

301 <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2025-04-05/ty-article/.premium/00000196-01f8-d6b6-a9df-efbfbdb0000?gift=c7f83321ba964c16a2e9a77fd47d1916>

נקטו גישה לא מקצועית שסיכנה אותם עצמם תוך כדי ההסתערות שלהם על האמבולנסים יכולה להעיד על תחושת איום ואמונה לא מוצדקת כי ישנה סכנה.

בהקשר הרחב יותר, דווקא דיווחו השקרי של מפקד המארב וחשיפתו, הן בתקשורת הבינלאומית, הן במערכת הצבאית, והן בתקשורת ובחברה הישראלית מדגימים את המחסום שעומד בפני ביצוע והסתרה של פשעי מלחמה בידי חיילי צה"ל - הדבר דורש לא רק נכונות מצד פרטים לפעול בניגוד לדיני הלחימה, אלא גם הסתמכות על כך שחבריהם ליחידה, שרשרת הפיקוד שמעליהם, החברה האזרחית בישראל וגם התקשורת הביקורתית ישתפו פעולה בהסתרת מעשיהם. בהינתן אופייה הפתוח וההטרוגני של החברה הישראלית, והסיקור הביקורתי החיצוני הנרחב שלו נתונות פעולות צה"ל, אין להסתמכות כזו על מה להישען. בתקריט זו נהרגו 15 פלסטינים.

ד. ירי מתועד על מתפנים מצפון רצועת עזה שבו זהות הפוגע אינה ברורה

קיים תיעוד מצמרר של ארגון החדשות Middle East Eye של ירי בהאלה, סבתא בת 58 האוחזת ביד נכדה בן הארבע. המקרה התרחש ב-12 בנובמבר 2023, לאחר הודעת פינוי שנמסרה לתושבי א-רימאל, שכונה אמידה במערב העיר עזה. האלה נראית צועדת בשיירת מתפנים, אשר פונה הצידה בעוד היא ממשיכה קדימה. הצילום, שנראה שנעשה ביד מקצועית ויציבה מדירה המשקיפה על הפינוי (שמטבע הדברים נמצאת באזור הפינוי), קולט אותה נורית ונופלת ממה שנראה כירייה בודדת. אין רעד או הסטת עדשה בעת נפילתה. האנשים מסביבה, ונכדה, אינם נפגעים ומתפזרים, והם חוזרים לפנות אותה - ללא ירי עליהם.

על אף שמשפחת הנורה האשימה את צה"ל, אין תיאור של המיקום שממנו נורתה. נטען אומנם שיש טנקים ישראליים מאות מטרים בהמשך הדרך, אך הירייה הבודדת וזווית הירי אינן נראות כתואמות ירי שטוח מסלול. הרושם הנוצר מצפייה בסרטון הוא שהאלה נורתה מעמדת צלף המשקיפה על הרחוב, על אף שגם לכך אין ראיות חד-משמעיות. הצלם (המקצועי ככל הנראה) שתיעד את האירוע סירב להזדהות בשמו מנימוקי ביטחון.

קיימים כמה תרחישים אפשריים לירי:

1. צוות צלפים ישראלי רצחני ושואף נקם בחר בכוונה תחילה לירות באישה האוחזת ביד ילד בן ארבע המנופף בדגל לבן - בה, מכל הקהל המקיף

אותה. בכך הסגירו את עמדתם ותיעדפו את תאוות הנקם הרצחנית שלהם על פני קידום פינוי צפון עזה, יעד צבאי המקל על פגיעה בחמושי חמאס ואשר עשוי להשתלב עם כוונות גירוש-סיפוח-התיישבות של הימין הקיצוני בישראל. צוות צלפים זה כיסה האחד את פעולות האחר, ולא נחקר על ידי המערכת הצה"לית על אף הפרופיל הגבוה של המקרה.

2. צוות צלפים ישראלי ביצע ירי קטלני, ללא אזהרה, לעבר אישה אחת בקהל הנע דרומה שלא על ציר הפינוי שאושר, כדי למנוע חדירה לאזור שבו צה"ל מבסס אחיזה.

3. הירי בוצע לא על ידי צוות צלפים ישראלי ולא על ידי צוות טנק, אלא על ידי צלף חמאס - במטרה להרתיע את תושבי צפון הרצועה מפני התפנות.

אנו רואים את התרחיש הראשון כבלתי סביר, ואת התרחיש השני כסביר מעט יותר ממנו. התרחיש השלישי אומנם ספקולטיבי, אך תואם דיווחים (חלקם מבוססים על הקלטות של תושבים) על מניעה אלימה, כולל ירי, כנגד עזתים שניסו להתפנות באותה התקופה,³⁰² כמו גם במהלך פעולות צה"ל בג'באליה בסוף 2024.³⁰³

מבחינת דרך הסקת המסקנות בדבר זהות היוזמים, מעניין להשוות את האירוע שלעיל לדפוס שאליבא דכולי עלמא נצפה במוסול ב-2017, כאשר במהלך הקרב על העיר, חמושים לא מזוהים הפעילו מטענים וירו לעבר תושבים שניסו להתפנות ממנה.³⁰⁴ כמובן, אין ראיות פורנזיות שיוכלו לענות על השאלה מי רצח את האזרחים המתפנים באותו הקרב. האם היו אלו לוחמי דאע"ש הנצורים שרצחו תושבים סונים שבשמם כבשו את העיר מלכתחילה? האם היו אלו לוחמי הגיוס העממי השיעים אשר היו מעורבים ברצח וגירוש סונים משכונות מעורבות בבגדאד בעת מלחמת עיראק, ושחסמו את נתיב המילוט שיועד לאזרחים על פי התוכנית האמריקאית?³⁰⁵ או שמא לוחמי הפשמרגה הכורדים אשר אבותיהם גורשו ממוסול על ידי משטרו הסוני של צדאם חוסיין? בהינתן תוואי הפעולה והאינטרסים של דאע"ש, ההנחה הרווחת היא שאנשיה ירו במתפנים.

302 <https://www.mako.co.il/pzm-soldiers/Article-a6428064f34bb81026.htm>

303 <https://www.israelhayom.co.il/news/defense/article/16611404>

304 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-40146724>; <https://www.aljazeera.com/news/2017/6/6/un-isil-kills-163-people-in-mosul-in-one-day>; <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-isis-attacking-civilians-mosul-retreat>;

305 <https://the arab weekly.com/how-iran-closed-mosul-horseshoe-and-changed-iraq-war>

ההנחה של לי מרדכי, כמו גם של מקורותיו, היא שהרג פלסטינים בעזה, גם כשהוא משרת את מטרות חמאס, אשר הדגימה שוב ושוב את נכונותה לסכן חיי אזרחים עזתים, כמו גם לרצוח אותם במו ידי פעיליה, חייב לנבוע מפעולת ישראל. עמדתנו היא כי לכל הפחות יש להימנע מהנחות כאלו במקרים שבהם קיימים הסברים אלטרנטיביים, וכשאינן עדויות פורנזיות ברורות על מקור הירי. נישאר כאן, לכן, עם סימני שאלה, כפי שנעשה גם ביחס לדיווחים דומים אחרים על ירי נגד פלסטינים שניסו להתפנות דרומה.³⁰⁶

באירועים אלו נהרגו במצטבר ארבעה אזרחים פלסטינים.

ה. מקרים מתוקפים באמצעות עדויות פלסטיניות צולבות ונפגעים מזוהים

מקרים נוספים, אף שהם מתבססים באופן בלעדי על עדויות ראייה פלסטיניות, ללא ראיות פורנזיות תומכות, מציגים עדויות מרובות ועקביות של אירועים חמורים המחייבים חקירה.

דוגמה לכך היא הדיווח של סקיי ניוז על פריצה לבית משפחה פלסטינית בשכונת מהטה שבחאן יונס בדצמבר 2023, שם שהו אב, אם, דודה ושלושה ילדים, אף שקיבלו הודעת פינוי. על פי עדויות הדודה והילדים, ששרדו את האירוע, חיילים ישראלים פרצו לבית תוך שימוש ברימונים. כתוצאה מכך נהרג האב בכניסה לבית, והאם ובנם הצעיר נפצעו קשה במטבח. על אף שמרדכי ממסגר את האירוע כהוכחה לכוונת הרג מכוונת, הרי טעות קטלנית כזו - במצב של לחימה אינטנסיבית בשטח בנוי שבו מחבלים מסתתרים לעיתים קרובות בתוך בתים - אינה בהכרח פשע מלחמה, אם כי היא יכולה להיגרם כתוצאה של הוראות פתיחה באש מתירניות יתר על המידה.

העדות שמבססת לכאורה את טענות פשע המלחמה במקרה זה מגיעה מתיאורם של הדודה והילדים, שלפיו לאחר הפציעה הקשה של האם, חיילים ישראלים הוציאו אותה להורג בעודה מתבוססת בדמה במטבח, בטרם הורו לדודה להתפנות עם הילדים בנתיב מוגדר ונתנו להם דגל לבן.³⁰⁷ אף שניתן להעלות ספקות לגבי תרחיש שבו חיילים מבצעים רצח מכוון של אם פצועה אך נמנעים מפגיעה בדודה

³⁰⁶ <https://edition.cnn.com/videos/world/2023/11/17/exp-israel-gaza-hamas-evacuation-jomana-karadsheh-fst-111712pseg2-cnni-world.cnn>

³⁰⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=3RDXQapOtUg>

הלא פצועה ואף דואגים לפינוי הילדים, מדובר לדעתנו במקרה המחייב חקירה. בין שחייל שנכנס לחדר טעה במצב העובדתי וזיהה איום היכן שלא היה כזה, או חלילה זיהה שאין איום ופעל כטענת העדים - ראוי שהאירוע ייבדק, שיופקו לקחים מתאימים ושאל יינקטו צעדים משפטיים במידת הצורך.

תיאור נוסף של רשת ITvX מציג עדויות להריגה של אדם בעל צרכים מיוחדים.³⁰⁸ לדברי קרוביו ועדי ראייה אחרים, בעת שמצאו מחסה בבית החולים אל-חייר, חיילים ריכזו אותם ודרשו מהם לשבת ולהיות שקטים. נג'ב, אותו אדם בעל צרכים מיוחדים, קם על רגליו וצעק שוב ושוב, גם לאחר שחייל, שהתעלם מניסיונותיה של אחותו של נג'ב לומר לו שהוא מוגבל, איים עליו שאם יעשה זאת שוב ("בפעם השישית") יירה. ואכן, הוא ירה בו בצוואר והרגו. תיאור מצמרר זה מחייב בדיקה מעמיקה, ובמקרה הצורך גם טיפול משפטי, לא רק בשל תוצאותיו הטרגיות, אלא בעיקר בשל החובה לציית לחוק הבינלאומי והישראלי, וכן בשל ערכי המוסר וטוהר הנשק.

לבסוף, מתואר מותו של מתריע אזוק שנשלח להודיע לבית החולים נאצר בחאן יונס להתפנות.³⁰⁹ הפסיקה הישראלית חידדה כבר בשנת 2005 כי האיסור המפורש באמנת ז'נבה הרביעית על שימוש באזרחים לצרכים צבאיים³¹⁰ כולל בין היתר את השימוש באוכלוסייה פלסטינית לצורכי סיוע לפעילות הצבא, לרבות לצורכי אזהרת אוכלוסייה.³¹¹ לו רק מטעם זה - ואף בהתעלם מן התוצאות הטרגיות של האירוע - ראוי לבדוק באופן מעמיק את הטענות בדבר הסתייעות באוכלוסייה המקומית, כמו גם עדויות תכופות על שימוש לא חוקי במגינים אנושיים (שזכה לכינוי "נוהל יתוש").³¹² פיקוד הצבא חייב לנקוט צעדים מידיים ואפקטיביים להפסקתו של נוהל אסור זה ולענישת אלו שאחראים לו. למותר לציין, כי אין

308 <https://www.itv.com/news/2024-03-01/he-didnt-understand-disabled-man-shot-dead-in-gaza-hospital-by-idf>

309 <https://www.nbcnews.com/news/world/israel-hamas-war-gaza-nasser-hospital-man-shot-dead-evacuation-warning-rcna139978>

310 Convention (IV) relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War, Geneva, 12 August 1949, Article 51 - <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gciv-1949/article-51?activeTab=>

311 בג"ץ 3799 עדאלה - המרכז המשפטי לזכויות המיעוט הערבי בישראל ואח' נ' אלון פיקוד המרכז ואח' (2005).

312 <https://www.nytimes.com/2024/10/14/world/middleeast/israel-gaza-military-human-shields.html>. <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2025-01-07/ty-article/.premium/00000194-4156-dfbb-a7bc-6f76fc880000>

ברשות המחברים כל מידע על אודות מקרה זה שלא מבוסס על מקורות שפורסמו בתקשורת, ומכאן קריאתנו הנוספת לבדיקת העובדות ונקיטת צעדים בהתאם. במקרים אלו נהרגו במצטבר ארבעה אזרחים פלסטינים.

ו. מקרים לא מזוהים בשם או מתוקפי עדויות בודדות או לא אמינות

עם זאת, מרדכי כולל גם טענות המבוססות על עדויות פלסטיניות הנשמעות אמינות פחות ובכל מקרה לא מתוקפות. להלן נביא כמה דוגמאות:

- טענה של יורומד³¹³ ו-Middle East Eye שלפיה בעת הפשיטה השנייה על בית החולים שיפא צה"ל אילץ משפחה מפונה להשאיר מאחור סבתא בת 94 דמנטית וחסרת יכולת ללכת. לטענת כלתה, כשביקשה לפנות אותה אסר זאת קצין צה"ל ואמר שהוא עצמו יפנה אותה. לטענת המקורות, גופתה נמצאה שרופה בביתה שבועות לאחר מכן.
- טענה של מוחמד שחאדה, עובד יורומד, שישראלי שיתף במדיה החברתית וידאו שלו דורס פלסטיני בטנק (לינק שבור).³¹⁴
- שיתוף תמונה של רגליים כרותות על ידי מוחמד שחאדה, עובד יורומד, מלווה בטענות שצה"ל דרס את הגופה בטנק.
- דוח של יורומד המתאר פרקטיקה של דריסת פלסטינים בטנקים.³¹⁵
- דיווח על דריסות טנקים של ה-Middle East Eye - שכבר הוסר.³¹⁶
- טענה ב-X של פלסטיני צעיר בדבר ירי בפלסטיני קשיש (לא מזוהה בשם) במחסום בדרך לרפיח וקבורתו באמצעות בולדוזר. לאחר הקבורה, כך נטען, נפתח המחסום שוב לתנועה פלסטינית.³¹⁷
- טענה לירי צלף על פלסטיני שרק ישב על הגג. בסרטון רואים גופה ירויה, אך אין מידע אמין לגבי זהות האדם והנסיבות שבהן נורה.³¹⁸

313 <https://x.com/NourNaim88/status/1777521805420269651> (photo of living grandmother and claim, no other verification), <https://x.com/RamAbdu/status/1770897340364095722>, (dead link, no video), <https://www.middleeasteye.net/news/war-gaza-israeli-army-forces-family-leave-94-year-old-grandmother-behind>

314 <https://x.com/muhammadshehad2/status/1763469843070697726>

315 <https://euromedmonitor.org/en/article/6202/Israeli-tanks-have-deliberately-run-over-dozens-of-Palestinian-civilians-alive>

316 <https://www.middleeasteye.net/news/israelsoldier-boasted-running-over-dead-palestinian-man-tank>

317 <https://x.com/ytirawi/status/1771589516920238241>

318 <https://x.com/NourNaim88/status/1761163980947558806>

- טענה שהועלתה על ידי פלסטינים לא מזוהים על אודות הוצאה להורג של עד ארבעה פלסטינים, שגם שמותיהם אינם ידועים, במהלך מעצר וחקירה של גברים שהופרדו ממשפחותיהם בשכונת רימאל שבעיר עזה. יש לציין כי על פי הטענה, ההוצאה להורג התבצעה בנוכחות נחקרים ועדים ששחררו לאחר מכן והופנו דרומה לעבר מחסום בציר נצרים, שם עברו. אף שהובטח כי שמות הנפגעים יפורסמו במועד מאוחר יותר, הדבר לא נעשה, עובדה המעלה ספקות באשר לאמינות הטענה.³¹⁹
- סרטון של ילדה פלסטינית המקוננת על כי אימה נורתה בלב מול עיניה בידי הישראלים.³²⁰

במקרים אלו נטענת הריגתם של עד 11 אזרחים פלסטינים במצטבר.

ז. מקרים מתועדים שבהם ההצדקה הצבאית להמתה תלויה הקשר

בשני מקרים נוספים מציג מרדכי ירי רחפנים לעבר פלסטינים בלתי חמושים לכאורה כהמתה מכוונת של אזרחים, מבלי לשלול את האפשרות לקיומה של הצדקה צבאית לירי:

- במקרה אחד, חיילים הדליפו בעצמם סרטון המתעד את הריגתם של חמישה פלסטינים בעת שהובילו עגלה רתומה לסוס. לאחר ירי הרחפן, נצפה פיצוץ חריג וייתכן שגם פיצוץ משנה, שמעיד על הימצאות אפשרית של חומר נפץ או מטען ברשותם. אף שהדלפת הסרטון מהווה לכל הפחות עבירת משמעת חמורה, אין אינדיקציות לכך שהירי בוצע ללא הצדקה מודיעינית או מבצעית.³²¹
- במקרה אחר, הודלף סרטון רחפן המתעד את חיסולם של ארבעה גברים פלסטינים צעירים ששוטטו בין חורבות חאן יונס לאחר סיום הפעולה הצבאית הישראלית במקום, אך בטרם ניתן אישור רשמי לחזרת תושבים לעיר. טיל שני מתפוצץ מספר שניות לאחר מכן.³²²

ראוי לציין, כי שני המקרים הללו תואמים חזותית לתבנית פעולה מתועדת של הטמנת מטענים על ידי פלסטינים בלבוש אזרחי. בהתחשב בכך שאמצעי לחימה

319 <https://x.com/ytirawi/status/1772925436231598415>

320 <https://twitter.com/NourNaim88/status/1779892829231140976>

321 <https://twitter.com/ytirawi/status/1770919159800402148>

322 <https://x.com/GozukaraFurkan/status/1770919234278740269>

רבים הוטמנו מראש בבתים ובתשתיות אזרחיות ברחבי הרצועה, אין הכרח בזיהוי מקדים של כלי נשק גלויים על המטרות כדי להצדיק את הירי. נוסף על כך, קיימת אפשרות של חיסול על בסיס מידע מודיעיני מוקדם; פיצוצי המשנה מעידים שדובר בלוחמים שהחזיקו ברשותם חומרי נפץ. במקרים אלו נהרגו תשעה פלסטינים שאינם מזוהים בשמם.

ח. תיעוד אמין פחות של מקרים שבהם קיימת גם הצדקה צבאית אפשרית

מקרים אחרים שבהם בוצע תיעוד מצולם של מקרי המתה כביכול, מעלים חשד לביום, וזאת נוסף על הצדקה צבאית אפשרית לירי. כך, מציג מרדכי:

- סרטונים של אל-ג'זירה המראים לכאורה ירי על פלסטינים המתקרבים לגדר המערכת³²³ כעובדה מוגמרת. ואולם, עיון בצילום מעלה ספק לגבי היתכנות זווית הירי, זווית הצילום ואמינות האירוע. המחסום מוסתר מהאדם הנורה על ידי תלולית עפר, וקשה להבין כיצד קליע הנורה ממנו (איננו רואים יורה) יכול לפגוע בו, לא כל שכן להעיף פלומות אבק לפניו. קשה עוד יותר להבין כיצד מבוצע צילום, תוך כדי ירי, מזוויות ומיקומים שונים שאין בהם התרחקות מהירי - על פניו נראה שהירי מגיע מכיוון הצילום. גם אם הירי אכן אירע כמתואר - מדובר בגדר המערכת, לאחר טבח 7 באוקטובר והבהרות חוזרות על הסכנה שבהתקרבות אליה.
- ארבעה סרטונים לא מתוארכים, כולם מציגים פלסטיני **בודד** צועד צפונה על חוף הים (הצילום מתבצע מצפון), מרים ידיים - ואז נופל.³²⁴ באחד מהסרטונים ייתכן שהנפגע הוא חלק מקבוצה שלמה של גברים צעירים שממשיכים צפונה בזמן שהוא מעוכב ונורה. כל הנקודות נראות כמתרחשות בערך באותו אזור. משתמע שהירי מבוצע מנקודה מזרחית לנורה, הרחק מהחוף, ואילו הצילומים נעשים צפונית לנורה ולנורה כאחד - עמוק יותר בתוך פרוזדור נצרים. קשה להבין כיצד בוצע הצילום, ובכל מקרה לא מדובר בהליכה לא מכוונת על החוף, אלא בירי במי שמסתננים לתוך שטח שהוגדר כשטח אש חצי שנה לפני הפרסום. יש להדגיש כי מבחינה משפטית, אסור

323 <https://twitter.com/QudsNen/status/1775960365630624249>

324 <https://x.com/SaulStaniforth/status/1800790290783248589>

לצה"ל להכריז על "אזורי הרג" שכל מי שנכנס אליהם נורה אוטומטית, אלא רק על אזורי סכנה עם נוהל מקוצר של פתיחה באש.

- חיבור של יורומד³²⁵ של כמה סרטונים המראים ירי על פלסטיני אחד הצועד צפונה על חוף הים עם תיעוד קבורת גופות פלסטינים באמצעות בולדוזרים - כאשר פלסטינים אחרים צופים במתרחש ללא הפגנת פחד.

- סרטון המתיימר להראות צלף ישראלי הורה בפלסטיני המנסה לפנות פצוע.³²⁶ הכותרת מגדירה את האירוע כ"ירי באזרח שמנסה לפנות ילד מת", אך ברור מהסרטון שכל המופיעים בו הם גברים בוגרים. הסרטון מראה שני גברים נוספים ממתינים בפינת הרחוב, אחד מסתכל סביבו בזהירות והשני ממתין מרחק קצר מאחור, עד שהם נמלטים לרחוב סמוך. הרזולוציה נמוכה, ההקשר לא ברור וישנה עריכה כמעט בלתי מובחנת בתוך הסרטון.³²⁷ אנשיו של יונס טיראווי, שהעלה את הסרטון, ראינו צלף ישראלי שטען כי האזור היה זירת קרב ממולכדת עם מנהרה, ושאלו שהופיעו בו היו מחבלים. אחד אמנם לא היה חמוש, אך מכיוון שניסה לגרור גופה של מחבל שמת, נחשב למטרה לגיטימית. טיראווי מסגר את הסרטון כירי באנשים שלא היוו איום, אך בכך התעלם מדברי העד העיקרי שלו כי היה מדובר בזירת קרב פעילה.³²⁸

באירועים אלו מתואר מותם לכאורה של עשרה פלסטינים שאינם מזוהים בשמם. ראוי לציין בהקשר של סרטונים אלו שתי נקודות:

ראשית, אף אחד מהנפגעים לכאורה בסרטונים אלו לא זוהה בשמו, על אף שחלפו שנה או יותר מאז שחרורם. בהינתן דפוסי ההתנהגות של משרד הבריאות הפלסטיני, הטוען לזיהוי של כל הנפגעים, בדגש על אלו שאינם מעורבים בלחימה, השמטה זו עשויה ללמד על הסתרה בכוונת מכוון.

325 <https://twitter.com/RamAbdu/status/1773065074162213322>

326 According to Palestinian activist Younis Tirawi, the footage was filmed by an Israeli paratrooper and shared on social media. Later source indeed points to the Youtube account of a Israeli paratrooper Shalom Gilbert, although the video was taken down since, and it is not known if the clip was edited and cut by Gilbert or by Tirawi. Tirawi later used this material and more in a 38-minute documentary about alleged war crimes, much of it based on some of the clips analyzed here.

327 In the first version of this document we mistakenly attributed to tirawi the claim that the video was shot by a sniper. We regret this mistake.

328 <https://x.com/ytirawi/status/1790893499115606334>, around minutes 17:00-20:00

שנית, לי מרדכי ומקורותיו מקרב ארגוני זכויות האדם, סוכנויות האו"ם וכלי התקשורת מניחים כי כל ירי לעבר מי שחודר לשטח שהוגדר כשטח אש, גם חודשים רבים לפני תקרית הירי, מכון נגד אזרחים תמימים עד שיוכח אחרת. כמו כן הם מניחים כי החיילים היורים פועלים מתוך רצחנות או משמרים את הגדרת השטח באופן עיוור, ללא הערכת סיכון מבצעית או התחשבות בהוראות הפתיחה באש, המטמיעות את עקרונות הדין הבינלאומי הרלוונטיים. לא מיותר לציין גם כי שחיקת 'הפרימטר' ברצועת עזה שימשה את חמאס להטמנת מטעני נפץ סמוך לגדר ולהכנות שונות לפריצתה ב-7 באוקטובר, כך שההנחה כי התקרבות יזומה לגדר היא בהכרח תמימה אין לה על מה שתסמוך.³²⁹

עם זאת, יש לשוב ולציין כי לפי החוק הבינלאומי ופקודות צה"ל, כניסה לשטח אש אינה מצדיקה בהכרח ירי על מנת להרוג, ואינה פוטרת את הכוחות מנקיטת אמצעי זהירות מתאימים לצמצום הפגיעה בחפים מפשע.

ט. מקרי המתה הקשורים לכשלי תיאום

בשני מקרים אחרים מתאר מרדכי את מותם של שני פלסטינים ועובד או"ם בשל כשלי תיאום:

מרדכי מצטט תחקיר של "שיחה מקומית" המתאר הרג שני עובדי תשתית פלסטינים לאחר שתיאמו את עבודתם מול צה"ל, אך נמנע מלהזכיר כי השניים סטו מנתיב התנועה שנמסר להם בכתב.³³⁰ התחקיר של שיחה מקומית מניח כי טענותיהם בדבר קבלת אישור לשינוי המסלול בעל פה הן מדויקות, ללא הצגת ראיות התומכות בכך.³³¹ בכל זאת, עדותם של הטכנאים נראית לנו אמינה, מכיוון שלא היתה להם סיבה ממשית לסטות מהנתיב ולהסתכן במוות. ככל הנראה מדובר בכשלי תיאום, ועדות לכאוס ששרר בין גופי הצבא, כאשר היחידות בשטח לא היו מודעות לאישור התנועה של הטכנאים הפלסטיניים או שלא הפנימו אותו. לדעתנו מדובר במקרה חמור שדורש לכל הפחות חקירה רצינית..

במאי 2024 אירע המקרה הראשון של הרג עובד או"ם זה. בתקרית זו ירה טנק ישראלי על רכב שסומן בסמלי האו"ם. לטענת צה"ל, הרכב נע באזור קרב פעיל

329 <https://www.washingtonpost.com/investigations/2023/11/17/how-hamas-breached-israel-iron-wall/> (see especially from min.10:14 in the attached video), as well as <https://www.ynet.co.il/news/article/hkrvxm2pye>

330 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 25.

331 <https://www.mekomit.co.il/ps/134512/>

ללא תיאום מוקדם.³³² יש לציין כי חברת האבטחה האמריקאית שבדקה את תנועת הרכבים שחזרו לצפון רצועת עזה במהלך הפסקת האש השנייה (ינואר 2025) איתרה כבר ביום השני לפעילותה רכב של האו"ם (או רכב בעל סימון מזויף) ששימש להברחות.³³³ נוסף על כך, בהתחשב במספר עובדי האו"ם הזרים ברצועה, העובדה שאחד מהם בלבד נהרג במהלך חצי שנת לחימה אינטנסיבית, שבה נספו חלק הארי של ההרוגים הפלסטינים, מערערת את הטענות בדבר חוסר הבחנה שיטתי או הפצצה חסרת הבחנה של הרצועה.

לסיכום, ובהתעלמות מחוסר האמינות של חלק מהמקרים אשר הציג, אוסף המקורות העצום של מרדכי מציג תקריות שהביאו להמתה ללא הצדקה צבאית לכאורה של 51 פלסטינים מתוך 50,000 המדווחים על ידי משרד הבריאות העזתי ושמונה נפגעים זרים כאינדיקציה לפרקטיקות וכוונות שאינן רק רצחניות - אלא השמדתיות, וזאת במסגרת קונפליקט שייתכן שהינו המסוקר ביותר בעולם. לכך יש להוסיף את 15 הפרמדיקים ועובדי האו"ם שנורו בידי צה"ל בתל א-סולטן במרץ 2025.

מנקודת מבטם של היסטוריונים צבאיים, גם אם נניח שכל המקרים הללו התרחשו ללא הצדקה צבאית סבירה, וגם אם נראה בהם ביטוי להתנהגות מכוונת המייצגת כביכול את קצה הקרחון של פשעי מלחמה שלא תועדו, הרי מדובר בקצה קרחון דק ביותר, המעיד על תופעה שהיקפה מצומצם בהשוואה לקונפליקטים היסטוריים ואף עכשוויים. כך, מסע הטבח בחוף העלאווי במרץ 2025 שבו נהרגו "רק" 2191-1084 איש³³⁴, סיפק עשרות רבות של צילומים וסרטונים מתוקפים שמית של הוצאות להורג מכוונות,³³⁵ וכך גם במלחמת עיראק השנייה ובמערכה נגד דאע"ש במוסול, שסיפקו אף הן כמה וכמה ראיות מצולמות למעשי טבח והוצאות להורג מטווח קרוב מצד ארצות הברית ובעלי בריתה העיראקים.³³⁶ כך

332 <https://www.haaretz.co.il/news/politics/2024-05-23/ty-article/.premium/0000018f-9c76-d6da-a1cf-ff76832b0000>

333 <https://www.ynet.co.il/news/article/rjxgpfkujx>

334 <https://news.snhhr.org/2025/03/17/daily-update-extrajudicial-killing-in-the-wake-of-events-in-the-coastal-region-from-march-6-to-march-17/>, <https://www.syriahr.com/en/358387/>

335 <https://www.hrw.org/news/2025/03/10/syria-end-coastal-killing-spree-protect-civilians>, <https://www.youtube.com/watch?v=hZPquSRCINI>, <https://www.youtube.com/watch?v=2IZfIro7XMY>

336 <https://www.wsj.com/video/footage-us-soldiers-fire-on-iraqi-civilians/7B813170-68ED-4918-9813-4DD7BF32D79B>,

גם היה בטבח שביצעו הכוחות הרוסיים בבוצ'ה שבאוקראינה, שהותיר אחריו מחלוקת לגבי מספר הנרצחים, אולם גם עדויות מצולמות רבות לקיומו.³³⁷ לבסוף, כך היה כמובן גם בטבח שביצע חמאס ביישובי העוטף ב-7 באוקטובר 2023, שהותיר אחריו אינספור עדויות מצולמות ומקפיות דם לטבח והוצאות להורג מטווח קרוב במהלך שעות בודדות של לחימה.³³⁸

לפיכך, קל וחומר שאין בראיות שמרדכי מביא כדי לבטא את הכוונות המיוחדות הנדרשות להוכחה של התנהגות שיטתית ומכוונת לביצועם של פשעים מסוג זה.

י. טענות לטבח והוצאות להורג המוניות המתבססות על גופים מקושרי חמאס

ברם, מרבית מקרי ההמתה חסרת ההצדקה שאליהם מפנה מרדכי חבויים בפסקה קצרה המהווה פחות מ-10% מנפח טענותיו.³³⁹ בפסקה זו הוא מצטט אקסקלוסיבית דוחות של עמותה שבהם מועלות טענות לעשרות "הוצאות להורג"³⁴⁰ ולהרג מאות פלסטינים בעת שחיכו לשיירות מזון.³⁴¹ כמו כן, הוא מזכיר גם טענות שסוקרו על ידי חוסאם שבאת, כתב אל-גזירה שהואשם בהשתייכות לחמאס, להוצאות להורג המוניות בבית החולים שיפא בעת הפשיטה השנייה עליו.³⁴² מרדכי מציין שטענות של ה"עמותה" (בפועל מדובר ביורומד, גוף מזוהה חמאס) כמעט לא זכו לסיקור בתקשורת הישראלית.³⁴³ הן גם לא זכו לסיקור בתקשורת הבינלאומית, ואפילו לא בארגוני זכויות אדם מבוססים דוגמת HRW ואמנסטי. ולא בכדי, מפני שאין לטענות אלו כל ביסוס ממשי, פורנזי או אחר.³⁴⁴

<https://www.youtube.com/watch?v=o4j50ghDeKA>, <https://abcnews.go.com/International/watchdogs-iraqi-troops-beat-execute-mosul-prisoners-videos/story?id=48645312>

337 Reality Check and BBC Monitoring, "Bucha killings: Satellite image of bodies site contradicts Russian claims", BBC Online, 22 April 2022, <https://www.bbc.com/news/60981238>

338 https://leekern.substack.com/p/detailed-description-of-hamas-massacre?utm_campaign=post&utm_medium=web&triedRedirect=true ,

339 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 26.

340 <https://euromedmonitor.org/en/article/6259/New-Report:-Killing-starving-Palestinians,-targeting-aid-trucks-is-a-deliberate-Israelipolicy->

341 <https://euromedmonitor.org/en/article/6259/New-Report:-Killing-starving-Palestinians,-targeting-aid-trucks-is-a-deliberate-Israelipolicy->

342 <https://www.youtube.com/watch?v=IlerY4M9kQc>

343 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 26.

344 https://www.inss.org.il/social_media/behind-the-scenes-at-the-hague-in-

יא. טענות לרצח מכוון של ילדים בידי צלפים

לבסוף, העיתון *ניו יורק טיימס* ומקורות אחרים, לרבות לי מרדכי, ציטטו ראיונות עם רופאים אמריקאים שהגיעו לעזה במסגרת האגודה הרפואית האמריקאית-פלסטינית³⁴⁵ (Palestinian American Medical Association) - PAMA. הרופאים טוענים כי טיפלו במספר גבוה במיוחד של ילדים עזתים שנפגעו מירי צלפים ישראלים - ירי מדויק של קליע בודד בקוטר גדול, שפגע בראשיהם או בחזותיהם. לדברי הרופאים, במהלך שהותם בעזה הם נתקלו בפציעות מסוג זה מדי יום, ב-99 מקרים שונים לפחות. הכתבות אף מצטטות עדויות של הרופאים ושל תושבים עזתים שלפיהן חלק גדול מהירי הזה בוצע על ידי רחפנים חמושים ברובי צלפים.³⁴⁶

לכאורה, מדובר בעדות בעלת תוקף חזק במיוחד: אנשי מקצוע רפואיים אמריקאים, המעידים על ירי מכוון וקטלני, המופנה באופן שיטתי כלפי ילדים פלסטינים, כולל תינוקות ופעוטות. אם טענה זו הייתה נכונה, הרי היא הייתה מספקת את העדות החותכת ביותר לרצחנות מכוונת מצד חיילי צה"ל. בפועל, כפי שנראה להלן, מדובר דווקא בטענה בעלות אמינות נמוכה - עדות שמערערת לא רק על מהימנותה של הקבוצה הרפואית עצמה, אלא על עצם ההסתמכות על עדי ראייה מסוג זה בביסוס אשמה ישראלית.

ראשית, הממוצע של כלל הפציעות היומיות בין פברואר לאפריל 2024 היה 130 איש³⁴⁷. אם מניחים, לצורך הדיון, כי שיעור הילדים בקרבם היה זהה לשיעורם בקרב ההרוגים לאורך המלחמה על פי הנתונים המעודכנים ששחרר משרד הבריאות, אזי מדובר בממוצע של 40.5 ילדים פצועים ליום. כמה מביניהם סביר שנפצעו מקליע בודד לראש?

[volvement-of-red-green-alliance-elements-through-human-rights-organizations/](https://www.theguardian.com/world/2024/apr/02/ga-z-palestinian-children-killed-idf-israel-war)

345 חרף שמה, רבים מהרופאים המשתייכים לארגון אינם פלסטינים אלא מוסלמים ממדינות אחרות, ושני הדוברים המרכזיים של הקבוצה אינם מוסלמים כלל, אלא יהודי וזורואסטרי ממוצא הודי המזוהים עם עמדות פרו-פלסטיניות.

346 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 17,20. לעדויות הרופאים ראו: <https://www.theguardian.com/world/2024/apr/02/ga-z-palestinian-children-killed-idf-israel-war>, <https://www.nytimes.com/interactive/2024/10/09/opinion/gaza-doctor-interviews.html>, <https://www.gaza-healthcareletters.org/usa-letter-oct-2-2024>

347 <https://data.techforpalestine.org/docs/casualties-daily/>

במחקר שנערך על ידי עבד אל-כרים אל-סלקאווי וריצ'רד וילאר בבית חולים שוהדא אל-אקצא בדיר אל בלאח ששירת, לטענתם, אך ורק אוכלוסייה אזרחית, נמצא כי 82% מפצועי הטראומה נפגעו מפיצוץ וקריסת בניינים. רק 8% סבלו מפצעי ירי. זאת אף שבת החולים שירת אזורים שסבלו מפשיטות קרקעיות של צה"ל באותה תקופה, ספציפית את אזור חאן יונס³⁴⁸. **כל פצועי הירי שנסקרו במחקר זה זוהו כגברים בוגרים**. בעוד שלא בוצע פילוח למיקום הפציעה של פצועי הירי, רק 3% מכלל הפציעות (ירי ואחרות) היו פציעות ראש. המחקר פורסם כחודש לאחר חזרת רופאי PAMA מעזה³⁴⁹ ועל כן היה זמין Pubmed - במועד הכנת הדוח של מרדכי. ועם זאת, לא מרדכי ולא אף אחד מגופי התקשורת שציטטו את PAMA טרחו לבדוק מה אומר המחקר הרפואי הקיים על תבנית הפציעות ברצועת עזה³⁵⁰. תחת זאת, המקורות השונים מצטטים בצורה לא ביקורתית רופאים שחלקם הגדול טענו שבכל יום כל אחד ואחד מהם טיפל בילד מתחת לגיל העשרה שנפגע בראש או בחזה מירי של כדור צלפים (ההדגשות הן שלנו):

Specifically, **every one of us on a daily basis treated pre-teen children who were shot in the head and chest**³⁵¹

מארק פרלמוטר, יהודי אשר היה אחד משני הפרזנטורים העיקריים של המשלחת בפני התקשורת, טען כי:

Overwhelmingly, our victims were children. I would say 70-75% of the people we operated on were elementary school age or younger.

ועם זאת, עד ה-3 במאי, על פי נתוני משרד הבריאות העזתי עצמו, טופלו בבית החולים רק 1,264 פציעות ילדים, 1,581 פציעות נשים - ו-3,797 פציעות גברים. ילדים היוו 16% מהפצועים, לא 75%. יתכן שפרלמוטר הולך שולל והופנה לראות מחזות מסוימים על ידי מנהלי בית החולים, כולם כמובן מינויים של חמאס. כמובן, ייתכן גם שהופנה לטפל בעיקר בילדים מסיבות רפואיות תקפות - תיעודך

³⁴⁸ <https://www.reuters.com/world/middle-east/exhausted-gaza-med-ics-struggle-help-casualties-israeli-bombardment-2024-01-11/>; <https://msf-southasia.org/witness-to-resilience-inside-gazas-al-aqsa-hospital-with-msfs-marie-aure-perreaut-reval/> "In Mid-November MSF started supporting the Shohada Health Centre, the biggest provider of primary health care in Khan Younis."

³⁴⁹ <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2024.06.27.24309570v1.full>

³⁵⁰ <https://www.medrxiv.org/content/10.1101/2024.06.27.24309570v1.full>

³⁵¹ <https://www.gazahealthcareletters.org/usa-letter-oct-2-2024>

כישוריו לטיפול בפגיעים ביותר. כך או כך, אם מסקנתו מעבודה במחלקות צפופות ועמוסות בעיקר בפצועים מבוגרים גברים לאורך שבועות לצד קולגות עזתים היא ששלושה רבעים מהמטופלים דורשי הניתוח הם ילדים, עדותו אינה אמינה. אך כמובן, פרלמוטר אינו היחיד שטעה. כך גם חברי משלחת אחרים בבית החולים כמאל עדואן:³⁵²

I did not see fighters [...] I had no idea anyway [...] Most people I treated were women and children.”³⁵³

וכן בבית החולים אל אקצא:³⁵⁴

What I overwhelmingly saw was children.

כולם הדגישו כי הם טיפלו בעיקר בילדים וראו בעיקר ילדים - וזאת על אף שגברים מבוגרים היו קבוצת המטופלים הגדולה ביותר בתקופת התנדבותם - הן בכלל בתי החולים והן בבתי החולים שבהם התנדבו - וזאת כאמור לפי נתוני משרד הבריאות העזתי.

נשוב ונאמר: גם אם כל אחד מהילדים שנפצעו בין פברואר לאפריל היו פצועי ירי, וגם אם כל נפגעי הירי היו פגועי ראש וחזה, וגם אם כולם היו נפגעים מכדור בודד, וגם אם כולם היו נפגעים מכדור צלפים, וגם אם כולם היו מגיעים לטיפול אצל אותם רופאים אמריקאים, עדיין טענותיהם לא היו מתיישבות עם המציאות האפשרית - לא כל שכן אם מתחשבים בנדירות היחסית של פציעות הירי בכלל, פגיעות ראש בפרט, ועד אחת כמה וכמה ירי נשק קל בקטינים, לפחות לפי הנתונים החלקיים הקיימים.

נוסף על כך, רופאי PAMA מלווים את עדויותיהם בסקירות CT שמציגות כביכול כדורים בראשם של ילדים.³⁵⁵ אולם בהתייעצות מקיפה שלנו עם רופאים המתמחים

³⁵² <https://www.msnbc.com/all-in/watch/-apocalyptic-american-surgeon-on-histwo-weeks-inside-gaza-s-ruined-hospitals-211566661657>.

³⁵³ <https://www.msnbc.com/all-in/watch/-apocalyptic-american-surgeon-on-histwo-weeks-inside-gaza-s-ruined-hospitals-211566661657>.

³⁵⁴ Christiane Amanpour, “UK doctor back from Gaza: I’m ashamed that we’re doing this to fellow humans”, CNN, 18 January 2024, <https://edition.cnn.com/videos/world/2024/01/18/intv-amanpour-deborah-harrington-obstetrician-gaza.cnn>.

³⁵⁵ <https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=9sclVFfM9k>,

ברפואה משפטית, נויור-כירורגיה ותחומים משיקים, עלה ספק רב אם ניתן להגיע למסקנה חד משמעית בנוגע לשאלה מי ירה באותם ילדים ובאלו נסיבות ברמת וודאות רפואית סבירה, ללא מידע נוסף ומתוקף על שרשרת המסירה והאותנטיות של הסקירות. אם התמונות אכן אותנטיות, כפי שנראה לנו, ניתן להסביר את העובדה שצורת הגולגולת לא עוותה, שהכדור לא נשבר או רוסק, ושקשה לראות את פצע החדירה, בכך שמדובר בכדור במהירות נמוכה שחדר לקודקוד. התמונות לא נראות תואמות לירי צלפים ישיר, ולעומת זאת תואמות יותר לפגיעה לא מכוונת של כדורים שנפלו למטה בקצה המסלול לאחר שכילו את רוב האנרגיה שלהם. ברצועת עזה נורו כדורים רבים מאד בידי כל הצדדים, כך שפגיעות כאלו הן בהחלט בגדר האפשר. עם זאת, אנו מדגישים שלא ניתן לקבוע דבר בוודאות ללא ראיות פורנזיות נוספות.

טענה נוספת שהעלו רופאי ה-PAMA היא שאיש מהם לא ראה כל סימן לפעילות חמאס או חמושים אחרים, או נוכחות של אמצעי לחימה בשטח בית החולים במהלך 254 שבועות של עבודה רציפה. יצוין שיומיים לאחר קביעה מדהימה זו הצהירה פאוזיה, אישה יזידית אשר נמכרה לידי איש חמאס בעזה וברחה מידי שוביה בעת הלחימה, שהיא אולצה לעבוד בבית חולים למשך כמה חודשים, וראתה נוכחות חמושים רציפה בבית החולים שוהדא אל-אקצא שבדיר אל בלאח מדי יום.³⁵⁶ כך העיד גם ד"ר בחתיאר בארם, רופא כורדי אשר התנדב בבתי החולים אל עוודה וכמאל עדואן בצפון עזה שלא במסגרת PAMA.³⁵⁷

מציאות דומה משתקפת גם מעדותם של חטופים אשר מתארים את קליטתם בשיפא לאחר החטיפה בידי צוותים רפואיים אשר הריעו עם שבייתם,³⁵⁸ ושל חטופים אחרים שהגיעו לבית החולים נאסר ומתארים כיצד הוחזקו במשך חמישה

<https://www.nytimes.com/interactive/2024/10/09/opinion/gaza-doctor-interviews.html>

356 https://www.thesun.co.uk/news/31056306/isis-sex-slave-kidnapped-fed-babies-hamas-gaza/?fbclid=IwY2xjawIOHAVleHRuA2FlbQIx-MAABHX7MP0I2J-1QrH_tHAJ97Fr963u8qdlh3j4CFwehggXQGriFbiP-FFguZQ_aem_DxZj2a3X5PGdUkOx1ty9jQ

357 <https://www.jpost.com/israel-hamas-war/article-804116>
<https://www.rudaw.net/english/world/28052024>

358 <https://www.youtube.com/watch?v=gPNf1wWXVGY>

שבועות בחלל שהופרד בקופסאות קרטון בלבד ממתחם פעיל של בית החולים שבו ניתן טיפול לחולים עזתים.³⁵⁹ קשה עד בלתי אפשרי להניח שמה שנצפה על ידי נערה יזידית חסרת עניין בסכסוך הישראלי-פלסטיני נסתר מעיניהם של 100 רופאים השייכים לאגודת הרופאים הפלסטינית-אמריקאית. יש לציין גם כי רופאה מתנדבת נוספת, ד"ר ויקטוריה רוז, שעבדה בבית החולים האירופי בחאן יונס, טענה שמעולם לא ראתה לוחמי חמאס חמושים, בעוד שמנהרת הבכירים של מנהיג חמאס דאז מוחמד סינוואר עברה מטרים ספורים מכניסת חדר המיון שלה.³⁶⁰ לסיכום, נציין כי רופאים אלו אף סיפקו פה אחד הערכה רפואית שלפיה 67,413 פלסטינים כבר מתו ברעב ובמחלות.³⁶¹ מדובר כמובן בקביעה עובדתית לגבי העבר, לא העתיד, שלא נתמכה על ידי אף דיווח בעת הפסקת האש בין ינואר למרץ 2025, כולל דיווחי משרד הבריאות העזתי.

טענה חוזרת העולה מעדויות של עזתים בכלל ושל הרופאים האמריקאים אשר הגיעו לעזה דרך ארגון PAMA, היא שרחפנים החמושים ברובי צלפים הם שאחראים לחלק גדול מהפציעות וההרג של ילדים שעליהם דיווחו. עדותם כוללת תיאור מפורט של הצליל האופייני שרחפנים אלו משמיעים טרם תקיפה, ושל הנטייה שלהם לירות בצורה מכוונת על ילדים (או, לפי עדויות אחרות, לירות בצורה רנדומלית על אזרחים).³⁶²

עם זאת, לאחר בדיקה מקיפה, לא הצלחנו למצוא כל מודל רחפן חמוש בנשק קל הנמצא בשימוש צבאי סדור, ואף לא כזה שעבר משלב הפיתוח לייצור מבצעי.³⁶³

359 <https://edition.cnn.com/2024/01/04/middleeast/israel-hos-tage-doron-katz-asher-interview-hamas-gaza-intl/index.html>

360 https://www.youtube.com/watch?v=TRpC_fheJyQ, <https://www.mako.co.il/pzm-soldiers/Article-797e8e9388f4791027.htm> , <https://www.instagram.com/reel/DKmj0stG6K/>

361 <https://worldbeyondwar.org/undercounting-deaths-in-gaza-while-claiming-its-the-worst-war-ever/> With the known violent deaths, the estimated ten thousand people buried under the rubble and certainly dead, a conservative estimate of 62,413 deaths from malnutrition and disease, and a conservative estimate of 5,000 deaths in patients with chronic diseases, we estimate that the current death toll is at least 118,908, approximately agreeing with the projected estimates cited above. “

362 <https://www.snopes.com/news/2024/04/30/idf-sniper-drones-crying/>

363 ראו לדוגמא:

<https://www.forbes.com/sites/davidhambling/2023/08/07/flying-sniper-drone->

היוצא מן הכלל היחיד - שמעיד על הכלל - הוא התאמה מאולתרת שביצעו הכוחות האוקראיניים, אשר חיברו בעבודת יד כלי נשק קלים לרחפני תצפית, כחלק ממגמת האלתור הנפוצה במלחמה באוקראינה. לא עלה בידינו לאתר גם מסמכים תומכים או עדויות רלוונטיות שמסבירות כיצד ניתן להבחין בין פצעי ירי שמקורם לכאורה ברחפנים אלו, לבין פציעות הירי האחרות שמדווחות, וכן לא עלה בידינו לאתר תיעוד חזותי או שמיעתי של הרעש הייחודי המיוחס לכלים אלו. בעוד אנו לא ממהרים להסיק מסקנות על בסיס היעדרן של ראיות לעצם קיומם של כלים אלו - חובתנו המקצועית לציין את היעדרן של ראיות תומכות לטענות אלו, אף שחיפשנו אותן.

יתרה מזאת, קיים הבדל מהותי בין כטב"מים חמושים בנשק קל הפועלים מטווחים קצרים, לבין רחפנים חמושים ברובי צלפים לטווח ארוך. האחרונים דורשים פלטפורמה יציבה בהרבה מזו שרחפנים יכולים לספק כדי להיות אפקטיביים, וזו ככל הנראה הסיבה שטרם הבשילו למיטב ידיעתנו לשימוש מבצעי. אב הטיפוס של חברת אלביט, שמפורסם באתר החברה ואף הוצג בתערוכה בלונדון, לא נמכר למיטב ידיעתנו לצה"ל או לכל צבא אחר, או לפחות לא מצאנו עדויות אמינות לכך. ייאמר כי אלביט נוטה לפרסם מכירות לצה"ל, מפני שהישג שכזה מאיץ את מכירתיה ברחבי העולם.³⁶⁴ הבנה בסיסית של עובדות אלו אינה מחייבת מומחיות מקצועית יוצאת דופן, אלא בדיקת נאותות פשוטה, שאפשר היה לצפות מכל חוקר רציני לבצע. לפיכך, עצם ההדהוד של טענה זו, מצד כל אדם, לא כל שכן חוקר, מהווה אינדיקציה ברורה לחוסר אמינות ומקצועיות בהערכת המציאות ובתיווכה לקהל הרחב.

לסיכום, העדות שמספקים רופאי PAMA מלמדת בראש ובראשונה שאין כל תוחלת בהסתמכות בלעדית על עדויותיהם של לאומנים פלסטינים או תומכי המאבק הלאומי הפלסטיני, תוך הנחת ניטרליות רק בשל זהותם האזרחית או המקצועית. החשיפה התקשורתית הרחבה והבלתי-ביקורתית שניתנה לעדות זו, מלמדות מעל הכול על חוסר המקצועיות של מתווכי המידע, ועל הדרך שבה מידע בלתי מאומת עשוי לעבור ללא כל הערכה ביקורתית, תוך פגיעה חמורה במהימנות הדיון הציבורי והאקדמי.

[takes-aim/?utm_source=chatgpt.com](https://www.takes-aim/?utm_source=chatgpt.com) ,

³⁶⁴ <https://www.elbitsystems.com/news/defining-future-elbit-systems-present-range-solutions-dsei-2023> , https://www.stocktitan.net/news/DUKR/duke-robotics-provides-update-on-progress-with-elbit-systems-ag8t9jvo-l0m2.html?utm_source=chatgpt.com

פרק רביעי: התקפות "משוללות הבחנתיות ומידתיות"

תקציר

פרק זה עוסק בביקורת על הטענות בדבר התקפות חסרות הבחנה והפרה של עקרונות המידתיות במלחמת חרבות ברזל. אנו פותחים בהצגת המסגרת המשפטית של דיני הלחימה, תוך הבהרת עקרונות ההבחנה, המידתיות, הצורך הצבאי והאנושיות, אשר משמשים כבסיס לניתוח פעולותיה של ישראל.

גם בפרק זה, נשתמש במחקר המקיף של לי מרדכי כמקרה מבחן שמאפשר לבקר את שלל המקורות עליהם התבסס, בין אם מהתקשורת, הרשתות החברתיות, סוכנויות או"ם או ארגוני זכויות אדם. כפי שנראה, בבואו לדון בסוגיות של מידתיות והבחנה, לי מרדכי לוקה בחוסר עקביות מתודולוגית, שימוש בסטנדרטים כפולים, הסתמכות על מקורות בלתי מהימנים והשוואות מטעות בין המערכה בעזה לבין קונפליקטים אחרים כמו בעיראק ובאפגניסטן, תוך הצגת נתונים השוואתיים שגויים והתעלמות מסכסוכים אחרים שבהם מספר הנפגעים היה גדול בהרבה. כמו כן, הוא מציג תמונה שגויה לגבי מספרי החימושים שבהם עשתה ישראל שימוש, תוך השוואה בלתי רלוונטית לתקופות לחימה שונות. טעויות אלו, כמובן, אופייניות גם לשלל המקורות שמרדכי מסתמך עליהם.

נראה גם כי הטענה בדבר תקיפת אזורים "בטוחים" נשענת על מסגור מטעה, שכן ישראל לא הגדירה אזורים מוגנים במובן המשפטי, בין היתר מפני שחמאס מנעה בפועל את הכרזתם ככאלה באמצעות פעילות צבאית מתוכם. הנתונים הכמותיים החלקיים שבידינו מראים כי באזור הבטוח שבמואסי נהרגו רק כ-1.2% מנפגעי המלחמה שדווחו בידי משרד הבריאות העזתי. ייתכן שהנתון האמיתי גבוה יותר, אך בכל מקרה מדובר באחוז זעיר של נפגעי המלחמה. האזורים שאליהם ביקשה ישראל מהעזתים להתפנות אכן היו בטוחים יותר משאר חלקי הרצועה, ובאופן משמעותי.

כמו כן, נדון בטענות לגבי שימוש בחימושים לא מונחים, רחפנים ובינה מלאכותית, וננסה להפריך את הרושם כי מדובר בשיטות לחימה חריגות או בלתי חוקיות.

א. המסגרת המושגית של הבחנה ומידתיות

בניגוד לפרקים הקודמים, שבהם התייחסנו בראש ובראשונה לבסיס העובדתי של הסוגיות הנידונות, בפרק זה אין מנוס מלפרט את המסגרת המשפטית הרלוונטית משני טעמים. ראשית, קביעה דפנטיבית של מידתיות והבחנה בהתקפות ספציפיות הינה אתגר עצום הסובל מערפל הקרב. שנית, אנו עושים זאת מפני שמרדכי אינו מציג באופן ברור את מחויבויותיה של ישראל, וכמובן שלא את אלו של חמאס, הנגזרות מדיני הלחימה, אלא מערבב בין עקרון ההבחנה, עקרון המידתיות, ודעותיו והתרשמויותיו האישיות. מכיוון שכך, אנו רואים לנכון לפתוח את הדיון בהסבר קצר על העקרונות הרלוונטיים.

עקרון ההבחנה (Distinction)

עקרון ההבחנה מחייב את כל הצדדים הלוחמים להבדיל בין מטרות צבאיות לגיטימיות לבין אובייקטים אזרחיים. בסעיף 52 לפרוטוקול הנוסף הראשון לאמנת ז'נבה,³⁶⁵ מטרה צבאית מוגדרת על פי ארבעה קריטריונים מרכזיים:

Attacks shall be limited strictly to military objectives. In so far as objects are concerned, military objectives are limited to those objects which by their **nature, location, purpose** or use make an effective contribution to military action and whose total or partial destruction, capture or neutralization, in the circumstances ruling at the time, offers a definite military advantage.

- **מהות (Nature)** - עצם שהוא צבאי במהותו, כגון משגר טילים.
- **שימוש (Use)** - עצם המשמש בפועל ללחימה, כמו דירה המשמשת חוליית נ"ט או בית ממולכד. גם אם הדירה שימשה בעבר למגורים, השימוש הצבאי בפועל הופך אותה למטרה לגיטימית כל עוד הוא נמשך.
- **מטרה (Purpose)** - עצם המשמש להשגת תכלית צבאית, כמו תחנת כוח שמפעילה מתקנים צבאיים (אוורור מנהרות, הפעלת מחרטות לייצור נשק).³⁶⁶

³⁶⁵ <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article52->

³⁶⁶ ככל שתחנת הכוח משמשת גם לצרכים אזרחיים וגם לצרכים צבאיים, המטרה תיחשב בתור מטרה דואלית - dual purpose target - ותקיפתה תוכל להתבצע אך ורק אם התכלית הדו-מיניטית היא התכלית הצבאית, ותוך התחשבות בנזק שיגרם לאוכלוסייה האזרחית מפגיעה בה.

- מיקום (Location) - עצם המצוי בעמדה אסטרטגית, כגון גבעה או מבנה השולטים על ציר תנועה. גם אם אינו בשימוש צבאי ישיר בעת התקיפה, יתכן שהוא עדיין ייחשב למטרה לגיטימית.

להרחבה על מעמד העקרונות כמנהגים, ראו גם את כלל 8 של ה-International Committee of the Red Cross and Crescent Study on Customary International Humanitarian Law ("כללי הצלב האדום") בעניין זה.³⁶⁷

בעוד סעיף 57 לפרוטוקול הראשון מטיל על הצד התוקף את עיקר החובה לבצע הבחנה בין מטרות צבאיות לאובייקטים אזרחיים, הרי גם הצד המתגונן מחויב בנקיטת אמצעי זהירות לצורך הגנת האוכלוסייה האזרחית מפני התקפות. לשון אחר: גם הצד המתגונן מחויב לבדל את עצמו מן האוכלוסייה האזרחית ולהתרחק עד כמה שניתן ממיקום מטרות צבאיות בקרבה. כלשון סעיף 58:³⁶⁸

The Parties to the conflict shall, to the maximum extent feasible:

- (a) without prejudice to Article 49 of the Fourth Convention, endeavour to remove the civilian population, individual civilians and civilian objects under their control from the vicinity of military objectives;
- (b) avoid locating military objectives within or near densely populated areas;
- (c) take the other necessary precautions to protect the civilian population, individual civilians and civilian objects under their control against the dangers resulting from military operations.

ראו גם כללים 7 ו-23 לכללי הצלב האדום.³⁶⁹

³⁶⁷ <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule8>

³⁶⁸ <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-58?activeTab=>

³⁶⁹ <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule7>

עקרון הצורך הצבאי (Military Necessity)

עיקרון זה קובע כי פעולה צבאית חייבת להיות חיונית להשגת יתרון צבאי ברור הנובע במישרין מן התקיפה. דוגמה לעיקרון זה מופיעה בסעיף 52 לפרוטוקול הנוסף הראשון הנזכר לעיל:

Attacks shall be limited strictly to military objectives. In so far as objects are concerned, military objectives are limited to those objects which by their nature, location, purpose or use make an effective contribution to military action and whose total or partial destruction, capture or neutralization, in the circumstances ruling at the time, offers a definite military advantage.

עקרון המידתיות (Proportionality)

עקרון המידתיות מחייב את שקילת מידת הפגיעה הצפויה באוכלוסייה אזרחית ביחס לתועלת הצבאית הצפויה מהתקיפה. המבחן הוא לא אם "התקיפה הכרחית ביחס לאיום המיידי", אלא אם הנזק הצפוי לבלתי מעורבים עולה באופן בלתי מידתי על התועלת הצבאית הישירה והקונקרטית מהפגיעה במטרה. לעניין זה ראו כלל 14 לכללי הצלב האדום.³⁷⁰

יש להדגיש כי המידתיות אינה נקבעת על בסיס מבחן מספרי או אפילו נוסחה לחישוב היחס בין שני המשתנים המרכזיים - לוחמים ובלתי מעורבים. אין נוסחה כזו המוסכמת על צבאות העולם שקובעת מהו יחס מידתי. תחת זאת, ובדומה למבחנים משפטיים אחרים, המידתיות נבחנת לפי אמות מידע מקצועיות - האם המפקד הצבאי הסביר, בהינתן המידע הזמין לו במועד התקיפה, היה חושב שהתקיפה מידתית. ההערכה היא לפיכך פרגמטית ותלויה הקשר, ודורשת בין היתר התחשבות במטרות האסטרטגיות של המבצע כולו, ולא רק באירוע נקודתי, כמו גם בשאלה האם ניתן להשיג את המטרה תוך כדי גרימת נזק קטן יותר לבלתי מעורבים.

במצבי לחימה אינטנסיביים, שבהם הכוחות הלוחמים פועלים בתנאי מורכבות מבצעית (כגון שטח בנוי וצפוף), הפגיעה האגבית הבלתי נמנעת עשויה להיות

370 <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule14>

נרחבת אך עדיין חוקית, כל עוד היא אינה חורגת באופן בלתי מידתי מהתועלת הצבאית של התקיפה.

כאן המקום להדגיש: מידתיות נבחנת לפני ביצוע התקיפה ועל בסיס המידע הזמין במועד התכנון וההחלטה על התקיפה. הבחינה של מידתיות תהיה על בסיס התוצאות הצפויות, ולא על בסיס התוצאות בפועל, ועל המפקד התוקף מוטלת חובה לשמור על רצף שליטה ולבטל - ככל הניתן - תקיפה עתידית אם מתברר כי היא תחרוג מהוראות הדין.³⁷¹ בלשון סעיף 57 לפרוטוקול הראשון:³⁷²

2. With respect to attacks, the following precautions shall be taken:

(a) those who plan or decide upon an attack shall:
(i) do **everything feasible** to verify that the objectives to be attacked are neither civilians nor civilian objects and are not subject to special protection but are military objectives within the meaning of paragraph 2 of Article 52 and that it is not prohibited by the provisions of this Protocol to attack them;

(ii) **take all feasible precautions** in the choice of means and methods of attack with a view to avoiding, and in any event to minimizing, incidental loss of civilian life, injury to civilians and damage to civilian objects;

(iii) refrain from deciding to launch any attack which **may be expected to cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, damage to civilian objects, or a combination thereof, which would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated;**

(b) an attack shall be cancelled or suspended if it becomes apparent that the objective is not a military one or is subject to special protection or that the attack may be expected to cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, damage to civilian objects, or a combination thereof, **which would**

371 כלל 19 לכללי הצלב האדום

<https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule19>

372 <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-57?activeTab=>

be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated;

(c) effective advance warning shall be given of attacks which may affect the civilian population, unless circumstances do not permit.

נקודה זו חיונית לניתוח משפטי של סיטואציה לוחמתית. הניסיון ללמוד על מידתיות של תקיפה על סמך תוצאותיה בלבד, ללא ידיעה מה היה הצפי בפועל לנפגעים בלתי מעורבים, ללא היכרות של מהימנות המודיעין שעל בסיסו נכתב צפי זה וללא הבנה מהי התועלת הצבאית שעמדה לנגד המפקד הצבאי או החלופות העומדות לרשותו, הוא ניסיון חסר. **נדגיש שוב: לא ניתן לבחון את מידתיות התקיפה רק על בסיס תוצאתה, טרגית ומצערת ככל שתהיה.** עם זאת, כמובן שחובה על מפקדים לנתח תוצאות של התקפות בכדי להפחית נזק אגבי בפעולות עתידיות.

כאן המקום להדגיש אלמנט נוסף שחשוב להבנה של עקרונות אלו. **עצם הנוכחות של אזרחים באזור תקיפה אינה אמורה למנוע ממפקד להורות עליה.** על המפקד להעריך את הנזק שצפוי להיגרם ולאזן כנגדו את הצורך הצבאי - אך הוא לא מחויב בביטול תקיפה או בהכרזה על אזור ככזה שאינו ניתן לתקיפה רק משום נוכחותם של אזרחים בו. יתרה מכך - חלה חובה פוזיטיבית על הצד המגן להימנע מהנעת אוכלוסייה לשם ניסיון להרתיע תקיפות כנגד יעדים צבאיים. כדברי ההוראה המפורשת בסעיף 51(7) לפרוטוקול הראשון:³⁷³

7. The presence or movements of the civilian population or individual civilians shall not be used to render certain points or areas immune from military operations, in particular in attempts to shield military objectives from attacks or to shield, favour or impede military operations. The Parties to the conflict shall not direct the movement of the civilian population or individual civilians in order to attempt to shield military objectives from attacks or to shield military operations.

373 <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-51?activeTab=>

הבנת ההוראה הזאת קריטית לניתוח תקיפות צה"ל במלחמת חרבות ברזל, משום שכפי שראינו בפרק השני, טקטיקת הלחימה של הארגונים הפלסטיניים, ובראשם חמאס, הייתה מבוססת במידה רבה על הסתרת לוחמים ונכסים צבאיים בתוך אוכלוסייה אזרחית תוך כדי שימוש בבלתי מעורבים כמגינים אנושיים.

עקרון האנושיות (Humanity)

עיקרון זה מחייב שימוש באמצעי לחימה המגבילים ככל הניתן פגיעה מיותרת באזרחים, אך הוא אינו מחייב שימוש באמצעים שאינם יעילים צבאית. אין כל חובה להעדיף נשק שפגיעתו פחותה אם משמעות הדבר היא איון התועלת הצבאית מתקיפת המטרה. כזכור מסעיף 57 לפרוטוקול הראשון, המחויבות היא לנקוט feasible precautions - אמצעי זהירות אפשריים - למניעת הנזק.³⁷⁴

עקרון האנושיות מחייב להימנע משימוש בנשק שגורם סבל מיותר, וכן לבחור מטרות שמשגות את ההישג הצבאי הנדרש תוך פגיעה בכמה שפחות בלתי מעורבים - זאת, ולא יותר.

מכאן, נבחן את הטענות כאילו ישראל הפרה ברגל גסה את הכללים הללו במלחמת חרבות ברזל, תוך השוואה להתנהגותם בפועל של צבאות מערביים אחרים.

ב. טענות בדבר הפרות הדין לנוכח כמות החימוש שהוטלה

כדי להוכיח כי התנהלותה של ישראל במהלך מלחמת חרבות ברזל חריגה בחומרתה, משווה לי מרדכי, למשל, את מספר החימושים האוויריים שישראל השתמשה בהם עד לחודש דצמבר 2023, העומד על כ-29,000, למספר החימושים האוויריים שארצות הברית הפעילה, לכאורה באופן "חסכני", במהלך מלחמת עיראק בשנים 2004-2010 - סך העומד על 3,678 "בלבד".³⁷⁵

קשה להבין מה מטרת השוואה זו לא רק מבחינה משפטית (שהרי כל השימוש בחימושים בכל מלחמה, וכל תקיפה צריך להיבחן לפי הנסיבות הספציפיות), אלא גם מבחינה מתודולוגית. מרדכי בוחר להשוות את המערכה הישראלית לתקופה המאוחרת של מלחמת עיראק, שהחלה תשעה חודשים לאחר הפלישה

374 ה"ש 70 לעיל, וכן כלל 17 לכללי הצלב האדום
<https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule17>

375 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), ע"ע 19-20.

האמריקאית במרץ 2003, ושישה חודשים לאחר הקמת מועצה עיראקית זמנית המבוססת על גולים מתנגדי משטר. עד 2005, כבר הוקמה ממשלה עיראקית שנתמכה על ידי רוב האוכלוסייה השיעית והכורדית במדינה, מציאות שאין לה כל דמיון למצב בעזה.

מתודולוגית, הנתון הרלוונטי יותר להשוואה הוא תקופת הפלישה עצמה. במהלך הפלישה לאפגניסטן והשלבים הראשונים של מלחמת עיראק, השתמשה ארצות הברית ב-29,199 חימושים אוויריים – מספר דומה מאוד לזה של ישראל בתקופת הזמן שמרדכי בוחן. יצוין, כי גם הרכב החימושים שונה: ארצות הברית השתמשה גם בפצצות מצרר שהנזק הסביבתי שלהן עצום³⁷⁶ – אמצעי לחימה שאיש לא טוען לשימוש ישראלי נרחב בו במהלך הלחימה בעזה.

משפטית, כפי שראינו לעיל, מספר החימושים הגבוה כשלעצמו אינו מוכיח דבר. ראשית, אין כל דרך לדעת מה היחס בין מספר החימושים שהוטל על כל מטרה לבין מספר הנפגעים, לא כל שכן מה הרכב החימושים שהוטל או מה התועלת הצבאית שעמדה לגד עיני המפקדים המתכננים את התקיפה, על בסיס מקורות גלויים. על אף שדובר צה"ל מפרסם את עיקרי הודעותיו בפילוח יומי מאז החלה מלחמת חרבות ברזל,³⁷⁷ ואף שבימים מסוימים הוא אף פירט את מספר המטרות ומספר החימושים שהוטלו³⁷⁸ – אין

376 [https://www.hrw.org/reports/2003/usa1203/4.htm#:~:text=Significant%20civilian%20casualties%20occurred%20in,\)%20were%20precision%2Dguided%20munitions.](https://www.hrw.org/reports/2003/usa1203/4.htm#:~:text=Significant%20civilian%20casualties%20occurred%20in,)%20were%20precision%2Dguided%20munitions.)

377 <https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99-%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94-%D7%93%D7%A7%D7%94-%D7%90%D7%97%D7%A8-%D7%93%D7%A7%D7%94/>

378 ראו, למשל, את יומן המלחמה של יום שני, ה-9.10.2023, בטרם הכניסה הקרקעית ללחימה ברצועת עזה ובסמוך לקרבות של הפלישה הראשונית ב-7.10.2023. ביום זה הוטלו לפי דובר צה"ל 2,000 חימושים – כ-7% מכלל החימושים הנטענים בתקופה הרלוונטית – על 800 מטרות ברצועת עזה –

<https://www.idf.il/%d7%90%d7%aa%d7%a8%d7%99-%d7%99%d7%97%d7%99%d7%93%d7%95%d7%aa/%d7%99%d7%95%d7%9e%d7%9f-%d7%94%d7%9e%d7%9c%d7%97%d7%9e%d7%94/%d7%99%d7%95%d7%9e%d7%9f-%d7%94%d7%9e%d7%9c%d7%97%d7%9e%d7%94-%d7%aa%d7%9e%d7%95%d7%a0%d7%aa-%d7%94%d7%9e%d7%a6%d7%91-%d7%9c%d7%90%d7%95%d7%a8%d7%9a->

בפרסומים אלו את המידע הנדרש לקביעה אם אכן הופר הדין הבינלאומי. זאת, מאחר שאין לנו נגישות למהות המטרה, מיקומה, אמצעי הזירות שנגקטו בטרם תקיפתה, והערכות הנזק לבלתי מעורבים שייגרם מתקיפה זו.

יתרה מכך - אף שלא ניתן ללמוד מתוצאותיה של תקיפה על כוונה מראש לבצע תקיפה בלתי מידתית, אנו נכונים לצורך הדיון לייחס משקל לתמונה הרחבה של היחס בין החימושים שהוטלו לבין מספר הנפגעים בעקבות הלחימה.

עד סוף דצמבר 2023 דווח על כ-22,000 הרוגים פלסטינים - לוחמים ובלתי מעורבים בסך הכול - שרבים מהם נפגעו בקרבות קרקעיים לאחר כניסת כוחות צה"ל לרצועת עזה בסוף אוקטובר 2023.³⁷⁹ במועד זה אף הייתה הפסקת אש לצורך השבת נשים וילדים חטופים מידי הארגונים החמושים ברצועת עזה. גם בהינתן שנקבל נתונים אלו כפשוטם - הרי ישנו פחות מהרוג אחד בקרב הפלסטינים לכל חימוש שהוטל, וזאת בטרם שאלנו לזהותם של הנפגעים מתקיפות אלו. לו היו הישראלים מכוונים לפגוע באזרחים, או אפילו מתעלמים מקיומם בשיקולי התקיפה, מספר הנפגעים האזרחיים הצפוי אמור היה להיות גבוה כמה מונים. יש בכך דווקא כדי להעיד כי צה"ל נזהר באופן משמעותי בהפצצותיו.

נשוב ונדגיש: המחויבות להימנע מהצבת מטרות צבאיות בתוך ריכוזים אזרחיים ובסמיכות למתקנים מוגנים, קל וחומר להימנע מהטמעה מכוונת במטרה להסוות מטרות צבאיות כמטרות אזרחיות, מוטלת על הצד המתגונן מפני התקפות. סירובם של הארגונים הפלסטיניים לציית להוראות הדין והחלטתם המודעת לבזר את התשתיות הצבאיות שלהם בצורה נרחבת בתוך המרחב העירוני של רצועת עזה הם אלו אשר יצרו את ריבוי המטרות בסביבה האזרחית. בפועל, לפחות במקרים רבים, צה"ל נמנע מהפצצת מבנים המקושרים לשימוש צבאי של חמאס

%d7%94%d7%99%d7%9e%d7%99%d7%9d/%d7%aa%d7%9e%d7%95%d7%a0%d7%aa-%d7%9e%d7%a6%d7%91-%d7%9e%d7%aa%d7%92%d7%9c%d7%92%d7%9c%d7%aa-%d7%97%d7%a8%d7%91%d7%95%d7%aa-%d7%91%d7%a8%d7%96%d7%9c-%d7%9e%d7%9c%d7%97%d7%9e%d7%94-%d7%99%d7%a9%d7%a8%d7%90%d7%9c-%d7%a2%d7%96%d7%94-%d7%9e%d7%99%d7%93%d7%a2-%d7%a2%d7%93%d7%9b%d7%95%d7%a0%d7%99%d7%9d-%d7%a2%d7%93%d7%9b%d7%a0%d7%99-%d7%a8%d7%9c%d7%95%d7%95%d7%a0%d7%98%d7%99-%d7%99%d7%95%d7%9e%d7%9f-%d7%9e%d7%9c%d7%97%d7%9e%d7%94-%d7%a9%d7%a0%d7%99-9-10/379 <https://www.aljazeera.com/news/2024/1/2/israeli-bombardment-on-going-as-death-toll-surpasses-22000>

(כגון פירי מנהרות, עמדות צלפים ומרחבי שיגור) עד שהתבצע פיגוע נרחב של אזרחים מאזורי הלחימה, תוך כדי ויתור על יתרונות צבאיים משמעותיים, כפי שלמשל תיעד ה-BBC בשכונת אל-זהרה ב-19 באוקטובר 2023. כל זאת בהתאם לפרשנות מחמירה במיוחד של הדין הבינלאומי.³⁸⁰

סיכומו של דבר, הטענה כי ריבוי החימושים מעיד על כוונה לביצוע הרג המוני, היא טענה שבמקרה הטוב אינה מתבססת על תמונה עובדתית מלאה, ובמקרה הרע - מהווה הטעיה מכוונת. המבקרים המעלים טענה זו אינם מביאים בחשבון את הקשר בין היקף השימוש בחימושים לבין המטרה הצבאית שהוא נועד להשיג, תוך התחשבות באינטנסיביות המשתנה של שלבים שונים במערכה ובאילוצים המבצעיים בפועל. לי מרדכי, למשל, מנסה ללמוד כוונה מן התוצאות של ההפצצות, מבלי להתייחס לשיקולים המבצעיים המובילים להפצצות ובכללם התנהגות הארגונים החמושים בשטח. כתוצאה מכך, הוא מבצע השוואה שגויה בין נתונים שאינם מקבילים ומגיע למסקנות מוטעות.

ג. טענות בדבר היעדר שימוש בחימוש מדויק

עקרון ההבחנה הוא אחת מאבני היסוד של דיני הלחימה, והוא אוסר לתקוף אזרחים בלתי מעורבים, פצועים, מנוטרלים, שבויי מלחמה וקבוצות מוגנות אחרות באופן מכוון. בבחינת הציות של צבאות לעיקרון זה, יש לבדוק אם התקפה ספציפית כוונה לעבר מטרה צבאית לגיטימית. מתוקף כך, צבאות המצייתים לדין מחויבים שלא להשתמש באמצעי לחימה שאין אפשרות לכוונם ליעד צבאי (ירי סטטיסטי). יחד עם זאת, עקרון ההבחנה אינו אוסר על ביצוע תקיפות באמצעי שאינם מונחה. ראו לעניין זה כלל 12 לכללי הצלב האדום,³⁸¹ וכן את סעיף 51 לפרוטוקול הראשון של אמנת ז'נבה:

4. Indiscriminate attacks are prohibited. Indiscriminate attacks are:

(a) those which are not directed at a *specific* military objective;

(b) those which employ a method or means of combat which **cannot be directed** at a specific military objective; or

380 <https://web.archive.org/web/20240312143253/https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67327079>

381 <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule12>

(c) those which employ a method or means of combat the effects of which cannot be limited as required by this Protocol, and consequently, in each such case, are of a nature to strike military objectives and civilians or civilian objects without distinction.

בעוד קיומו של הכלל האוסר על שימוש באמצעי לחימה בלתי מבחין אינו שנוי במחלוקת (ראו כלל 71 לכללי הצלב האדום),³⁸² הרי קיומו של שימוש בלתי מונחה אינו אומר שהוא בלתי מבחין. מחלוקת בעניין זה הובעה בחוות הדעת של בית הדין הבינלאומי לצדק בנושא החוקיות של השימוש בנשק גרעיני, שם הוחלט כי לא ניתן לקבוע בצורה חד משמעית כי נשק גרעיני אינו מבחין מעצם טבעו.³⁸³ אם הדברים האמורים יפים לנשק גרעיני - קל וחומר שכך גם לגבי חימוש אווירי המופחת ביכולת הריסתו.

לנוכח כך, ראוי לבחון אם טענות המבקרים בעניין תקיפות בלתי מבחינות נסמכות על טעם משפטי שונה. במילים אחרות - ננסה לבחון אם המתקפות שהם מציגים הן לא בלתי מבחינות מטבען, אלא מעצם היותן רחבות היקף ושיטתיות. נימוק זה יכול לכאורה להסתמך על הכלל האוסר על תקיפות מסוג זה שנקבע בסעיף 51(5) לפרוטוקול הנוסף הראשון:

5. Among others, the following types of attacks are to be considered as indiscriminate:

(a) an attack by bombardment by any methods or means which treats as a single military objective a number of clearly separated and distinct military objectives located in a city, town, village or other area containing a similar concentration of civilians or civilian objects; and

(b) an attack which may be expected to cause incidental loss of civilian life, injury to civilians, damage to civilian objects, or a combination thereof, which would be excessive in relation to the concrete and direct military advantage anticipated.

382 <https://ihl-databases.icrc.org/en/customary-ihl/v1/rule71>

383 <https://www.icj-cij.org/case/95> - ראו תקציר חוות הדעת הבלתי מחייבת -

ראשית, יש להבהיר שוב כי עצם השימוש בחימוש לא מונחה אינו מהווה אינדיקציה להפרת דיני הלחימה, גם כאשר נעשה באמצעי זה שימוש בסביבה עירונית צפופה עם ריכוז אזרחים גבוה. כל עוד קיימת מטרה צבאית לגיטימית בתוך רדיוס הפיצוץ הצפוי וננקטים אמצעי הזהירות האפשריים כדי לצמצם את הנזק לאוכלוסייה האזרחית. דברים מסוג זה השמיע הגנרל האמריקאי דייויד דפטולה (Lt. Gen. David Deptula, USAF) בריאיון ב-PBS בחודש דצמבר 2023.³⁸⁴ נוסף על כך, כיוון שהנשק המדויק הפך יעיל ונרחב רק משנות ה-70 ואילך, כל טענה כאילו שימוש בנשק "טיפש" פסולה כבלתי מבחינה פירושה שבטרם המצאת הנשק המדויק, בעידן שבו נקבעו דיני המלחמה המדוברים, הם אסרו כל שימוש בחימוש אווירי או ארטילריה - טענה שאין לה יסוד ואין בה היגיון.

מתוך מודעות לסביבה שבה נערך התמרון הצבאי הישראלי ומתוך הבנה כי מטרות מלחמת חרבות ברזל יהיו נרחבות ופזורות בכל רחבי רצועת עזה, לרבות ואולי בייחוד האזורים הצפופים ביותר שלה, החל צה"ל בביצוע הוראות פינוי והנעת אוכלוסייה חסרות תקדים בלחימה מבחינת היקף ומשך הפינוי. זאת, על ידי חלוקת הרצועה לאזורים מדויקים ברמת השכונה הבודדת ולעיתים יותר מכך,³⁸⁵ לצד חלוקת כרוזים ומשלוח הודעות פינוי, שיחות מוקלטות המורות על פינוי, וקיום שיחות של נציגי הצבא הישראלי עם תושבי הרצועה כדי למסור הנחיות התפנות. נכון לתחילת ינואר 2024, צה"ל טוען שביצע מיליוני שיחות והודעות, לצד הטלה של מעל לשבעה מיליון כרוזי אזהרה.³⁸⁶

384 <https://www.pbs.org/newshour/show/military-experts-discuss-israels-use-of-unguided-bombs-and-harm-to-civilians-in-gaza>.

גנרל דפטולה הוא טייס קרב לשעבר, שנטל חלק בתכנון המערכה האווירית במלחמת המפרץ הראשונה.

385 <https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99-%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/%D7%9B%D7%9C-%D7%94%D7%9B%D7%AA%D7%91%D7%95%D7%AA/%D7%94%D7%A4%D7%A6%D7%95%D7%AA/%D7%94%D7%95%D7%93%D7%A2%D7%AA-%D7%93%D7%95%D7%91%D7%A8-%D7%A6%D7%94%D7%9C-%D7%91%D7%A2%D7%A8%D7%91%D7%99%D7%AA-%D7%9C%D7%AA%D7%95%D7%A9%D7%91%D7%99-%D7%A8%D7%A6%D7%95%D7%A2%D7%AA-%D7%A2%D7%96%D7%94-%D7%9C%D7%94%D7%AA%D7%A4%D7%A0%D7%95%D7%AA-%D7%93%D7%A8%D7%95%D7%9E%D7%94-%D7%9E%D7%A4%D7%94-%D7%90%D7%99%D7%A0%D7%98%D7%A8%D7%90%D7%A7%D7%98%D7%99%D7%91%D7%99%D7%AA-%D7%97%D7%9E%D7%90%D7%A1-%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/>

386 <https://www.idf.il/%D7%90%D7%AA%D7%A8%D7%99-%D7%99%D7%97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/>

בעוד ברור לכול כי על הצבא לבדוק את אפקטיביות הפינוי ולא להסתפק בכמות ההתראות שנשלחו כדי לקבוע את מצב הפינוי בפועל של שטח עירוני, הרי לא ניתן להתעלם מן המאמצים האדירים שהשקיע צה"ל כדי להניע את האוכלוסייה האזרחית החוצה מן האזורים המיועדים לתקיפה בטרם ביצע. אמצעי זהירות אלו, אשר מצמצמים באופן ניכר את כמות האוכלוסייה באזורי היעד, משפיעים דרמטית על שיקולי המידתיות לפני תקיפה של מטרה צבאית.

זאת ועוד: בניגוד לעולה מדברי מרדכי, ישראל אינה חריגה בכל הנוגע לשימוש בחימושים "טיפשים", קרי לא מדויקים.³⁸⁷ עד דצמבר 2023, כ-40%-45% מהחימושים האוויריים שהשתמשה בהם ישראל במהלך שלב הלחימה האינטנסיבי לא היו חימושים מונחים. לשם השוואה, בפלישה האמריקאית לאפגניסטן, חימושים לא מונחים היוו 40% מכלל החימושים שהופעלו, ואילו בפלישה האמריקאית לעיראק עמד נתון זה על 32%. במערכה האווירית בקוסובו, שיעור החימושים הלא מונחים היה 70% מכלל החימושים שנעשה בהם שימוש.³⁸⁸

זאת ועוד, במצור על מוסול (2016-2017) השתמשו כוחות האוויר האמריקאיים והבריטיים בהיקף נרחב של חימושים כבדים בלתי מונחים (500 פאונד ומעלה, כולל פצצות במשקל 2,000 פאונד), וזאת במקביל לירי מסיבי של רקטות גראד לא מונחות על ידי הכוחות העיראקיים והכורדים לעבר העיר העתיקה של מוסול - אזור של שני קמ"ר בלבד, שהצטופפו בו כ-200,000 אזרחים אשר דאע"ש מנע את יציאתם. יצוין כי רקטות הגראד מטבע ברייתן אינן נשק מדויק; הן נועדו לפגוע במטרות שטח, הפיזור שלהן גדל ככל שהטווח גדל, הן מדויקות פחות מפגזי ארטילריה, ונועדו לגרום נזק נרחב בפגיעתן. מטח של 40 רקטות גראד (גודל המשגר הסטנדרטי) עשוי לכסות שטח של כ-600 על 600 מטרים, וההחטאה תלויה בטווח; בממוצע, רקטה בודדת שנורית מטווח 20 ק"מ עשויה לפגוע עד כ-300 מטרים מהמטרה. בגין פיזור זה, נורות הרקטות במטחים כדי שיוכל לפגוע באויב

97%D7%99%D7%93%D7%95%D7%AA/%D7%99%D7%95%D7%9E%D7%9F-%D7%94%D7%9E%D7%9C%D7%97%D7%9E%D7%94/%D7%93%D7%95%D7%97-%D7%94%D7%A9%D7%A7%D7%99%D7%A4%D7%95%D7%AA/%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%A0%D7%99-%D7%A4%D7%99%D7%A0%D7%95%D7%99-%D7%90%D7%95%D7%98%D7%9C%D7%95%D7%A1%D7%99%D7%99%D7%94-%D7%91%D7%A8%D7%A6%D7%95%D7%A2%D7%AA-%D7%A2%D7%96%D7%94/

387 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 19.

388 <https://www.gao.gov/assets/gao-04-547.pdf>

מפוזר בשטח. מטבע הדברים מדובר ברמת דיוק נמוכה יותר מזו של הפצצות הלא מונחות שבהן ישראל השתמשה במהלך הלחימה בעזה.³⁸⁹

יתרה מכך, הטענה המשתמעת שלפיה על ישראל היה להשתמש אך ורק בחימושים מדויקים אינה ריאלית. הדרישה לשימוש אקסקלוסיבי בחימוש מונחה אינה תואמת את היצע החימושים הקיים בשוק הבינלאומי, בייחוד במציאות של מחסור עולמי שנגרם בעקבות המלחמה באוקראינה. בניגוד לטענתו של מרדכי, אין מדובר בשיקולי עלות בלבד,³⁹⁰ אלא גם בשיקולי זמינות טכנית ולוגיסטית - החימושים המדויקים בהיקף שבו השתמשה ישראל לא היו מצויים בשוק הבינלאומי בכל מחיר שהוא, ואף לא יכלו להיות מיוצרים במהירות בפסי הייצור הקיימים בישראל.³⁹¹ כחלק משיקוליו הלגיטימיים, מפקד צבאי יכול להחליט שלא להשתמש בחימוש מונחה אם הוא יכול להשיג את המטרה הצבאית הנדרשת באמצעות חימוש שאינו מונחה, כדי לשמר את יכולות התקיפה המדויקות למטרות עתידיות, וזאת במסגרת "כלכלת חימושים" צבאית.

כמו כן, צבא צריך להביא בחשבון גם שיקולי עלות, שכן תקציבו מוגבל. כלי נשק מדויקים יקרים הרבה יותר מכלי נשק "טיפשים", דבר שמונע בדרך כלל ממדינות להצטייד בהן באופן בלעדי גם אם ירצו. אף שהחימושים המדויקים במלחמת המפרץ של 1991 היוו רק 8% מכמות החימושים הכוללת, הם היו אחראים ל-48% מעלותה; היחס המדויק השתנה מאז, אולם החימוש המדויק נותר יקר בהרבה ממקבילו ה"טיפש". אולי למעט הצבא האמריקאי, אין צבא שיכול להרשות לעצמו להשתמש באופן בלעדי בחימוש מדויק - גם אם נתעלם מבעיות כגון שיבוש (בפצצות מונחות GPS), הצורך בציון מטרה (בפצצות מונחות לייזר) או מזג אוויר גרוע (בפצצות מונחות לייזר או אופטיקה) שמובילות לכך שלעיתים יש יתרון מבצעי בשימוש בפצצות "טיפשות" שאינן ניתנות לשיבוש.

389 <https://www.amnesty.org/en/documents/mde14/6610/2017/en/>, <https://www.kyivpost.com/post/42244>; https://www.gichd.org/fileadmin/uploads/gichd/Publications/Explosive_weapon_effects_web.pdf, <http://characterisationexplosiveweapons.org/wp-content/uploads/2016/10/Annex-A.pdf>

390 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 19.

391 <https://www.defensenews.com/pentagon/2024/04/30/soaring-us-munitions-demand-strains-support-for-israel-ukraine-taiwan/>

נשוב ונדגיש: השוואת היכולות של ישראל לזמינות החימושים של ארצות הברית - הכלכלה הגדולה בעולם ובעלת תעשיית הביטחון הרחבה ביותר - אינה רלוונטית ואף אבסורדית. גם אם היה קיים פער משמעותי בשימוש בחימוש מדויק, יש להביא בחשבון הבדלים מהותיים בזמינות הייצור, גודל הצבא, ורמת המלאים של כל אחת מהמדינות.

ד. דיוק מודיעיני ונזק אגבי

כזכור, לפי עיקרון המידתיות (סעיף 51(5) לפרוטוקול הראשון של אמנת ז'נבה), אסור לבצע התקפה שהנזק האגבי שתגרום יהיה בלתי מידתי ביחס ליתרון הצבאי הישיר והקונקרטי שיושג באמצעותה.

לי מרדכי, באופן טיפוסי למדי, משווה את הנתונים שפורסמו באתר "שיחה מקומית" לגבי היחס בין אזרחים ללוחמים שבו הותרה תקיפה בראשית מלחמת חרבות ברזל (1:20 לזוטרים, 1:200 לבכירים)³⁹² לנתון ששימש את ארצות הברית בתקיפת בכירים עיראקים במהלך הפלישה ב-2003 (1:30), כפי שצוין בפרסום הרשמי של הפנטגון. במקביל, הוא טוען כי חוסר דיוק מודיעיני מצד צה"ל הביא לזיהוי שגוי של עד 10% מהמטרות (לפי הפרסום בשיחה מקומית), וכתוצאה מכך לפגיעה באזרחים ללא השגת המטרה הצבאית. השוואה זו חושפת את היעדר הבנתו הן במשמעות המותר והאסור בנוגע לנזק אגבי והן בניתוח תוצאות התקיפות הישראליות לעומת התקיפות האמריקאיות.³⁹³

במבחן התוצאה, התקיפות האמריקאיות היו כישלון מוחלט. מתוך 55 בכירים עיראקים ב"רשימה השחורה" של כוחות ארה"ב, לא היה אפילו הרוג אחד בתקיפות האוויריות שיועדו לערוף את ההנהגה העיראקית בתחילת הפלישה. עם זאת, לפחות ארבע מתוך כ-50 תקיפות אוויריות נגד בכירים אלו הובילו למותם של 42 אזרחים, לפי דיווחי Human Rights Watch. תקיפות אלו תוכננו במשך חודשים, בוצעו במפתיע מבחינה טקטית, לא התמודדו עם איום ישיר על העורף

³⁹² <https://www.mekomit.co.il/%D7%91%D7%AA%D7%95%D7%9A-%D7%94%D7%9E%D7%A0%D7%92%D7%A0%D7%95%D7%9F-%D7%94%D7%90%D7%95%D7%98%D7%95%D7%9E%D7%98%D7%99-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%94%D7%A8%D7%92-%D7%94%D7%94%D7%9E%D7%95%D7%A0%D7%99-%D7%91/>.

³⁹³ לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 21.

האמריקאי, ואף לא נשענו על לחץ לחימה רב-זירתית.³⁹⁴ ולמרות כל זאת - ניסיון חיסול הבכירים נכשל, כפי שנכשל קודם לכן באפגניסטן ובסרביה.³⁹⁵

מנגד, חמאס התקיף את ישראל ב-7 באוקטובר ביוזמתו, ולכן נקטו בכיריו מבעוד מועד בצעדי הסתתרות והתגוננות. למרות שחמאס שומרת על עמימות ומכחישה את חיסולי בכירה, ההערכות הישראליות מצביעות על חיסול מרבית הנהגת חמאס ברצועה. עד כה, חמאס הפריכה טענות אלו רק לגבי שני מג"דים, שייתכן שנפצעו אך לא נהרגו.³⁹⁶ בהשוואה לתקיפות האמריקאיות, התקיפות הישראליות השיגו תוצאות טובות יותר, למרות קשיים אובייקטיביים גדולים יותר - ובהם איתור מטרות מזדמנות שנקטו אמצעי הסתתרות ומיגון מבעוד מועד. לא ניתן לחשב את המידתיות של התקפות בלי להביא בחשבון את הערכיות הצבאית של המטרה, את מידת המוגנות שלה ואת הקושי בהשגתה.

באשר לביקורת על שיטות המודיעין של צה"ל בהשוואה לארה"ב, יש לציין כי כל ביקורת שמופנית נגד ישראל הועלתה בעבר גם נגד שיטות הפעולה של ארה"ב. כך למשל, ארה"ב ביצעה תקיפות שהתבססו על ניתוח התנהגותי ועל ריכוזי פעילות של בכירים, גם כאשר זהותם לא הייתה ודאית. ברבים מהמקרים, המודיעין התגלה כשגוי. נוסף על כך, האמריקאים השתמשו במודלים ממוחשבים לחישוב נזק אגבי. נטען כי שיטות אלו אפשרו אומדן מהיר ומדויק יותר של הסיכונים לפגיעה באזרחים, אך במקביל טענו מבקרים רבים כי הן אינן אמינות. כמו כן, הסתמכות על מעקב אחר אותות סלולריים - מודיעין מבוסס האזנה לטלפונים ניידים - לא אפשרה לזהות מטרה בדיוק רב יותר מאשר טווח של 100 מטרים, מה שהוביל לא פעם לפגיעה במטרות לא נכונות.³⁹⁷

394 [https://www.hrw.org/reports/2003/usa1203/4.htm#:~:text=Significant%20civilian%20casualties%20occurred%20in,\)%20were%20precision%20guided%20munitions.](https://www.hrw.org/reports/2003/usa1203/4.htm#:~:text=Significant%20civilian%20casualties%20occurred%20in,)%20were%20precision%20guided%20munitions.)

395 <https://www.cambridge.org/core/books/abs/air-power-in-the-age-of-primacy/operation-enduring-freedom/3D1FFD423BA7E1581E-1C193AF51D405B>, especially pp.19-20.

396 <https://www.wilsoncenter.org/article/israeli-assassinations-top-hamas-and-hezbollah-officials>

397 <https://casebook.icrc.org/case-study/united-statesunited-kingdom-conduct-2003-war-iraq>

תקיפת מטרות צבאיות בהתבסס על מודיעין שאינו ודאי אינה ייחודית לישראל. בכל מלחמה, לא כל שכן במלחמה אינטנסיבית שבה העורף הישראלי מאוים ישירות ומערכת ההגנה כולה נמצאת בסיכון מפני מתקפה רב-חזיתית, אי-ודאות מסוימת במודיעין היא בלתי נמנעת ואינה חריגה ביחס לצבאות אחרים. כל עוד יש בידי המפקד המאשר את התקיפה די מודיעין מראש כדי לבסס טענה בתום לב שלפיה שיקול דעתו המקצועי מוביל למסקנה כי המטרה היא צבאית והשמדתה היא בעלת ערך שעומד בעיקרון המידתיות ביחס לנזק האגבי שיגרם, התקיפה מתבצעת בהתאם לדין.

יתר על כן, הביקורת משקפת חוסר הבנה של המושג "נזק אגבי מותר" בדיני הלחימה. מגבלה זו אינה "מכסה" או אומדן של הנזק האגבי הצפוי, אלא הגדרה של הפיקוד הבכיר של הצבא מהו הרף המקסימלי שעדיין ייחשב סביר ביחס לתועלת הצבאית הצפויה מהתקיפה. רף זה משתנה מזירה לזירה וכפוף להוראות פיקוד המטכ"ל, ולעיתים משתנה באותה הזירה עצמה לפי המודיעין הזמין והנחיות הדרג הבכיר.

יתרה מכך - גם אם תקיפה מתוכננת כך שהיא עומדת ברף הנזק האגבי המותר, היא אינה בהכרח מאושרת לביצוע בידי דרגי הפיקוד בצה"ל. כל התקפה, בין אם נגד פעיל בכיר ובין אם נגד זוטא, כפופה לשרשרת של אישורים, ואין "שער חליפין" שבאמצעותו ניתן להתקיף באופן אוטומטי. לעיתים מפקדים מחליטים שלא לבצע תקיפה, גם אם הנזק הצפוי הוא מתחת לרף המקסימלי, משיקולים שונים. צה"ל הדגים כבר בראשית הלחימה כי נמנע מתקיפות למרות אפשרות מוכחת לפגוע בלוחמי אויב בשל נוכחות אזרחים בקרבתם.³⁹⁸ זהו פקטור קריטי שלא מופיע כלל בניתוח של מרדכי, מקורותיו ומבקרים רבים אחרים.

לי מרדכי מנסה לטעון שצה"ל פעל בצורה חריגה או רשלנית בהערכת הנזק האגבי ושיעורי הדיוק המודיעיני,³⁹⁹ אך ניתוח השוואתי מגלה את ההיפך: תקיפות צה"ל היו מוצלחות בהרבה מהתקיפות האמריקאיות נגד בכירי משטר צדאם בעיראק, שנכשלו לחלוטין בהשגת מטרות. כל הביקורות שהועלו נגד השיטות המודיעיניות של צה"ל הועלו בעבר גם נגד צבא ארה"ב, ולא מדובר בשיטות חריגות.

³⁹⁸ ראה למשל ראיות מצולמות ב: <https://www.israelhayom.com/2023/05/11/idf-cancels-gaza-strike-due-to-presence-of-children/>, וגם כאן:

<https://x.com/IDF/status/1722801833691726111>

³⁹⁹ לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), ע"ע 19-20.

נדגיש שנית: משמעות "נזק אגבי מותר" היא רף מקסימלי ולא בהכרח צפי של ממש. כלומר, מפקדים עושים מאמצים לצמצם את הפגיעה הצפויה באזרחים אפילו אם היא מתחת לרף המותר, כך שבפועל רף עליון של 20 אזרחים למטרת התקיפה העיקרית אין משמעותה שבממוצע ייהרגו 20 אזרחים על כל לוחם אויב - רחוק מכך.⁴⁰⁰ ואכן, גם מבקריה החריפים ביותר של ישראל אינם טוענים שהיא הרגה 20 אזרחים על כל לוחם.

סיכומו של דבר, הטענות שסקרנו בנוגע להתקפות בלתי מידתיות אינן מבוססות כראוי, וההשוואות שנערכות חדשות לבקרים בין ישראל לארה"ב הן חלקיות, מגמתיות וחסרות הבנה של האתגרים האסטרטגיים והמודיעיניים הייחודיים לכל זירה.

ה. הודעות פינוי ותקיפת "אזורים בטוחים"

מרדכי, כמו רבים ממקורותיו בקרב סוכנויות האו"ם, ארגוני זכויות האדם ומבקרי ישראל באקדמיה ובתקשורת הבינלאומית, מהדהד את הטענה שישראל תקפה 208 פעמים אזורים שהוגדרו כ"בטוחים" לאזרחים במהלך ששת השבועות הראשונים של המלחמה.⁴⁰¹ אלא שאפיון זה שגוי מיסודו - ישראל מעולם לא הגדירה אזור כלשהו בעזה כ"Safety Zone",⁴⁰² לא בתחילת המלחמה ולא בהמשכה. מדובר במסגור מטעה של המציאות בשטח. הנחת היסוד שמאחורי הביקורת מתעלמת מהעובדה שהגדרת "אזור פתוח" או "אזור לא מוגן" היא צעד הנדרש מהצד המגן, ולא מהצד התוקף. על פי דיני הלחימה, הכרזה על אזור כזה - בדרך כלל בהסכמה עם הצד התוקף - מחייבת את האחרון להימנע מלבצע בו פעולות צבאיות קטלניות. במקביל, מוטלות על האוכלוסייה המקומית והרשויות האזרחיות חובות התנהלות פרטניות בהתאם לסוג האזור המוכרז.⁴⁰³

400 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2485624;https://jinsa.org/correcting-the-record-on-the-idf-and-lethal-targeting/

401 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 20.

402 https://casebook.icrc.org/a_to_z/glossary/hospital-zones-and-localities-hospital-and-safety-zones-and-localities

403 ראו לעניין זה — Demilitarized Zones, כמתואר בסעיף 60 לפרוטוקול הנוסף הראשון לאמנות ז'נבה משנת 1977 <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-60>

וההגנה המיוחדת לו בסעיף 85(3)(d) לאותו פרוטוקול <https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/api-1977/article-85;>

אזורים נייטרלים, כמתואר בסעיף 15 לאמנת ז'נבה הרביעית משנת 1949 -

בפועל, חמאס מעולם לא הכריזה על אזור שכזה, ובכך לא אפשרה יצירת מרחב מוגן באמת.

נוסף על כך, ארגוני הסיוע הבינלאומיים והאו"ם סירבו לשתף פעולה בהגדרת אזור הומניטרי או בקבלת מפונים, בטענה כי הכרזה על אזור ככזה דורשת הסכמה הדדית בין הצדדים. אולם, דבר לא מנע מחמאס להכריז על אזור הומניטרי באופן חד-צדדי.⁴⁰⁴ ייתכן שאילו היו גופים אלו משתפים פעולה, חמאס הייתה נאלצת להסכים להחרגת חלק מהרצועה מפעולות לחימה, ובכך להגן על אזרחיה.

גם האזור ההומניטרי באל-מוואסי, שישראל הגדירה כ"בטוח יותר" (Safer), ולא Safe) בשל היעדר תשתית צבאית או מגורים נרחבים בתחילת הלחימה, הפך במהרה למקלט עבור בכירי חמאס, כולל מוחמד דף,⁴⁰⁵ ואף שימש אזור שיגור רקטות לעבר ישראל.⁴⁰⁶ בתנאים אלו, המלצה לאוכלוסייה להתפנות לאזורים שבהם הלחימה אינטנסיבית פחות אינה מבטיחה ביטחון מוחלט, אלא יחסי בלבד - משמע, האזורים שאליהם מתפנים הם Safer, לא Safe.

בהתאם להבטחה זו, הנתונים מראים כי הסיכון לפגיעה באותם אזורים אכן היה נמוך משמעותית בהשוואה לאזורים שישראל ביקשה להתפנות מהם. ישראל אכן הגדירה אזורים לפינוי עם פרוץ המלחמה, בראשם העיר עזה וצפון הרצועה (מצפון לנחל עזה), אזורים שבהם התרחש כ-80% מהנזק לבניינים בחודשי

<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949/article-15>

או אזורים המוגנים בקרבת בתי חולים, SAFETY ZONES ומקומות מוגנים אחרים כמתואר בסעיף 23 לאמנת ז'נבה הראשונה משנת 1949

<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949/article-23?activeTab=>

וסעיף 14 לאמנת ז'נבה הרביעית משנת 1949

<https://ihl-databases.icrc.org/en/ihl-treaties/gci-1949/article-14>

(בתי חולים).

404 <https://interagencystandingcommittee.org/about-inter-agency-standing-committee/statement-principals-inter-agency-standing-committee-humanitarian-chiefs-will-not-take-part#:~:text=NEW%20YORK%2FGENEVA%2FROME%2C,essential%20needs%20are%20met%20and>

405 <https://www.nbcnews.com/news/world/dozens-killed-israel-strikes-al-mawasi-hamas-mohamed-deif-rcna161692>, <https://www.bbc.com/news/articles/c4g9p33xd2go>

406 https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/idf-says-hamas-has-fired-116-rockets-from-designated-humanitarian-zone-in-gaza/

הלחימה הראשונים.⁴⁰⁷ תהליך זה חזר על עצמו גם בפינוי שהוכרז בחאן יונס בין דצמבר 2023 לאפריל 2024, ברפיח בין מאי 2024 לינואר 2025, ובמצור המחודש בצפון הרצועה בין אוקטובר 2024 לינואר 2025.

משרד הבריאות בעזה, שפועל תחת שליטת חמאס, נמנע בעקביות מפרסום מידע על המיקום המדויק של ההרוגים, בהתאם להנחיות הארגון. לכן, קשה לקבוע במדויק את רמת הסיכון של תושבים שנותרו באזורים מוכי קרבות לעומת אלו שפנו. עם זאת, ממדי ההרס הגבוהים באזורים שבהם התנהלה לחימה קרקעית, כמו גם הודעות ספציפיות של חמאס ומשרד הבריאות העזתי, מצביעים על כך שהסיכון לאזרחים שנותרו באותם אזורים היה גבוה משמעותית מהסיכון של אלו שהתפנו.

כך למשל, אזור אל-מוואסי, שהיה נטול תשתית לחימה משמעותית בתחילת המלחמה, הוגדר על ידי ישראל בדצמבר 2023 כאזור הומניטרי ייעודי למפונים. מאוחר יותר, האזור הורחב לדיר אל-בלח ולשכונות מערביות של חאן יונס. חמאס ניצלה זאת כמובן והעבירה לשם את יכולות השיגור הרקטיות שנותרו לה. בתוך ימים, נורו מאות רקטות לעבר ישראל מתוך האזור - עשרות מהן נפלו בשטח עזה עצמה.⁴⁰⁸

אף שריכוז בתוכו יותר ממחצית מתושבי הרצועה⁴⁰⁹ בשלבים המאוחרים של הלחימה, וחרף השימוש הצבאי הציני של חמאס במרחב, מספר ההרוגים המדווחים באזור זה נותר נמוך יחסית לפי מחקר של BBC Verify. עד להפסקת האש השנייה דיווח מקור זה על 550 הרוגים בלבד באזור ההומניטרי, מהם 90 במתקפה על מוחמד דף - ראש הזרוע הצבאית של חמאס ומפקד השטח הבכיר ביותר שלה. בהתחשב בניסיון העבר, כמו הפגיעה בבית החולים אל-אהלי אל-מעמדאני על ידי רקטת נפל של הג'יהאד האסלאמי, ייתכן מאוד כי חלק מיתר ההרוגים נפגעו מידי רקטי כושל של הארגונים החמושים.⁴¹⁰ לבסוף, אף ש-550

407 https://unosat.org/static/unosat_filesystem/3734/UNOSAT_A3_Gaza_Strip_OPT_CDA_20231107.pdf

408 https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/idf-says-hamas-has-fired-116-rockets-from-designated-humanitarian-zone-in-gaza/

409 <https://www.unocha.org/publications/report/occupied-palestinian-territory/humanitarian-situation-update-206-gaza-strip>

410 <https://www.bbc.com/news/articles/cx2jld7j50eo>

הרוגים הוא מספר גבוה אבסולוטית, מדובר בכ-1.2% בלבד מכלל ההרוגים שמותם דווח על ידי משרד הבריאות העזתי. הנתונים של BBC VERIFY חלקיים, ויתכן ששיעור הנפגעים באזורים ההומניטאריים גבוה יותר, אולם בכל מקרה מדובר בשיעור נמוך משמעותית ביחס לאלו שנותרו באזורי לחימה פעילה, וזאת על אף הקושי לקבוע את המיקום המדויק של הנפגעים ברצועה.

נסכם נקודה חשובה זו: אלו הטוענים כי ציות להוראות פינוי לא הקנה ביטחון משמעותי למפונים,⁴¹¹ מתעלמים מכך שסיכוייהם של אלו שהתפנו לשרוד היו גבוהים עשרות מונים משל אלו שנשארו באזורי הקרבות העיקריים. בהכחשת היתרון הביטחוני שבהתפנות, מאמצים מבקרים אלו למעשה את עמדת חמאס, שניסתה למנוע מאוכלוסיית עזה להתפנות באמצעות הפרזה במידת הסכנה השוררת באזורים ההומניטאריים. עם זאת, גם הודעות חמאס עצמן וגם המחקר העצמאי של ה-BBC שצוטט לעיל מאשרים כי מרבית האבדות אירעו באזורים שבהם התקיימה לחימה קרקעית, שעה שבאזור ההומניטארי בדרום-מערב הרצועה הסיכון לתושבים היה נמוך משמעותית.⁴¹²

לבסוף, חרף הביטחון היחסי ששרר באזורים הבטוחים, ומבלי לבטל את מחויבותה של ישראל לצמצם נזק אגבי בכל מקרה, אנחנו חוזרים ומדגישים שהדרך הטובה ביותר לאזרחים למצוא ביטחון באזור מלחמה הוא לצאת ממנו, כפי שקרה בדרום לבנון וברוב זירות הסכסוך הפעיל בעולם. אולם ברצועת עזה חסמו מדינות ערב והקהילה הבינלאומית את השערים וסירבו לקבל פליטים, מסיבות שכבר עמדנו עליהן בפרק השני.

ו. טענות להתקפות ספציפיות משוללות הבחנה

מרדכי מצטט את דוח אמנסטי על ארבע תקיפות אוויריות ברפיח בתחילת 2024, שדווח על מותם של 95 אזרחים בהן,⁴¹³ תוך שהוא טוען באופן מטעה כי ישראל הבטיחה לתושבי רפיח ביטחון מוחלט באותו אזור (בפועל, צה"ל המליץ בשלב זה

411 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), ע"ע 20, 59-60.

412 <https://www.bbc.com/news/articles/cx2jld7j50eo>

413 <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/02/israel-opt-new-evidence-of-unlawful-israeli-attacks-in-gaza-causing-mass-civilian-casualties-amid-real-risk-of-genocide/>

על פינוי לאל-מוואסי). כמו כן, הוא מתבסס⁴¹⁴ על דוח מקביל של HRW המתייחס לתקיפת "בית המהנדסים" בנוסייראת ב-31 באוקטובר, ש-HRW זיהה את מותם של 106 אזרחים בה.⁴¹⁵

שני הדוחות טוענים כי לא היו מטרות צבאיות לגיטימיות במבנים שהותקפו, וכי לא התקבלו הסברים או הצדקות רלוונטיות מצד ישראל. עם זאת, מתודולוגיית הדוחות נשענת בעיקר על ראיונות עם בני משפחות הנפגעים, שחלקם היו עדי ראייה ישירים וחלקם עדי שמיעה. כפי שיפורט בפרק 7, לשיטה זו שני פגמים מרכזיים:

ראשית, הסתמכות על עדויות לא מתוקפות לבירור הימצאותם או היעדרם של לוחמים הוכחה שוב ושוב כאמצעי בלתי מהימן לזיהוי מטרות צבאיות ואף לבחינת נסיבות פגיעה באזרחים. כפי שיודגם בהמשך, מתודולוגיות דומות שבהן השתמש HRW במהלך מלחמת לבנון השנייה ב-2006 נכשלו לחלוטין בזיהוי לוחמי חיזבאללה באתרים שסוקרו.

שנית, ההתמקדות באירועים בודדים רבי נפגעים שבהם אין אינדיקציות ברורות לנוכחות לוחמים עלולה ליצור מצג שווא שלפיו כל הפגיעות האזרחיות הן חסרות הצדקה, תוך התעלמות מהקשרים צבאיים רחבים יותר.

כמובן, אין בכך כדי לשלול את האפשרות שבוצעה תקיפה על בסיס מודיעין שגוי, פעולה בלתי מידתית, תקיפה רשלנית או אף תקיפה ללא הצדקה. מקרה קטלני וטרגי באופן חריג התרחש בבית לאהיא ב-29 באוקטובר 2024, כאשר בניין עמוס באנשים הופצץ מתוך הערכה לא נכונה כי פונה מבלי לנקוט באמצעי זהירות נדרשים, ובמטרה לפגוע בתצפיתן של חמאס שסיכן את הכוחות. כתוצאה, מתו 132 מדיירי הבניין. אולם הפצצות כה קטלניות היו נדירות במהלך המלחמה, בין היתר בגלל אמצעי הזהירות שננקטו בכל כך הרבה מקרים אחרים.⁴¹⁶

בנוגע להפצצות רבות, קשה לבחון עד כמה היו מוצדקות בהיעדר גישה למידע המודיעיני שהצדיק אותן ולאמצעי הזהירות שננקטו לפניהן, וגם כאן ניאלץ להישאר עם סימני שאלה רבים. עצם העובדה שאמנסטי ו-HRW לא מצאו ראיות לקיומן

414 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 20
415 <https://www.hrw.org/news/2024/04/04/gaza-israeli-strike-kill-ing-106-civilians-apparent-war-crime>,

416 <https://apps.npr.org/gaza-building-israel-strike-casualties/hebrew.html>

של מטרות צבאיות באתרים שנסקרו באמצעות ראיונות עם תושבים, אינה הוכחה שלא היו מטרות כאלו. באותו אופן, סירובו של צה"ל לחשוף את מקורות המודיעין שלו ביחס לתקיפות ספציפיות אינו מעיד על חוסר הצדקה לפעולותיו. צבאות אינם נוהגים לחשוף מידע מודיעיני במהלך לחימה, אלא רק לאחר סיומה, כאשר הרגישות המודיעינית פוחתת. אין להם חובה משפטית לספק מידע מסוג זה לגורמים חיצוניים. מדובר ב"כשל נטל ההוכחה" שאנו דנים בו במפורט בפרקים 7 ו-8.

ז. רחפנים ושימוש בבינה מלאכותית

מרדכי מדגיש טענות בדבר השימוש הישראלי ברחפנים, כולל "רחפני צלפים", רחפנים התוקפים בנחילים, רחפנים מתאבדים ורחפנים מטילי רימונים.⁴¹⁷ עם זאת, אין באף אחד משימושים אלה משום הפרה של עקרונות המידתיות או ההבחנה. רחפנים מסוגים שונים נמצאים בשימוש נרחב במגוון סכסוכים מזוינים בשנים האחרונות, והם מהווים כיום חלק בלתי נפרד מארגז הכלים של כל צבא, מערבי ולא-מערבי.

לא ברור מדוע מרדכי בחר להציג טענות אלו בהקשר של מתקפות בלתי הבחנתיות לכאורה. נראה כי מדובר לכל היותר בשכפול לא ביקורתי של טענות שעלו ממקורות המידע האלטרנטיביים שעליהם הוא מסתמך, או אולי בניסיון להוסיף נפח לטיעונו, אשר דלים בעובדות.

באופן דומה, טענותיו של מרדכי לגבי שימוש בבינה מלאכותית (AI) לקיצור זמן טיווח מטרות נשענות כמעט באופן בלעדי על תחקיר שפורסם ב"שיחה מקומית".⁴¹⁸ גם במקרה זה, אין בעצם השימוש בטכנולוגיות אלו משום הפרה של עקרונות ההבחנה או המידתיות, והטענה כי קיומן של מערכות אוטומטיות פוגע בהקפדה על דיני הלחימה אינה מבוססת על ראיות קונקרטיות.⁴¹⁹ מערכת הבינה המלאכותית היא כלי לאיסוף מודיעין והצלבתו, ואינה מקבלת החלטות בעצמה,

417 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 20.
418 <https://www.mekomit.co.il/%D7%91%D7%AA%D7%95%D7%9A-%D7%94%D7%9E%D7%A0%D7%92%D7%A0%D7%95%D7%9F-%D7%94%D7%90%D7%95%D7%98%D7%95%D7%9E%D7%98%D7%99-%D7%A9%D7%9C-%D7%94%D7%94%D7%A8%D7%92-%D7%94%D7%94%D7%9E%D7%95%D7%A0%D7%99-%D7%91/>

419 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), ע"ע 14, 18, 21.

בעוד אישור המבצעים חייב להתבצע בידי גורם אנושי.⁴²⁰ זאת ועוד: לא קיימת כל ראייה פסיכולוגית או מחקרית שקצין אנושי, המושפע משלל הטיות פסיכולוגיות, עייפות, לחץ וכיוצא בזה, יקבל בהכרח החלטה שונה, מושכלת יותר או תואמת יותר לדין, מאשר מערכת בינה מלאכותית שנעשה בה שימוש אחראי ככלי נוסף ולא בלעדי בתוך ארגז הכלים המודיעיניים והניתוחיים.

ח. טענות והשוואות מופרכות

כמו בטענות לגבי טבח, מרדכי, שוב באופן טיפוסי למקורות שעליהם הוא מסתמך, נוהג להציג טענות ראויות לבדיקה ומבוססות על מקורות סבירים בתחילת הדיון, רק כדי להשתמש בהן כהקדמה להעלאת טענות מופרכות לחלוטין המבוססות על מקורות בלתי מהימנים.

כך למשל, מרדכי טוען לשימוש ישראלי בנשק תרמובארי, טענה המבוססת שוב על דוח לא מתוקף של יורומד.⁴²¹ גם אם נעשה שימוש כזה, ה-ICRC קבע כי נשק תרמובארי אינו אסור, וניתן להשתמש בו בכפוף לעקרונות ההבחנה, האנושיות, המידתיות והצורך הצבאי, בדיוק כפי שמוחלים כללים אלו על כל אמצעי לחימה אחר המבוסס על חומרי נפץ.⁴²²

עוד מצטט מרדכי טענות של פקיד או"ם לשעבר, שלפיהן התקפות ישראל "גרמו ככל הנראה לקצב המוות הגבוה ביותר בכל לחימה של כל צבא מאז רצח העם ברואנדה".⁴²³ אומנם, כל פקיד או"ם רשאי לטעון כרצונו, אך ניתן היה לצפות מהיסטוריון כמו מרדכי לערוך בדיקה בסיסית של הנתון לפני שהוא מצטט אותו. אנדרו גילמור טען טענה זו ב-21 לפברואר, ארבעה וחצי חודשים לאחר מתקפת ה-7 באוקטובר, וטען להרג 25,000 עזתים עד אותו רגע כ-5555 לחודש, כ-66,666 לשנה, לו הייתה עצימות הלחימה נמשכת, ולולא הייתה כבר מראה סימני דעיכה.

420 https://www.taulawreview.sites.tau.ac.il/post/mimran_dahan

421 שם.

422 <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/reviews-pdf/2023-06/detonating-the-air-the-legality-of-thermobaric-weapons-under-ihl-923.pdf>

423 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 20. <https://x.com/owenjonesjourn/status/1760286175699272027> "Israel's on-slaughter against Gaza is" probably the highest kill rate of any military killing anybody since the Rwandan Genocide of 1994.

במלחמת קונגו הראשונה נהרגו על פני שבעה חודשים 250,000 אזרחים וכ-15,000 לוחמים ע"פ אמנסטי אינטרנשיונל.⁴²⁴ במלחמת קונגו השנייה מקובל כי בין 1998-2001 נהרגו 350,000 איש בלחימה ו-5.4 מליון מתו, בעיקר מרעב ומחלות, במשך עשור.⁴²⁵ בשיא הלחימה בדרכור מדצמבר 2003 עד ינואר 2004 מקובל כי כוחות הממשלה הסודנית והמיליציות הנאמנות לה הרגו למעלה מ-15,000 איש בחודש, ולאורך שנתיים מקובל כי נהרגו כ-200,000 איש (כשני שלישי מיירי והיתר ממחלות ורעב) ועוד 100,000, בעיקר מרעב ומחלות עד 2008.⁴²⁶ אך אין צורך להרחיק לזירות רחוקות. בשבעה באוקטובר 2023 הרג החמאס 1,195 ישראלים ואזרחים זרים (ככל הנראה חלק מהחטופים נרצחו באותו יום, כך שהמספר גבוה יותר) ביום אחד - קצב מקביל ל 90,000 איש בארבעה וחצי חודשים.

במקום להתייחס לסכסוכים אלו, מרדכי בוחר להתעלם מהם לחלוטין ולהתמקד בהשוואות חלקיות ומטעות לפעולות האמריקאיות בעיראק ובאפגניסטן. בנוגע לעיראק, מרדכי טוען כי ארה"ב וממשלת עיראק הרגו 18,832 מורדים,⁴²⁷ בהסתמך על פרסום בעיתון הצבאי האמריקאי Stars and Stripes, כתב עת צבאי פופולרי שאינו מהווה מקור מחקרי של ממש (מקביל לעיתון במחנה של צה"ל).⁴²⁸ מכל מקום, הנתון מתייחס לחשודים כמתקוממים, ולא למורדים שמופללים כשייכים לארגון מוכר. באשר להרוגים אזרחיים, מרדכי טוען כי כוחות הקואליציה הרגו 11,516 אזרחים בלבד,⁴²⁹ אך המאמר שהוא עצמו מצטט מתייחס רק לכוחות הקואליציה המערבית ולא לכוחות הממשלה העיראקית בעלת בריתם. בכל מקרה, המקור הרציני יותר שעליו הוא מתבסס מציין תמותה של לפחות 16,000 בני אדם בידי כוחות ארה"ב בלבד, רבע מהם נהרגו מיירי נק"ל וכאחוז מהם בהוצאות להורג. בניגוד למשתמע מדבריו, רק 9,954 נפגעים זוהו בוודאות כהרוגים מידי הגורמים שהתנגדו לארצות הברית בעיראק, ואילו את מרבית 70,000 ההרוגים הנותרים לא ניתן לייחס בוודאות לאף צד במלחמה.⁴³⁰

424 <https://www.amnesty.org/en/documents/afr62/036/1998/en/>

425 https://web.archive.org/web/20110727213820/http://www.rescue.org/sites/default/files/resource-file/2006-7_congoMortalitySurvey.pdf pg.13

426 <https://2001-2009.state.gov/s/inr/rls/fs/2005/45105.htm>

427 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 18.

428 <https://web.archive.org/web/20200727084052/https://www.stripes.com/news/insurgent-body-count-records-released-1.69423>

429 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 18.

430 <https://watson.brown.edu/costsofwar/files/cow/imce/papers/2013/Civilian%20Death%20and%20Injury%20in%20the%20Iraq%20War%2C%20>

עם זאת, הערכות נוספות - המגיעות ממקורות שאותם מרדכי דווקא כן בוחר לצטט בהקשרים אחרים - מצביעות על תמותה עודפת גבוהה בהרבה בעיראק. כתב העת The Lancet מעריך, על בסיס סקרי משפחות רנדומליים, כי חלו 600,000 מקרי מוות אלימים בעיראק בשנים 2003-2006 בלבד.⁴³¹ מתוכם, 31% מיוחסים לכוחות הקואליציה (כולל ממשלת עיראק), 24% מיוחסים להתקוממות, והשאר אינם משויכים בוודאות לשום צד.⁴³² מחקר שפורסם ב-PLOS מעריך כי מספר ההרוגים עד 2011 עמד על 460,000 - 35% מהם מיוחסים לכוחות הקואליציה (כולל ממשלת עיראק) ו-32% להתקוממות ולמיליציות השונות.⁴³³

גם לגבי אפגניסטן, מרדכי מצטט באופן סלקטיבי מקורות הנשענים על הערכות צבא ארה"ב לגבי שיעור האזרחים שנהרגו ביחס ללוחמים, וטוענים כי עיקר ההרג בוצע בידי הכוחות שהתקוממו נגד ארצות הברית ובעלי בריתה האפגנים.⁴³⁴ זוהי כמובן פרקטיקה לגיטימית, אך מרדכי אינו מסביר מדוע היא תקפה לגבי המלחמה באפגניסטן, שבה השקיפות הייתה מוגבלת מאוד, ואינה תקפה כשמדובר בעזה. בכך הוא חושף סטנדרט כפול, שבו הוא דורש הוכחות מחמירות לגבי הרג אזרחים בעיראק ואפגניסטן, אך מצטט בהרחבה נתונים בלתי מבוססים ומוטים כאשר מדובר בישראל.

2003-2013.pdf, see especially pp.11-12

431 <https://www.nytimes.com/2006/10/11/world/middleeast/11casualties.html>

432 <https://web.archive.org/web/20210211053044/https://web.mit.edu/humancostiraq/reports/human-cost-war-101106.pdf>

433 <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC3797136/>

434 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 18.

פרק חמישי: מספר ויחס ההרוגים, נתוני משרד הבריאות של חמאס ו"מסך אשליית הוודאות"

תקציר

אפיון מרבית נפגעי המלחמה כאזרחים, ובפרט כנשים וילדים, מהווה נדבך מרכזי בטענה כי ישראל נוקטת פרקטיקות לחימה לא-הבחנתיות, ואף השמדיות. טענה זו נשענת, כמעט במלואה, על נתוני משרד הבריאות של חמאס, שאותם מצטטים באופן שגרתי ארגוני זכויות אדם, סוכנויות האו"ם, מדינות מערביות ואף ממשלת ישראל עצמה. על בסיס זה, טוענים משקיפים רבים כי מדובר בנתונים אמינים, חפים ממניפולציות, ולכן משקפים תמונה מהימנה של הפגיעה האזרחית בלחימה.⁴³⁵

ואולם, בפרק זה נטען כי הסתמכות כה רחבה על אותם נתונים נגועה ב"מסך אשליית הוודאות": במציאות שבה לא קיימת אלטרנטיבה רשמית אחרת, הופך כל נתון שמפרסם הגוף הריבוני היחיד שנותר בעזה - משרד הבריאות - לנתון הייחוס, גם אם קיימות סיבות כבדות משקל לפקפק במהימנותו. בפרק מוצגת שורה ארוכה של ממצאים אמפיריים וסטטיסטיים המערערים את אמינות נתוני משרד הבריאות. ראשית, משרד הבריאות לא מבדיל בין אזרחים ללוחמים, באופן התואם את הוראת משרד הפנים של חמאס משנת 2014 להציג לוחמים שנפלו כ"אזרחים חפים מפשע". יתרה מכך, אנו מצביעים על דפוסי דיווח חשודים ובלתי סבירים (כמו שונות יומית נמוכה מאוד וכן קפיצות פתאומיות בשיעור הילדים והנשים), ואף על הסתרת נתוני תמותה טבעית, השמטת שמות מהרשומות, והחדרה שיטתית של הרוגים מתוך דיווחי תקשורת מגויסים.

במהלך הפרק, אנו מראים כי גם כאשר מוצגים הנתונים בעטיפת סמכות של גופים בינלאומיים, הם במקרים רבים ניזונים מאותו מקור חסר שקיפות, הכפוף למנגנוני שליטה ישירים ועקיפים של חמאס.

לבסוף, מוצגת הערכה אלטרנטיבית (גם אם ספקולטיבית) בדבר ההרכב האמיתי של נפגעי המלחמה, אשר גורסת כי מספר הלוחמים ההרוגים עשוי להיות גבוה באופן ניכר מהמדווח, וכי ההבדלים המגדריים והגיליים בין הנפגעים מצביעים על תמותה גבוהה בהרבה בקרב קבוצות אוכלוסייה הקשורות ללחימה.

א. אי-הבחנה מכוונת בין אזרחים ללוחמים

את דיוננו בפרק זה נתחיל במאמציה המכוונים של חמאס, מאז 2008 ועד היום, להנחות את פעיליה ואת האוכלוסייה הפלסטינית להימנע מאזכור נסיבות מותם, פעילותם ושייכותם הארגונית או הלוחמתית של נפגעי סבבי הלחימה, ולהציג את כלל ההרוגים כאזרחים. הנחיה זו של משרד הפנים (ראו להלן) יושמה במלואה על ידי משרד הבריאות העזתי, המשמש כמקור המרכזי לפרסום מספרי ההרוגים בעימותים השונים. להלן הנחיות משנת 2014 (מבצע צוק איתן) במקור הערבי ובתרגום (איורים 16 ו-17):

איור 16: "משרד הפנים והביטחון הלאומי קורא לכל עמנו ולכל ארגוני ההתנגדות לא לפרסם מידע ותמונות של קורבנות ההתנגדות ולא לציין כל

פרטים ביחס לנסיבות או מקומות מותם כשהידים⁴³⁶

From Hamas Interior Ministry: Social Media Activists Always Call the Dead 'Innocent Civilians,' Don't Post About Terrorists, courtesy of MEMRI. © MEMRI 2024. Reprinted with permission. https://www.memri.org/reports/hamas-interior-ministry-social-media-activists-always-call-dead-innocent-civilians-dont-post#_edn1

436 https://www.memri.org/reports/hamas-interior-ministry-social-media-activists-always-call-dead-innocent-civilians-dont-post#_edn1

איור 17: "יש לכנות כל מי שנהרג או הופך לשהיד כאזרח מעזה או פלסטיני, לפני שאנו מדברים על הסטטוס שלו בג'יהאד או על דרגתו הצבאית. אל תשכחו תמיד להוסיף "אזרח תמים" בתיאור שלכם של מי שנהרג בהתקפות ישראליות על עזה"⁴³⁷

From Hamas Interior Ministry: Social Media Activists Always Call the Dead 'Innocent Civilians,' Don't Post About Terrorists, courtesy of MEMRI. © MEMRI 2024. Reprinted with permission. https://www.memri.org/reports/hamas-interior-ministry-social-media-activists-always-call-dead-innocent-civilians-dont-post#_edn1

לו מספר לוחמי חמאס שנהרגו היה נמוך כפי שמניחים לי מרדכי ואחרים, הרי הייתה לה כל סיבה לחתור להפרדה ברורה בדיווח על הרוגים אזרחיים ולוחמים, כפי שחיזבאללה עשתה טרם ההסלמה בספטמבר 2024 ומות אלפים מפעיליה, כדי להאדיר את השהידים שלה ואת תרומתם לג'יהאד נגד ישראל. העובדה שהיא אינה עושה כן מצביעה על כך שחמאס סבלה אבדות כבדות שאותן אינה רוצה לחשוף.

⁴³⁷ https://www.memri.org/reports/hamas-interior-ministry-social-media-activists-always-call-dead-innocent-civilians-dont-post#_edn1

ב. שקר ומניפולציית ביחס לנסיבות מותם של 471 איש ב-17 באוקטובר

משרד הבריאות העזתי נתפס בשקר גם כבר בתחילת המלחמה, כאשר טען כי 471 בני אדם נהרגו בתקיפת צה"ל בבית החולים אל-אהלי אל מעמדאני. טענה זו הופרכה לחלוטין - הן ביחס למספר ההרוגים, הן ביחס לזהות הגורם התוקף, והן ביחס למיקום הפגיעה. בפועל, מדובר היה ברקטה של הג'יהאד האסלאמי, שהתפוצצה במגרש החנייה של בית החולים, ולא בפגיעה ישירה של צה"ל. הראיות, לרבות שיחות מוקלטות של פלסטינים, סרטונים וניתוחים בליסטיים היו כל כך משכנעות, עד שבאופן נדיר, הן ארגוני זכויות אדם מובילים והן ממשלות זרות קיבלו את עמדת צה"ל בסוגיה זו.⁴³⁸

יתרה מכך, כדי לתקף את הטענה השקרית, בוצעה מניפולציה גסה בנתוני ההרוגים של אותו יום. הדבר בא לידי ביטוי בכך שכמעט לא דווחו אבדות המיוחסות לתקיפות אחרות באותו יום, וכן ביחס חריג של 2:1 בין מקרי המוות של גברים לבין אלה של נשים. נתונים אלו נותרו בבסיס הנתונים של משרד הבריאות, ומהווים עדות מתמשכת ליכולתו של המשרד לבצע מניפולציות בנתונים, תוך עקיפת כל נתון אותנטי שמוזן על ידי עובדי מערכת הבריאות.⁴³⁹ לא ניתן להכחיש כי משרד הבריאות הפלסטיני שיקר בודיעין וביצע מניפולציה רחבת היקף בנתונים שפרסם באותו יום, כפי שלא ניתן להתעלם מהעובדה כי סירב לתקן את המידע גם כעבור שנה. באותה מידה, אין מקום להניח כי אינו מסוגל לחזור על אותה מניפולציה בעתיד וכי עובדיו כפופים למעצורים מקצועיים כלשהם שימנעו מהם מלבצע זאת שוב.

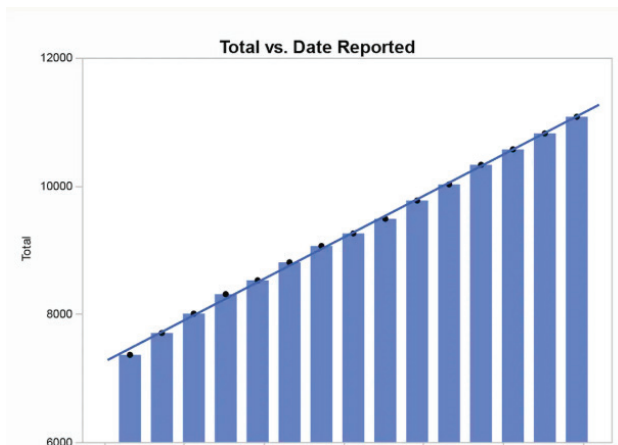
438 <https://www.facebook.com/MOHGaza1994/posts/pfbid02VihLzssM-VKwvphaoxK71rs9X4fUtNFaXBj9nFamjZ4Z9A56Vu6SZ7GcTSL2yo23fl>, <https://www.idf.il/en/mini-sites/israel-at-war/all-articles/al-ahli-al-ma-amadani-hospital-initial-idf-aftermath-report-october-18-2023/>, <https://www.hrw.org/news/2023/11/26/gaza-findings-october-17-al-ahli-hospital-explosion>, <https://nymag.com/intelligencer/2023/10/israel-hamas-war-everything-we-know-about-the-gaza-hospital-blast.html>, <https://www.theguardian.com/world/2023/oct/23/gaza-hospital-blast-caused-by-militants-rocket-uk-intelligence-sunak-israel-palestine>

439 <https://www.uklfi.com/false-al-ahli-casualties-still-included-in-hamas-un-data>

על אף שחלפה למעלה משנה מאז התקיפה, לא האו"ם ולא ארגוני הזכויות האדם המרכזיים הגיעו למסקנות כלשהן ביחס לזיוף הנתונים, ולא טרחו לערוך חקירה כלשהי לבחינת אמינותו של משרד הבריאות העזתי. העובדה כי לא בוצעו שום ביקורת, תיקון או תשאול, גם במקרה שבו משקל העדויות והקונצנזוס מכריע לחלוטין נגד השקר הגס של משרד הבריאות, מעוררת סיבה משמעותית לפקפק לא רק במהימנות משרד הבריאות העזתי, אלא גם באמינותם של הגופים המצטטים אותו ללא כל ביקורתיות.

ג. היעדר שונות במספר הנפגעים, או קורלציה הגיונית בפיזור היומי של מגדר וגיל הנפגעים בין 27 באוקטובר ו-24 בנובמבר 2023

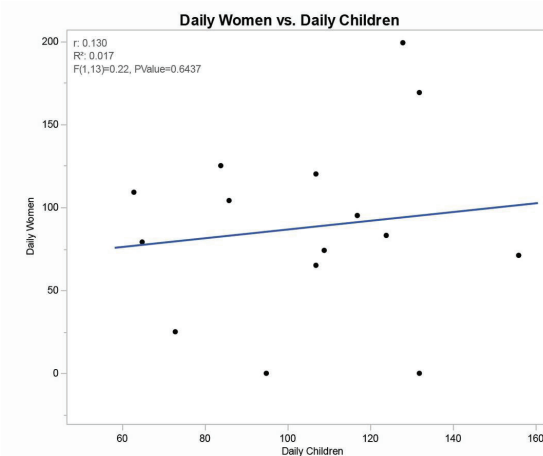
בין תחילת הפעולה הקרקעית בצפון עזה להפסקת האש הראשונה, פרסם משרד הבריאות העזתי עדכוני מספר הרוגים שהתאפיינו בשונות נמוכה במיוחד, בטווח של 200-300 הרוגים ליום (איור 18). שונות יומית כה נמוכה הינה חסרת תקדים בשדות קרב אורבניים, ומרמזת על מניפולציה בנתונים - ממצא שמתחזק עקב היעדר קורלציה שנצפתה באותם ימים בין מספר הנשים ההרוגות ובין מספר הילדים ההרוגים (איור 19). ממצא זה סותר את ההיגיון המבצעי, שכן נשים וילדים אשר נעים ביחד במרחב נוטים להיפגע באותן תקיפות, אך הוא מתיישב לחלוטין עם מניפולציה מגושמת של נתונים. האינדיקציות למניפולציה עולות כאשר בוחנים את הקורלציה בין דיווחי נפגעות נשים לנפגעים גברים - קורלציה שלילית חזקה (איור 20) שאינה תואמת להנחה הסבירה שפעילות צבאית עצימה ומכוונת נגד מטרות צבאיות (גברים) מייצרת בקורלציה גבוהה גם פגיעות אגביות נגד אזרחים מכל המגדרים והגילאים (גברים, נשים וילדים). תחת זאת, נראה כי רשמי האבדות נדרשו לספק "מכסה" יומית של הרוגים מקרב נשים וילדים, מבלי להתחשב בצורך לשמור על התאמה סטטיסטית הגיונית ביניהם. חשוב לציין כי היעדר השונות במספרי הנפגעים כמו גם היעדר קורלציה בין נפגעים מדווחים נשים וילדים וקורלציה שלילית בין גברים לנשים מאפיינת במובהקות רק את פרסומי משרד הבריאות העזתי בין ה-27 לאוקטובר ל-24 בנובמבר. בעוד שייתכן שמניפולציית נתונים דומה התקיימה גם טרם לכן, הרי שמניפולציית הנתונים ביחס לתקיפה בבית החולים אל-אהלי ממסכת מניפולציה זאת. לעומת זאת, לאחר הפסקת האש הראשונה, משרד הבריאות העזתי שינה את צורת רישום הנתונים, ואיתה גם את צורת מניפולציית הנתונים, תוך הסתמכות הולכת וגוברת על "דיווחי תקשורת אמינים" דרך לשכת העיתונות העזתית כדי לשמור על מכסת נפגעים נשים וילדים מדווחים גבוהה (סעיף ו).

איור 18: היעדר שונות במספר ההרוגים בין תחילת הפלישה הקרקעית לבין

הפסקת האש הראשונה⁴⁴⁰

From "How the Gaza Ministry of Health Fakes Casualty Numbers", Tablet Magazine, 7.3.2024, by Abraham Wyner. © Abraham Wyner Published with the permission of Prof. Abraham Wyner. <https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/how-gaza-health-ministry-fakes-casualty-numbers>

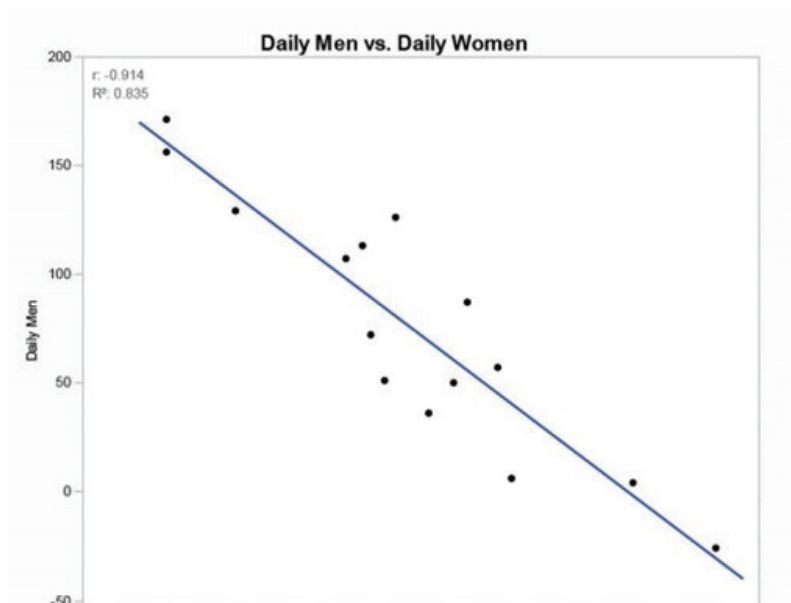

איור 19: העדר קורלציה בין מספר נפגעים נשים וילדים מדווחים⁴⁴¹

From "How the Gaza Ministry of Health Fakes Casualty Numbers", Tablet Magazine, 7.3.2024, by Abraham Wyner. © Abraham Wyner Published with the permission of Prof. Abraham Wyner. <https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/how-gaza-health-ministry-fakes-casualty-numbers>

⁴⁴⁰ <https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/how-gaza-health-ministry-fakes-casualty-numbers>

⁴⁴¹ <https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/how-gaza-health-ministry-fakes-casualty-numbers>

איור 20: קורלציה שלילית בין נפגעות נשים ונפגעים גברים

מדווחים בין ה-27 לאוקטובר ל-24 בנובמבר⁴⁴²

From "How the Gaza Ministry of Health Fakes Casualty Numbers", Tablet Magazine, 7.3.2024, by Abraham Wyner. © Abraham Wyner Published with the permission of Prof. Abraham Wyner. <https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/how-gaza-health-ministry-fakes-casualty-numbers>

ד. אי התאמה בין כמות חימושים שהוטלה להרג מכוון שאינו מבחין בין אזרחים ללוחמים

עד אפריל 2024 המשיך משרד הבריאות העזתי לדווח בעקביות כי למעלה מ-70% מההרוגים במלחמה הם נשים וילדים - שיעור התואם כמעט במדויק את חלקם באוכלוסייה הכללית. כך, בדצמבר 2023, דווח על שיעור של 74% נפגעים מקרב נשים וילדים, נתון שנותר ללא שינוי משמעותי בין אוקטובר לאפריל 2024, וזאת למרות שינויים דרמטיים באופי הלחימה וירידה באינטנסיביות שלה. כפי שנתאר בסעיפים ה-ז:

⁴⁴² <https://www.tabletmag.com/sections/news/articles/how-gaza-health-ministry-fakes-casualty-numbers>

- הצהרות משרד הבריאות נמצאו כלא תואמות את הנתונים המספריים אותם שחרר בזמן אמת.
- בין נובמבר 2023 לאפריל 2024 עורבבו נתונים מספריים אלו עם הנתונים המספריים של לשכת העיתונות העזתית. דיווחים אלו נדחו אף על ידי האו"ם ואין דרך ליישב אותם עם דיווחיו המאוחרים יותר של משרד הבריאות.
- גם הנתונים שמשרד הבריאות ששוחררו בדיעבד לחוקרת אוהדת, כשנה לאחר פתיחת המלחמה אינם תואמים את אלו ששוחררו לציבור בזמן אמת.

ברם, הפרכות אלו הצטברו על פני חודשים ארוכים ואף שנה. בזמן אמת, צוטטה טענת ה"70 אחוז נשים וילדים" בצורה לא ביקורתית כמעט לחלוטין על ידי גופי התקשורת המרכזיים. הפעלת הגיון ביקורתי בסיסי הייתה מעלה שבמידה שנתונים אלו היו נכונים, ובמידה שמשרד הבריאות לא נמנע מדיווח על הרוגים בקרב החמאס, היא שהחימושים שהוטלו על ידי צה"ל, כמו גם כוחות הקרקע שלו, נכשלו לחלוטין בפגיעה בפעילי חמאס ואף כווננו נגד מקבצים רדנומליים של אזרחים פלסטינאים במטרה לגרום להרג מירבי. כפי שהסברנו בהרחבה בפרק 4, כמות החימושים שהטיל צה"ל על רצועת עזה באותה תקופה הייתה גבוהה מזו של מספר הנפגעים שדווחו על ידי משרד הבריאות העזתי. בנוסף לכך, כל חימוש בודד מסוגל לגרום למותם של עשרות ואף מאות בני אדם במידה שהוא מכוון על מקבץ אזרחים, ויש גם לזכור שישראל הייתה נתונה במצוקת חימושים ונאלצה להתמודד עם אפשרות להתלקחות מלחמה אזרחית רחבת היקף ולחץ בינלאומי שכלל גם איומים בהגבלות חימוש. בהתחשב באמור לעיל, לא קיימת דרך ליישב בין מספר החימושים הרב, מספר הנפגעים המועט יותר, ונתוני משרד הבריאות לגבי שיעור הנשים והילדים ביניהם - לא שכן עם הטענה שמטרת צה"ל הייתה לגרום לקטל מירבי וחסר הבחנה.

הרי אם מטרת צה"ל הייתה הרג בלתי מובחן של כמה שיותר אזרחים, ניתן היה להשיג זאת באמצעים יעילים בהרבה, תוך שימוש במספר קטן משמעותית של חימושים. דווקא תקריות שבהן נהרגו אזרחים רבים מפצצה בודדת או פצצות מעטות מוכיחות כי ישראל לא נקטה שיטה של הפצצת אזרחים במכוון. במידה שזו הייתה השיטה של ישראל, מקרים אלו, המוכיחים את כוחן של פצצות

בודדות, לא היו יוצאי דופן, אלא הנורמה. הסבר אלטרנטיבי, וסביר בהרבה, הוא כי תקיפות צה"ל התבצעו על בסיס מודיעיני נגד מטרות צבאיות שהוסוו באזורים שמהם התפנו רובם המוחלט של האזרחים.

קבלתם של נתוני משרד הבריאות עד לאפריל 2023 בצורה לא ביקורתית, וגזירה לכאורה של עמדות אקטיביסטיות ומדיניות מהן, מהווה איפה כשל של "הנחת המבוקש" - לא מכיוון שנתונים אלו הופרכו מאז, אלא מכיוון שהיו מופרכים בבירור מלכתחילה.

ה. מיעוט נפגעות נשים בקרב עובדי אונר"א

הספקות שהועלו לגבי אמינות נתוני משרד הבריאות העזתי נדחו בטענה כי אונר"א מנהלת רישום נפרד, הנחשב אמין, של מקרי המוות בקרב צוותיה. לפי טענה זו, השוואת נתוני משרד הבריאות עם נתוני אונר"א הייתה חושפת כל מקרה של דיווח יתר מצד משרד הבריאות. מכיוון שבפועל מספר ההרוגים מקרב עובדי אונר"א היה גבוה יותר לנפש בהשוואה לנתוני משרד הבריאות עבור אוקטובר-נובמבר, גרסו מחברי המכתב למערכת Lancet כי ניתן להסתמך על נתוני משרד הבריאות כמצייגים תמונה אמינה של המציאות.⁴⁴³

עם זאת, ניתוח מגדרי של ההרוגים מקרב עובדי אונר"א, לצד הטענות הישראליות על חדירת חמאס לארגון, מצביע על הסבר חלופי. בדיקה זו מגלה כי גברים היוו 62% מרשימת הנפגעים של עובדי הארגון, וזאת על אף שהם היוו רק 41% מ-13,000 עובדים.⁴⁴⁴ כלומר, שיעור המוות בקרב גברים עובדי הארגון היה גבוה פי 2.3 מזה של נשים עובדות הארגון. יש להדגיש כי נתונים אלו התייחסו למות עובדי הארגון בשלושת השבועות הראשונים למלחמה, שבהם, על פי משרד הבריאות העזתי, נהרגו נשים ביחס זהה לזה של גברים.⁴⁴⁵

443 Benjamin Q. Huynh, Elizabeth T Chin and Paul B. Spiegel, "No Evidence of Inflated Mortality Reporting from the Gaza Ministry of Health", *The Lancet* (December 2023), [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(23\)02713-7/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(23)02713-7/fulltext)

444 <https://www.telegraph.co.uk/global-health/terror-and-security/unrwa-staff-death-toll-gaza-israel-hamas-war-data/>

445 <https://t.me/MOHMediaGaza/4366>

יש להדגיש נקודה זו כיוון שאחד מטיעוני האפולוגטיקה של מצדדי אמינות משרד הבריאות העזתי בניסיונותיהם ליישב את הסתירה בין שיעור הנשים והילדים הגבוה שעליו דיווח בתחילת המלחמה, לשיעור הנמוך יותר שעליו דיווח משרד הבריאות החל מדצמבר, הוא הטענה שהבחנתיות ישראל היא שהשתנתה (קרי, שצה"ל הבחין פחות בין אזרחים ללוחמים בתחילת המלחמה). טענה אחרת, כפי שנראה בתת-הפרק הבא, היא שלשכת העיתונות העזתית (הנשלטת על ידי חמאס באופן דומה לשליטתו במשרד הבריאות) היא שאחראית ל"אי-דיוקים" או להונאה, וההסתמכות על "דיווחי תקשורת אמינים" (ראו להלן) נבעה מקריסת מערך הרישומים של משרד הבריאות לאחר הפעולה הקרקעית הישראלית. אך כפי שהנתונים המפורטים בנוגע ליחס המגדרי בקרב עובדי אונר"א מראה - הן ההבחנה הישראלית בין לוחמים ואזרחים והן ההונאה של משרד הבריאות, ולא רק של לשכת העיתונות, החלו מייד עם תחילת המלחמה.

ו. תיקון נתונים רטרואקטיבי, או הונאה פרואקטיבית?

ואכן, כשנדרש משרד הבריאות העזתי לספק לחוקרת פרו-פלסטינית במערב רשימת הרוגים מתוארכת, שבה צורף מיקום רישום המוות לכל פרט מזהה, עלתה תמונה שונה באופן משמעותי מזו שהצטיירה בדיווחיו הרשמיים. בפברואר 2025 פורסם מאמרה של זינה ג'מאל א-דין (Jamaluddine), אשר כבר היכה גלים חודשים לפני פרסומו הרשמי. חוקרת זו טענה שמספרי ההרוגים מפציעות טראומטיות אשר שיחרר משרד הבריאות העזתי לוקה בהערכת חסר, וכי מספר ההרוגים האמיתי רב בהרבה - 62,260 איש עד ליוני 2024 בלבד.⁴⁴⁶

לא נתייחס כאן לכשלים המתודולוגיים של המחקר,⁴⁴⁷ או למסקנותיו שהופרכו אמפירית כמעט עם פרסומו, שכן במהלך הפסקת האש בין ינואר למרץ 2025 לא התגלו ראיות המתקפות את תחזיתה בנוגע לקורבנות, בדיוק כמו תחזיות קטסטרופליות אחרות על מוות המוני מרעב ומחלות (ראו פרק 1). הממצא החשוב ביותר העולה ממאמר זה הוא בסיס הנתונים שנעשה בו שימוש - בסיס נתונים אשר סופק לחוקרת האוהדת⁴⁴⁸ בצורה אקסקלוסיבית על ידי משרד הבריאות העזתי ושמופיע כנספח למאמר.⁴⁴⁹ בניגוד לפרסומים הפומביים של

446 [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(24\)02678-3/fulltext#fig1](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(24)02678-3/fulltext#fig1)

447 https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5115647

448 https://x.com/Z_Jamaluddine

449 https://github.com/ZainaJamaluddine/gaza_mortality_capture_recapture

משרד הבריאות שבהם התאריך והמיקום של רישום ההרורים נותרו חסויים, הרי בבסיס נתונים זה, זהותם, תיארוכם ומיקומם (על פי מחוז) של נפגעי המלחמה כתובים בגלוי - הוכחה לכך שמניעת מידע זה הינה בחירה של משרד הבריאות.

כאשר בוחנים את הפיזור המגדרי והגילי של הנפגעים הרשומים בחודש אוקטובר 2023, מתגלה כי נשים וילדים אינם מהווים 72% מכלל ההרורים כפי שהתקבע בהודעות משרד הבריאות מנקודה זו ואילך. הם אינם מהווים אפילו 68% מכלל ההרורים כפי שעולה מהנתונים ששחרר ב-2 בנובמבר 2024.⁴⁵⁰ תחת זאת, נשים וילדים מהווים לא יותר מ-62% מכלל ההרורים. לא מדובר בהבדל זעום - אלא ביחס גברים לעומת נשים וילדים גדול פי 1.6. מזה שיתקבע בדיווחי ההרג מהרצועה בחצי השנה הראשונה של המלחמה. אם נתונים אלו מהווים לא יותר מ"תיקון רטרואקטיבי חרישי", הרי הוא יוצא דופן בחרישיותו גם ביחס לדוגמאות האחרות שבהן נתקלנו בעבודה זו. אפשרות אחרת היא כי מדובר בניסיון מכוון, ומוצלח, לייצר מצג שווא של חוסר הבחנתיות ישראלית בחודש הראשון של המלחמה. ניסיון זה היה כה מוצלח עד שגם לאחר שמשרד הבריאות העזתי נדרש לספק תיקוף בסיסי לטענותיו, נמצאה הדרך לתחזק את מצג השווא על ידי שימוש בנתוני לשכת העיתונות העזתית.

ז. מילוי מכסות נפגעות נשים ונפגעים קטינים על בסיס "דיווחי תקשורת אמינים"

החל מנובמבר 2023, החלו דיווחי משרד הבריאות העזתי להיות מתוגברים ב"דיווחי תקשורת אמינים" של לשכת העיתונות העזתית, שהיוו חלק גדל והולך מדיווחי הנפגעים.⁴⁵¹ עד 18 במרץ הם כבר היוו 62% מכלל הדיווחים - ומהרגע הראשון היוו דיווחים אלו אמצעי לתגבור לא אמין בעליל של שיעור הנשים והילדים בקרב הנפגעים. בהקשר זה חשוב לשים לב לנתונים ולמגמות הבאות:

- בעוד דיווח הנפגעים של משרד הבריאות עד 2 בנובמבר 2023 (ובנקודה זו הללו

450 <https://t.me/MOHMediaGaza/4366>

451 Palestinian Ministry of Health/Gaza, Telegram post, 12 December 2023, <https://t.me/MOHMediaGaza/4576>; "Gaza Fatality Figures Repository", Palestinian Ministry of Health, 12 December 2023, <https://archive.org/details/moh-gaza-health-sector-emergency-reports/MOH%20-%20Gaza%20-%202012-12> Health Sector Emergency Report, Palestinian Ministry of Health, 29 February 2024, <https://archive.org/details/moh-gaza-health-sector-emergency-reports/MOH%20-%20Gaza%20-%20202-29>, <https://t.me/MOHMediaGaza/5098>.

טרם זוהו בשמותיהם או בתעודות זהות) הראה כי 68% מ-9,061 הנפגעים היו נשים וילדים - שיעור זה עוגל מעלה ל-70% בדיווחי לשכת העיתונות.

- לעומת זאת, גברים שהתווספו למניין הנפגעים המדווחים **על ידי משרד הבריאות** עד 11 בדצמבר 2023 היוו 50% מכלל הנפגעים (כאשר נשים בוגרות מהוות, בצורה לא סבירה סטטיסטית, 39% מכלל הנפגעים, וילדים רק 11%).

- לעומת זאת, מניין הנפגעים של **לשכת העיתונות** ב-11 בדצמבר 2023, שהסתמך כביכול על תוספת "דיווחי תקשורת אמינים", **החסיר** 1,381 גברים ממניין ההרוגים, תוך שהוא מוסיף 1,851 נשים ו-3,673 ילדים.

- גברים היוו 52% מ-8,563 הנפגעים שנמנו על ידי משרד הבריאות העזתי בין 11 בדצמבר 2023 ל-23 במרץ 2024.

- לעומת זאת, בין דצמבר 2023 ו-23 במרץ 2024 הוספו 14,602 הרוגים על בסיס אותם "דיווחי תקשורת אמינים" לדיווחי לשכת העיתונות העזתית שחוברו לדיווחי משרד הבריאות- ומתוכם רק 8% היו גברים.⁴⁵²

כך, בזמן ששיעורי התמותה של נשים וילדים המדווחים בנתוני משרד הבריאות צנחו משמעותית לאורך תקופה זו, במקביל לדרישה גוברת שמשרד הבריאות יתקף את נתוניו בשמות ואמצעי זיהוי של הקורבנות, שיעורי התמותה המדווחים דרך "דיווחי התקשורת האמינים" זינקו באופן חד. תופעה זו אינה הגיונית מבחינה סטטיסטית, אלא אם כן אותם "דיווחים אמינים" נוצרו באופן יזום במטרה לשמר את הרושם ששיעור גבוה מנפגעי המלחמה הם נשים וילדים.

יש לציין בהקשר זה כי מחקרים הצביעו בבירור על המניפולציות התקשורתיות של ערוצים ואתרים שונים הנשלטים על ידי חמאס או מזוהים איתה, באופן שיוצר אקוסיסטם סגור של "מקורות מידע אמינים" כביכול, המפנים זה לזה במעגל סגור.

452 <https://t.me/MOHMediaGaza/4366>,
<https://t.me/MOHMediaGaza/4576>,
<https://t.me/MOHMediaGaza/4691>,
<https://t.me/MOHMediaGaza/4900>,
<https://t.me/MOHMediaGaza/4964>,
<https://t.me/MOHMediaGaza/4994>,
<https://t.me/MOHMediaGaza/5117>,
<https://t.me/MOHMediaGaza/4587>,
<https://t.me/MOHMediaGaza/4900>,
<https://t.me/MOHMediaGaza/4909>,
<https://t.me/MOHMediaGaza/4969>,
<https://t.me/MOHMediaGaza/5098>,

מערך זה כולל רשימה ארוכה של אתרים ופרופילים ברשתות החברתיות שכביכול אינם מזוהים עם חמאס ואפילו נתפסים כפרטיים או כאנטי-ממסדיים, אך למעשה פועלים בהכוונתה או בהשראתה, וכל זאת כדי ליצור מצג שווא של אמינות.⁴⁵³

ח. ביטול ההסתמכות על "דיווחי התקשורת האמינים" העברת נטל מילוי מכסת הנשים והילדים למשרד הבריאות

ב-6 במאי 2024, החליט האו"ם לדווח על מגדר הנפגעים אך ורק על סמך הנתונים של משרד הבריאות העזתי. בעקבות זאת, מספר הנפגעים מקרב נשים וילדים צנח בהשוואה לדיווח של 4 במאי, משיעור של 69% מכלל ההרוגים ל-52% בלבד. במקביל, הוכנסה קטגוריה חדשה של "זקנים" לדיווחים, ככל הנראה במטרה לעמעם את השינוי החד בנתונים.⁴⁵⁴ עד לחשיפת התרמית של "דיווחי התקשורת האמינים" ולפני סירוב האו"ם לכלול נפגעים לא מזוהים בפילוח הגיל והמגדר של ההרוגים, שיעור הגברים הבוגרים היה דומה הן ב"דיווחי המשפחות" והן בדיווחי משרד הבריאות. אך מנקודה זו ואילך, שיעור הגברים הבוגרים בנתוני משרד הבריאות החל לרדת משמעותית. כך, בעוד גברים היוו 60% מכלל הנפגעים בדיווחי המשפחות בין ינואר למרץ 2024 (לעומת 58% לפי נתוני משרד הבריאות), בתקופה שבין אפריל לאוגוסט שיעורם עלה ל-64% בדיווחי המשפחות, בעוד בנתוני משרד הבריאות צנח ל-45% בלבד נכון לאוגוסט 2024. נתונים אלו מצביעים על כך שמשרד הבריאות העזתי, לאחר שאיבד את היכולת לנפח את שיעור הנשים והילדים בקרב ההרוגים באמצעות ההסתמכות על דיווחי תקשורת לא מאומתים, פנה למניפולציה של רישום ההרוגים המזוהים ברשומותיו, הפעם באופן שקשה יותר לזיהוי. אנו מציעים אפשרות לגבי אופן ביצוע המניפולציה בסיום פרק זה.

453 Harel Chorev Halewa, "Palestinian Lone Assailants, 2015-2023: Suicide Legitimacy Communities and Duped Attackers, Studies in Conflict and Terrorism (published online, 17.9.2024), pp.14-19. <https://doi.org/10.1080/1057610X.2024.2403154>, an also idem, "Collectivindualism and Shadow Players: Palestinian Youth, Social Media and Hamas' Communication Strategies", *International Journal of Communication*, vol.14 (2020), pp.1-23.

454 <https://www.cfr.org/blog/un-halves-its-estimate-women-and-children-killed-gaza>

ט. השלמת מכסות נשים וילדים בהחדרות פתאומיות

עדויות למניפולציה בנתוני התמותה ניתן לראות ב"קפיצות" חריגות בדיווחי ההרוגים, שהתרחשו לאחר חשיפת תרמית "דיווחי התקשורת האמינים". קפיצות אלו מתאפיינות בייצוג בלתי סביר של ילדים ונשים ביחס לשיעורם הקודם בקרב ההרוגים. כך, למשל, בית החולים אל-אקצא דיווח במרץ 2024 על 4,994 הרוגים מצטברים, אך שבוע בלבד לאחר מכן, דיווח על 6,608 הרוגים - עלייה חדה של 1,614 בני אדם. מתוך ההרוגים החדשים, 848 היו ילדים, המהווים 52.5% מהתוספת - שיעור כפול מזה המדווח לפני כן.⁴⁵⁵

תופעות דומות של אנומליות סטטיסטיות נצפו לאורך המלחמה, כאשר נשים וילדים יוצגו בשיעור גבוה בהרבה משיעורם הכללי בקרב הנפגעים המדווחים עם הוספת מקרי מוות חדשים. כך, ב-19 באוקטובר 2023, משרד הבריאות דיווח על 3,785 הרוגים מצטברים, לעומת 3,000 יומיים קודם לכן - עלייה של 785 בני אדם;⁴⁵⁶ אך מספר הילדים שנהרגו באותו יום עלה ב-671, מ-853 ל-1,524, כלומר 85% מכלל התוספת. ב-26 באוקטובר 2023, מספר ההרוגים המצטבר עלה מ-6,547 ל-7,028, תוספת של 481 הרוגים. עם זאת, הדיווח על נשים וילדים הרוגים באותו יום עלה ב-626 (417 נשים ו-209 ילדים) - מספר הגבוה מהעלייה הכללית במספר ההרוגים.⁴⁵⁷ ב-29 באוקטובר 2023, הדיווח על ההרוגים עלה מ-7,703 ל-8,005 - עלייה של 302, אך הדיווח על נשים וילדים הרוגים עלה ב-328 (199 נשים ו-129 ילדים), שוב, גבוה מהתוספת הכוללת.⁴⁵⁸

455 Gaza Ministry of Health Emergency Report, 31 March 2024

456 "Hostilities in the Gaza Strip and Israel | Flash Update #13", UN OCHA, 19 October 2023, <https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-flash-update-13>, "Hostilities in the Gaza Strip and Israel | Flash Update #11", UN OCHA, 17 October 2023, <https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-flash-update-11>.

457 "Hostilities in the Gaza Strip and Israel | Flash Update #20", UN OCHA, 26 October 2023, <https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-flash-update-20>

458 Hostilities in the Gaza Strip and Israel | Flash Update #23", UN OCHA, 29 October 2023, <https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-flash-update-23/>. "Hostilities in the Gaza Strip and Israel | Flash Update #22", UN OCHA, 28 October 2023, <https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-flash-update-22>

ב-31 באוקטובר 2023, משרד הבריאות דיווח על 8,525 הרגים, עלייה של 216 מהיום הקודם. אך מתוך מספר זה, 210 היו נשים וילדים, כלומר 97% מההרגים החדשים. ב-7 בנובמבר 2023, מספר ההרגים עלה מ-10,022 ל-10,328, תוספת של 306 בני אדם, ו-302 מההרגים החדשים היו נשים וילדים, כלומר 99% מכלל התוספת.⁴⁵⁹ ב-5 בדצמבר 2023, משרד הבריאות דיווח על 16,248 הרגים, לעומת 15,207 שלושה ימים קודם לכן - עלייה של 1,041. עם זאת, באותו פרק זמן דווח כי 1,353 מההרגים החדשים היו נשים וילדים (628 נשים ו-725 ילדים), נתון החורג משמעותית מהעלייה המדווחת בסך ההרגים.⁴⁶⁰

י. הסרת הרגים מתוקפים שזוהו בשם מרשימות משרד הבריאות

במרץ 2025, כשנה וחצי לאחר תחילת המלחמה וזמן קצר לפני חידוש הלחימה בתום הפסקת האש השנייה, פרסם משרד הבריאות העזתי רשימה מעודכנת של שמות הרגים המתוקפים על ידי. ועם זאת, לאחר גילוי של סאלו אייזנברג על השמטת 3,400 שמות שהופיעו ברשימות אוגוסט ואוקטובר 2024 מרשימת מרץ 2025,⁴⁶¹ נאלץ דובר משרד הבריאות העזתי להודות כי לא פחות מ-3,952 שמות שכבר תוקפו בעבר על ידי משרד הבריאות הוסרו מהרשימות לאורך המלחמה. שמות אלו כללו הן שמות שדווחו בצורה מקוונת על ידי בני משפחה (הרוב) והן לפחות 800 שמות שנרשמו על ידי רופאים, בבתי חולים, בעת זיהוי גופות.⁴⁶² יש לציין שעל אף שהחל מאפריל 2024 היה ייצוג יתר של גברים בדיווחים המקוונים לעומת דיווחים מתוקפים פורנזית לכאורה של משרד הבריאות, כמתואר בסעיף ז, הרי ההתפלגות המגדרית והגילית בשמות המושמטים לעומת השמות שהושארו

459 "Hostilities in the Gaza Strip and Israel | Flash Update #25", UN OCHA, 31 October 2023, <https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-flash-update-25>; "Hostilities in the Gaza Strip and Israel | Flash Update #24", UN OCHA, 30 October 2023, <https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-flash-update-24>

460 "Hostilities in the Gaza Strip and Israel – reported impact | Day 60", UN OCHA, 5 December 2023, <https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-reported-impact-day-60>; "Hostilities in the Gaza Strip and Israel – reported impact | Day 57", UN OCHA, 2 December 2023, <https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-reported-impact-day-57>

461 <https://www.euronews.com/2025/04/03/hamas-run-health-ministry-quietly-removes-thousands-from-gaza-death-toll-researchers-find>

462 <https://news.sky.com/story/hundreds-of-names-removed-from-official-gaza-death-list-13341928>

הייתה כמעט זהה - תוצאה לא סבירה מבחינה סטטיסטית. ניתן היה לצפות שבמידה ששיטת הזנה אחת (דיווחים מקוונים) בעלת מאפיינים מגדריים שונים (ריבוי גברים) היא זו ממנה מבוצעות מרבית ההשמטות, הרי שגם המאפיינים המגדריים והגילאיים של השמות המושמטים יתאימו לכך.

יודגש, נוסף על כך, כי משרד הבריאות העזתי לא יזם את הדיווח על ההשמטה - הוא הגיב לה לאחר פרסום השמות המושמטים.⁴⁶³ בעקבות החשיפה, סיפק משרד הבריאות כמה הסברים בעייתיים להשמטות, כולל:

- א. "אנשים חיים התלוננו שהם נרשמו כמתים".
- ב. "התברר לנו כי חלק מהמשפחות דיווחו על מוות טבעי כנובע מהמלחמה. אולי אנשים מתו מהתקף לב ליד הפצצה למשל".
- ג. "פקידי בית חולים עבדו בלי שמות מלאים או גישה לנתוני רישום האוכלוסין וכך התבלבלו ורשמו את האנשים הלא נכונים בבתי החולים".⁴⁶⁴

הסברים אלו אינם אמינים (כיצד, למשל, יודע פקיד בית חולים ללא גישה לנתוני רישום האוכלוסין להכניס שם ותעודת זהות **לא נכונים** שכן **מופיעים** ברישום האוכלוסין?), אך מרמזים על שיטות מניפולציה אפשריות בנתונים ועל מגבלותיהן (סעיף יב). יצוין כי לאחר מסכת בקרת נזקים זו מצד משרד הבריאות, בחן מכון המחקר HJS את כלל רשימות ההרוגים של משרד הבריאות העזתי מתחילת המלחמה ומצא כי לא פחות מ-6,394 שמות מרשימותיו השונות הוסרו לאורך המלחמה, לפי הפירוט הבא:⁴⁶⁵

- 1,920 שמות הוסרו בין רשימת אוקטובר 2024 למרץ 2025.
- 1,792 הוסרו בין רשימת אוגוסט 2024 לרשימת אוקטובר 2024.
- 2,682 הוסרו בין רשימת אפריל 2024 לרשימת אוגוסט 2024.

מדובר במספרים עצומים, אך מה שמעניין לא פחות הוא זהות האנשים שמאחוריהם. בניגוד לטענות דובר משרד הבריאות העזתי שמדובר באנשים שלא מתו, או שדווחו בטעות כמי שמתו מפציעות טראומטיות, חלקם לפחות היו בני

⁴⁶³ <https://honestreporting.com/vanishing-victims-hamas-scrubs-thousands-of-confirmed-civilian-deaths-from-its-fatality-list/>

⁴⁶⁴ Ibid.

⁴⁶⁵ <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2025/04/HJS-Hamas-Casualty-Reports-Report-WEB-correct.pdf>

משפחתם של בכירי חמאס, שמתו בוודאות גבוהה:

נעים איברהים חאליל סינוואר - בן דודו של יחיא סינוואר, בן 62, ת.ז. 960218345;
מרים חאסאן מחמוד אל סינוואר - דודתו של יחיא סינוואר, בת 85, ת.ז. 960218329;
רים חוסיין סינוואר, בתו של חאסאן איברהים חאליל סינוואר, בן דודו של יחיא
סינוואר: בת 13, ת.ז. 429915119;

מרים חאסאן איברהים אל-סינוואר, בת 4, ת.ז. 442398806.

אחרים היו בכירי הזרוע הצבאית של חמאס, שבוודאות גבוהה גם הם מתו, כגון
חמדאן מחמוד חמדאן אל אסטל, מפקד גדוד תל-סולטאן, אשר השתתף בטבח
7 באוקטובר.⁴⁶⁶

ולבסוף, הוסרו גם אנשי רפואה אשר הופללו בפרסומים ישראליים כפעילי חמאס,
כגון זאקי אחמד זאקי דרוויש, ד"ר זיאד אל-טארטאר, ד"ר אחמד אל סאהר
וד"ר מוחמד אל-שאמי (הופיע בפברואר 2024, הוסר באוגוסט 2024), כמו גם
"עיתונאים" מופללים כמו איסמעיל אל-ע'ול.⁴⁶⁷

נראה כי הסרות אלו נועדו לשמר נרטיב של פגיעה בעיתונאים ואנשי רפואה ללא
קשר לחמאס, להימנע מחשיפת מידע על מותם של בני משפחות חמאס אשר
עשויה לגרור דה-מורליזציה, וכמובן - לצמצם חשיפה מודיעינית והסברתית
למותם של פעילי זרוע צבאית בולטים. נוסף, כי לצד הסרתם של פעילי הזרוע
הצבאית שהשתרבו לרשימות, החלה כבר התרופפות משמעת מידע ביחס
לקיום הלוויות לוחמי חמאס והג'יהאד האסלאמי (ראו פרק 7) - וכששמות
הנקברים פורסמו ברשתות החברתיות, לעיתים נעדרו במקביל מרשימות משרד
הבריאות העזתי (איור 21):

466 <https://www.idf.il/en/mini-sites/idf-press-releases-israel-at-war/september-24-pr/several-terrorists-in-hamas-tel-al-sultan-battalion-eliminated/>

467 " Hamas Documents Reveal the Depth of the Collaboration Between Al Jazeera and the Hamas Terrorist Organization",
IDF, 29 October 2024, <https://www.idf.il/en/mini-sites/idf-press-releases-israel-at-war/october-24-pr/hamas-documents-reveal-the-depth-of-the-collaboration-between-al-jazeera-and-the-hamas-terrorist-organization/>

משימות משרד הבריאות העזתי⁴⁶⁸

From: Lewi Stone and Gregory Rose, "Hamas Casualty Reports and a Tangle of Technical Problems", Centre for New Middle East, Henry Jackson Society (April 2025). © Henry Jackson Society. Reprinted with the permission of the Henry Jackson Society, p.36. <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2025/04/HJS-Hamas-Casualty-Reports-Report-WEB-correct.pdf>

יא. אינדיקציות להכללת תמותה טבעית ברשימות משרד הבריאות העזתי

נדגיש שוב, משרד הבריאות העזתי טען לאורך המלחמה כי הוא כולל ברשימותיו אך ורק הרוגים ישירים מתקיפות ישראליות - לא תמותה המקושרת לנסיבות מחיה קשות בעת המלחמה. למעשה, מאז פרוץ המלחמה לא שחררו משרד הבריאות העזתי או לשכת הסטטיסטיקה העזתית נתונים כלשהם לגבי תמותה לא טראומטית, גם לא במהלך הפסקת האש בין ינואר למרץ 2025, וזאת על אף טענות דובר משרד הבריאות שבכוונתו לעשות זאת עד סוף 2024.⁴⁶⁹

ועם זאת, הרבה לפני ההודעה של משרד הבריאות העזתי שלרשימותיו מנובמבר 2024 השתרבבו גם 1,800 מיתות טבעיות, אותרו ברשימות פרטים שנסיבות מותם הטבעיות ידועות - סרטן, בעת טיפולים בישראל. למעשה, על פי הנתונים שפורסמו בדוח של אנדרו פוקס ב-HJS, מדובר בפרטים שמשרד הבריאות העזתי עצמו ידע עליהם ואף רשם את נוכחותם בישראל בעת שהודיע על מותם בשל פעילות צבאית ישראלית.⁴⁷⁰

468 <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2025/04/HJS-Hamas-Casualty-Reports-Report-WEB-correct.pdf>

469 <https://everycasualty.org/opening-the-black-box-fresh-insights-into-the-casualty-recording-system-of-the-gaza-ministry-of-health/>

470 <https://henryjacksonsociety.org/wp-content/uploads/2024/12/HJS-Questionable-Counting-%E2%80%93-Hamas-Report-web.pdf>

יצוין שלי מרדכי, אשר מבסס את המתודולוגיה שלו על טענה שמספר קטן של מקרים מתוקפים (או לא מתוקפים) של הפרות ישראליות מהווים אינדיקציה להיקף רחב הרבה יותר של הפרות כאלו, שלל את האפשרות שמקרים מתוקפים אלו הינם אינדיקטיביים להכללה נרחבת יותר של תמותה טבעית בנתוני משרד הבריאות העזתי. על אותו משקל, לי מרדכי, אשר הצהיר כי במתודולוגיה שלו לא התחשב ב"רקע הפוליטי" של מקורותיו, כולל מקורות המקושרים לחמאס, שלל את דיווחי ה-HJS על בסיס אפיונו כ"מכון מחקר [...] הנחשב לפוליטי במיוחד".⁴⁷¹ מדובר בראייה חזקה במיוחד לסטנדרטים כפולים.

אירוני משהו כי זמן קצר לאחר שמרדכי פרסם את כתב ההגנה שלו על משרד הבריאות העזתי, הודה דובר משרד הבריאות זאהר אל וחידי בתיקון רטרואקטיבי על ידי הסרת 1,800 מיתות טבעיות, וזאת רק לאחר שהסרתן זוהתה על ידי גורמים אחרים.⁴⁷² יש לציין כי באקוסיסטם התקשורתי והאקטביסטי שבו פועל משרד הבריאות העזתי, התהודה של פרסום שגוי על הרג מספר גבוה של נשים/ ילדים/אזרחים היא משמעותית הרבה יותר מהתהודה של תיקון רטרואקטיבי שלא זוכה לשום פרסום. כפי שנראה, תופעה זו אינה ייחודית לפרסום מספר הרוגים; כך, טענות אונר"א לגבי משבר אספקה הומניטרי במאי 2024 (פרק 1), טענות האו"ם לתמותה עודפת של חצי מיליון תינוקות עיראקים תחת משטר הסנקציות ב-1999, וטענות הרשות הפלסטינית לטבח של מאות ואלפי אזרחים פלסטינים בג'נין ב-2002 הניעו תהליכים בינלאומיים משמעותיים, על אף שהיו מופרכות מלכתחילה והוכרו ככאלו גם על ידי חלק ממעלי הטענות מאוחר יותר.

ועם זאת, לי מרדכי עמד על עובדה נכונה אחת שאותה יש לציין - לפחות בפרסומיו המאוחרים יותר: ברשימות ההרוגים של משרד הבריאות העזתי לא

471 <https://www.mekomit.co.il/%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%A0%D7%99-%D7%94%D7%AA%D7%9E%D7%95%D7%AA%D7%94-%D7%A9%D7%9C-%D7%9E%D7%A9%D7%A8%D7%93-%D7%94%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%90%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%A2%D7%96%D7%94-%D7%9E%D7%94%D7%99%D7%9E/>

472 <https://news.sky.com/story/hundreds-of-names-removed-from-official-gaza-death-list-13341928>

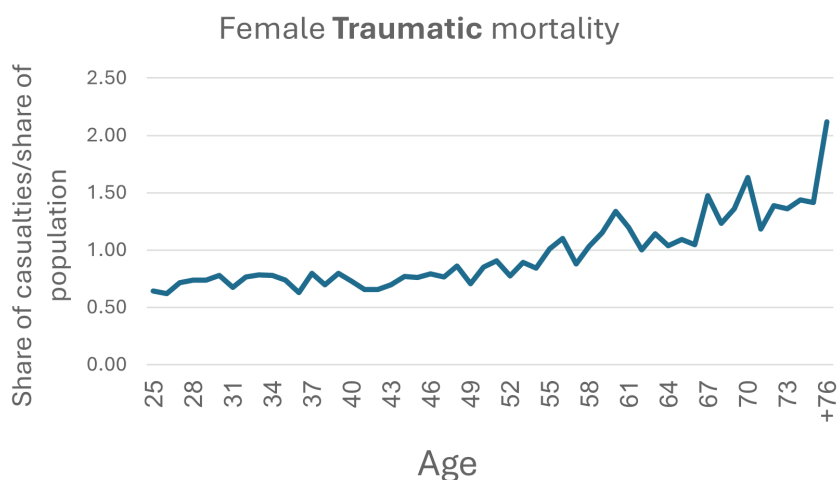
נצפה ייצוג יתר לתמותת ילדים בני 0-5 בהשוואה לילדים מבוגרים יותר. היות שתמותה טבעית מרוכזת בשנתונים אלו (עקב מחלות גנטיות חסרות מרפא ופגיעות גבוהה יותר למחלות מידבקות), היה ניתן לצפות לתמותה חריגה כזו אילו כלל משרד הבריאות העזתי באופן גורף תמותה טבעית בפרסומיו בלא ניסיון (ולו חלקי) להסוות מניפולציית נתונים.⁴⁷³

לעומת זאת, מרדכי נמנע מבדיקה של הצד השני של סקלת הגילים. בדיקתנו מעלה ששיעור מותם של קשישים בקרב ההרוגים גבוה בהרבה ממה שניתן היה לצפות. למעשה, לא מדובר רק בקשישים. בדיקה של ייצוג גילים של נשים בקרב ההרוגים מראה כי משנות ה-40 ומעלה, ככל שגילה של אישה עולה, כך עולים סיכוייה להיכלל ברשימות משרד הבריאות (איור 22).

לו שיעור התמותה הטראומטית המדווחת (משרד הבריאות העזתי טוען שכל התמותה המדווחת היא טראומטית ונובעת מהתקפות ישראליות) של כלל הנשים היה שווה לזה של נשים בנות 18 עד 24, הרי שמספר ההרוגים המדווח בקרב נשים בנות 25 ומעלה היה נמוך ב-2763. שיעור התמותה המדווח של בני 25 ומעלה בעזה ב-2019 (טרם מגפת הקורונה וללא לחימה משמעותית מול ישראל) היה 2638.⁴⁷⁴ בתיקון לגידול באוכלוסין ל-2023, בתקופת הלחימה (531 ימים) מדובר ב-6848 איש. שיעור תמותת הנשים בשטחים הפלסטינים לטווח גילאים זה (אין נתונים נפרדים לרצועה בפילוח זה) הינו 46 אחוז - 3160 איש. מספר זה כמעט זהה לתמותה העודפת מקושרת הגיל שזיהינו. התאמה זו מהווה אינדיקציה לכך שתמותה טבעית זו אכן נכללה בדיווחי משרד הבריאות העזתי, על אף הכחשותיו.

473 <https://www.mekomit.co.il/%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%A0%D7%99-%D7%94%D7%AA%D7%9E%D7%95%D7%AA%D7%94-%D7%A9%D7%9C-%D7%9E%D7%A9%D7%A8%D7%93-%D7%94%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%90%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%A2%D7%96%D7%94-%D7%9E%D7%94%D7%99%D7%9E/>

474 <https://www.pcbs.gov.ps/Downloads/book2557.pdf>

איור 22: שיעור הרוגות ביחס לחלקן באוכלוסייה של נשים בקבוצות גיל שונות. עליית השיעור עם הגיל תואמת תמותה טבעית

למותר לציין, כי אין כל סיבה שאישה בגיל העמידה ומעלה תהיה מעורבת בלחימה או חשודה כמעורבת בלחימה ממקבילתה הצעירה. עבור נשים קשישות ניתן אולי להניח קושי גדול יותר להתפנות מאזורי לחימה, או שיעור תמותה גבוה יותר מפציעות, אך ההתאמה הכמעט מושלמת של העלייה בסיכון למוות טראומטי, היעדר תמותה גבוהה יותר בקרב ילדות צעירות, ושיעורי המוות הקיצוניים בקרב נשים קשישות במיוחד (5% תמותה כביכול טראומטית בקרב בנות +87) מצביעה על כך שההתאמה של התמותה העודפת מקושרת הגיל לשיעור התמותה הטבעית ברצועה מוסברת בצורה הטובה ביותר על ידי הכללתה של אותה תמותה עודפת בדיווח על תמותה טראומטית. גם התמותה העודפת של ישישים - 7% מכלל בני ה-+87 תואמת לאורך החיים הנמוך יותר של גברים בעזה יותר משהיא תואמת סיכון גבוה יותר של פגיעה של ישישים לעומת צעירים או לעומת ישישות. כך, משרד הבריאות טוען כי שניים מתוך ארבעת הגברים בני ה-100 ברצועת עזה מתו כתוצאה מפגיעה ישראלית, כמו גם 19 מתוך 56 בני ה-95 ו-12 מתוך 35 בני ה-96. בהנחה שהתמותה הטבעית של גברים הובלעה במלואה בדיווחי משרד הבריאות העזתי (ייתכן כמובן שהובלעה רק בקרב בני ה-+60) מדובר ב-5,472 מיתות טבעיות שהובלעו בדיווחי אבדות המלחמה, מתוכן עד 1,784 של גברים בני 60 פלוס ועד

2800 נשים מכל הגילים (בהנחה המאוד ספקולטיבית שגברים מעל גיל 60 ונשים בוגרות שאינן בנות 18-25, אינם מצויים בסיכון גבוה יותר לפגיעה טראומטית מאשר נשים בנות 18-25).

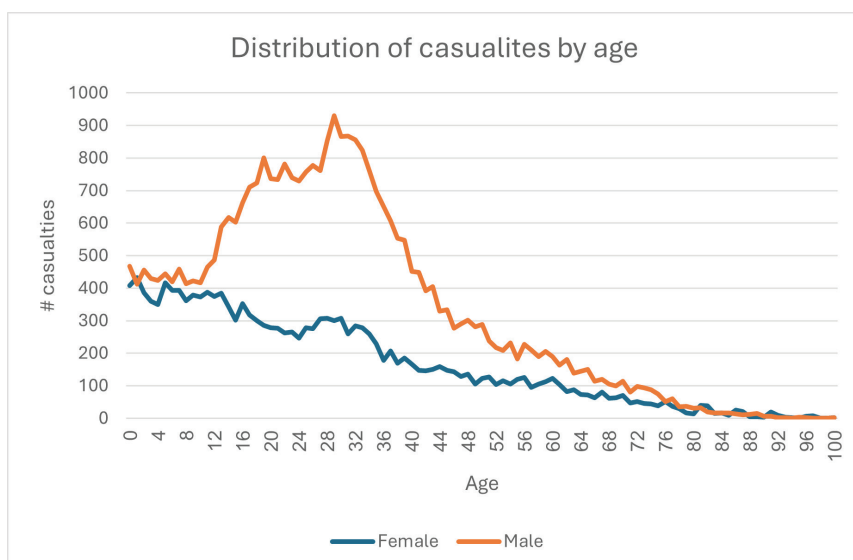
הסברים אלטרנטיביים לתמותה עודפת של קשישים

ניסינו למצוא הסברים אלטרנטיביים לתמותה מבוססת עליית הגיל אשר נצפית במובהק בנשים, וגם בקרב גברים (שם היא ממוסכת בגילים מוקדמים על ידי מעורבות בלחימה או הפללת שווא בכך):

- מדובר בתוצאה טבעית של סכסוכים מזוינים, שבהם נהרגים יותר קשישים. תמותה עודפת של קשישים בסכסוכים אינה דבר חריג. למעשה, זוהי כמעט הנורמה. ברם, תמותה עודפת זו אינה לרוב טראומטית, אלא נובעת מקריסתן של מערכות בריאות, תזונה ותמיכה - ומשוקפת בעלייה מקבילה של תמותת תינוקות. משרד הבריאות העזתי כבר הצהיר כי הוא אינו כולל תמותה מעין זו ברשימותיו. בין שנוצרה תמותה לא טראומטית עודפת כתוצאה מהמלחמה ובין שלא - היא אינה אמורה להופיע ברשימותיו, ולו הייתה מופיעה - הייתה אמורה להשתקף גם בתמותה עודפת בקרב ילדים רכים.
- קשישים הינם פגיעים יותר לתוצאותיה של פגיעה טראומטית. על אף שלא נפגעו יותר מתקיפות ישראליות, הרי שיותר מהם מתו. אף שאין בידינו לפסול אפשרות זו, הרי פגיעות זו קיימת גם אצל ילדים רכים. אם אכן הייתה זו גורם מסביר משמעותי, היינו מצפים לראות אותה משוקפת גם אצלם. אין אינדיקציה כזו, וכאמור גם אין תקדים לתמותה טראומטית עודפת של קשישים במצבי סכסוך בהיעדר תמותה טראומטית עודפת של ילדים.
- קשישים משני המינים התנגדו יותר לפינוי מאזורי לחימה, או לא היה ביכולתם להתפנות. הסבר זה נשמע אינטואיטיבי משכנע, בהינתן שיעורי ההרג הגבוהים לאין ערוך של מי שנשארו באזורי הפינוי לעומת מי שהתפנו לאזורים ההומניטריים ובהינתן דיווחים אנקדוטליים רבים על קשישים שננטשו. ברם, ההתאמה הכמעט מושלמת בין העלייה בדיווחי התמותה הטרומטית, גם בקרב בנות 40, אימהות לילדים, לעלייה המצופה בתמותה הטבעית מחלישה את היתכנותו של הסבר זה.

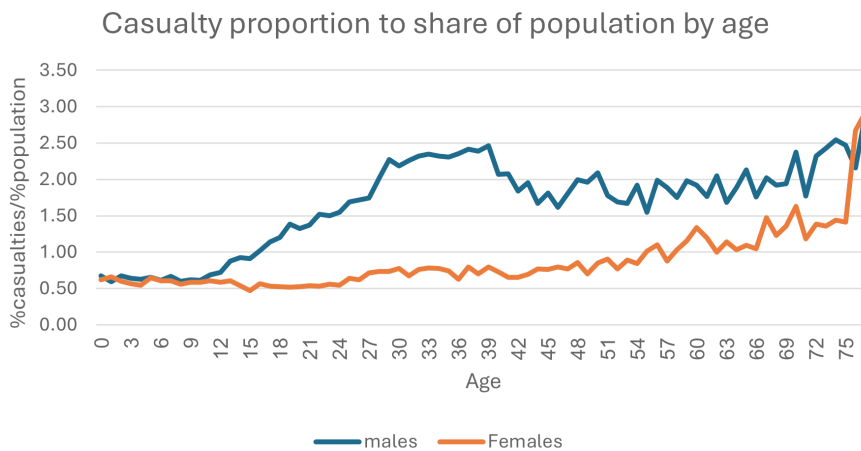
יב. התפלגות מגדרית וגילית תואמת סבבי לחימה קודמים

על פי נתוני משרד הבריאות העזתי נכון למרץ 2025, לאחר "תיקונים רטרואקטיביים" חוזרים של הנתונים על ידי, 33,517 מההרוגים המתוקפים הם זכרים מכל הגילים - 67% מכלל ההרוגים. גברים בוגרים בני 18-59 מהווים 45% מכלל נפגעי הלחימה - דבר הבולט בהצגה חזותית של הנתונים (איור 23). סך הכול מהווה התמותה הגברית העודפת אשר תואמת השתתפות בלחימה, מבלי לכלול בני 60+, 15,760 איש (טבלה 2).

איור 23: תמותה גברית עודפת מובהקת בגילאי הלחימה (14-59) בייחוד בגילאי 18-40.

ברם, ניתוח של התפלגות הגילאים של הנפגעים המדווחים **ביחס לשיעורם באוכלוסיה** מגלה גם ייצוג יתר לא סביר של נשים מבוגרות וגברים קשישים (איור 24) התואם לתמותה טבעית. תמותה טבעית כזו ככל הנראה ממסכת את שיעור ההרוגים הנמוך יותר של גברים בין גיל 40-70, טרם ששיעורי התמותה הטבעית העולים גוברים על שיעורי המוות הטראומטי היורדים.

איור 24: תמותה עודפת של נשים מבוגרות וגברים קשישים. שנתונים 76-87 ו-87+ מקובצים לשתי קבוצות בשל מספר פרטים נמוך בשנתונים אלו

אם בנוסף מוחסרת התמותה העודפת מבוססת הגיל בקרב נשים מהחשוב, מהווים גברים בוגרים 46.5% מכלל נפגעי הלחימה. פער ניכר נצפה גם בין נערים בני 15-17, ואף בני 11-14 ובין נערות (איור 23). פער זה אינדיקטיבי לפרקטיקה שימוש בנערים קטינים כסייענים בפעילות לחימה אשר נצפתה בצוק איתן.⁴⁷⁵ במסגרת לחימה זו דווח, אם כי אנקדוטלית, על גיוס רחב היקף של לוחמים קטינים לשורות חמאס כדי למלא את שורותיה המדולדלות,⁴⁷⁶ פרקטיקה אשר נצפתה ודווחה גם לקראת סופו של המבצע.⁴⁷⁷ כיצד תואמת התפלגות זו סבבי לחימה קודמים? בצוק איתן, על פי דוח בצלם,⁴⁷⁸ מספר הנשים בנות 18-59 שנהרגו היה 247 מסך 2,202 ההרוגים, כלומר 11.12% מתוכם, לעומת 8,304 נשים בנות 18-59 שהיוו 16.6% מכלל ההרוגים בסבב לחימה זה. ברם, בהחסרת התמותה הגילית העודפת (1,870) של חתך אוכלוסייה זה, מהוות נשים בנות 18-59 14% מכלל

⁴⁷⁵ https://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20713/H_161_14_1118019024.pdf

⁴⁷⁶ <https://www.israelhayom.com/2024/06/18/hamas-resorts-to-enlisting-16-year-olds-in-desperate-attempt-to-shore-up-manpower/>

⁴⁷⁷ <https://www.cbsnews.com/news/hamas-grows-with-young-recruits-eager-to-fight-israelis/>

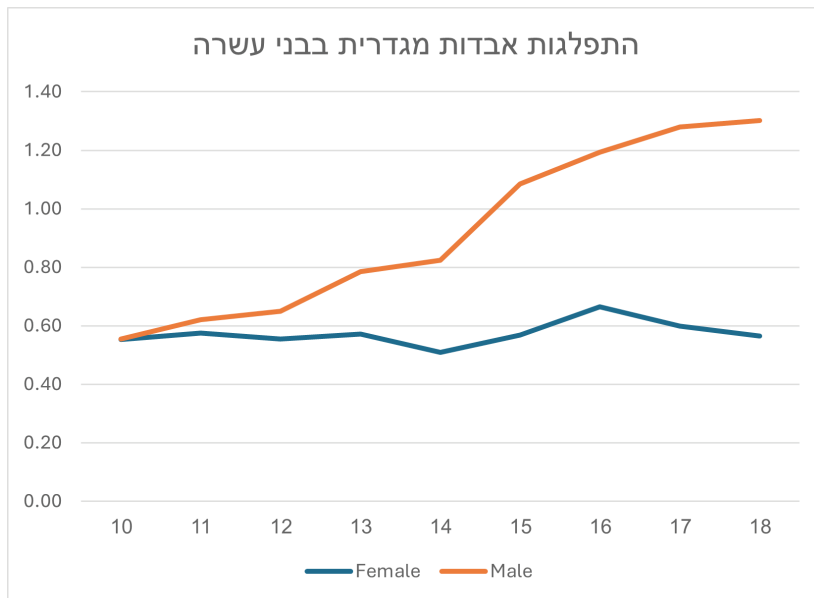
⁴⁷⁸ https://www.btselem.org/hebrew/press_releases/20160720_fatalities_in_gaza_conflict_2014

ההרוגים - הבדל זניח מבחינה סטטיסטית, גם אם טרגי ומזעזע מבחינה אנושית. כמו כן, יש להדגיש כי פילוח הנתונים של ארגון בצלם מסתמך על נתונים אשר התווספו כשנה וחצי לאחר תום הלחימה, שבמהלכה נטען לשיעור נשים וילדים גבוה משמעותית.

הפער הנרחב יותר הוא בקרב קטינים בני פחות מ-18. בצוק איתן נהרגו 526 קטינים - 26% מכלל ההרוגים. במלחמה זו מהווים קטינים 31% מכלל הנפגעים המדווחים. עם זאת, בהפחתת הפער (מתוקן שיעור אוכלוסין) בין נערים לנערות, מהווים קטינים 28% מכלל נפגעי הלחימה - טרגדיה אנושית מזעזעת, אך לא משמעותית מבחינת הבדל באופי הלחימה או ההבחנות של כוחות צה"ל.

טבלה 2: שיעור ההרוגים בקרב גברים ונשים - תמותה גברית עודפת ביחס לנשים, תמותת נשים מבוגרות עודפת ביחס לצעירות, שיעור נפגעים של ילדים צעירים (0-10) בכל הגילאים נמוך בשתי המגדרים. תמותה גברית ונערית עודפת תואמת השתתפות בלחימה של 15,516 איש

קבוצת גיל	נשים		גברים		פער		פער מתוקן שיעור אוכלוסין
	מס' אבדות	שיעור אבדות/שיעור באוכלוסייה	מספר אבדות	שיעור אבדות/שיעור באוכלוסייה	מספר	שיעור באוכלוסייה	
0-10	4,253	0.60	4,765	0.63			
11-13	1,146	0.60	1,540	0.7			
14-17	1,315	0.53	2,594	1.00	1,279	0.47	1,219
18-24	1,915	0.53	5,246	1.40	3,331	0.87	3,248
25-54	5,831	0.74	16,004	2.06	10,173	1.32	10,275
55-59	558	1.03	1,015	1.83	457	0.79	441
60-64	471	1.15	818	1.86			
65-75	638	1.30	1,138	2.11			
76+	340	2.12	451	2.37			
סה"כ	16,467	0.67	33,571	1.32	15,760		15,075

איור 25: שונות מגדרית ביחס אבדות ניכרת מגיל 11 ואילך, ומאיצה מגיל 14 (גיל רשמי מינימלי לגיוס לחמאס)

יב. אמצעי מניפולציה אפשריים

כאמור, משרד הבריאות הפלסטיני לא פרסם נתונים על תמותה טבעית ברצועה במהלך המלחמה. ב-2019 (טרם מגיפת הקורונה, ובשנה ללא לחימה מול ישראל) התמותה המדווחת על ידי הלמ"ס הפלסטיני בעזה הייתה 5106 איש מתוך 1.99 מיליון.⁴⁷⁹ משום כך התמותה הטבעית הצפויה לאוכלוסיה של 2.26 מיליון איש ב-2023 הייתה 8394 איש בין השביעי לאוקטובר 2023 ל-21 למרץ 2025. תמותה זו, גם בניכוי תמותת ילדים בני פחות מ-5 (כ-971 ילדים בני 0-4 בתיקון לגודל האוכלוסיה) מגיעה לכדי 7422 איש.

הכללת כלל או חלק מתמותה טבעית זו, או רק תמותה טבעית של נשים, כפי שנראה שנעשה בצוק איתן ב-2014, הייתה מספיקה כדי להטות באופן משמעותי את החלוקה המגדרית והגילית של הנפגעים, ובכך ליצור רושם מטעה של תקיפות לא-מבחניות ואף של טבח מכוון. ברם, אמצעי המניפולציה הפוטנציאלי

479 <https://www.pcbs.gov.ps/Downloads/book2604.pdf>

המשמעותי ביותר אינו דיווח שקרי, אלא פשוט אי-דיווח על נפגעי לחימה, כפי שנקט חמאס ב-2008 ו-2014. למעשה, בהינתן תוואי הקרב בין צה"ל לחמאס, מותם של רבים מלוחמי חמאס הנקברים במנהרות, נהרגים בתקיפה אווירית בשטח שבו ניתנה הוראת פינוי או נקלעים ללחימה פנים מול פנים עם צה"ל באותו שטח ממילא לא יעברו דרך מנגנון הרישום של משרד הבריאות העזתי ללא מאמץ ומשאבים מיוחדים.

יג. הערכה ספקולטיבית אלטרנטיבית של מספר ההרוגים,

היחס המגדרי/גילי ויחס הלוחמים/אזרחים

בתת-פרק זה נעלה הערכה ספקולטיבית אלטרנטיבית למספר והפיזור המגדרי/גילי של נפגעים הלחימה בעזה. הערכה זו מיועדת להדגים את ההשפעה האפשרית של אמצעי מניפולציה נתונים של חמאס אשר אנו רואים כסבירים בהינתן האינדיקציות העולות מדיווחי משרד הבריאות העזתי, ופרקטיקות שננקטו על ידי חמאס בסבבי לחימה קודמים (ראה פרק 7 להלן). על אף חוסר המהימנות של נתוני משרד הבריאות העזתי, אנו לוקחים את נתוניו ממרץ 2025 כנקודת הפתיחה שלנו.

נכון למרץ 2025, משרד הבריאות העזתי דיווח על 50,021 נפגעי לחימה. מתוכם 44.5% היו גברים בני 18-59, 16.6% היו נשים בנות 18-59, 4.7% היו גברים בני 60+, 2.97% היו נשים בנות 60+, ואילו 31.21% היו קטינים בני פחות מ-18 (טבלה 3, טור 3). יש לציין כי מספרים אלו שונים משמעותית מאלו ששחררו בתחילת המלחמה, אז טען משרד הבריאות ל-72% הרוגים נשים וילדים - טענה שהמשיכה להיות מהודהדת על ידי גורמים שונים באו"ם ובמדיה הבינלאומית עד לנובמבר 2024.⁴⁸⁰ בפועל, גם על פי דיווחי משרד הבריאות העזתי כפי שהם, שיעור הנפגעים הגברים בני 18-59 לעומת מקבילותיהן בנות 18-59 הוא פי 2.7. מנקודת פתיחה זו, נניח מספר מניפולציות של משרד הבריאות העזתי ונבחן את השפעתן על התמונה הכוללת המתקבלת:

1. נניח, לצורך הערכה ספקולטיבית זו, כי האינדיקציות למניפולציות נתונים שראינו בתמותה העודפת מקושרת הזקנה של נתוני משרד הבריאות העזתי מצביעים על הכללה של נשים מבוגרות (+25) וגברים בני 60+ (בלבד) שמתו

תמותה טבעית. במקרה כזה תתקבל תמונה שונה במקצת, שבה גברים בני 59-18 מהווים 49% מכלל ההרוגים ואילו נשים בוגרות מהוות רק 14.13%. נדגיש כי איננו מחסירים מנתוני משרד הבריאות את כלל התמותה הטבעית הצפויה ברצועת עזה (8394 איש), ואיננו מניחים הכללת תמותה טבעית של ילדים כלל - רק את אותה תמותה עודפת מקושרת זקנה של כ- 4000 נשים מעל גיל 25 וגברים בגיל 60 ומעלה העולה מנתוני משרד הבריאות עצמו.

2. נניח כי עוד 2,000 אזרחים עזתים נהרגו על ידי שיגורים כושלים של חמאס והג'יהאד האסלאמי (מתוכם כ-250 באל-אהלי לבדו [461 על פי משרד הבריאות העזתי]), וכי ההרוגים משיגורים כושלים אלו התפלגו מגדרית וגילאית על פי שיעורם באוכלוסיה. אם הנחה זו נכונה, הרי נפגעים גברים בני 59-18 מהווים 50.1% מכלל הנפגעים ואילו נשים 13.7% אחוז בלבד. תמותה עודפת של גברים בני 59-18 עומדת במקרה זה על 15,893 נפש בתיקון לשיעורם באוכלוסייה, ואילו זו של נערים עומדת על 1,274 נפש - כלומר, בהינתן נכונות מסקנותינו והנחותינו עד כה, תמותה גברית עודפת מהווה 39.3% מכלל האבידות.

3. 3. לבסוף, לצורך הערכה ספקולטיבית זו, נניח שחמאס אינה מדווחת על עד 7,000 אבדות לוחמים, נתון התואם את הערכת צה"ל לגבי אבדות חמאס והארגונים האחרים כמו גם את פרקטיקת ההסתרה של חמאס מצוק איתן, שבו 25% מהפעילים שזיהתה ישראל, כמו גם כלל המעורבים בחדירות לישראל, לא הופיעו ברשימות משרד הבריאות העזתי. בהינתן הנחה זו התמותה הגברית העודפת מהווה 47.8% מסך אבדות המלחמה, יחס של כמעט 1:1 בין תמותה גברית עודפת לקורבנות נשים, ילדים ותמותה גברית צפויה בשיעור מקביל להן. יחס ההרוגים בין גברים בני 59-18 לנשים בנות 59-18 הוא 1:4.8 - יחס גבוה יותר מזה שהתקבל בעופרת יצוקה.

נדגיש בשלב זה שתי נקודות:

1. איננו טוענים כי יחס זה מהווה הערכה מבוססת של היחס המגדרי והגילאי בקרב ההרוגים. תחת זאת, אנו מציגים כיצד מניפולציות אפשריות, התואמות את האינדיקציות המתקבלות מנתוני משרד הבריאות העזתי עצמו ופרקטיקות ממלחמות קודמות, יכולות לשנות בצורה משמעותית את התמונה המתקבלת - גם במידה שמדובר ב"השתלה" של לא יותר מ 7,000 מתים מנסיבות טבעיות

או פעולות חמאס, והחסרה של מספר מקביל של לוחמי חמאס ממניין ההרוגים. ייתכן מאוד כי מספר המיתות הטבעיות שהוכללו ברשימות משרד הבריאות גבוה משמעותית מה-4,200 שאנו מפחיתים (או נמוך יותר), ומאידך, ייתכן שמספר הלוחמים שלא נמנו נמוך או גבוה יותר. מכל מקום, אנו רק **מדגימים** את ההשפעות של מניפולציות אפשריות.

2. תמותה גברית עודפת אינה שוות ערך לנפגעים לוחמים, אלא מהווה את **הרף העליון** של תמותות הלוחמים **האפשרית**. לא ניתן להכליל מנתונים על סכסוכים קודמים (שממילא אינם וודאיים) לגבי המידה שבה גברים שאינם לוחמים חשופים יותר להתקפות מנשים וילדים, בין כתוצאה מנוכחות ופעילות מחוץ לאזורי מחסה בטוחים יותר, ובין בשל זיהוי שגוי שלהם על ידי כוחות צה"ל. עם זאת, הערכת צה"ל לגבי הרג 20,000 לוחמי אויב⁴⁸¹ נכון לנובמבר 2024, הינה נמוכה משמעותית מהתמותה הגברית העודפת על פי התרחיש הספקולטיבי אותו הצגנו, וגבוהה רק במקצת מזו העולה מנתוני משרד הבריאות הפלסטינאי ללא הנחת מניפולציית נתונים. ככזו, לא ניתן לפסול אותה כמייצגת שיעור הרוגים של שני לוחמים על כל שלושה אזרחים - יחס טוב מהערכות לגבי מקרי לחימה אורבנית אחרים בתנאים פשוטים הרבה יותר.

טבלה 3: שיעור הרוגים בקרב קבוצות גיל ומגדר שונות

בניכוי מניפולציות מידע אפשריות

אחוזים	מספר	אחוזים	לאחר הפחתת תמותה טבעית	אחוזים	לאחר הפחתת מוות משיגורים כושלים	אחוזים	תוספת 7,000 לוחמים לא מדווחים	אחוזים
ילדים	11704	23.4	11704	25.73	10963	25.2	10963	21.7
נערים 14-17	2594	5.19	2594	5.70	2490	5.7	2490	4.9
נערות 14-17	1315	2.63	1315	2.89	1216	2.8	1216	2.4
גברים 59-18	22265	44.51	22265	48.94	21782	50.1	28782	57
נשים 59-18	8304	16.60	6426	14.13	5943	13.7	5943	11.8
גברים +60	2353	4.70	623	1.37	576	1.3	576	1.1
נשים +60	1486	2.97	564	1.24	522	1.2	522	1
סה"כ	50021	100	45491	100	43491	100	50491	100

נסיים בכך שנתונים שמסר דובר משרד הבריאות העזתי, זאהר אל-ואחיד, במהלך הפסקת האש מספקים אינדיקציות נוספות לתמותה גברית עודפת בקרב ההרוגים, הגבוהה אף מזו של התרחיש הספקולטיבי שלנו.

כך, יחס היתומים מאב לעומת יתומים מאם הוא 1:5, פער משמעותי המרמז על מספר גבוה בהרבה של גברים הרוגים מכפי שמדווח רשמית. נוסף על כך, מספר האלמנות המדווחות עומד על 13,900 נשים, וכמעט חופף לתמותה הגברית העודפת הרשמית לגילאים 18-59 (13,964 - טבלה 2, טור שמאלי, שורות 4-6) - נתון בלתי סביר בהתחשב בכך שחלק ניכר מההרוגים הגברים הם צעירים רווקים.⁴⁸² עוד נתון משמעותי הוא יחס המטופלים שעברו קטיעת גפה. בעוד על פי משרד הבריאות 4,500 עזתים עברו קטיעת גפה, רק 800 מתוכם הם ילדים (18% לעומת 31% מההרוגים המדווחים), ורק 540 הן נשים (12% לעומת 19.6% מההרוגים המדווחים): יחס של 1:6 בין גברים לנשים.⁴⁸³

הפער בין מספר האלמנות למספר הנפגעים הגברים המדווחים, היחס החריג בין יתומים מאב ליתומים מאם, וכן הפער המגדרי הדרמטי בקרב קטועי האיברים, כולם מחזקים את הסברה כי קיימת לכל הפחות הסתרה או הימנעות מדיווח על מספר משמעותי של הרוגים מקרב לוחמי חמאס וארגונים חמושים אחרים.

לבסוף נעיר כי מחקר חדש שהתפרסם במכון וושינגטון במאי 2025 מצא אף הוא בעייתיות קשה בנתוני משרד הבריאות העזתי, מסיבות חופפות בחלקן לאלו שהוזכרו בפרק זה.⁴⁸⁴

482 <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/over-38-000-palestinian-children-orphaned-by-israeli-war-on-gaza-official/3460181>

483 <https://www.aa.com.tr/en/middle-east/4-500-amputations-reported-in-gaza-amid-israeli-war-health-official/3447324>

484 Gabriel Epstein, "Assessing the Gaza Death Toll After Eighteen Months of War", Policy Notes no.158 (May 2025), Washington Institute for Near East Policy, see especially pp.19-20. <https://www.washingtoninstitute.org/sites/default/files/pdf/PolicyNote158Epsteinv3.pdf>

סיכום

לסיכום פרק זה, יש לשוב ולציין את "אשליית מסך הוודאות" - האמונה כאילו אם קיים מקור יחיד שביצע משימה מסוימת, למשל ספירת הרוגים, פירוש הדבר הוא שמדובר במקור אמין בהכרח. בפועל, אין שום קשר לוגי בין הדברים. גם העובדה שממשלת ישראל לא טרחה לחלוק על נתוני משרד הבריאות העזתי, או להציע מקורות משלה, אינה מלמדת, בפני עצמה, דבר, בדיוק כמו הטענה הנפוצה שישראל מחזיקה במרשם האוכלוסין הפלסטיני, יכולה לבדוק את הטענות ואם לא עשתה זאת - ככל הנראה מדובר בהודאה באמינותם.⁴⁸⁵ בפועל, הנתונים הדמוגרפיים הנמצאים בידי ישראל מבוססים על הדיווחים של עזה לרמאללה, ושל רמאללה לרשויות הישראליות, ואין לישראל שום יכולת לערוך בדיקות דמוגרפיות עצמאיות בעזה.⁴⁸⁶ היסטוריונים הצביעו זה מכבר על כך שלעיתים מקורות בודדים ששרדו מתקופות מסוימות מעוותים את המציאות מסיבות אידיאולוגיות, ושחוקרי התקופה חייבים להשלים עם אי-ודאות מסוימת. האם יהיו חוקר כלשהו של בית שני, למשל, לטעון שעלינו לקבל את כל דבריו של יוסף בן מתתיהו, או להתעלם מההטיות שלו, פשוט כי מדובר במקור היחיד שיש לנו על אירועים שהתרחשו בתקופה ספציפית?

בפרק שלעיל לא הסתפקנו בהצגת ההטיות של משרד הבריאות העזתי, וכדי להפיג ולו במעט את אי-הוודאות הצענו הערכה אלטרנטיבית, שאנו מודים כי היא ספקולטיבית בלבד. למרבה הצער, נדע את המספר והפילוח המדויקים של ההרוגים העזתיים של מלחמת חרבות ברזל רק זמן רב לאחר שוך הקרבות, אם בכלל. לעיתים יש להישאר עם סימני שאלה.

485 <https://www.mekomit.co.il/%D7%A0%D7%AA%D7%95%D7%A0%D7%99-%D7%94%D7%AA%D7%9E%D7%95%D7%AA%D7%94-%D7%A9%D7%9C-%D7%9E%D7%A9%D7%A8%D7%93-%D7%94%D7%91%D7%A8%D7%99%D7%90%D7%95%D7%AA-%D7%91%D7%A2%D7%96%D7%94-%D7%9E%D7%94%D7%99%D7%9E/>

486 https://www.gov.il/he/Departments/Units/population_registrar_unit

פרק שישי: מתודולוגיה של טעויות והטייה הומניטרית

תקציר

בכתיבה על מלחמת חרבות ברזל, כמו על מלחמות דומות, נהוג לטעון כי סוכנויות או"ם וארגוני זכויות אדם הם גורמים נייטרליים יחסית, ולכן מהווים מקור מידע אמין בניגוד לידיעות המשוחדות שמגיעות מהצדדים הלוחמים. אולם כפי שננסה לטעון בפרק זה, הנחה זו בעייתית למדי. בניגוד לגופי מודיעין עתירי משאבים, המסוגלים להפעיל סוכנים ולהשיג מידע גם מתוך חברות סגורות וארגונים עוינים, ארגוני זכויות אדם, אפילו הרציניים והאמינים שבהם, יכולים בעיקר להסתמך על עדויות פרטניות, נתונים ציבוריים ושיתוף פעולה עם הממשל המקומי. ההנחה שעומדת בבסיס פעילותם היא שלמרות המגבלות הללו, חופש התנועה שלהם, כמו גם מעמדם המוגן בינלאומית, מאפשרים להם לזהות פשעים ומשברים הומניטריים בצורה מהימנה ומדויקת. הנחת יסוד נוספת היא שעדי ראייה מקרב האוכלוסייה האזרחית, בפרט אנשי מקצוע כגון רופאים, עיתונאים ואקדמאים, הם מקורות אמינים ונטולי אינטרסים פוליטיים.

עם זאת, שלושת העשורים האחרונים במזרח התיכון הוכיחו שוב ושוב כי תפיסה זו מובילה לכשלים חמורים בזיהוי משברים הומניטריים, הערכת היחס בין אזרחים ללוחמים בקונפליקטים מזוינים, ואיתור פשעי מלחמה. יתרה מכך, גם כאשר מתגלות טעויות חמורות, אותם ארגונים אינם מפיקים לקחים ואינם משנים את שיטות המחקר שלהם.

בפרק שלפנינו, נתמקד בסוכנויות האו"ם וארגוני זכויות האדם תוך כדי ניתוח של המקרה העיראקי. נראה כיצד חוקרי האו"ם, בשיתוף פעולה עם משרד הבריאות העיראקי, זיהו לכאורה תמותת תינוקות עודפת, אשר בפועל מעולם לא התקיימה. טענתם כי חצי מיליון תינוקות נספו כתוצאה ממשטר הסנקציות התקבלה על ידי ארגוני זכויות אדם וגופי תקשורת מרכזיים, מה שהוביל ללחץ בינלאומי להקלות בסנקציות. בפועל, הסרת חלק מהסנקציות אפשרה לצדאם חוסיין לחזק את צבאו ואת מנגנוני הדיכוי שלו. רק ב-1997, כאשר החוקרת שערכה את המחקר חזרה לעיראק וביצעה בדיקה עצמאית, התברר כי העדויות שנמסרו לה קודם לכן היו שגויות ומוטות. עם זאת, התיקון כמעט שלא זכה

לפרסום, ובמקום זאת נערך סקר נוסף תוך הסתמכות על נתוני משרד הבריאות העיראקי, אשר "אישש" את הטענות המקוריות. גם לאחר שהתברר שתמותת התינוקות למעשה לא עלתה כלל, סוכנויות האו"ם וארגוני הזכויות נמנעו מכל הפקת לקחים משמעותית. ההשלכות המתודולוגיות על מקרה עזה מרחיקות לכת. אנו טוענים שאין לראות בארגוני האו"ם השונים גורם "אובייקטיבי" או מוסמך לנתונים על תמותה באזורי סכסוך, בוודאי שלא בלי בדיקה מעמיקה וביקורת מקורות מחמירה, מה גם שהנכונות שלהם לתקן טעויות עבר הינה מוגבלת ביותר.

א. משטר הסנקציות על עיראק של צדאם חוסיין - רקע

באוגוסט 1990, העבירה מועצת הביטחון של האו"ם את החלטה מס' 661, אשר אסרה על כל המדינות החברות האו"ם לקיים מסחר עם עיראק בכל צורה שהיא, למעט "אספקה המיועדת אך ורק למטרות רפואיות, ובנסיבות הומניטריות - מוצרי מזון".⁴⁸⁷ החלטה זו נותרה בתוקף ללא שינוי עד לכניעתה של עיראק באפריל 1991. רק בשלב זה הוסר האיסור על ייבוא מוצרי מזון, אך כל יתר הסנקציות נותרו בעינן, והסרתן הותנתה בפירוק תוכנית הנשק להשמדה המונית של עיראק, תוכנית הטילים הבליסטיים שלה, הפסקת תמיכתה בטרור, שרטוט הגבולות עם כווית, ונושאים נוספים.⁴⁸⁸

נושאים אלו נותרו ברובם ללא פתרון, ומנעו את הסרת ההגבלות על הסחר עם עיראק. מתוך רצון לאפשר לעיראק לרכוש מזון תמורת הכנסות ממכירת נפט, מבלי להסיר את משטר הסנקציות, ניסה האו"ם במשך למעלה מחמש שנים להגיע להסדר עם משטרו של צדאם חוסיין על מנגנון מוסכם לכך, מבלי להעניק למשטר גישה למטבע זר, שעלול היה להיות מנוצל למטרות צבאיות או לשימור שלטונו. משטרו של צדאם לעומת זאת סירב לכל מנגנון שהיה מונע מהמשטר שימוש בהכנסות מכירת הנפט למטרותיו שלו - ובראשן שימור המשטר.

487 United Nations Digital Library, Resolution 661 (1990) / adopted by the Security Council at its 2933rd meeting, on 6 August 1990. <https://digitallibrary.un.org/record/94221?ln=en&v=pdf>

488 United Nations Digital Library, Resolution 687 (1991) / adopted by the Security Council at its 2981st meeting, on 3 April 1991. <https://digitallibrary.un.org/record/110709?ln=en&v=pdf>

בשנים שלאחר מכן התרבו הדיווחים המדאיגים על סבל חמור בעיראק, עם דגש מיוחד על עלייה בתמותת תינוקות. משרד הבריאות העיראקי, אשר לפני מלחמת המפרץ נחשב למתקדם ביותר בעולם הערבי, לאחר שהשיג כיסוי בריאותי אוניברסלי בשנות ה-70 וסיפק טיפול והכשרה רפואית לחולים וסטודנטים מכל רחבי האזור, פרסם שוב ושוב דוחות על אסון הומניטרי הולך ומעמיק. עד שנת 2003 דיווח אחד מבכירי רופאיו, איש מקצוע בעל מוניטין בשם ד"ר נאשית, כי שיעור תמותת התינוקות עלה מ-28 ל-1,000 ל-107 ל-1,000, והביא למותם של 1,673,942 ילדים עיראקים בשנים 1990-2003.⁴⁸⁹ טענה זו זכתה לתפוצה רחבה בכתיבי עת רפואיים מובילים.⁴⁹⁰

ב. מחקרים של האו"ם על תמותת ילדים עודפת בעיראק

עוד לפני פרסום ממצאיו המדאיגים של הדוח, גברו החששות הבינלאומיים בנוגע למצב ההומניטרי בעיראק. בשנת 1996, במהלך ריאיון עם מזכירת המדינה של ארצות הברית, מדליין אולברייט, שהתקיים ברשת CBS בהנחיית העיתונאית לזלי סטאל, קבעה האחרונה כי חצי מיליון ילדים עיראקים כבר מתו כתוצאה מהסנקציות. סטאל אף השוותה את מספר האבדות האזרחיות מהסנקציות להרס שנגרם בהירושמה בעקבות הפצצתה בנשק גרעיני. אנחנו מצטטים להלן את הקטעים מהריאיון במקור האנגלי:

Stahl: We have heard that a half million children have died. I mean, that's more children than died in Hiroshima. And, you know, is the price worth it?

Albright: I think this is a very hard choice, but the price – we think the price is worth it.

קביעה זו התבססה על סקר של ארגון המזון והחקלאות של האו"ם (FAO) בנושא תמותת ילדים באזור בגדאד, שבוצע בשיתוף עם משרד החקלאות העיראקי והמוכן למחקרי תזונה (NRI). יש לציין כי את מראייני הסקר גייס משרד הבריאות

489 Nasheit NA. Perinatal and neonatal mortality and morbidity in Iraq. J Matern Fetal Neonatal Med. 2003 Jan;13(1):64-7. doi: 10.1080/jmf.13.1.64.67. PMID: 12710860.

490 Dobson R. Perinatal mortality in Iraq more than tripled since sanctions. BMJ. 2003 Mar 8;326(7388):520

העיראקי עצמו. ממצאי הסקר הצביעו על עלייה של פי חמישה בשיעור תמותת הילדים: מ-40.6 לכל 1,000 לידות של תינוקות חיים שהתרחשו בין אוגוסט 1985 ליוני 1990, לזינוק דרמטי של 198.2 לכל 1,000 לידות שהתרחשו בין אוגוסט 1990 לאוגוסט 1995.

מחברי המחקר, זייד ופאוזי, החילו את שיעור תמותת הילדים שנמצא בסקר על כלל אוכלוסיית עיראק, תוך ייחוס מלא של העלייה בתמותת הילדים לסנקציות הכלכליות. כך הגיעו למספר של 576,000 מקרי מוות עודפים של ילדים.⁴⁹¹ אף שחוקרים אחרים הטילו ספק באקסטרפולציה גורפת זו, גרסתם של זייד ופאוזי זכתה לתפוצה והשפעה רחבות יותר מאלה של מבקריהם.⁴⁹²

הסערה הציבורית הגוברת סביב ממצאי הסקר, שהתבטאה בין היתר בריאיון של סטאל, מילאה תפקיד מרכזי בלחץ על האו"ם להגיע להסכם שיאפשר את יישום תוכנית "נפט תמורת מזון" בתנאים שיתקבלו על ידי ממשלת עיראק. מזכר ההבנות הסופי, שנחתם במאי 1996, לא רק שאפשר לממשלת עיראק לשמור לעצמה שליש מהכנסות יצוא הנפט במקום להקדישן במלואן לצרכים הומניטריים, אלא גם התגלה כפגיע במיוחד לניצול ולשחיתות מצד גורמים עיראקיים ובכירים באו"ם, כולל בנו של מזכ"ל האו"ם דאז, קופי אנאן. בסופו של דבר, משטרו של צדאם חוסיין גרף למעלה מ-11 מיליארד דולר מעבר לסכום הרשמי שהוקצה לו, באמצעות הברחות נפט לא חוקיות שהוסוו במסגרת תוכנית "נפט תמורת מזון". נוסף על כך, המשטר צבר עוד 1.7 מיליארד דולר דרך עמלות סמויות ושוחד, ששולמו על ידי יותר ממחצית מהחברות שהשתתפו בתוכנית.⁴⁹³

491 Zaidi S, Fawzi MC. Health of Baghdad's children. *Lancet*. 1995 Dec 2;346(8988):1485. doi: 10.1016/s0140-6736(95)92499-x. PMID: 7491002; <https://www.nytimes.com/1995/12/01/world/iraq-sanctions-kill-children-un-reports.html>; <https://rss.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1740-9713.2010.00437.x>

492 Carine Ronsmans, Oona Campbell, MaryC Smith Fawzi, Sarah Zaidi, DavidH. Spodick, OmarA. Obeid, Abdul-Hussein Al-Hadi, Milton Leitenberg, Susumu Wakai, Sanctions against Iraq, *The Lancet*, Volume 347, Issue 8995, 1996, Pages 198-200, ISSN 0140-6736, [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(96\)90384-0](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(96)90384-0).

493 <https://www.cfr.org/background/impact-un-oil-food-scandal>

עם זאת, למרות זרם מתגבר של מזון, מוצרי צריכה ופריקטי תשתית לעיראק (התמ"ג לנפש בעיראק התאושש משפל של 241 דולר ב-1995 ל-1,006 דולר ב-2000 - קרוב לרמה שלפני המלחמה, שעמדה של 1,371 דולר), משרד הבריאות העיראקי המשיך לדווח על עלייה בתמותת תינוקות וצוטט בצורה לא ביקורתית על ידי ארגוני סיוע הומניטריים.⁴⁹⁴ ה-WFP קבע כי הסיוע שנשלח במסגרת התוכנית אינו מספיק לצורכי האוכלוסייה גם ב-2002.⁴⁹⁵ תמונות גופות של ילדים קטנים, שלכאורה מתו מתת-תזונה, מילאו את מסכי כלי התקשורת הגדולים בעולם, והובילו לקריאות גוברות לביטול בלתי מותנה של משטר הסנקציות.⁴⁹⁶

בשנת 1998, מתאם הסיוע ההומניטרי של האו"ם בבגדאד התפטר מתפקידו לאחר 34 שנות עבודה בארגון. התפטרותו עוררה הדים ברחבי העולם, כאשר הצהיר: "איני רוצה לנהל תוכנית שעומדת בהגדרה של רצח עם."⁴⁹⁷ חששות אלו התגבשו בשנת 1999, כאשר ארגון UNICEF, בשיתוף עם ממשלת עיראק, ערך סקר דמוגרפי מקיף. תוצאות הסקר הצביעו על כך ששיעור תמותת התינוקות היה נמוך משמעותית מזה שנרשם בסקר מ-1995 או מהנתונים שפרסם משרד הבריאות העיראקי. עם זאת, נמצא כי שיעור התמותה בקרב ילדים מתחת לגיל חמש זינק משמעותית בין השנים 1990-1991 והגיע לרמה כפולה מזו שהייתה בעיראק לפני המלחמה (מ-60 מקרי מוות ל-1,000 לידות חי ל-120), ולאחר מכן המשיך לעלות, גם לאחר החלת תוכנית "נפט תמורת מזון" בשנת 1996. לפי הסקר, מגמה זו הובילה למותם של כ-400,000 עד 500,000 ילדים עיראקים מתחת לגיל חמש.⁴⁹⁸

494 <https://reliefweb.int/report/iraq/morbidity-and-mortality-among-iraqi-children-1990-through-1998-assessing-impact-gulf-war>; <http://www.reliefweb.int/library/documents/iraqnutrition.pdf>

495 <http://www.cam.ac.uk/societies/casi/info/undocs/wfpnc0111.pdf>, <https://www.fao.org/4/J0465e/J0465e00.htm#33>

496 <https://www.theguardian.com/theguardian/2000/mar/04/weekend7.weekend9>

497 <https://news.cornell.edu/stories/1999/09/former-un-official-says-sanctionsagainst-iraq-amount-genocide>

498 <https://gh.bmj.com/content/bmjgh/2/2/e000311.full.pdf>, Mohammad Ali, John Blacker and Gareth Jones, "Annual Mortality Rates and Excess Deaths of Children under Five in Iraq, 1991-98", *Population Studies*, vol.57, issue 2, pp.217-226, <https://www.tandfonline.com/doi/citedby/10.1080/0032472032000097119?scroll=top&needAccess=true>

ג. אינדקציות מוקדמות לסילוף הנתונים

עם זאת, כאשר שרה זידי - אחת ממחברות המחקר המקורי - ביצעה סקרים חוזרים וראיונות חוזרים בשנים 1996 ו-1997, היא גילתה כי: "65 מקרי מוות שתועדו ב-1995 לא דווחו ב-1996, ותשעה מקרי מוות שתועדו ב-1996 לא דווחו ב-1995". מראיונות עם 26 נשים שבוצעו ב-1995 ושוב ב-1997, נמצא כי "תשעה מקרי מוות של ילדים שתועדו ב-1995 אך לא ב-1996 אומתו [...] 13 מקרים לא אומתו, וארבע הפלות ולידות מת נרשמו בטעות כמקרי מוות בשנת 1995". בסך הכול, נתוני תמותת הילדים שהתקבלו מהסקר של 1996 (38 מקרי מוות לכל 1,000 לידות של תינוקות חיים) היו פחות מחמישית מאלו של הסקר שנערך ב-1995 (206 מקרי מוות לכל 1,000 לידות של תינוקות חיים). בעקבות ממצאיה, הסיקה זידי כי "הערכה מדויקת של תמותת הילדים בעיראק כנראה נמצאת אי שם בין שני הסקרים". זידי אמרה מאוחר יותר למייקל ספאגאט:

My guess is that 'some' Iraqi surveyors recorded deaths when they did not take place or the child had died outside the time frame but they specified the opposite.⁴⁹⁹

ראוי לציין, עם זאת, שהמחקר החוזר של זידי מ-1997 והתיקון הזהיר של מסקנותיה צוטטו רק 11 פעמים בכתבי עת שעברו ביקורת עמיתים, בעוד מחקר הסקר המקורי שלה מ-1995 צוטט 83 פעמים - פי שמונה יותר. הפער בסיקור האקדמי מחוויר בהשוואה לפער העצום בסיקור התקשורתי, ההומניטרי וכן בדוחות האו"ם.

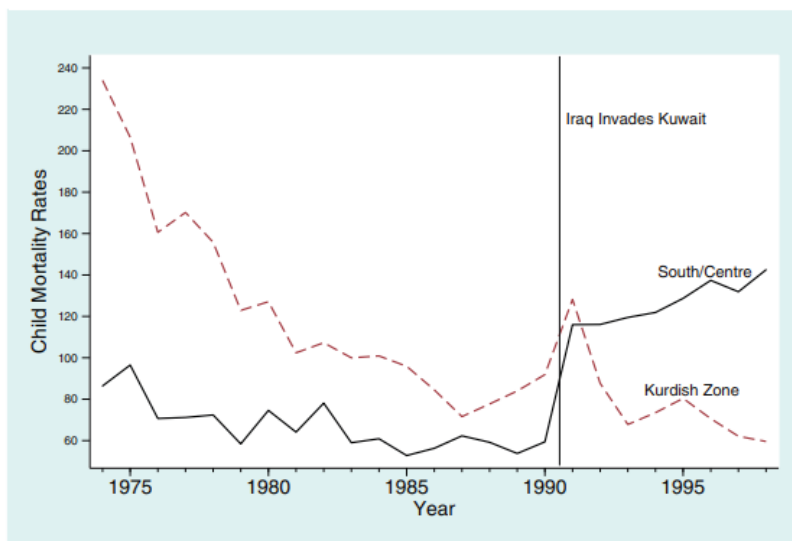
לאור נסיונה, היו לשרה זידי גם כמה המלצות:

First, the need for explicit on-site verification, even in only a small portion of the survey sample. Second, the training of local enumerators (and international experts) to underscore the need for objectivity even under difficult circumstances. Third, the need for survey organizers and government to ensure data quality (in Iraq the government would not provide census or birth and death registry data). Finally, the

499 <https://rss.onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1740-9713.2010.00437.x>

need for reliable indicators of the effects of sanctions on vulnerable sectors of the civilian population (eg, child mortality is difficult to assess and other indicators such as weight-for-age may be better).⁵⁰⁰

ראוי לציין, כי החלק של הסקר שבוצע באזור האוטונומי הכורדי, שבו האזרחים המתושאלים ואנשי הרפואה היו חופשיים מלחץ המשטר, הראה ירידה בתמותת הילדים לאחר העלייה החדה בין 1990 ל-1991 (ראו איור 26). זאת, למרות הכישלון הראשוני של הקהילה הבינלאומית לנתק את הצפון הכורדי ממלוא השפעת משטר הסנקציות. ממצאים אלה דווחו ללא ביקורת בכתבי עת רפואיים מובילים.⁵⁰¹

איור 26: ההבדלים בדיווחים על תמותת ילדים באזורים האוטונומיים הכורדיים

ובאזורים שתחת משטר צדאם חוסין⁵⁰²

Michael Spagat, "Truth and Death in Iraq under Sanctions", Significance (September, 2010), p.118. <https://rss.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1740-9713.2010.00437.x>. © Michael Spagat. With the permission of Michael Spagat.

500 Sarah Zaidi, "Child Mortality in Iraq", The Lancet (October, 1997), [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS01406736\(05\)70470-0/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS01406736(05)70470-0/fulltext)

501 Ali MM, Shah IH. Sanctions and childhood mortality in Iraq. Lancet. 2000 May 27;355(9218):1851-7. doi: 10.1016/S0140-6736(00)02289-3. PMID: 10866440

502 Michael Spagat, "Truth and Death in Iraq under Sanctions", Significance (September, 2010), p.118. <https://rss.onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1740-9713.2010.00437.x>

Spagat, Michael. "Truth and Death in Iraq Under Sanctions", Significance, 2010, Vol. 7, No. 3, p. 118. Reproduced by permission of Oxford University Press on behalf of the Royal Statistical Society.

יתרה מזאת, אף שממצאי הסקר משנת 1999 הצביעו על מצב חמור, הם הראו שיעורי תמותה נמוכים משמעותית, כולל באזור בגדאד, בהשוואה לאלה שנמצאו בסקר משנת 1995, וזאת אף על פי שהשתמשו כמעט באותה מתודולוגיה. במקום לעורר ספקות בקרב החוקרים וגורמים נוספים לגבי הממצאים והמתודולוגיה ששימשה בסקרים, פער זה נתפס כהוכחה למקצועיותו של הסקר - גם על ידי מי שהיו סקפטיים לגבי טענות התמותה העודפת.⁵⁰³ אכן, הגישה הרווחת בקרב רבים מהעוסקים בממצאים הייתה ונותרה שקביעה מדויקת של היקף תמותת הילדים אינה מהותית ואף מסיטה את תשומת הלב מהעובדה ה"בלתי ניתנת לערעור" שילדים מתו שלא לצורך.⁵⁰⁴ הדין לגישה אנטי-כמותנית זו ניתן לראות בעמדה מעוררת ההשתאות של ארגון אמנסטי, שבו זמנית האשים את ישראל במניעת מזון מספק מעזה אך גם הצהיר ש:

Amnesty International has not sought to establish how many food trucks would be needed to enter Gaza to replace the loss of domestic food production and meet the population's nutritional needs.⁵⁰⁵

כך או כך, לאחר פרסום הסקר גבר הלחץ, לרבות מצד הפאנל ההומניטרי המיוחד של האו"ם, לבטל את משטר הסנקציות או לרופף אותו, בלי קשר לשאלת הציות של עיראק לדרישות האו"ם הקודמות.⁵⁰⁶

503 <https://cdn.factcheck.org/UploadedFiles/Iraqi-death-toll-doesnt-add-up.pdf>

504 <https://www.gicj.org/positions-opinions/gicj-positions-and-opinions/1188-razing-the-truth-about-sanctions-against-iraq>

505 <https://www.amnesty.org/en/documents/mde15/8668/2024/en/>, p.175.

506 <https://www.amnesty.org/fr/wp-content/uploads/2021/06/mde140061999en.pdf>

ד. הסקירה של מחקרי האו"ם בידי ארגונים הומניטריים

באופן לא מפתיע, ארגון אמנסטי אינטרנשיונל פרסם סקירה של הדוח המיוחד של ועדת הסיוע ההומניטרי של האו"ם, שבה ציטט ללא ביקורת את ממצאי הסקר: "לפי הדוח, שיעורי תמותת התינוקות בעיראק הם כעת מהגבוהים בעולם". הארגון הסיק כי "מחקרים של כמה ארגונים בינלאומיים, כולל סוכנויות או"ם, מצביעים על כך שההשפעה של הסנקציות על עיראק (בין שישירות ובין שכתוצאה מהאופן שבו ממשלת עיראק הגיבה להן, או שניהם יחד) הביאה להפרות של הזכות לחיים, בין זכויות נוספות, בקרב אזרחים - ובעיקר ילדים". טענות אלו קיבלו חיזוק נוסף בדוח המיוחד של אמנסטי משנת 2003, שהתפרסם בעקבות הפלישה האמריקאית לעיראק.⁵⁰⁷ בדוח זה, טען הארגון כי "הסנקציות הכלכליות שהוטלו על ידי ארצות הברית על עיראק החל משנת 1990 גרמו למוות מוקדם של אנשים רבים מספור, בייחוד ילדים, כמו גם למצוקה נרחבת." חברי הארגון בצרפת אספו מעל 10,000 חתימות לעצומה מיוחדת שהוגשה בנושא למועצת הביטחון של האו"ם, והעלתה חששות לגבי המצב ההומניטרי בעיראק בעקבות משטר הסנקציות. HRW החרה החזיק אחרי אמנסטי בדוח שלו על מצב זכויות האדם בעולם בשנת 1999, והתייחס בו במפורש לא רק לסקר מ-1999 אלא גם לקודמו מ-1996, אף שכבר הופרך:

UNICEF reported in October 1997 that one million children were chronically malnourished and that the death rate of children under five in 1996 was eight times greater than before the Gulf War.⁵⁰⁸

יתרה מזאת, הדוח של HRW אף ציטט באופן לא ביקורתי טענות לכך שעסקת "נפט תמורת מזון" לא שיפרה את המצב, כמו גם את דבריו של המתאם ההומניטרי הקודם של האו"ם, דניס האלידיי, שהוקיע את משטר הסנקציות כרצח עם:

4,000 to 5,000 children (sic) dying unnecessarily every month due to the impact of sanctions because of the breakdown of water and sanitation, inadequate diet and the bad internal health situation.⁵⁰⁹

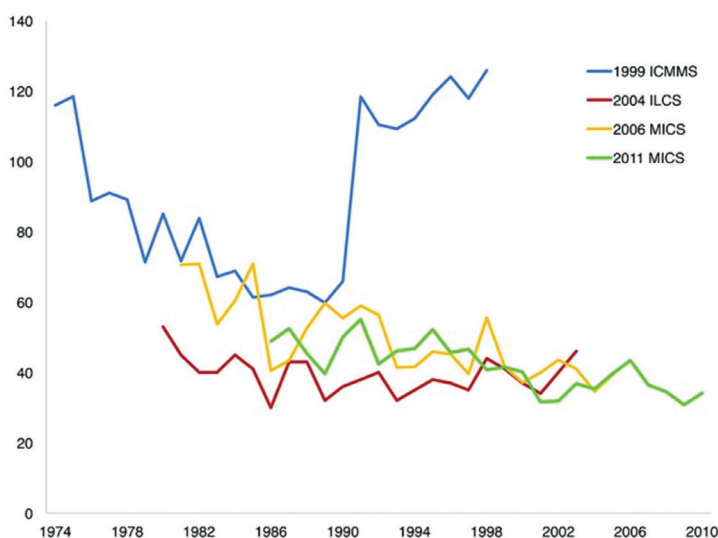
507 <https://www.amnesty.org/en/documents/mde14/006/1999/en/>

508 <https://www.hrw.org/legacy/worldreport99/mideast/iraq.html>

509 <https://www.hrw.org/legacy/worldreport99/mideast/iraq.html>

בעוד הסתירות בין הסקר החדש לבין סקרים קודמים ונתוני ממשלת עיראק זכו לאזכור מעת לעת, הן לרוב נדחו כבלתי רלוונטיות לנוכח האסון ההומניטרי המתחולל בעיראק. למעשה, ההבדלים הללו הוצגו כהוכחה למקצועיות ולאמינותו של הסקר החדש, שהוגדר כ"דפיניטיבי". סקר זה ממשיך להיות מצוטט באופן נרחב עד היום כהוכחה לכך שסנקציות לא-ממוקדות, ואפילו סנקציות המכוונות נגד חומרים בעלי שימוש כפול, הן בהגדרתן פוגעניות ומהוות הפרה של המשפט ההומניטרי הבינלאומי.⁵¹⁰ גישה זו ניכרת לדוגמה בהתנגדות לסנקציות משמעותיות נגד איראן מצד HRW ומועצת זכויות האדם של האו"ם.⁵¹¹

למעשה, גם דוח UNICEF שיצא ב-2022, זמן רב לאחר שממצאי אותה סוכנות ב-1999 הופרכו, מקטלג את הפגיעה הקשה בילדים כתוצאה מסנקציות, כולל בעיראק, מבלי לאזכר באופן רציני את הפרכת הפגיעה החמורה ביותר שטען לה - תמותת ילדים.⁵¹²

510 <https://merip.org/2020/06/the-enduring-lessons-of-the-iraq-sanctions/>, Joyner, Christopher C. (2003) "United Nations Sanctions after Iraq: Looking Back to See Ahead," *Chicago Journal of International Law*: Vol. 4: No. 2, Article 7; https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/57619/KristofferFO_master.pdf

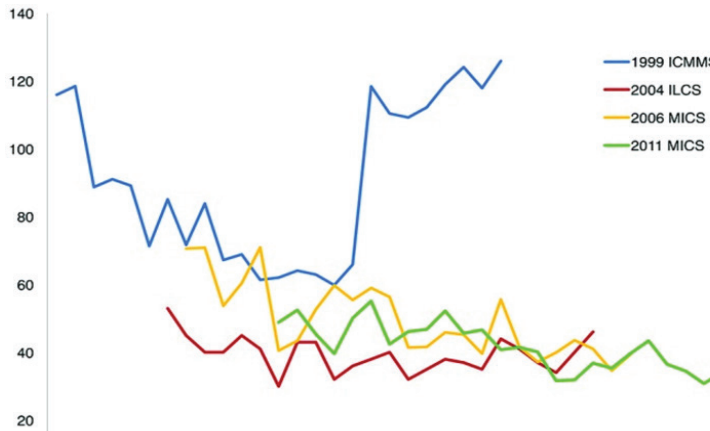
511 <https://www.hrw.org/report/2019/10/29/maximum-pressure/us-economic-sanctions-harm-iranians-right-health>, <https://news.un.org/en/story/2022/12/1131887>, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/12/us-sanctions-violate-iranian-peoples-rights-clean-environment-health-and>

512 <https://www.unicef.org/innocenti/media/866/file/%20UNICEF-Global-Insight-Sanctions-and-Children-2022.pdf>

איור 27: חוסר ההתאמה בין הסקר של שנת 1999 לבין סקרים

לאחר נפילת משטר צדאם⁵¹³

From Tim Dyson and Valeria Cetorelli, "Changing views on child mortality and economic sanctions in Iraq: a history of lies, damned lies and statistics", BMJ Global Health, 2017;2(2):e000311. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5717930/#s4>. © BMJ Global Health. Published under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5717930/>

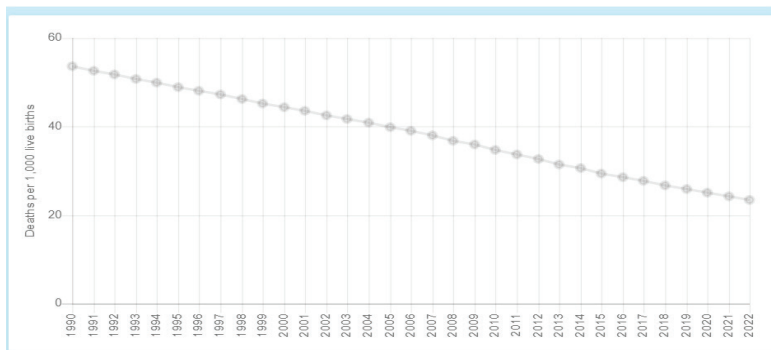

איור 28: תיאור של תמותת ילדים מתחת לגיל חמש בעיראק - כפי שמופיע

כעת (מרץ 29, 2025) באתר UNICEF⁵¹⁴

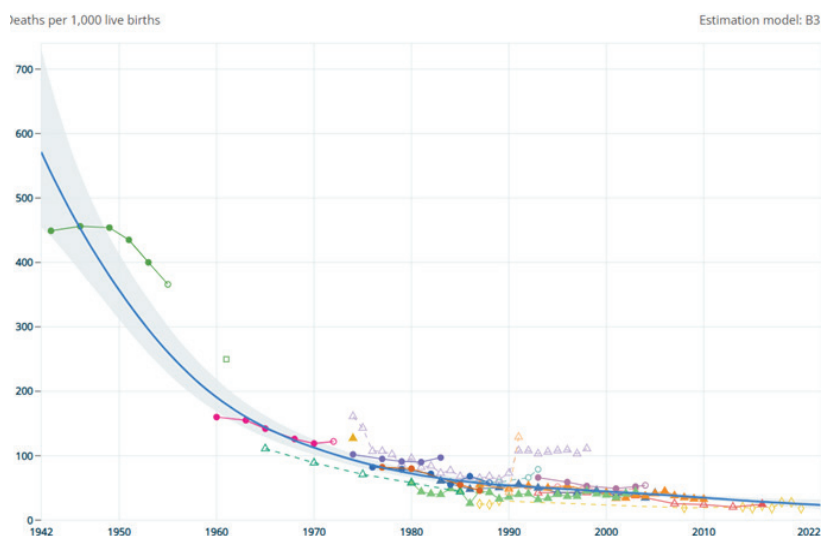
From UNICEF Iraq Country Data, by UNICEF. © UNICEF 2024.
<https://data.unicef.org/country/irq/> reproduced under fair use conditions.

Trends in under-five mortality rate in Iraq

513 <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC5717930/#s4>

514 <https://data.unicef.org/country/irq/>

איור 29: הערכה של הקבוצה הבין-סוכנותית של האו"ם לגבי תמותת ילדים⁵¹⁵ - תוצאה של סקר מ-1999 שאומנם מוצג, אך בפועל לא נוכח בהערכות

From Child Mortality Estimates for Iraq, by the Child Mortality Institute. © UNICEF 2024. <https://childmortality.org/all-cause-mortality/data?refArea=IRQ> Preproduced under fair use conditions

ה. קונצנזוס ללא בסיס: לא הייתה תמותת ילדים מוגברת בין 1991 ל-2003

עד שנת 2003 התגבש קונצנזוס עולמי בקרב התקשורת, האקדמיה, קהילת זכויות האדם, האו"ם, ואף ממשלות ארה"ב ובריטניה, שלפיו שיעורי תמותת הילדים והסבל ההומניטרי בעיראק היו גבוהים וחמורים באופן מזעזע. נקודת המחלוקת היחידה הייתה מידת האחריות של משטר הסנקציות לעומת משטרו של צדאם חוסיין לסבל זה.

קונצנזוס זה נשען על הסקרים שהוזכרו לעיל, למרות הסתירות הפנימיות והעדויות להתערבות והטיה בנתונים, ואף הזין את עצמו באמצעות הדחדח ממציאים אלו בתקשורת המרכזית. הוא התבסס גם על עמדה שהחלה להשתרש בקהילות המשפט ההומניטרי הבינלאומי (IHL) והסיוע ההומניטרי, בעיקר בהשפעת התפיסה הציבורית לגבי השפעות הסנקציות על עיראק, שלפיה כל סנקציה הפוגעת באוכלוסייה האזרחית היא פסולה מבחינה חוקית ומוסרית.

515 <https://childmortality.org/all-cause-mortality/data?refArea=IRQ>

עמדה זו הובילה גורמים המעורבים ב-IHL וכן בשיח ההומניטרי לראות בהטלת ספק בנתוני תמותת הילדים לא רק כבלתי רלוונטית, אלא גם כתורמת בעצמה להמשך התמותה - ולכן כעניין שאין לדון בו כלל, כל עוד המטרה העליונה הייתה להביא להסרת הסנקציות על עיראק בפרט, ואף למנוע סנקציות נרחבות בכלל.

אלא שקונצנזוס זה לא התבסס על עובדות, אלא על שתי הנחות שגויות:

1. שהנתונים שנאספו על תמותת ילדים אכן היו מהימנים, על אף הסתירות הבולטות בין הסקרים.

2. שייתכן בכלל להפיק נתונים אמינים באמצעות מחקרים שנעשו בשיתוף פעולה עם הרשויות העיראקיות, תוך שימוש במראיינים ורופאים עיראקיים, או אפילו על בסיס עדויות של עיראקים שהתנגדו לסנקציות באופן אישי וקולקטיבי, היו מודעים להשפעת עדויותיהם על הסיכוי להסרת הסנקציות, ובכל מקרה חיו תחת איומים ולחצים מצד המשטר.

לאחר נפילת משטרו של צדאם חוסיין בשנת 2003, נערכו בעיראק סקרים נוספים של האו"ם בנושא תמותת ילדים (איור 27). ממצאיהם אינם מצביעים על עלייה חדה ומתמשכת בתמותת ילדים מתחת לגיל חמש החל משנת 1991. להיפך - הם מצביעים על עלייה חדה אך מוגבלת בהיקפה בין 1990 ל-1991, שניתן לייחס בעיקר לדיכוי ההתקוממות השיעית בדרום ולהשלכות דיכוי ההתקוממות הכורדית בצפון. לאחר 1991, נמשכה מגמת הירידה בתמותת ילדים, כמו גם בתמותת יולדות ובמגוון מדדים נוספים, בקצב דומה לזה שתועד בסקרים שלפני המלחמה.

לא רק שהסנקציות לא הביאו לעלייה בתמותת ילדים בעיראק (לפחות לאחר 1991), אלא שקשה אפילו לטעון שהן האטו את הירידה בתמותה. המצוקה הכלכלית שחוו אזרחים עיראקים תחת הסנקציות - בין שהייתה מוצדקת לפי הדין הבינלאומי ובין שלא, בין שנתפסה כמחיר מקובל לריסון ולהחלשת הכוח הצבאי של המשטר ובין שלא - אינה נראית כגורם שהחמיר את מצבם של אזרחי עיראק עד כדי עלייה בתמותת הילדים.

זו אינה שאלה של דעה או פרשנות - זו פשוט המציאות המשתקפת מאיסוף נתונים אמין שאינו מושפע מהתערבות המשטר העיראקי.

למעשה, גם UNICEF (איור 28) וגם קבוצת העבודה של האו"ם להערכת תמותת ילדים (איור 29) שינו את הדוחות שלהם כך שיתעלמו מהסקרים של 1995 ו-1999 - אך עשו זאת מבלי לספק כל הסבר רשמי או אפילו הבהרה באתריהם. באופן בולט במיוחד, דוח 1999 אינו נגיש עוד באתר UNICEF.

1. ההתעלמות מסימנים מוקדמים לזיוף הנתונים

אך כמובן, היו סימנים רבים לכך שהנתונים על עלייה בתמותת הילדים בעיראק זויפו:

- בראש ובראשונה, שיעור גידול האוכלוסייה בעיראק בין 1977 ל-1987 היה כמעט זהה לשיעור הגידול בין 1987 ל-1997 (35.8% לעומת 35.1%), כפי שניתן היה לראות בנתונים שפרסמה ממשלת עיראק עצמה.⁵¹⁶ אם הסנקציות אכן היו גורמות למותם של מיליון עיראקים עד 1999, מחציתם ילדים, שיעור גידול האוכלוסייה היה אמור להיות נמוך לפחות ב-5%. ובכל זאת, הפאנל ההומניטרי של האו"ם שהתכנס בעקבות דוח 1999 לא התייחס לעובדה הבסיסית הזו, כשם שלא עשו זאת אמנסטי, Human Rights Watch או כלי התקשורת המרכזיים שסיקרו את הנושא.
- מעקב הנתונים שביצעה החוקרת שרה זייד ב-1997, אשר חשף פגמים חמורים בסקר התמותה מ-1995, היה אמור להדליק נורות אזהרה, בייחוד לאור העובדה שהסתירה פורסמה על ידי מחברת הדוח המקורי. אך הדבר לא קרה - למעשה, גופי האו"ם שהיו אמורים על הערכת המצב נמנעו מהתמודדות ישירה עם הממצאים החדשים.
- הפער העצום בין תוצאות סקר 1995 לבין תוצאות סקר 1999 היה כשלעצמו סיבה לחשד. אך במקום לעורר ספקות, הנתונים התקבלו ללא עוררין. הסתירה לא נדונה בדוח 1999 עצמו, לא בפאנל ההומניטרי של האו"ם שאימץ אותו, ולא בסיקור ההומניטרי והתקשורתי בעקבותיו.
- דוח 1999 טען כי תמותת הילדים המשיכה לעלות בין 1996 ל-1998, אף על פי שתוכנית "נפט תמורת מזון" נעשתה מקלה יותר והכניסה לעיראק לא רק מזון ותרופות, אלא גם חומרים לתשתיות, ואף שבאותה תקופה התמ"ג לנפש התאושש והתקרב לרמות שלפני המלחמה. ממצאי הדוח, אשר חיזק

516 Amatzia Baram. "The Effect of Iraqi Sanctions: Statistical Pitfalls and Responsibility." *The Middle East Journal*. Volume 54, No. 2, Spring 2000. P. 196.

את הקריאות להקלת הסנקציות עוד יותר, היו מנוגדים להיגיון הבריא. נוסף על כך, הטענה כי שיעור התמותה בין 1996 ל-1998 עלה, בעוד התמותה בין 1991 ל-1995 דווחה כנמוכה יותר מכפי שנמצאה בסקר 1995, הייתה צריכה לעורר חשד נוסף לזיוף נתונים - אך איש (למיטב ידיעתנו) לא דיווח על כך.

- דוח 1999 הראה כי באזור הכורדי האוטונומי בצפון עיראק חלה ירידה מתמשכת בתמותות תינוקות משנת 1992 ואילך, אף שהאזור היה כפוף לאותן סנקציות כלכליות שהוטלו על עיראק שבשליטת צדאם חוסיין. ממצא זה היה אמור להצביע, לכל הפחות, על כך שהאחריות העיקרית לתמותה הייתה מוטלת על המשטר העיראקי ומדיניות חלוקת המשאבים שלו, ולא על עצם הסנקציות. ואולם, אף שהייתה הכרה לכאורה בנכונותה של הטענה, היא נוסחה כך שהאשמה הסופית הוטלה על משיתי הסנקציות ולא על משטרו של צדאם חוסיין.⁵¹⁷

- דוח עצמאי של ארגון המזון והחקלאות (FAO), שנכתב בשיתוף עם ארגון הבריאות העולמי (WHO), פורסם בספטמבר 2000, אך זכה להתעלמות נרחבת. אף על פי שדוח זה ציטט ללא ביקורת את סקר UNICEF משנת 1999, שהצביע על תת-תזונה נרחבת ועל תמותות ילדים גבוהה, ממצאיו בפועל הצביעו על תמונה שונה לחלוטין - שיעור נרחב של השמנת יתר. הדוח קבע כי:

more than half the adult population has some degree of overweight. For those aged 25 years and over, the survey revealed a high prevalence of overweight (BMI 25+). For Baghdad, this was 67%, Kerbala 50% and Diala 47%. The greater this excess, the more a subject is at risk of obesity. The prevalence of severe overweight (BMI 30+) was 30%, 27% and 18% respectively. This was more prevalent in females than males for Baghdad (34% and 23%) and for Diala (21% and 14% respectively), but the problem is serious for both sexes. The major reported causes of death in adults are heart disease, hypertension and diabetes, all conditioned by obesity.⁵¹⁸

517 Ali MM, Shah IH. Sanctions and childhood mortality in Iraq. *Lancet*. 2000 May 27;355(9218):1851-7. doi: 10.1016/S0140-6736(00)02289-3. PMID: 10866440

518 https://www.fao.org/4/x8147e/x8147e00.htm?utm_

ממצאים אלו היו אמורים להעלות תהיות מהותיות לגבי הקביעה שלפיה האוכלוסייה העיראקית סבלה מתת-תזונה נרחבת וממשבר הומניטרי חמור בשל הסנקציות.

ז. המשך ציטוט הטענות בדבר תמותת התינוקות בעיראק גם לאחר ההפרכה

על אף הפרכה עובדתית ברורה וחד-משמעית של תמותת עודפת בעיראק כתוצאה ממשטר הסנקציות, שאף משתקפת בנתוני האו"ם המעודכנים, טענה זו ממשיכה להיות מצוטטת. התעלמות מהפרכתה הברורה עודנה נפוצה בארגונים אקטיביסטיים, כמו מרכז ז'נבה לצדק בינלאומי⁵¹⁹ ו-ReliefWeb⁵²⁰. כמו כן, הטענות לתמותת שנגרמה כביכול מהסנקציות ושימוש בנתונים מבוססי סקרים ממשטר צדאם חוסיין עודם עולים בפרסומים רפואיים⁵²¹ ואקדמיים⁵²², כמו גם באלה השייכים למכוני קידום מדיניות מבוססים.⁵²⁴

סביר כי נסיגה פורמלית מצד ארגוני האו"ם וארגוני הזכויות שסמכו את ידיהם על האשמת משטר הסנקציות בתמותת עודפת בעיראק, היתה תורמת משמעותית להזמת ההנחות המוטעות הממשיכות לכוון את עיצוב הדין הבינלאומי והאקטיביזם הסובב אותו ביחס לסנקציות. אך כפי שנראה בהמשך, נסיגה כזאת, אפילו נוכח ראיות מוצקות, מנוגדת לחלוטין לדנ"א הביורקרטי והאידיאולוגי של אותם ארגונים.

ח. מסקנות מתודולוגיות מהמקרה העיראקי

1. היכולת של משטרים אוטוריטריים לזייף נתוני בריאות גדולה בהרבה מכפי שנהוג להעריך.

2. היכולת של חוקרים בינלאומיים לזהות זיוף נתונים נמוכה בהרבה מכפי שנהוג להעריך.

519 <https://www.gicj.org/positions-opinions/gicj-positions-and-opinions/1188-razing-the-truth-about-sanctions-against-iraq>

520 <https://reliefweb.int/report/iraq/iraq-suffer-children>

521 Al-Ani, Zaid & Al-Hiali, Sahar & Al-Farraj, Hussain. (2011). Secular trend of infant mortality rate during wars and sanctions in Western Iraq. Saudi medical journal. 32. 1267-73.

522 <https://ajph.aphapublications.org/doi/10.2105/AJPH.90.4.546>

523 <https://www.jstor.org/stable/4418840>

524 <https://www.piie.com/blogs/north-korea-witness-transformation/sanctions-and-ghosts-iraq-part-1>

3. אמינותם של דוחות תמותה של האו"ם, הנערכים בתנאים המאפשרים התערבות מצד משטרים אוטוריטריים, נמוכה עד אפסית.
4. סימנים לחוסר התאמה בהערכות תמותה צריכים להילקח ברצינות ולהיחקר לעומק כדי למנוע זיוף נתונים.
5. גם כאשר חוקרים שביצעו את הסקרים המקוריים עצמם מתקנים את ממצאיהם, מסקנותיהם נוטות להידחות במרחב האקדמי - קל וחומר על ידי התקשורת, הקהילה ההומניטרית והאו"ם.
6. נכונות האו"ם להודות בטעות באופן פומבי ולנהל דיון פתוח על תיקון שיטות איסוף הנתונים שלו נמוכה עד אפסית. לפיכך, אין להתייחס לחקירות שמבוצעות על ידו כאל ניטרליות או מהימנות.
7. כאשר מוצג לציבור מספר מוגדר של נפגעים (באמצעות התקשורת, ארגונים הומניטריים או האו"ם), הוא יאומץ ויופץ ללא קשר לאמינותו, בהתאם להטיה הקוגניטיבית הידועה כ"אפקט העיגון".⁵²⁵ גם כאשר נתון כזה מופרך לחלוטין, הוא ימשיך להיות מצוטט לאורך שנים. החשיפה להפרכתו לעולם לא תהיה שוות ערך להיקף הפרסום של הנתון השגוי.

525 ליאור יפה, אביתר מתניה, "אפקט העיגון כהטייה יסודית במחקר מודיעיני" (סדנת יובל נאמן למדע טכנולוגיה וביטחון, אוניברסיטת תל אביב, 2011), <https://sectech.tau.ac.il/sites/sectech.tau.ac.il/files/%D7%90%D7%A4%D7%A7%D7%98%20%D7%94%D7%A2%D7%99%D7%92%D7%95%D7%9F%20%D7%9C%D7%99%D7%90%D7%95%D7%A8%20%D7%99%D7%A4%D7%94%20%D7%90%D7%91%D7%99%D7%AA%D7%A8%20%D7%9E%D7%AA%D7%A0%D7%99%D7%94.pdf>

פרק שביעי: ערפל הקרב: האמינות של אומדן נפגעים אזרחיים וצבאיים באזורי סכסוך

תקציר

בפרק הקודם, עסקנו בניתוח ההטיות והבעיות המתודולוגיות של מומחים מהא"ם, ארגוני זכויות אדם והאקדמיה בהפרכת הונאות הומניטריות במדינות דיקטטוריות בזמן שלום. בפרק זה, נעסוק בקושי של ארגוני א"ם וזכויות אדם לאמוד את מספר הנפגעים האזרחיים והצבאיים באזורים של סכסוך פעיל - ולמעשה, בכישלונם להבחין בנוכחותם של לוחמים לאחר אירועי קטל ולפניהם. באופן ספציפי, נעסוק במקרים הבאים:

- מבצע "חומת מגן" (2002) - במהלך הקרבות במחנה הפליטים ג'נין, דיווחו עדים פלסטינים על "טבח" שבו נהרגו מאות ואף אלפי אזרחים. הטענות שוכפלו ללא בדיקה על ידי האו"ם וארגוני זכויות אדם, אך לאחר בדיקה מעמיקה התגלה כי מספר ההרוגים במחנה עמד על פחות מ-50, מחציתם לוחמים. אף על פי שמרבית עדויות הראייה על הטבח הופרכו, ארגוני הזכויות המשיכו להסתמך על העדויות שלא נמצאה להן הפרכה ישירה, ולהעדיף על פני העדויות והנתונים שסיפק צה"ל. מדובר ב"כשל נטל ההוכחה": אמונה שכל מידע שמגיע ממקור צבאי אינו אמין מטבעו אלא אם הוא מוסר מיד הוכחות ברמה הנהוגה במשפט פלילי, בלי להתחשב בצורך להגן על מקורות מודיעיניים.
- מלחמת לבנון השנייה (2006) - במהלך הלחימה, דיווחו כלי תקשורת וארגוני זכויות אדם בעיקר על נפגעים אזרחיים בלבנון, ולא זיהו כמעט כלל אבדות בקרב לוחמי חיזבאללה. לאחר המלחמה, חיזבאללה עצמה הודתה באובדן 250 מלוחמיה, וצה"ל העריך כי נהרגו 600-700 לוחמים. עם זאת, ארגון HRW, אשר סקר מאות תקיפות ישראליות, הצליח לזהות רק 35 לוחמי חיזבאללה בקרב ההרוגים, אך איתר 13 לוחמים מארגונים קטנים יותר, שלא הסתירו את נפגעייהם. גם לאחר חשיפת העובדות, הדוח של HRW לא עודכן באופן משמעותי, והארגון אף קבע, בניגוד לתיעודים מצולמים, כי חיזבאללה לא פעל מתוך אזורים מאוכלסים.

- עופרת יצוקה (2008-2009) וצוק איתן (2014) - חמאס, כמו חיזבאללה, נקטה מדיניות של הסתרת אבדות. בתחילה, ארגוני זכויות אדם הדגישו את מספר ההרוגים האזרחיים והכחישו טענות ישראליות בדבר שימוש במגינים אנושיים. חודשים לאחר תום הלחימה, התברר כי מרבית הגברים שנהרגו בקרבות היו מזוהים עם חמאס או ארגונים חמושים אחרים, וכי היחס בין נשים לגברים בקרב ההרוגים היה 1 ל-5. עדי הראייה שהכחישו זאת - לא אמרו אמת.

הגורמים המרכזיים לכשלי הארגונים הם כדלהלן:

1. הגדרת "לוחם" באופן מצומצם - רבים מארגוני הזכויות משתמשים בהגדרה מיושנת של "משתתף פעיל בלחימה", כלומר, רק מי שאוחז בנשק באותו רגע נתון נחשב לוחם. זאת אף על פי שהצלב האדום קבע ב-2009 כי יש לראות כמטרה צבאית לגיטימית לא רק את מי שנלחם בפועל, אלא גם את מי שמקיים "תפקיד לוחמה מתמשך", במסגרת הרחבה של דוקטרינת ה-Direct Participation in Hostilities.
 2. נטייה הומניטרית ואוריינטציה משפטית - מרבית ארגוני הזכויות נוקטים גישה מוסרית-משפטית אשר מבליטה פגיעה באזרחים ומתעלמת כמעט לחלוטין משיקולים צבאיים. תפיסה זו מקשה עליהם להכיר בכך שגורמים חמושים מנצלים את המרחב האזרחי לצורכי לחימה.
 3. היעדר איזון בהנהגה - בארגונים אלה כמעט שאין מומחים צבאיים, והם נשלטים על ידי אנשי משפט, אקדמאים ופעילים הומניטריים. היעדר הפרספקטיבה הצבאית פוגע ביכולתם להבין ולנתח כראוי את מורכבות הלחימה.
- הפרק יראה כיצד השילוב בין חוסר היכולת האובייקטיבית של ארגוני הזכויות לזהות לוחמים מוסווים, פרשנות צרה של דיני הלחימה, אוריינטציה הומניטרית מובהקת והיעדר מומחיות צבאית מוביל לכשל שיטתי בהערכת יחס ההרוגים בין לוחמים לאזרחים. בחברות סגורות הנשלטות על ידי משטרים אוטוריטריים, כשל זה מתעצם, ונמשך גם לאחר תום הלחימה. כפי שראינו בפרק הקודם, אותם ארגונים אינם מסוגלים להתמודד אפילו עם המשימה הפשוטה יותר של הפרכת דיווחים כוזבים על תמותה אזרחית עודפת, גם כאשר מדובר במשטרים דכאניים הפועלים בתקופות של שלום.

תפקיד מרכזי ממלא כאן הכשל שכינינו "מסך אשליית הוודאות". בדיוק כמו עם נתוני משרד הבריאות העזתי, ישנה נטייה להניח שאם יש לנו רק מקור אחד, או קבוצה של מקורות, כמו דוחות של ארגוני או"ם וזכויות אדם, עלינו לקבל את אמינותם "כי אין לנו מקור אחר". הסיבה המרכזית לכשל היא מחויבות אידיאולוגית להאמין לכל דיווח של אזרחים על פשעי מלחמה ופגיעה הומניטרית כברירת מחדל - לפחות כל עוד לא הופרך. מנגד, מדינות וצבאות נדרשים להציג הוכחות חותכות לטענותיהם. בעולם אידיאלי, גישה זו עשויה להיות מוצדקת, שכן התרעה מוקדמת על פשעי מלחמה היא קריטית. אך בהיעדר תהליך מסודר של הפקת לקחים והטלת סנקציות על דיווחי שווא, התוצאה הבלתי נמנעת היא הפללה של לחימה מדינתית חוקית, ולא מניעת פשעי מלחמה אמיתיים.

א. הקרב על ג'נין, 2002: הטבח שלא היה

ב-2 באפריל 2002, בעקבות פיגוע התאבדות במהלך סעודת ליל הסדר בנתניה שבו נהרגו 30 אזרחים ישראלים, פתחה ישראל במבצע קרקעי ("חומת מגן") בערים הפלסטיניות המרכזיות בגדה המערבית, כולל מחנה הפליטים ג'נין. ברוב הערים נתקלו כוחות צה"ל בהתנגדות מועטה, אך בג'נין המצב היה שונה.

ממחנה הפליטים ג'נין הגיעו לא פחות מ-23 מתוך 100 פיגועי ההתאבדות שבוצעו עד לאותה עת בישראל, פיגועים אשר גבו את חייהם של 131 ישראלים.⁵²⁶ הפלגים החמושים במחנה נערכו מבעוד מועד לכניסת כוחות צה"ל והקימו פיקוד משותף. המחנה חולק לכמה תת-אזורים, ובתים נבחרים מולכדו בכמויות גדולות של חומרי נפץ - שיטה חדשה יחסית באותה עת, אשר הפתיעה את צה"ל וגרמה לאבדות קשות.

במהלך השבועיים הבאים, צה"ל כיתר את המחנה וחתר לבודדו, תוך קריאות לתושבים להתפנות. נשים וילדים פונו לכפרים הסמוכים, בעוד הגברים נעצרו ועברו הליכי סינון שנועדו להפריד בין לוחמים שהתחפשו לאזרחים לבין האוכלוסייה האזרחית. המבצע הסתיים ב-12 באפריל, לאחר שיותר מ-200 חמושים הסגירו את עצמם לידי כוחות צה"ל.

526 https://web.archive.org/web/20080705043647/http://www.mfa.gov.il/MFA/MFAArchive/2000_2009/2002/7/Suicide%20Bombers%20from%20Jenin

דיווחים שהחלו לזרום ממספר קטן של פלסטינים שבחרו להישאר במחנה (שכ-90% מתושביו פינו את עצמם בתוך שלושה ימים) טענו כי ישראל ביצעה טבח המוני בתושבים. טענות אלו הועלו על ידי בכירים ברשות הפלסטינית, בהם:

- מזכ"ל הרשות הפלסטינית, אחמד עבד אל-רחמן, שטען ב-12 באפריל כי אלפי פלסטינים נהרגו ונקברו בקברי אחים.

- שר ההסברה הפלסטיני, יאסר עבד רבו, שהעלה טענה מתונה יותר שלפיה 500 פלסטינים נהרגו, מחציתם נשים וילדים. טענה זו הוצגה באופן רשמי למועצת זכויות האדם של האו"ם ב-15 באפריל.⁵²⁷ בהמשך האשים עבד רבו את ישראל ברצח 900 פלסטינים ובהטמנת גופותיהם בקברי אחים.⁵²⁸

- המתווך הפלסטיני צא"ב עריקאת, שבסיום המבצע, לאחר שהעיתונאים קיבלו גישה למחנה, האשים את ישראל בהסתרת גופות ההרוגים, ואמר: "הם מנסים להסתיר את פשעיהם, את גופות הילדים והנשים".⁵²⁹

מעבר לטענות כי מאות ואף אלפי פלסטינים נהרגו, גורמים רשמיים ברשות הפלסטינית הציגו האשמות ספציפיות לגבי אופן ההריגה והסתרת הגופות. בין הטענות המרכזיות:

- המחנה כולו נהרס באמצעות דחפורים, שקברו משפחות שלמות תחת ההריסות.
- יותר ממחצית ההרוגים היו נשים וילדים.
- צה"ל פינה את הגופות והעביר אותן לקברי אחים מרוחקים.

התקשורת המערבית סיקרה את הטענות של בכירי הרשות הפלסטינית ושל תושבי המחנה באופן נרחב ולא ביקורתי. אף שישראל הואשמה רבות במניעת גישת עיתונאים למחנה במהלך המבצע, יש לציין כי רוב הטענות הספציפיות ל"טבח" הועלו רק לאחר תום הקרבות. העיתונאים שנכנסו למחנה מייד לאחר סיום הלחימה נטו בתחילה לאשר את ההאשמות, תוך הסתמכות על עדויות ראייה של פלסטינים.

527 <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2009/10/commission-human-rights-mary-robinson-submits-status-report-planned-mission>

528 <https://rense.com/general24/900.htm>

529 <https://www.theguardian.com/world/2002/apr/12/israel4>

ב-16 באפריל, ארבעה ימים לאחר סיום הקרב, פרסם העיתון סידני הרלד את תיאוריה של תושבת בשם מויאסר אבו עלי, אישה בת 43 שעבדה בבית החולים בג'נין. היא סיפרה כי ראתה במו עיניה את הוצאתם להורג של חמישה צעירים, את הריגתה של משפחה בת שבע נפשות מפגיעת טיל שנורה ממסוק, ואת פיזורן של גופות בכל "שני מטרים או שלושה" כאשר יצאה מהמחנה. טענותיה הוצגו כעובדות אמינות, ובמקביל שימשו כראיה לכך שהערכת ישראל בדבר 45 הרוגים פלסטינים היא בלתי סבירה:

The latest Israeli estimate of 45 Palestinians dead is difficult to reconcile with accounts from survivors of the 10-day battle," since "if only 45 Palestinians died in the Israeli Army assault on the West Bank camp last week [...] she alone saw more than half of the deaths.⁵³⁰

ב-14 באפריל העריך הכתב הצבאי המנוסה פיטר בומונט מעיתון הגרדיאן, בהתבסס על ראיונותיו, כי בין 100 ל-200 פלסטינים נהרגו, וכי רובם היו אזרחים. הוא כתב: "מה שברור הוא כי בין שתי העמדות הללו, האזרחים של ג'נין הם אלה שסבלו יותר מכולם". מסקנה זו נראתה בלתי נמנעת בהתבסס על עדויות הפלסטינים שאותם ראיון. כך, עלי מוסטפא טען כי נורה בברכו על ידי חיילי צה"ל בזמן ששימש להם כמגן אנושי, וכי היה עד במו עיניו ל"קבורתן בחיים" של חמש משפחות שלמות תחת דחפורים, ואף נקב בשמותיהן: "משפחת אבו נע'ף זגראח", אומר עלי מוסטפא בביטחון. מי עוד? "משפחותיהם של מאזן אל-ע'ול ואבורה אל-ע'ול", וממשיך: "אבו ג'וואד נרסה ואבו ג'וואד אל-אסמאר".

עד נוסף, מעאז סטטי, בן 22, טען כי שלוש נשים שהכיר, בהן אימו ובת דודתו בת ה-52, נהרגו באותו אופן. בריאיון נוסף עם ד"ר זאיד, נטען כי לבית החולים שלו הובאו "רבים" שנהרגו מאש מסוקי קרב. בומונט מצא טענה זו אמינה, שכן ראה במו עיניו, מהגבעה הסמוכה שממנה לא נמנעה כניסת עיתונאים, כיצד מסוקים יורים על המחנה "כל חמש דקות".⁵³¹

530 <https://www.smh.com.au/world/middle-east/evidence-and-reality-collapse-in-a-battle-of-words-20020416-gdf79k.html>

531 <https://www.theguardian.com/world/2002/apr/14/israel>

הדיווחים התקשורתיים זכו להדהוד מצד גורמים באו"ם. טריה לארסן, שליח האו"ם למזרח התיכון, ביקר במחנה חמישה ימים לאחר סיום הקרבות, וביסס את דבריו על שיחותיו עם תושבי המחנה. הוא הצהיר כי "ישראל איבדה כל עמדה מוסרית בסכסוך הזה."⁵³² ארגוני זכויות האדם הלכו בעקבותיו. ב-18 באפריל, פרופ' דריק פאונדר, נציג הצוות הפורנזי של אמנסטי אינטרנשיונל, הכריז בעת שסייר במחנה כי טענות הפלסטינים נראות אמינות. הוא אף ציין כי ידוע לו בוודאות כי "מספר רב של אזרחים נקברו תחת ההריסות," וכי "משפחות שלמות נהרגו ונקברו שם," תוך שהוא מצטט עדי ראייה אמינים שלטענתם עשרה מבני משפחתם נקברו תחת ההריסות.⁵³³ פיטר בוקרט, חוקר בכיר בארגון HWR, היה זהיר יותר בדבריו וציין כי "ברור שבסופו של דבר, מה שאכן קרה בג'נין יימצא איפשהו בין הטענות הפלסטיניות לבין טענות [צה"ל]."⁵³⁴

ואולם, כשבועיים לאחר סיום המבצע, החלה להצטייר תמונה שונה. פיטר בומונט מהגרדיאן, שבעבר הצהיר בביטחון כי האזרחים היו הקורבנות העיקריים בג'נין, שינה את עמדתו וציין: "ככל שממשיכים החיפושים אחר הגופות, הולך ומתבהר מהראיות שאספו עיתונאים כי מרבית ההרוגים שהתגלו עד כה היו לוחמים מהג'יהאד האסלאמי, חמאס וגדודי אל-אקצא. בוודאי שנהרגו גם אזרחים, אך עד כה הם מהווים את המיעוט [מבין הקורבנות]." כעת הוא מצא כי הטענות להוצאות להורג של שבויים, קל וחומר רצח אזרחים, אמינות פחות מאשר חשב קודם לכן:

Mr G, as he asks me to call him, tells me that a handicapped boy was "buried alive by the Israelis". He translates this in Arabic to the men around him, and they "correct" him. He tells me then that, in fact, five handicapped residents were buried by bulldozers. I hear many accounts like this. Numbers of the missing and dead that will not bear scrutiny.⁵³⁵

532 <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2002/04/19/un-envoy-calls-camp-horrifying/6d23e7b6-3bf4-43f5-8def-dd36dc554504/>

533 "Jenin 'massacre evidence growing": http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/1937048.stm

534 <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/2002/04/19/un-envoy-calls-camp-horrifying/6d23e7b6-3bf4-43f5-8def-dd36dc554504/>

535 <https://www.theguardian.com/GWeekly/Story/0,,689935,00.html>

ואכן, מספר ההרוגים והנעדרים לא עמד במבחן הביקורת. בניגוד להערכה הבוטחת בעצמה של פיטר בוקרט, החוקר הבכיר של HRW, התברר כי מספר ההרוגים וזהותם תאמו כמעט לחלוטין את נתוני צה"ל. בדוח של HRW, שפורסם ב-2 במאי, זוהו 52 הרוגים פלסטינים. מתוכם, שש היו נשים, ארבעה ילדים (כולם נערים בגיל ההתבגרות), ושישה גברים מעל גיל 55. הארגון זיהה 27 מההרוגים כלוחמים, 22 כבלתי-מעורבים, ולא הגיע למסקנה לגבי היתר. נתונים אלו תואמים במידה רבה את ממצאי ועדת הבדיקה של האו"ם וכן את החקירה של הרשות הפלסטינית עצמה, אשר קבעה כי 56 בני אדם נהרגו בקרבות.⁵³⁶

הדוחות המאוחרים של HRW, אמנסטי והאו"ם שללו את הטענות לטבח. עם זאת, על אף שהרוב המוחלט של ההרוגים היו גברים מבוגרים, ועל אף שמספר הפלסטינים המזוהים כאזרחים היה פחות מ-10% ממספר הלוחמים שנהרגו או נשבו, כל הדוחות הללו התמקדו בטענות של תושבי המחנה באשר לנסיבות מותם. מסקנותיהם בדבר ביצוע פשעי מלחמה התבססו כמעט באופן בלעדי על עדויות אלה - אף על פי שרוב העדויות שנמסרו על ידי עדי ראייה הופרכו לאחר סיכום רשימות ההרוגים.⁵³⁷

ראוי לציין כי ברוב המקרים, ובניגוד למה שראינו בפרקים 2 ו-5 בנוגע למלחמת חרבות ברזל וסבבי הלחימה הקודמים בעזה, בג'נין לא היה ניסיון להסתיר את שיוכם הארגוני של ההרוגים. הדבר נבע משני גורמים עיקריים. ראשית, השתייכות לארגונים חמושים הקנתה מעמד חברתי והטבות חומריות למשפחות ההרוגים. שנית התחרות בין הארגונים החמושים השונים (תנזים של פת"ח, חמאס, הג'יהאד האסלאמי וכוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית) על הכרה ציבורית בחברה הפלסטינית הקלה על צה"ל ושב"כ לזהות את שיוכם הארגוני של ההרוגים הפלסטינים במהלך האינתיפאדה השנייה. נכון לאוגוסט 2004, מתוך 2,124 הרוגים פלסטינים מזוהים לאורך האינתיפאדה השנייה, 466 השתייכו לחמאס, 408 לפת"ח, 205 לג'יהאד האסלאמי ו-334 לכוחות הביטחון של הרשות הפלסטינית - סך של 1,413, המהווים 66% מכלל ההרוגים.⁵³⁸

536 <https://www.hrw.org/report/2002/05/02/jenin/idf-military-operations>, <https://press.un.org/en/2002/sg2077.doc.htm>, [https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/\(FILE\)1190277272.pdf](https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/sites/2/systemfiles/(FILE)1190277272.pdf), <https://www.washingtontimes.com/news/2002/may/1/20020501-023924-2910r/>

537 <https://www.amnesty.org/en/wp-content/uploads/2021/10/mde151492002en.pdf>

538 <https://www.haaretz.com/2004-08-24/ty-article/israeli-death->

הפרשה של ג'נין היא דוגמה מובהקת ל"כשל נטל ההוכחה": העדויות הפלסטיניות קיבלו עדיפות על טענות צה"ל באופן אוטומטי, גם כאשר גברו החשדות שמדובר בעדויות מפוברקות.

ב. מלחמת לבנון השנייה, 2006: אזרחים מובלטים, לוחמים בלתי נראים

בניגוד למדיניותם של ארגוני הטרור הפלסטיניים במהלך הקרב על ג'נין, חיזבאללה הלבנוני אימץ מאז ומתמיד מדיניות של סודיות. בעיני נעים קאסם, המזכיר הכללי הנוכחי של הארגון, הייתה מדיניות זו גורם מרכזי להצלחתו.⁵³⁹

כך, במהלך 15 שנות העימות בעצימות נמוכה בדרום לבנון, דיווח חיזבאללה על 1,276 חללים, רובם לאחר שנת 1987, אך לרוב נמנע מלספק פרטים על נסיבות או מועד מותם של לוחמיו. עם זאת, באופן בולט, במהלך ההסלמה באפריל 1996, במבצע "ענבי זעם", טען הארגון כי איבד רק 13 לוחמים - מה שמעיד לטענתו כי ספג רק חמישה הרוגים יותר מהממוצע החודשי בתקופת הכיבוש.⁵⁴⁰ ההערכה הישראלית הייתה גבוהה בהרבה, ואת טענות חיזבאללה ניתן לראות כניסיון להזים את הגרסה הישראלית או למצער להמעיט בהשפעת המבצע. באופן דומה, במהלך מבצע דין וחשבון בשנת 1993 ומבצע חוק וסדר בשנת 1988, שישראל טענה שחיסלה במהלכו 50 לוחמי אויב, חיזבאללה לא פרסם כלל רשימות נפגעים, או שהתייחס אליהן כאל אבדות מינימליות.⁵⁴¹ במהלך מלחמת לבנון השנייה בשנת 2006, לוחמי חיזבאללה כמעט שלא העניקו ראיונות לתקשורת זרה או מקומית, ולעיתים קרובות פשוט התרחקו מבלי להגיב כאשר פנו אליהם עיתונאים. כתבים מקומיים או זרים - גם אלו שנתפסו כמזוהים עם חיזבאללה - לא הורשו ללוות את לוחמי הארגון במהלך פעולות צבאיות.⁵⁴²

[toll-in-intifada-higher-than-last-two-wars/0000017f-db8d-d856-a37f-ffcd-f8000000?lts=1745601576671](https://www.idf.il/en/mini-sites/wars-and-operations/operation-accountability)

539 Naim Qassem, *Hizbullah: The Story from Within*. Trans. Dalia Khalil (London: Saqi, 2005), pp.69-70.

540 Robert Fisk; *Pity The Nation: Lebanon at War* (Oxford: Oxford University Press, 2001), p.1126; <https://www.syriahr.com/en/40799/>

541 <https://www.idf.il/en/mini-sites/wars-and-operations/operation-accountability>,

גל פרל פינקל ואבירם רינג, "מבצע חוק וסדר: שלושים שנה אחרי", מערכות, גיליון 477 (2017), עמ' 59.

542 <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/lebanon0907.pdf>, p.42.

דפוס זה לא השתנה, כמובן, במהלך מלחמת לבנון השנייה שפרצה ב-2006. לאורך חודשיים של חילופי אש, בעוד צה"ל פרסם מדי יום את מספר חלליו, חיזבאללה לא הודיע כלל על מספר ההרוגים הכולל בקרב לוחמיו. מקרי מוות של אנשי חיזבאללה דווחו רק במקרים ספורים על ידי המשטרה הלבנונית או גורמים אחרים במהלך הלחימה, דיווחים אשר הסתכמו ב-70 הרוגים בלבד. באופן בולט, מיליציות אחרות בלבנון, ובראשן אמל, פרסמו רשמית כ-30 הרוגים נוספים - זאת על אף שעוצמתן הצבאית ומעורבותן במלחמה מול ישראל הייתה מזערית בהשוואה לחיזבאללה. עם זאת, השיקולים הפוליטיים שלהן היו שונים לחלוטין. אמל והמיליציות האחרות לא ניסו לנצח במלחמה או להסתיר את אבדותיהן, אלא השתמשו בהן כ"תווי לגיטימיות" מול קהל תומכיהן, מה שאפשר להן לשמר את הפופולריות והרלוונטיות הפוליטית שלהן. ממשלת לבנון, מצידה, דיווחה על 1,086 הרוגים שאינם חיילים או שוטרים רשמיים, מבלי לבצע הבחנה בין אזרחים ללוחמים של חיזבאללה ויתר ארגוני ההתנגדות - בהתאם למדיניות ההסתרה של חיזבאללה.⁵⁴³

במקביל, ארגון HRW ערך מחקר מקיף ופרטני שנועד לזהות את נסיבות מותם של כמה שיותר אזרחים במהלך הלחימה - תוך הסתמכות, כמובן, על עדויות של אזרחים לבנונים. במסגרת המחקר, נבחנו 94 תקיפות של צה"ל מהאוויר, מהיבשה ובאמצעות אש ארטילרית, שגרמו למותם של 561 בני אדם. מתוך כלל ההרוגים הללו, HRW זיהה רק 51 כפעילי חיזבאללה - לכאורה אישוש לטענות הראשוניות של חיזבאללה בדבר מספר אבדותיו הנמוך. עם זאת, עד לפרסום הדוח בספטמבר 2007, חיזבאללה כבר הודה באובדן של 250 לוחמים - באופן חלקי מתוך רצון לחזק את מעמדו הפוליטי באמצעות הדגשת ההקרבה של אנשיו בהגנה על לבנון. כך, הראיות "מפי הסוס" הראו כי המחקר המקצועי והמוקפד כביכול של HRW היה, למעשה, פגום מיסודו.⁵⁴⁴

⁵⁴³ <https://web.archive.org/web/20220328125249/https://apnews.com/article/82ccc1313d4332f45e2dc09f6bd44989>, https://web.archive.org/web/20060831215221/http://www.atimes.com/atimes/Middle_East/HH17Ak02.html, https://web.archive.org/web/20101210085022/http://www.dailystar.com.lb/July_War06.asp#axzz17hH7puSo

⁵⁴⁴ <https://web.archive.org/web/20220328125249/https://apnews.com/article/82ccc1313d4332f45e2dc09f6bd44989>; <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/lebanon0907.pdf>, pp.5,17.

צה"ל, לעומת זאת, טען כי הרג עד 800 לוחמים במהלך המלחמה, זיהה לאחריה 440 הרוגים כלוחמי חיזבאללה, ובהמשך עדכן את הערכתו ל-600-700 הרוגים.⁵⁴⁵ גורמים לבנוניים ופקידים באו"ם העריכו בזהירות כחודש לאחר המלחמה כי מספר ההרוגים בקרב חיזבאללה עומד על כ-500.⁵⁴⁶

HRW נאלץ לאמץ את הודאת חיזבאללה כי 250 מההרוגים היו לוחמיו (תוך התעלמות מטענות צה"ל או מהערכות אחרות). ברם, לא רק שהארגון לא איתר הרוגים אלו בתקריות אותן סקר, הוא גם לא איתר אותם ברשימה שהכין שפירטה את זהות 548 האנשים שלא נכללו ב-94 התקריות שנבדקו.⁵⁴⁷ אבידות החיזבאללה נותרו בלתי נראות.

למרבה העניין, גם טענתו של HRW במבוא לדוח כי זיהה 51 לוחמי חיזבאללה ב-94 התקריות שנחקרו, אינה מדויקת לחלוטין. למעשה, HRW מונה רק 35 לוחמי חיזבאללה, נתון שתואם, יחסית למספר חללי חיזבאללה שכבר נחשפו על ידו או על ידי גורמים שלישיים במהלך המלחמה - 70 במספר.⁵⁴⁸ לעומת זאת, HRW כולל ברשימתו - ונראה כי שילב אותם בספירת 51 הלוחמים - גם שמונה לוחמים ממפלגת אמל וחמישה לוחמים מהמפלגה הקומוניסטית - גם, כמחצית מכלל ההרוגים ששני הארגונים עצמם הכריזו כי הקריבו במלחמה. ראוי לציין כי אף אחד משני הארגונים הללו לא אימץ את מדיניות הסודיות של חיזבאללה, ולשניהם היה אינטרס ברור לקחת קרדיט על חלליהם. לפיכך, חבריהם היו מיוצגים באופן פרופורציונלי ב-94 התקריות ש-HRW בדק.

HRW אימץ עמדה שנראית כסותרת את עצמה ביחס לחוסר הנראות של חיזבאללה. מצד אחד, הארגון התעקש כי ניתן היה לזהות בקלות את שיוכם של נפגעי התקיפות שבחן לחיזבאללה, זאת על פי עיטורי השהידים על קברי

⁵⁴⁵ <https://web.archive.org/web/20220415133450/https://apnews.com/article/82ccc1313d4332f45e2dc09f6bd44989>

⁵⁴⁶ <https://web.archive.org/web/20070530003725/http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/news/2006/08/04/wmid404.xml>, <https://web.archive.org/web/20071016144459/http://www.telegraph.co.uk/news/main.jhtml?xml=/news/2006/08/22/wmid122.xml>

⁵⁴⁷ https://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/06_09_07_hrwlebanon.pdf Pg 213-223

⁵⁴⁸ http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/06_09_07_hrwlebanon.pdf Pg 202-213

ההרוגים. מצד שני, הוא רמז כי הסודיות שאפיינה את פעילות חיזבאללה הקשתה עליו לזהות את הפרטים שנהרגו במהלך אותן פעולות לחימה. מסקנתו הייתה כי פעולות הלחימה הלגיטימיות של צה"ל התקיימו כמעט לחלוטין בנפרד מהאירועים שנבדקו, ולכן הן אינן רלוונטיות להערכת הדוח. אולי מסיבה זו, ב-94 התקריות שנבדקו על ידי HRW, מספר הגברים הבוגרים ההרוגים היה גדול פי שלושה ממספר הנשים (הממשלה הלבנונית לא פרסמה נתונים דומים). זאת, אף על פי שרובם המכריע של הנפגעים שתועדו בדוח נהרגו בתקיפות אוויריות של צה"ל כנגד בתים או כלי רכב סגורים - מקומות שלא מאפשרים להבחין במגדר המטרות לפני התקיפה, קרי, דפוס התקיפות אינו מצביע על אקראיות או על אדישות לזהותם של הנפגעים.⁵⁴⁹

הנתונים הללו מצביעים, יותר מכול, על כך שהמתודולוגיה שבה משתמשים ארגוני זכויות אדם כדי לקבוע את מעמדם הקרבי של ההרוגים - כלומר, הסתמכות על עדויות קרובי משפחה ושכנים ועל מקורות מידע פתוחים - אינה מהימנה. זאת במיוחד כאשר העדים עצמם תומכים בארגון הלוחם או חוששים ממנו, וכאשר מדיניות הארגון היא להסתיר את אבדותיו. ראוי לציין כי למרות הפערים הבולטים בדוח HRW, הוא צוטט בהרחבה על ידי גופי האו"ם הרלוונטיים והתקשורת כמקור בר-סמך. כאן אנחנו רואים, פעם נוספת, את "כשל נטל ההוכחה" בפעולה.

ג. מבצע עופרת יצוקה (2008) ודוח ועדת גולדסטון

לאחר השתלטותה על רצועת עזה, קיבלה חמאס את חסותו של חיזבאללה ואימצה רבות מהטקטיקות הצבאיות שלו - כולל בכל הנוגע ללוחמה תודעתית. בניגוד לאינתיפאדה השנייה, שבה חמאס התחרתה על קרדיט לכל "שהיד", במהלך המלחמה בדצמבר 2008-ינואר 2009 צמצמה חמאס את הדיווחים על אבדותיה.

אכן, טענות חמאס ב-2008 הלכו בעקבות אלו של חיזבאללה ב-2006 - בתחילה טענה כי איבדה רק 48 לוחמים במהלך העימות, וכי כל 1,440 ההרוגים הנוספים שדווחו על ידי משרד הבריאות של עזה היו אזרחים.⁵⁵⁰ ראוי לציין כי עד אותה תקופה, משרד הבריאות בעזה עבר טיהור פוליטי מצד חמאס; רופאים המזהים

549 http://news.bbc.co.uk/2/shared/bsp/hi/pdfs/06_09_07_hrwlebanon.pdf, pp.5-6, 26, 41-2, 183-223.

550 https://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20700/H_143_14_751174238.pdf

עם פת"ח פוטרו, רופאים חדשים המזוהים עם חמאס מונו, והשר, כמו גם הדרגים המנהליים שתחתיו, היו כולם מינויים של חמאס.⁵⁵¹ בדומה למצב בלבנון, גם משרד הבריאות של עזה לא הבחין בין אזרחים ללוחמים בדיווחיו.

דיווחים סותרים והכעס בעזה על כך שחמאס נטמעה באוכלוסייה האזרחית, שנתפסה כמי שנושאת בעיקר נטל הלחימה, הובילו את יו"ר הלשכה המדינית של חמאס, חאלד משעל, לטעון ביוני 2009 כי חמאס איבדה למעלה מ-400 לוחמים (כולל אנשי משטרה). לעומתו, שר הפנים של חמאס, פתחי חמד, טען בנובמבר 2009 - חודשיים לאחר ביקור משלחת הבדיקה של האו"ם לעזה - כי חמאס איבדה בין 200 ל-300 לוחמים. בריאיון שנערך כשנה לאחר מכן, הוא כבר טען כי 700 אנשי חמאס נהרגו - כאשר הוא מונה בין ההרוגים גם 250 שוטרים שנהרגו ביום הראשון ללחימה - וכי כולם היו פעילים בארגון, והוסיף עליהם 150 אנשי "ביטחון פנים" של חמאס - מספרים שתאמו כמעט לחלוטין את הערכות צה"ל.⁵⁵²

פולמוס ההגדרות: "לוחם מתמשך" או "לוקח חלק פעיל במעשי איבה"?

לפני 2008, בהקשר של ההתנגדות למדיניות החיסולים הממוקדים של ישראל נגד חברי פלגים חמושים פלסטינים, אימצו ארגוני זכויות אדם שונים את העמדה שכל פלסטיני שאינו עוסק באופן מיידי בפעולות לחימה (אך לא חיילים או שוטרים ישראלים) הוא אזרח.⁵⁵³ כדי להבהיר כיצד יש ליישם את עקרון ההבחנה, פרסם הוועד הבינלאומי של הצלב האדום (ICRC) בשנת 2009 מסמך הנחיות פרשני. מסמך זה, העוסק ברכיבי המושג "השתתפות ישירה בלחימה" (DPH) מתייחס גם לקטגוריה של יחידים שאינם נכללים בהגדרה זו, אך עשויים להיות מותקפים אף כאשר אינם משתתפים ישירות בלחימה, כלומר, חברים ב"קבוצות חמושות מאורגנות". לפי הנחיות ה-ICRC, **קבוצות חמושות מאורגנות מהוות את הכוחות**

551 Merav Sarig, "Striking medics in Gaza temporarily return to work after talks with Hamas", (2007). BMJ, [https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2048866/](https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC2048866/#:~:text=Gaza's%20doctors%20decided%20to%20suspend,decide%20whether%20to%20renew%20it.%E2%80%9D)

552 <https://www.haaretz.com/2010-11-09/ty-article/hamas-admits-600-700-of-its-men-were-killed-in-cast-lead/0000017f-ee02-dd-ba-a37f-ee6edc3f0000>; https://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20700/H_143_14_751174238.pdf

553 https://www.btselem.org/statistics/casualties_clarifications,

הלוחמים של צד לא-מדינתי בסכסוך מזוין, והן כוללות רק אנשים אשר תפקידם הרציף הוא השתתפות ישירה בלחימה "continuous combat function". מושג זה, שניתן לתרגמו לעברית כ"תפקיד לוחמתי מתמשך", מסייע לקבוע באילו נסיבות ניתן לראות בחברי קבוצה חמושה מטרות לגיטימיות במסגרת סכסוך מזוין שאינו בינלאומי, גם כאשר אינם משתתפים ישירות בלחימה ברגע התקיפה.

המבחן לקביעת מטרה לגיטימית מבוסס על חברותו של הפרט בקבוצה וכן על תפקידו בתוכה, ולא רק על מעשיו הספציפיים בזמן נתון, כפי שמחייב המבחן של השתתפות ישירה בלחימה. כלומר, בניגוד למי שנחשב למשתתף ישיר בלחימה רק כשהוא עוסק בפועל בפעולה עוינת, מי שמוגדר כחבר בארגון חמוש במעמד של נושא תפקיד לחימה מתמשך נותר מטרה לגיטימית גם כאשר אינו עוסק ישירות בפעולות לחימה באותו רגע.⁵⁵⁴ יש לציין כי גישה זו היא פונקציונלית, ולא מתירה לפגוע בחברי קבוצות חמושות לא מדינתיות שאינם נושאים בתפקיד הקשור ללחימה, למשל טבחים או פרקליטים.⁵⁵⁵

בשלב הראשוני של הלחימה, הפצצה ישראל את כוחות המשטרה ברצועת עזה. על אף שכוחות אלה היו חמושים באופן זהה לאנשי הזרוע הצבאית של חמאס, ועל אף שהוכר בכך שכוח האדם שלהם הורכב מנאמני חמאס, טענו ארגוני זכויות אדם פלסטיניים, ישראליים ובינלאומיים כי מדובר באזרחים הזכאים להגנה, שכן לא היו מעורבים באופן פעיל בלחימה, וחבריהם לא היו רשמית חלק מהזרוע הצבאית של חמאס.

משלחת האו"ם לבדיקת העובדות בעזה קבעה כי "נראה שהטענה מצד ממשלת ישראל כי 'רוב מוחץ מכוחות המשטרה היו גם חברים בזרוע הצבאית של חמאס או פעילים בחמאס או בארגוני טרור אחרים', היא הגזמה שהובילה להנחות מוטות לגבי טבעו של כוח המשטרה, הנחות שאינן מוצדקות."⁵⁵⁶

554 https://international-review.icrc.org/sites/default/files/reviews-pdf/2019-10/100_14.pdf, pp.271-3.

555 Yahli Shereshevsky, "Targeting the Targeted Killings Case – International Lawmaking in Domestic Contexts", *Michigan Journal of International Law*, 39:241 (2018), pp.248-9.

556 <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/12session/a-hrc-12-48.pdf> page 106-107

למעשה, ניתוח מפורט של רשתות חברתיות פלסטיניות ואתרי האינטרנט של הפלגים החמושים ברצועת עזה זיהה כי 258 מתוך השוטרים שנהרגו (75.2%) היו חברים בזרוע הצבאית של חמאס, 12 היו חברים בחזית העממית לשחרור פלסטין (PFLP), שמונה היו חברים בגדודי חללי אל-אקצא, שלושה היו חברים בג'יהאד האסלאמי הפלסטיני (PIJ), ארבעה הוגדרו כ"לוחמים" שאינם מזוהים עם ארגון ספציפי, ואחד היה קשור לשלוחה של אל-קאעידה. לפיכך, 82% מהשוטרים שנהרגו היו למעשה מזוהים עם ארגוני טרור, רובם המוחלט עם הזרועות הצבאיות של אותם ארגונים.⁵⁵⁷ בעוד הוועדה לבדיקת העובדות של האו"ם הכירה בקיומו של המחקר הזה, היא טענה כדלהלן:

חברות בארגון חמאס אינה הופכת אדם ללוחם.

- לפי פרשנותם של ארגונים אלו לגישה הפונקציונלית, גם חברות בזרוע הצבאית של חמאס אינה הופכת אדם ללוחם, ורק השתתפות ישירה בלחימה מגדירה אדם ככזה. זאת לעומת הגישה הישראלית (והאמריקאית) שהיתה פורמלית, קרי גרסה שדי בחברות של אדם בזרוע הצבאית של כוח מזויין לא מדינתי בכדי להפוך אותו למטרה לגיטימית.⁵⁵⁸
- כל הצהרה של מפקד המשטרה העזתי בדבר האופי הצבאי של כוחותיו, הרקע שלהם ומטרותיהם, צריכה להידחות לטובת הצהרותיו בפני ועדת החקירה, שלפיהן כוחותיו הם בעלי אופי אזרחי לחלוטין.⁵⁵⁹
- כל הודאה של הזרוע הצבאית של חמאס בדבר האופי הצבאי של הכשרת השוטרים צריכה להידחות אם ארגוני זכויות אדם פלסטיניים טוענים אחרת.
- יש להתעלם מכל "לקיחת בעלות" על שוטרים שנהרגו על ידי פלגים חמושים.

557 <https://web.archive.org/web/20120119034727/http://www.jcpa.org.il/JCPAHeb/SendFile.asp?DBID=1&LNGID=2&GID=475>

558 Shereshevsky, "Targeting", p.249.

559 "An 'obituary' published on a website of al-Qassam Brigades states that one of the training courses at the police headquarters in Gaza on 27 December 2008 was a 'military refresher course'. That is, however, contradicted by the police spokesperson and a number of the reports received by the Mission from NGOs." <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/12session/a-hrc-12-48.pdf>, pp.108-110.

שלוש הנקודות האחרונות, יש לציין, חרגו מויכוח משפטי לגיטימי בין גישתן הפורמלית של ישראל וארצות הברית לבין גישתו הפונקציונלית של הצלב האדום, ולמעשה רוקנו את האחרונה מתוכן. משמעות הדבר בפועל היא כי אם חבר בזרוע הצבאית של חמאס, שעשוי להיות מוגדר כלוחם, מצטרף למשטרה - יש להניח שהוא חסין מפני תקיפה. יצוין כי אותו מנגנון ביטחון פנים שהוגדר ככוח משטרי אוסף חוק קיים בכמה הזדמנויות תרגולים צבאיים מלאים.⁵⁶⁰ זוהי דוגמה מאלפת, שלישית, ל"כשל נטל ההוכחה": לא רק שישראל נדרשת לספק הוכחות לטענותיה בנוגע לחברות של שוטרים בזרוע הצבאית של חמאס, אלא שכל ההוכחות הללו מבוטלות כעפרא דארעא רק מפני שהרשויות העזתיות או ארגוני זכויות האדם בעזה טוענים אחרת.

ב-2014, חמאס תהיה ממושמעת בהרבה בכל הנוגע לזהות אנשיה ולמלחמת התודעה והתעמולה שתנהל.

לסיום דיונינו בחלק זה, נציין כי אף שהשופט ריצ'רד גולדסטון, שעמד בראש הוועדה, חזר בו מאוחר יותר מחלק גדול ממסקנות הדוח, "תיקון הטעות" לא הותיר כמעט הדים באקוסיסטם ההומניטרי.⁵⁶¹ זו אותה תופעה שתיארנו במקרים של הסנקציות בעיראק (ראו פרק 6) ומלחמת 2006 בלבנון (ראו לעיל בפרק זה), וכמובן בנוגע לטענות ההרעבה במלחמת חרבות ברזל (ראו פרק 1). ברגע שטעות "הומניטרית" מתקבעת בתודעה, היא מקבלת חיים משלה, בלי קשר לכוונותיהם ועמדותיהם של מחולליה המקוריים.

2014 ומבצע צוק איתן: כל שהיד הוא קודם כול אזור

עד 2014 שכללה תנועת חמאס את אבטחת המידע שלה, ואילו ארגוני הזכויות נאבקו להתמודד עם ההגדרה החדשה של ה-ICRC לאפיון לוחמים בעימותים לא מדינתיים. בהתאם למדיניות ההסתרה שאימצה, וההוראה של משרד הפנים מטעמה להגדיר כל שהיד כאזור (ראו פרק 2), טענה חמאס להיעדר נפגעים משורתיה במהלך הלחימה ומייד לאחריה, ולהפגזות ישראליות חסרות הבחנה שהרגו בעיקר נשים וילדים. טענה זו הודהה על ידי גורמי מדיה שונים, כגון

⁵⁶⁰ https://www.terrorism-info.org.il/Data/pdf/PDF_19064_1.pdf, p.7;
https://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20445/H_255_12_2055059554.pdf

⁵⁶¹ https://www.washingtonpost.com/opinions/reconsidering-the-gold-stone-report-on-israel-and-war-crimes/2011/04/01/AFg111JC_story.html

תחקיר AP שבחן, באמצעות מתווכי מידע עזתים, כולל ארגוני זכויות עזתים, ובעזרת ארגון בצלם הישראלי, את מותם של 844 מנפגעי הלחימה ומצא כי למעלה מ-60% מתוכם היו ילדים, נשים וגברים מבוגרים.⁵⁶² משרד הבריאות של הרשות הפלסטינית, שהסתמך על נתונים שנאספו מעזה ישירות ובעקיפין, דיווח לאו"ם באפריל 2015 על נתון נמוך רק במקצת של ילדים (581 - 27%), נשים (486 - 22.7%) וקשישים (102 - 4.8%) שנפגעו - סה"כ 54.5%.⁵⁶³ יש לציין שעד יולי 2016 (תוקן בספטמבר 2016) פרסם בצלם מסד נתונים של כלל ההרוגים שתוקפו כהרוגים במלחמה עצמה; רשימה זו כללה רק 247 נשים (12%) לעומת 1,295 גברים (58.7%) - יחס של 1 ל-5.2 שתומך פחות בטענת חוסר ההבחנה. אך כמובן, נתונים אלו שוחררו הרבה לאחר שהבלטת הנשים והילדים ההרוגים והצנעת הגברים והלוחמים ההרוגים עשו את שלהם. כמו בכלל המקרים שפירטנו, לטענות הראשוניות היה הד רב. לתיקונים המאוחרים יותר לא הייתה השפעה.⁵⁶⁴

יצוין, כי רק 96 מההרוגים (11%) זוהו על ידי AP כלוחמים, על בסיס (כמו דוח ה-HRW בלבנון 2006) דיווחים פתוחים ועדויות בני משפחה. עם זאת, כבר באוגוסט 2014 טען הג'יהאד האסלאמי ל-121 הרוגים משורותיו.⁵⁶⁵ על אף שתנועת חמאס ניסתה, כמו בעופרת יצוקה, להימנע מנקיבת מספרי הרוגים כלשהם, עד פברואר 2015 כבר הודה מקור רשמי בתנועה בפני AP על אובדן 400 לוחמים.⁵⁶⁶ כלומר, אנחנו רואים כאן דינמיקה דומה לזו של מלחמת לבנון השנייה: הארגונים עצמם מודים בסופו של דבר, משיקולי יוקרה פנימיים, ומתוך ניסיון להצדיק את המלחמה לאוכלוסייה האזרחית, ביותר אבדות צבאיות מאשר אלו שארגוני זכויות האדם הצליחו לאתר עם המתודולוגיה המחקרית המדוקדקת וניסיון השטח שלהם, כביכול. כפי שכתבנו לעיל, עובדה זו לבדה צריכה לגרום לנו להטיל ספק בכל דוח עתידי שייערך באמצעות מתודולוגיה דומה.

562 <https://apnews.com/general-news-national-national-098f6f687f4e41a1a9b7387e515e6a66>

563 State of Palestine, Ministry of Health, "Health Conditions in the Occupied Palestinian Territory", 68th World Health Assembly, 15.5.2015, Annex. <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-201329/>

564 https://www.btselem.org/2014_gaza_conflict/he/

565 <https://www.timesofisrael.com/islamic-jihad-121-of-our-fighters-killed-in-gaza/>

566 <https://www.haaretz.com/2015-02-13/ty-article/report-finds-high-civilian-death-toll-during-gaza-war/0000017f-db93-d3a5-af7f-fbbff82e0000>

נדגיש, כי משרד הבריאות העזתי מעולם לא פרסם את כלל שמות ההרוגים בלחימה. עד ליולי 2015, שנה לאחר תום הקרבות, פורסמו על ידו רק 1,032 שמות, ועל בסיסם פרסמו בטאני חמאס ברצועה רשימות מורחבות, שהממצא ביותר מביניהם הייתה בעיתון אל-ראי (1,452 שמות). מתוך הפרסום המקיף יותר של שמות נפגעי הלחימה כביכול (והחופף רק בחלקו לרשימה בעיתון אל-ראי) של הלמ"ס ומשרד הבריאות ברמאללה, ומתוך פרסומים עצמאיים ברשתות החברתיות העזתיות, זיהה צה"ל 936 לוחמים (44% מחללי המלחמה), 761 אזרחים (36%), ולא הצליח לזהות את מעמדם או זהותם של 428 נוספים (20%). עבור תחקירני ה-AP, כמו תחקירני ה-HRW שמונה שנים קודם לכן, היו לוחמים אלו בלתי נראים זולת אם בחרו משפחותיהם לחשוף אותם בגלוי, ואילו נפגעים אזרחיים, ובייחוד נשים וילדים, הובלטו הרבה מעבר לשיעורם בסך הכל של חללי המלחמה.⁵⁶⁷

מעניינת בהקשר זה מתודולוגיית ארגוני זכויות וארגוני או"ם לקביעת זהות ההרוגים. ראשית, נקודת הפתיחה שלהם הייתה הסתמכות על נתוני משרד הבריאות של חמאס ו"עדויות ראייה" מקומיות.⁵⁶⁸ שנית, ניכר הבדל משמעותי באפיון הנפגעים בין "ארגוני זכויות" פלסטינים, שאפיינו במהירות 70% מכלל ההרוגים כאזרחים,⁵⁶⁹ ובין מועצת זכויות האדם של האו"ם שאפיינה רק 64.95% ככאלה, קצת יותר מבצלם (62.68%).⁵⁷⁰

בחלוקי החודשים התברר כי משרד הבריאות העזתי לא כלל ברשימות שפרסם את שמותיהם של כ-93 לוחמי חמאס (חלקם פורסמו על ידי משרד הבריאות בשליטת הרשות) אשר זוהו עד יולי 2015 על ידי מכון עמית לחקר הטרור.⁵⁷¹ שמות

⁵⁶⁷ https://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20841/H_105_15_1801538629.pdf

⁵⁶⁸ Report of the independent commission of inquiry established pursuant to Human Rights Council resolution S-21/1, 24.6.2015, p.4. <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/co-i-gaza-conflict/report-co-i-gaza>, <https://aijac.org.au/australia-israel-review/the-media-failure-in-gaza/>

⁵⁶⁹ <https://reliefweb.int/report/occupied-palestinian-territory/annual-report-2014>

⁵⁷⁰ Report of the independent commission of inquiry established pursuant to Human Rights Council resolution S-21/1, 24.6.2015, p.6. <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/co-i-gaza-conflict/report-co-i-gaza>

⁵⁷¹ https://www.terrorism-info.org.il/Data/articles/Art_20841/H_105_15_1801538629.pdf, p.2.

אלו לא נכללו, עד כמה שאנחנו מצליחים לראות, ברשימות של בצלם.⁵⁷² כמו כן, לא מן הנמנע כי עשרות הפלסטינים שהוצאו להורג בידי חמאס,⁵⁷³ נפגעי שיגורים כושלים מהרצועה, ותמותה טבעית במהלך המלחמה הובלעו בדיווחי ההרוגים. בהיעדר זיהוי בשם של אותם פרטים לא ניתן לבצע הצלבה.

מאז 2014 איבדה הרשות הפלסטינית את אחיזתה בנתונים הרפואיים והסטטיסטיים הזורמים מעזה, ועל כן אין לנתוני משרד הבריאות העזתי ניגוד או משלימות מנתוני הלמ"ס ומשרד הבריאות ברמאללה. התיאום הבין-ארגוני בין חמאס לג'יהאד האסלאמי התגבר, כולל בתחום אבטחת המידע. מעבר לכך, יש להניח כי חמאס הידקה ושכללה בעשור שחלף את מנגנוני אבטחת ומניפולציית המידע שלה - ואין סיבה להניח כי ארגונים אשר כשלו לזהות אי-הכללה של לוחמים, ואת הכללתם של קורבנות חמאס או מיתה טבעית ברשימות משרד הבריאות העזתי ב-2014, יצליחו בכך באופן משמעותי יותר בנסיבות הקשות הרבה יותר של 2023-2024.

סיכום

לסיכום דיוננו בפרק זה, יש לציין פעם נוספת את "מסך אשליית הוודאות". בדיוק כמו עם נתוני משרד הבריאות העזתי, ישנה נטייה להניח שאם יש לנו רק מקור אחד, או קבוצה של מקורות, כמו דוחות של ארגוני או"ם וזכויות אדם, אזי עלינו לקבל את אמינותם "כי אין לנו מקור אחר". הסיבה המרכזית לכשל היא מחויבות אידיאולוגית להאמין לכל דיווח של אזרחים על פשעי מלחמה ופגיעה הומניטרית כברירת מחדל - כל עוד לא הופרך. מנגד, מדינות וצבאות נדרשים להציג הוכחות חותכות לטענותיהם. בעולם אידיאלי, גישה זו עשויה להיות מוצדקת, שכן התרעה מוקדמת על פשעי מלחמה היא קריטית. אך בהיעדר תהליך מסודר של הפקת לקחים והטלת סנקציות על דיווחי שווא, התוצאה הבלתי נמנעת היא הפללה של לחימה מדינתית חוקית, ולא מניעת פשעי מלחמה אמיתיים.

572 https://www.btselem.org/2014_gaza_conflict/he/

573 <https://www.timesofisrael.com/hamas-said-to-kill-over-30-suspected-collaborators-with-israel/>

פרק שמיני: משפך המידע ההפוך: המתודולוגיה הלקויה של טענת רצח העם

תקציר

לאחר שניתחנו בהרחבה את הטעויות הרווחות בכל הנוגע לשאלות הטבח, המידתיות וההרעבה, ואת האופן שבו הטעויות הללו הכשילו ארגונים הומניטריים וחוקרים רבים בסכסוכי עבר, נקדיש את הפרק הנוכחי - האחרון במחקר זה - למתודולוגיה הלקויה שהולידה את הטעויות הללו. מטרתנו אינה לבקר ולתקוף אלא להיפך, לסייע למחקר טוב יותר של פשעי מלחמה באזורי סכסוך בעתיד.

ראשית, נדון בתופעה שאנו מכנים "כשל ביקורת המקורות": גיבוב מספר גדול של מקורות זה על זה ללא הערכת אמינותם, חוסר רצון או יכולת לנפות מקורות שהוכיחו את עצמם כבלתי אמינים, וערבוב של מקורות אמינים ובלתי אמינים כדי לתקף שפע של סיגים באמצעות חופן של זהב.

דיון זה יוביל אותנו לבעיה שאותה אנו מכנים "משפך המידע ההפוך": הסתמכות על מספר קטן של מקורות הנתונים לשליטת חמאס - אם ישירות ואם בעקיפין, וגם מתוך שותפות אידיאולוגית. מקורות אלו מזינים רשת רחבה של גורמים מתווכים, כגון ארגוני זכויות אדם ואו"ם, אשר הופכים למקור ראשי עבור כלי תקשורת מרכזיים. דיווחיהם מצוטטים שוב ושוב, מופצים הלאה, ולבסוף מוצגים כתמונה מבוססת לכאורה, על אף שכולם נסמכים על אותו בסיס מידע מצומצם ומוטה. משם חודרים דיווחים שגויים אלו לוויקיפדיה, ובסבירות גבוהה, גם למנועי בינה מלאכותית, וכך הופכים ל"ידע מקובל" שמבסס דיווחים עתידיים, וחוזר חלילה.

כדי להימנע מהשפעת "משפך המידע ההפוך" על ניתוח המציאות, יש לוודא כי ריבוי המקורות אינו מסתיר מאחוריו צמצום, וכי המקורות אינם תלויים זה בזה. זהו עיקרון יסודי בהערכת מקורות. בעיה זו מחמירה בשל "כשל הטיעון המעגלי", שנגרם כאשר מקורות באקוסיסטם ההומניטרי מצטטים זה את זה במעגל, בלי להסתמך על מקורות ראשוניים.

נוסף על כך, נדון ב"כשל נטל ההוכחה": ההנחה שלפיה כל מידע המגיע מגוף צבאי ישראלי אינו אמין מטבעו, אלא אם אומת באופן עצמאי על ידי גוף

תקשורת בעל גישה מיידית למידע ברגע חשיפתו - דרישה שהיא, כמובן, בלתי אפשרית בפועל, בשל רגישותם של מקורות מודיעיניים. מנגד, טענות המועלות על ידי אזרחים עזתים, ארגוני חברה אזרחית ואנשי מקצוע רפואיים, הנתפסים כגורמים בלתי מעורבים בסכסוך, נחשבות אוטומטית לאמינות אלא אם הוכח אחרת. אולם, כפי שראינו, ההסתמכות על עדויות מחברה סגורה, טוטליטרית ומגויסת למאבק כמו החברה העזתית, ואפילו של אקטיביסטים, עיתונאים ורופאים, דורשת זהירות מופלגת, הצלבת נתונים, ועדיף - חקירה ודרישה במקורות הראשוניים עצמם ככל שהם זמינים.

לבסוף, נסיים את הדיון ב"מסך אשליית הוודאות" - הטיה הנובעת מאי היכולת להשלים עם היעדר ידע, או יכולת לדעת, את מספר או סטטוס הלוחמים/אזרחים בקרב נפגעי הלחימה, הן ברמת האירוע הפרטני והן בכלל הלחימה. לאנשים רבים, כפי שנראה, קשה להשלים עם חוסר ודאות והיעדר מידע, ומסיבה זו הם ממלאים לעיתים קרובות מדי את החסר ממקורות שאינם אמינים.

לאור הכשלים המבניים שעליהם הצבענו, ננסה להציע בסוף הפרק מתודולוגיה יעילה יותר, לדעתנו, לחקר פשעי מלחמה באזורי סכסוך.

א. כשל ביקורת המקורות

רוב הפרקים של מחקר זה הוקדשו לדיון בטענות ספציפיות לטבח, חוסר מידתיות והרעבה, אולם אי אפשר לחתום אותו בלי להעלות שאלות מטרידות בנוגע למתודולוגיה של האקוסיסטם ההומניטרי - מתודולוגיה שהובילה אותם לטעויות רבות כל כך שאת חלקן ניתחנו בפרקים הקודמים. הבעיה המרכזית הראשונה קשורה בביקורת מקורות והערכת אמינותם.

בראשית דיוננו נתמקד שוב במחקרו המקיף של לי מרדכי, בעיקר מפני שהוא טיפוסי לכשלים שמופיעים במקומות רבים כל כך באקוסיסטם ההומניטרי שעליו הוא מסתמך. לשיטתו של לי מרדכי, למשל, ערוצי חדשות במערב אינם מסקרים באופן מלא את הזוועות בעזה, ומסיבה זו הוא משלים את התמונה באמצעות מה שהוא מכנה מקורות מידע "אלטרנטיביים".⁵⁷⁴ חלק גדול מאלו מגיעים, למעשה, מגורמים השייכים לחמאס, מזוהים איתו או תומכים בנרטיב ההתנגדות שלו, ביניהם צייצנים ברשתות החברתיות, פעילים מרכזיים בעזה, בקהילת ה-BDS או

574 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 6.

ברשתות ארגונים פלסטיניים במערב, אל ג'זירה, ערוץ Middle East Eye המנוהל על ידי עובד לשעבר של טלוויזיית אל-קודס שבבעלות חמאס, ועוד. בולט מבין אלו הוא ארגון יורומד, אשר בטענותיו הסנסציוניות והבלתי מתוקפות נתקלנו כמה וכמה פעמים במהלך מחקרנו, ואשר זוהה כבר בשנת 2013 כגוף המקושר לחמאס.⁵⁷⁵

כך למשל טען יו"ר הארגון רמי עבדו ב-20 בדצמבר 2023, כי ישראל רצחה 10,000 ילדים פלסטינים במלחמה (על פי טענת לשכת העיתונות העזתית,⁵⁷⁶ אשר הוכחה גם היא כשקרית, 8,800 ילדים עזתים מתו עד נקודת זמן זו). עוד טען, כי חמאס מחזיקה רק כמה תריסרי בני ערובה וכי רובם "חיילים" - טענה המתכתבת עם עמדת חמאס שלפיה כל יהודי ישראלי מעל גיל 18 הוא חייל - ואף הגדיל לעשות והגדיר כחיילים את החטופים יותם חיים, אלון שמריז וסאמר טלאקה שנהרגו באופן טרגי מאש צה"ל בצפון עזה. בפועל, כל השלושה נחטפו בקיבוצי העוטף, וסאמר טלאקה היה בדואי תושב חורה שמעולם לא שירת בצה"ל.⁵⁷⁷ עבדו טען גם שנשים ישראליות לא נאנסו ב-7 באוקטובר, טענה שהוכחה באמצעות תיעוד פורנזי כשקר מוחלט.⁵⁷⁸ במאי 2025, טען עבדו כי חלק ממשאיות הסיוע ההומניטארי שנכנסו לעזה הכילו תכריכים לקבורה "כהכנה למוות המוני", טענה שלא זכתה אף היא לשום ביסוס.⁵⁷⁹ ובכל זאת, לי מרדכי מסתמך בהרחבה על ציוציו של עבדו.

אפילו אם נשים לרגע בצד את הוויכוח על אמינות נתוני משרד הבריאות העזתי, שעליהם מתחנן ביקורת בפרק 5, הרי מרדכי גם מצטט לאורך המסמך פרסומים של הארגון Forensic Architecture, המובל על ידי הארכיטקט אייל ויצמן, פעיל ידוע בתנועת החרם על ישראל. ב-2014 טען ויצמן בריאיון *לגרדיאן*, שבתים

575 https://www.inss.org.il/social_media/behind-the-scenes-at-the-hague-involvement-of-red-green-alliance-elements-through-human-rights-organizations/

576 <https://english.palinfo.com/news/2023/12/27/311857/> , <https://english.palinfo.com/news/2023/12/27/311857/> , https://www.fdd.org/analysis/op_ed/2024/06/03/how-the-un-got-away-with-wildly-inflating-the-casualty-numbers-in-gaza-and-the-media-bought-it/, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-69014893>

577 <https://x.com/RamAbdu/status/1737557824064876986>

578 <https://x.com/KharoubSireen/status/1737568926236565743>

579 <https://jordandaily.net/two-of-five-gaza-aid-trucks-carried-shrouds-not-food-euro-med-monitor-chief/>

בהתנחלויות בגדה המערבית חייבים להיות מצוידים ברעפים אדומים כדי שחיל האוויר לא יפציץ אותם - טענה מוטעית לחלוטין ונטולת היגיון צבאי שממנה מעולם לא חזר.⁵⁸⁰ באוקטובר 2023 הציג הארגון של ויצמן את הפגיעה בבית חולים אל-אהלי אל-מעמדאני כנובעת משיגור טיל של כיפת ברזל משטח ישראל, קביעה שאף ממנה לא נסוג,⁵⁸¹ על אף הקונצנזוס המוחלט שאין חימוש ישראלי שהיה יכול לגרום לפגיעה שנצפתה בחניון בית החולים.⁵⁸²

מרדכי גם לא תמיד שקוף בנוגע לאופיים הבעייתי של מקורותיו, ולעיתים מטשטש אותו באמצעות שימוש בשפה לא ישירה. כשהוא נסמך על יורומד, למשל, הוא נמנע לעיתים קרובות מאזכור שמו, ומצטט אותו תחת מסווה של "ארגון זכויות אדם" או "עמותה חשובה", בעוד ארגוני זכויות אדם מבוססים כמו אמנסטי או HRW מוזכרים בדרך כלל בשם המפורש.⁵⁸³

גרוע מכך - דווקא המקורות הבעייתיים ביותר משמשים את מרדכי לתיקוף הטענות הסנסציוניות והחמורות ביותר לביצוע פשעי מלחמה. כפי שראינו בפרק 3, שעסק בטענות הטבח, ההאשמות במעשי טבח המוניים מתוקפות בעיקר על ידי התייחסות למקורות כמו יורומד או חוסאם שבאת, כתב אל ג'זירה שזוהה על ידי צה"ל כפעיל צבאי של חמאס על בסיס מסמכים שנתפסו בעזה והוצגו באופן שקוף בתקשורת.⁵⁸⁴ מרדכי לא רק שלא מציג את שייכותו של שבאת לחמאס, אלא נמנע מלכתוב שטענותיו החמורות של הלה, למשל שישאל הוציאה להורג במהלך הפשיטה השנייה על בית החולים שיפא 450 פלסטינים, ושכולם הושחתו, נקרעו לגזרים, נקשרו ואז הושטחו בבולדוזר, אינן מלוות בכל הוכחה, תמונה אמינה או תיקוף פורנזי.⁵⁸⁵

580 <https://www.theguardian.com/cities/2014/sep/01/what-can-forensic-architecture-reveal-about-the-conflict-in-gaza>

581 <https://x.com/ForensicArchi/status/1724525673325199410>, <https://forensic-architecture.org/investigation/when-it-stopped-being-a-war>

582 <https://www.hrw.org/news/2023/11/26/gaza-findings-october-17-al-ahli-hospital-explosion>

583 ראה למשל שם, ע"ע 15-14, 10, 24, 31, 81, 139. יורומד מוזכר כמקור בהערות השוליים 44 פעמים, אך לא במסמך עצמו.

584 https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/idf-claims-uncovered-documents-prove-6-al-jazeera-journalists-are-hamas-pij-operatives/

585 <https://x.com/HossamShabat/status/1770813640251195394>, <https://x.com/HossamShabat/status/1774741588226273379>

כך גם ביחס לאי-מידתיות ואי-אבחנתיות. כפי שראינו בפרק 4, מרדכי עושה שימוש שיטתי בפרקטיקה של ערבוב טענות סבירות עם טענות בלתי מבוססות, תוך הישענות על מקורות מפוקפקים וחזרה מכוונת על אמירות רגשיות במטרה להעצים את הרושם שלהן. הוא מציג נתונים חלקיים ומוטעים לגבי סכסוכים אחרים כמו הפלישה האמריקאית לעיראק, ומתעלם ממחקרים מדוקדקים בהיסטוריה צבאית, אשר היו עשויים להפריך את טענותיו. במקום לבחון את הנתונים באופן עצמאי וביקורתי, הוא מצטט מן הגורן ומן היקב ללא בדיקה אמיתית, תוך אימוץ סטנדרטים כפולים לגבי אמינות מקורותיו - סטנדרטים מחמירים כשמדובר בארה"ב, וגמישים מאוד כשמדובר בישראל.

כך גם ביחס להרעבה, טענה שדנו בה בהרחבה בפרק 1. מרדכי מקדיש משפטים ספורים, בעיקר בהערות השוליים, לניתוח כמותי של ייבוא מזון לעזה טרם ובמהלך המלחמה, מצטט מקורות פרשניים ללא בחינת הנתונים שעליהם הם מבוססים, ומקדיש את עיקר הטקסט לתיאורים מבוססי עדויות עזתיות ואקטיביסטיות שאינן בהכרח אמינות או מייצגות.⁵⁸⁶

לבסוף, יש להטיל גם ספק בטענתו של מרדכי כי סוכנויות או"ם וארגוני זכויות אדם מבוססים הם מקורות "נייטרליים" ובלתי מוטים, ולפיכך אמינים יותר.⁵⁸⁷ בפרקים 5, 6 ו-7 הראינו כי ארגונים כאלו, חרף כוונותיהם הטובות, נכשלו בזיהוי מקרים של **הונאות הומניטריות**, כגון הטענות שהפיץ משטרו של צדאם חוסיין לגבי השפעת הסנקציות הבינלאומיות על האוכלוסייה העיראקית (פרק 6) וכן הדהדו טענות לגבי מצוקה הומניטרית מחמירה וקטסטרופלית ברצועת עזה טרם המלחמה (פרק 5), שאינה נתמכת על ידי הממצאים הרפואיים הרב-שנתיים בין 2002 ל-2006. מעבר לכך, מקורות אלו נכשלו באופן אמפירי ועקבי בזיהוי לוחמים לא סדירים במגוון עימותים (פרק 7). בהמשך נעסוק בסיבות העומק לכישלונות הללו.

586 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 28.

587 שם, עמ' 6.

ב. מקורות מזוייפים וכאלו שנוצרו בידי בינה מלאכותית

בלי קשר למחקרו של לי מרדכי, יש לציין כי הערכת אמינותם של מקורות המגיעים מרצועת עזה היא מלאכה מסובכת ומפרכת ביותר, בגלל הנטייה של רשתות חברתיות ואף של כלי תקשורת להדהד תמונות ועדויות זוועה בלי לתהות על קנקן. כך, למשל, הפיצו בעלי עניין ברשתות החברתיות תמונות של ילדים עזתים שנורו כביכול בידי צלפים ישראלים, ילד המקונן על אחותו שנהרגה בהתקפה ישראלית, ואישה המחזיקה במכונית צעצוע במדרגות ביתה ההרוס. אולם כל התמונות הללו ורבות אחרות, לרבות תמונות של ילדים מזי רעב, נלקחו למעשה ממלחמות אזרחים ואסונות טבע בסוריה, תימן, טג'יקיסטן ועוד.⁵⁸⁸ תמונות רבות המציגות גוויות של ילדים וזוועות אחרות, ומופצות כתמונות עזתיות אותנטיות, לרבות חייל המפנה קנה רובה לקבוצה של ילדים מבועתים, נוצרו למעשה באמצעות בינה מלאכותית.⁵⁸⁹ חלק גדול מהתמונות שמגיעות מעזה מן הסתם אמיתיות, וגם משפיענים ישראלים הפיצו תמונות מטעות ושקריות,⁵⁹⁰ אולם ריבוי הזיופים דורש לבדוק בקפדנות לא רק את המקורות שלנו אלא גם את המידע הגולמי שמקורות אלו מתבססים עליהם.

588 <https://cedmohub.eu/war-of-narratives-syrian-imagery-falsely-illustrates-gaza/>, <https://www.timesofisrael.com/twitter-pictures-from-gaza-proven-to-be-false/>, <https://factly.in/this-viral-image-shows-an-emasculated-yemeni-child-dating-back-to-december-2020/>, <https://x.com/MustafaBarghou1/status/1765634413910466808>, <https://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/10569648/Syria-dozens-die-of-starvation-in-Damascus-after-being-denied-food.html>, <https://x.com/stairwayto3dom/status/1779735149539668219?s=46>, <https://www.ccdf-ye.org/en/2021/12/20/deformities-cancers-terrifyingly-increased-among-yemeni-children-due-to-us-saudi-prohibited-weapons>, <https://x.com/kahlissee/status/1749477025465958662?s=46>, <https://x.com/alnasfoundation/status/788865869585666048?s=46>

589 <https://www.dw.com/en/fact-check-ai-generated-images-of-children-in-gaza/a-68146699>, <https://www.nytimes.com/2023/11/02/us/politics/israel-gaza-war-misinformation-videos.html>, <https://x.com/gazawood1/status/1925885487014670386?s=46>,

590 <https://www.france24.com/en/middle-east/20231121-pollywood-propaganda-pro-israeli-accounts-online-accuse-palestinians-of-staging-their-suffering>

ג. משפך המידע ההפוך

ריבוי המקורות שמרדכי מצטט יוצר רושם של הסתמכות על טווח רחב של מידע: שפע של ארגוני זכויות אדם, סוכנויות או"ם, כלי תקשורת חשובים יותר או פחות, צייצנים ובלוגרים; אולם השפע הזה הוא למעשה מצג שווא, מפני שאותם מקורות מרובים מסתמכים למעשה על בסיס צר מאוד של נתונים.

נתחיל במובן מאליו: כלל הנתונים הגולמיים בנוגע למספר ההרוגים במלחמה, כמו גם לתקריות ספציפיות במהלכה, נשענים על דיווחי משרד הבריאות בעזה. כל גופי התקשורת, הארגונים ההומניטריים וגופי האו"ם מסתמכים על נתונים אלו, ללא יכולת לבצע הערכה עצמאית בזמן אמת. גם בעימותים קודמים שימשו נתוני משרד הבריאות העזתי כבסיס העיקרי לכל הדיווחים, ולכל היותר בוצעו תוספות עליהם והשמטות מינוריות מצד גופי האו"ם. מעולם לא נערך איסוף מידע עצמאי ומקיף שאינו נסמך על נתוני משרד הבריאות העזתי, מה שהופך את כל המערכת הדיווחית לתלויה בעיקרה במקור אחד - גורם המצוי בשליטת חמאס. בבעיה זו עסקנו בהרחבה בפרק 5.

ארגוני זכויות האדם, סוכנויות האו"ם וכלי התקשורת המרכזיים מסתמכים כמעט לחלוטין על נתונים ממשלתיים עזתיים ועדויות ראייה של תושבי המקום, המהוות את הבסיס לכמעט כל דיווח שאינו ממשלתי-רשמי המגיע מתוך עזה. אף שאין ספק כי חלק מעדויות אלו מתארות פגיעות של חיילי צה"ל באזרחים - וסביר שפגיעות בלתי מוצדקות ופושעות אכן התרחשו - הניסיון האמפירי מעימותי עבר מלמד כי לא ניתן להסתמך עליהן ללא תיקוף חיצוני, כפי שראינו בפרקים 6 ו-7. בהקשר זה, ראוי לציין את היעדרן היחסי של עדויות ראייה עזתיות על שימוש חמאס בתשתיות אזרחיות לשיגור התקפות על ישראל או להסתתרות חמושים בקרב אזרחים - תופעות שתועדו פורנזית באופן מקיף על ידי צה"ל.

עובדה זו נותרת בעינה גם כאשר מידע זה מתווך ומעובד על ידי גופי תקשורת או ארגונים מערביים הנחשבים לאמינים. למעשה, במקרים רבים מדובר בתהליך שבו המידע הוויזואלי, כמו גם מרבית הראיונות עם גופי תקשורת זרים, מופקים על ידי תושבים עזתיים, החיים בחברה המקדשת היצמדות לנרטיב הלאומי ואינה סובלנית כלפי חריגה ממנו.

במילים אחרות, גם כאשר ארגון חדשות שולח נציג חיצוני אל תוך הרצועה, כל תנועותיו, מקום מגוריו ויכולת קיום ראיונותיו מצויים בפיקוח של "משגיחים" עזתים רשמיים מטעם חמאס, והקשר עם המרואיינים נוצר מראש באמצעות עובדים מקומיים, כפי שהיה בברית המועצות לשעבר. בכך, נוצרת מערכת שבה כל המידע היוצא מעזה מסונן ומעובד באופן המשמר שליטה הדוקה על הנרטיב החמאסי, תוך מניעת הצגת תמונה מלאה ומאוזנת של המציאות בשטח.⁵⁹¹ לעיתים קרובות, מעסיקות הרשתות הזרות כתבים "פרילנסרים" פלסטינים מקומיים, שמשרתים גם כפעילים בזרוע הצבאית של חמאס (כמו חוסאם שבאת, שהוזכר לעיל),⁵⁹² או מזדהים עם האידיאולוגיה שלו, כמו כתב ה-BBC ששיבח כמה פעמים פיגועים, ורק לאחרונה קרא "לשרוף יהודים, כמו שהיטלר עשה".⁵⁹³

בדומה לרשתות התקשורת הזרות, גם ארגוני הסיוע והארגונים ההומניטריים מסתמכים על כוח עבודה מקומי של עזתים אשר נתונים ללחץ ישיר ועקיף של חמאס - וזאת גם אם הם אינם פעילים מטעמה. בשנת 2022, הרשיעו שופטי בית המשפט המחוזי בבאר שבע עובד בארגון הסיוע World Vision שמעל בחומרי הגלם ובכספים של הארגון והעביר אותם לחמאס. בתמצית הכרעת הדין שהותרה לפרסום, כתבו השופטים כי מנגנוני הפיקוח של הארגונים הללו אינם יעילים: "מנגנון הפיקוח נמצא מחוץ לעזה ונעשה לרוב ב'שלט רחוק', באמצעות בדיקת מסמכים שקיבל הארגון מגורמים בתוך עזה. למעשה, כל מנגנוני הפעולה של הנאשם מבוססים, בין היתר, דווקא על ניצול המרחק והפיקוח בשלט רחוק והאפשרות לעוות את הנתונים באמצעות גורמים פנימיים בתוך עזה." עובד פלסטיני אחר שניסה להתריע על קשריו של הנאשם לחמאס, נחקר על ידי מנגנוני הביטחון של ארגון הטרור, חקירה שגורמי האכיפה הישראליים מצאו במחשבו של הנאשם. פרשה זו מוכיחה עד כמה מסוכן עבור עזתים מקומיים לסכן את האינטרסים של חמאס, לפעול נגד

591 <https://apnews.com/article/middle-east-israel-tel-aviv-96c529f3a7313974808e1ed56251f0eb>, <https://honestreporting.com/the-fix-is-in-how-hitler-quoting-palestinians-are-warping-gaza-conflict-coverage/>, https://www.jpost.com/middle-east/reporters-in-gaza-will-need-hamas-approved-sponsors#google_vignette

592 <https://x.com/nirhasson/status/1904465458830430617>

593 <https://www.telegraph.co.uk/news/2025/04/26/well-burn-jews-like-hitler-did-says-bbcs-reporter-in-gaza/>, <https://www.jpost.com/diaspora/antisemitism/article-851608>

הנראטיב שלו או למנוע העברת משאבים וסיוע אליו.⁵⁹⁴ קיימות מגוון דוגמאות לחדירה זו ב-UNWRA, MSF⁵⁹⁵ ואף בארגונים שרק החלו לפעול בעזה כגון ה-WCK⁵⁹⁶, אשר תועדו בהרחבה על ידי צה"ל ואף הוכרו בידי הארגונים עצמם, אך מרדכי ומקורותיו לא מתחשבים בכך.

כמובן, אותם משקיפים מערביים שוחרי טוב, אם מהאו"ם, אם מארגוני זכויות אדם, ואם מהתקשורת או מאותו חלק באקדמיה שעוסק בנושאים הומניטריים, מקבלים ביתר קלות את המידע המוטה ומפיצים אותו הלאה, בגלל התופעה שכינינו "ההטיה ההומניטרית". הם כל כך רוצים לגייס עזרה בינלאומית למי שהם תופסים כקורבנות, עד שנוח להם להדהד כל עדות המלמדת כביכול על "קטסטרופה הומניטרית". מרגע שזו התקבעה בתודעה, מי יעז לערער עליה? כפי שכתבנו בפרק 6, כשההנחה השגויה נתפסת כעובדה מוגמרת, עצם הערעור עליה מתפרש "כסימן לחוסר אמפתיה כלפי הקורבנות, תוך צמצום הדיון ל'חשבונאות לא חשובה' ברקע של משבר הומניטרי חמור. אלא שהאמונה בקיום המשבר ובחומרתו נשענת בדיוק על אותה הנחה שגויה שלא נבחנה כראוי".⁵⁹⁷

כך, למשל טען טום פלטשר, תת מזכ"ל האו"ם לעניינים הומניטריים, ב-21 במאי 2025 כי אם לא יתחדש הסיוע לעזה, ימותו 14,000 תינוקות ב"48 השעות הקרובות", בעוד דו"ח ה-IPC עליו התבסס הזהיר כי מספר דומה של תינוקות **עלולים** לסבול מתת תזונה חריפה **בשנה הקרובה**.⁵⁹⁸ טענה זו זכתה, כרגיל, להדהוד לא ביקורתי בעיתונים משמעותיים כמו הגרדיאן.⁵⁹⁹ הרי יש משבר הומניטרי, אז מדוע לדייק בעובדות? מה שחשוב הרי היא האמת המהותית, לא הפרטים - אך כמובן, לא ניתן להגיע לאמת המהותית ללא דיוק בפרטים.

594 תפ"ח 16-08-12074 מדינת ישראל נ' חלבי, 15.6.2022, ע"ע 14, 17.

595 <https://www.timesofisrael.com/idf-slain-gazan-named-as-doctors-without-borders-staffer-was-islamic-jihad-rocket-maker/>

596 <https://www.jns.org/world-central-kitchen-fires-one-in-eight-gaza-staffers-over-alleged-terror-ties/>

597 ראה פרק 5.

598 <https://x.com/MarkZlochin/status/1925037417817411697?t=v8iDy-qdwHqLMYE-YdCd9ew&s=08>

599 <https://www.theguardian.com/world/live/2025/may/20/israel-gaza-hamas-aid-middle-east-crisis-live-news-updates>

מארגוני האו"ם, ארגוני זכויות האדם, רשתות הטלוויזיה החשובות והעיתונים הגדולים והמפורסמים, המידע המוטה, שכבר הפך ל"ידע בסיסי" ול"קומון סנס", גולש למאות עיתונים וערוצים בינוניים וקטנים, לרבות עיתוני סטודנטים שהשפעתם רבה, לפחות בארצות הברית.⁶⁰⁰ הוא משתלב אף בוויקיפדיה ומוצג בהליכים משפטיים בינלאומיים,⁶⁰¹ ומשם ככל הנראה קצרה הדרך למנועי הבינה המלאכותית למיניהם ולדוחות מחקריים עתידיים, וחוזר חלילה.

לסיכום, אף כי סוכנויות או"ם, ארגוני זכויות אדם, כלי תקשורת וחוקרים אקדמיים מהאקוסיסטם ההומניטרי נוהגים להציג את ממצאיהם כאילו הם נשענים על מקורות רבים ומגוונים, בפועל מדובר במשפך מידע הפוך, שבו כלל הנתונים והתיאורים מתנקזים לבסוף למסרי חמאס ולנרטיב הקונפורמיסטי והממושטר של החברה העזתית ותומכיה הזרים של ה"התנגדות הפלסטינית" – שני גורמים אשר, כמובן, מתכתבים זה עם זה ומשלימים זה את זה.

תופעה זו מזכירה, באירוניה מסוימת, את כישלון המודיעין המערבי בהערכת תוכנית הנשק להשמדה המונית של צדאם חוסיין בראשית שנות ה-2000. הערכה זו הסתמכה במידה רבה על מקור מודיעיני יחיד – גולה עיראקי שהופעל על ידי הביון הגרמני ונודע בכינוי Curveball. לכאורה, ידיעותיו אומתו על ידי מגוון מקורות מודיעין נוספים, אך רק לאחר המלחמה התברר כי כל אותם מקורות היו מזויפים, או קשורים ל-Curveball, או דוחות ואיורים שהתבססו למעשה על דיווחיו.⁶⁰² דוגמה נוספת היא הפרשה הידועה של זיוף יומני היטלר בראשית שנות ה-80 של המאה ה-20. בניסיון לאמת את אותנטיות היומנים שיוחסו להיטלר, פנה העיתון *Stern* למומחים לכתב יד וביקש מהם להשוותם לדוגמאות כתיבה אותנטיות של הפיהרר. אולם, מאחר שהדוגמאות ה"אותנטיות" עצמן היו זיופים שנוצרו על ידי אותו אדם שזייף את היומנים, המומחים למעשה השוו את כתב

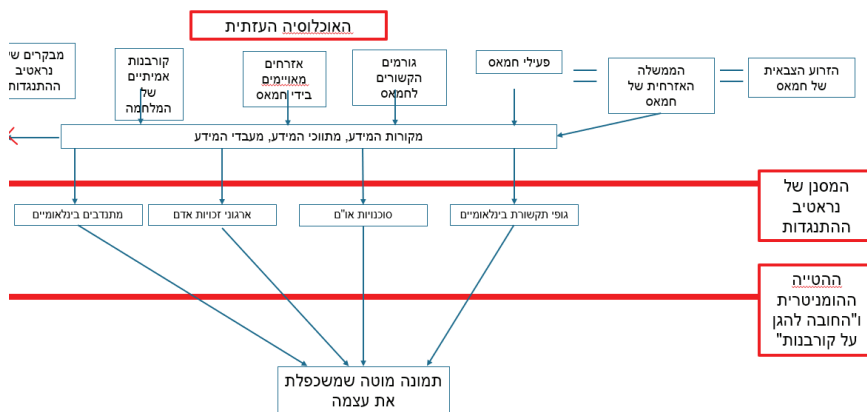
600 Neil Bar, "Sad news: No Jews, No News" in Antisemitism worldwide report for 2024. Tel-Aviv University's Center for the Study of Contemporary European Jewry (2025), pp.77-88.

601 <https://www.piratewires.com/p/how-wikipedia-s-pro-hamas-editors-hijacked-the-israel-palestine-narrative>

602 L. H. Silberman, and C.S. Robb, "The Commission on the Intelligence Capabilities of the United States Regarding Weapons of Mass Destruction: Report to the President of the United States (Washington, D.C.: Government Printing Office, 2005) p.93.

ידו של הזייפן לכתב ידו של הזייפן, והגיעו, כתוצאה מכך, למסקנה השגויה שהיומנים אמיתיים.⁶⁰³

את משפך המידע ההפוך ואת האופן שבו הוא עובד במקרה העזתי אנחנו מתארים באיור 30:

איור 30: משפך המידע ההפוך במקרה העזתי

ד. תסמונת הציטוט המעגלי

ברגע שמשפך המידע ההפוך יצר תמונה מסוימת באקוסיסטם ההומניטרי, זו מנציחה את עצמה באמצעות **ציטוטים מעגליים**. לדוגמה, כדי לתקף את טענתו שמתבצע רצח עם בעזה, לי מרדכי מצטט את חוקר הג'נוסייד עמוס גולדברג.⁶⁰⁴ גולדברג עצמו מסתמך על הגרסה המוקדמת של "עדות" מרדכי.⁶⁰⁵ שניהם מסתמכים באופן משמעותי על פרנצ'סקה אלבנזה,⁶⁰⁶ פקידת או"ם שספגה גינויים ממדינות רבות, בהן ביקורתיות כלפי ישראל, על דברור שיטתי של מסרי

603 Robert Harris, *Selling Hitler* (New York: Arrow Books, 2009). p.160.

604 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 11, הערה מס' 47.

605 <https://www.mekomit.co.il/%D7%9B%D7%9F-%D7%96%D7%94-%D7%A8%D7%A6%D7%97-%D7%A2%D7%9D/>

606 שם. לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 10, הערה מס' 34.

חמאס ומסרים אנטישמיים.⁶⁰⁷ אלבנזה עצמה מתקפת טענות בדבר מעשי טבח והוצאות להורג באמצעות ציטוט של ארגוני או"ם הפעילים בעזה,⁶⁰⁸ שמסתמכים בתורם על עדויות מקומיות של הגורמים הכפופים לחמאס ונתונים למרותו כמו ארגון יורומד או משרד הבריאות העזתי.⁶⁰⁹ כדי לסגור את המעגל, אלבנזה עצמה הגדירה את מרדכי כ"מקור שאין ערוך לו לתובנות ולמחשבה."⁶¹⁰

לאורך עבודתנו נתקלנו שוב ושוב בנתונים שגויים שהוחדרו לאקוסיסטם המידע של ארגוני האו"ם, ארגוני הזכויות, וגופי מדיה, ואף לכתביהם של חוקרים רציניים המסתמכים עליהם ומצטטים אותם ללא עוררין מבלי לבצע בדיקה פשוטה ונגישה. התחקות אחר מקור הציטוטים העלתה כי לא מדובר רק בשרשרת ציטוטים בלתי ביקורתיים - מדובר במעגל. כך, טענה לא מבוססת של מנכ"ל האו"ם בדבר 500 משאיות שנכנסו לעזה כל יום טרם המלחמה⁶¹¹ מועצמת דרך האקטיביזם של ארגוני זכויות כגון אמנסטי⁶¹² ו-HRW⁶¹³, וכן בדוח רשמי של ה-IPC- כדי להציג תחזית תמותה של למעלה מ- 10,000 עזתים מדי חודש⁶¹⁴ - תחזית אשר כמובן לא התגשמה, אך מצוטטת בתורה על ידי חוקרים המפרסמים בכתבי עת רפואיים ותזונתיים. מאמריהם של אלו, כמובן, מהווים בסיס לתחזיות אפוקליפטיות עוד

⁶⁰⁷ <https://www.adl.org/resources/article/francesca-albanese-her-own-words>, <https://www.adl.org/resources/article/francesca-albanese-her-own-words>

⁶⁰⁸ Francesca Albanese, "Anatomy of a Genocide: Report of the Special Rapporteur on the Situation of Human Rights in the Palestinian Territories Occupied since 1967", Human Rights Council, 55th Session, 5.4.2024, p.7, footnote no.63, 64.

⁶⁰⁹ <https://www.un.org/unispal/document/unlawful-killings-in-gaza-city-ohchr-press-release/>, <https://www.ochaopt.org/content/hostilities-gaza-strip-and-israel-reported-impact-day-22>

⁶¹⁰ <https://x.com/FranceskaAlbs/status/1914379332090216938>

⁶¹¹ <https://press.un.org/en/2023/sgsm22010.doc.htm>

⁶¹² <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2024/02/israel-defying-icj-ruling-to-prevent-genocide-by-failing-to-allow-adequate-humanitarian-aid-to-reach-gaza/>; <https://www.amnestyusa.org/wp-content/uploads/2024/04/4.29.2024-NSM-20-AIUSA-submission-re-Israel.pdf>

⁶¹³ <https://www.hrw.org/news/2023/12/18/israel-starvation-used-weapon-war-gaza>; <https://www.hrw.org/news/2024/02/26/israel-not-complying-world-court-order-genocide-case>; <https://x.com/i/status/1717628802661019770>

⁶¹⁴ <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1157065/>; <https://www.ipcinfo.org/ipc-country-analysis/details-map/en/c/1157985/?iso3=PSE>

יותר,⁶¹⁵ אשר מצוטטות בתורן על ידי נציבת זכויות האדם לשטחים הפלסטינים הכבושים כמקור לחיזוי מותם הצפוי של 400,000 פלסטינים.⁶¹⁶

בניגוד לכשל משפך המידע ההפוך, אשר נובע מקושי אובייקטיבי ממשי להשיג גישה ישירה ולא מתווכת לנתונים אמין וודאיים, הרי לא היה כל מחסום נגישות לנתונים הראשוניים, שאינם מצויים במחלוקת כלשהי, לגבי כמות המשאיות שנכנסו לרצועת עזה טרם הלחימה. כל שנדרש היה בדיקה של דקות ספורות של הנתונים הזמין של אתר גוף האו"ם אשר היה אחראי לתיעוד כניסת הסיוע לעזה טרם המלחמה.⁶¹⁷ מעבר לכל הטיה ספציפית לסכסוך, המשך הציטוט המעגלי של נתון "500 המשאיות" השגוי מהווה אינדיקציה מדאיגה למגמה של הימנעות מבירור עצמאי של נתונים והסתמכות לא ביקורתית על הצהרות גופים בני סמך כמתווכי מציאות, גם כאשר אין שום צורך בכך.

ה. כשל נטל ההוכחה

לאורך "עדותו", מרדכי נמנע מציטוט ישיר של טענות ועדויות מצולמות שהופקו על ידי צה"ל, אפילו כאשר הוא מבקש לסתור או להפריך אותן. בכך הוא לוקה, כמו מקורותיו, במה שאנו מכנים **כשל נטל ההוכחה**. כפי שהראינו בפרק 7, מדובר בהנחה שלפיה כל מידע המגיע מגוף צבאי ישראלי (או אמריקאי) אינו אמין מטבעו, אלא אם אומת באופן עצמאי על ידי גוף תקשורת בעל גישה מיידית למידע ברגע חשיפתו - דרישה שהיא, כמובן, בלתי אפשרית בפועל בשל רגישותם של מקורות מודיעיניים. מנגד, טענות המועלות על ידי אזרחים עזתיים, ארגוני חברה אזרחית ואנשי מקצוע רפואיים, הנתפסים כגורמים בלתי מעורבים בסכסוך, נחשבות אוטומטית לאמינות אלא אם הוכח אחרת, ולפעמים - גם אם הוכח אחרת. ברם, מרדכי מתעלם לא רק מהעדויות המצולמות של צה"ל, אלא גם מעדויותיהם של חטופים ששבו מעזה על כליאתם במוסדות רפואיים,⁶¹⁸ כמו גם על הזרמת סיוע

הומניטרי ישירות לידי פעילי הזרוע הצבאית של חמאס.⁶¹⁹

615 https://gaza-projections.org/gaza_projections_report.pdf; [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(24\)01169-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(24)01169-3/fulltext)

616 <https://x.com/FranceskaAlbs/status/1810108204140929513>

617 <https://www.ochaopt.org/content/movement-and-out-gaza-2022>

618 <https://www.youtube.com/watch?v=gPNf1wWVGY>; <https://edition.cnn.com/2024/01/04/middleeast/israel-hostage-doron-katz-asher-interview-hamas-gaza-intl/index.html>

619 https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/freed-hostage-eli

יצוין, כי מרדכי מדגיש כי הוא מתעדף בציטוטיו מקורות אשר נוגדים בעדויותיהם את הנרטיב של הצד שלהם, והוא אכן עושה זאת - ביחס למקורות ישראלים.⁶²⁰ עם זאת, לאורך המסמך הוא נמנע מאזכור עדויות ספציפיות של פלסטינים על שימוש חמאס במרחבים אזרחיים⁶²¹ או הסתת סיוע הומניטרי לצורכי חמאס ותומכיה.⁶²² עדויות מתועדות כאלו אכן נדירות, וגורלם המר של אלו אשר העידו על שימוש במרחבים אלו, לא כל שכן ניסו לעצור אותו, מדגים מדוע⁶²³ - אך הן קיימות, וחזקות להתעלמות גורפת מצד מרדכי ורבים ממקורותיו.

כמובן, הימנעות זו פשוט משקפת את הנטייה של מקורותיו של מרדכי, ולא רק בקונפליקט הנוכחי. כך, אמנסטי אינטרנשיונל טענו ב- 23 בנובמבר 2023 כי:

so far not seen any credible evidence to support Israel's claim that al-Shifa is housing a military command centre.⁶²⁴

וכך גם ארגון HRW:

The Israeli military claims that Hamas has its headquarters underneath al-Shifa hospital, and that Hamas military officials are inside the hospital. HRW cannot corroborate this allegation.⁶²⁵

כל זאת חרף אישוש הטענות הישראליות על ידי המודיעין האמריקאי, כולל הערכה כי בבית החולים הנ"ל הוחזקו חטופים.⁶²⁶ יש להדגיש כי לעמדה שוללת זו הייתה השפעה אדירה על הפעילות המבצעית מסביב לבית החולים. כך, למשל, נוצר

[sharabi-tells-un-security-council-how-hamas-steals-un-aid-to-eat-like-kings-and-starve-the-hostages/](https://www.nytimes.com/2024/09/10/world/middleeast/airstrikes-gaza-school-shelters-hamas.html)

620 לי מרדכי, "עדות על מלחמת חרבות ברזל", (מעודכן ל-9.3.2025), עמ' 140.

621 <https://www.nytimes.com/2024/09/10/world/middleeast/airstrikes-gaza-school-shelters-hamas.html>.

622 <https://www.peacecomms.org/videos/v/cfc9cc3w7pw45wd5tt-2w3hedtrn7lt>

623 <https://edition.cnn.com/2025/04/01/middleeast/uday-rabie-palestinian-tortured-hamas-intl-latam/index.html>

624 <https://www.amnesty.org.uk/files/2023-11/Amnesty%20International%20briefing%20-%20Israel%20Gaza%20crisis%2023%20Nov%202023.pdf?VersionId=9Jp8Tjlb5zEqygKLPfuzdAqh8USWQEF6>

625 <https://x.com/hrw/status/1722659776427868597>

626 <https://www.cnn.com/2023/11/14/politics/white-house-hamas-al-shifa/index.html>

"אפקט מצנן" על פעולות חילוץ של חטופים וכן על מתן אפשרות פינוי לאזרחים עזתים שחסו בבית החולים. הדרישה שלא לפעול בבית החולים "ללא הוכחות" אפשרה גם למאות חמושים להתפנות יחד עם האזרחים⁶²⁷ - כמו גם להוציא להורג שני חטופים ישראלים בבית החולים או בקרבתו.⁶²⁸ כאשר פרץ צה"ל לבית החולים, נטען נגדו כמעט מיידית שלא נמצאו עדויות למנהרות במקום:

The military made no mention on Wednesday of finding any tunnel entrances in Al Shifa. It has previously said that Hamas had built a network of tunnels under the hospital.

Both Hamas and hospital staff have denied this.

Hagari said the search would continue "in a precise way and in accordance with intelligence [...] in order to gather more details and to discover more assets."⁶²⁹

ברם, גם לאחר שחרור עדויות פזיות על תשתית מנהרות בשטח בית החולים,⁶³⁰ וגם לאחר שחרור צילומים ממצלמות האבטחה של בית החולים עצמו, שהראו את חטיפתם של אזרחי ישראלי ואזרח תאילנדי לשטחו על ידי חמושים,⁶³¹ הוסיפו כלי התקשורת לטעון כי אינם מסוגלים "לתקף עצמאית" את הממצאים הפיזיים המצביעים על שימוש בבית החולים על ידי חמאס. כמו כן, הוסיפו ודרשו בפועל מצה"ל להימנע מכל מגע עם אותם ממצאים פיזיים טרם מסירתם לכתבים - דרישה בלתי אפשרית לחלוטין. יצוין שתיעודי וידאו ששחרר משרד הבריאות העזתי בכל הנוגע לתנאים ששררו בבית החולים באותה עת לא נתקלו בדרישה

627 <https://www.reuters.com/world/middle-east/us-believes-hamas-used-al-shifa-hospital-evacuated-before-israeli-operation-2024-01-03/>

628 <https://edition.cnn.com/2023/11/16/middleeast/israeli-hostage-yehudit-waiss-shifa-gaza-intl/index.html>

629 <https://www.reuters.com/world/middle-east/israeli-military-says-weapons-found-al-shifa-hospital-2023-11-15/>

630 <https://edition.cnn.com/2023/11/20/middleeast/gaza-tunnel-shaft-al-shifa-hospital-intl-hnk/index.html>

631 <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67469591>; <https://www.reuters.com/world/middle-east/israel-says-55-metre-fortified-tunnel-found-under-gazas-shifa-hospital-2023-11-19/>

דומה ל"תיקוף עצמאי".⁶³² לבסוף, עם הצטברות משקל העדויות לשימוש הצבאי בשיפא, הזיזו המבקרים את רף דרישתם - ישראל נדרשה עתה להוכיח כי לא רק שהייתה פעילות צבאית **כלשהי** בשיפא, אלא שזו מפקדה **ראשית** של חמאס, וכי שימשה ככזו **בעת** הפריצה הישראלית לשיפא:

"While the underground tunnel uncovered by Israeli forces after the raid does point to a possible militant presence underneath the hospital at some point, it does not prove that a command node was operating there during the war.

What we're really lacking here is a confident understanding of the fourth dimension, which is time. When were various elements of the hospital being used in certain ways? When were the tunnels beneath the hospital complex being used in certain ways? 633

כלומר, גם לאחר שהדרישה ל"עדויות חד משמעות" כתנאי לפעולה סיפקה לחמאס שהות והזדמנות למלט את חמושי, כמו גם לרצוח חטופים ולהסוות או להשמיד עדויות לשימוש, נדחו הראיות הפיזיות לשימוש הצבאי בבית החולים מכיוון שלא היה ניתן להוכיח כי **בעת הפריצה עצמה** נעשה שימוש צבאי במתחם. לעומת זאת, כאשר ביצע צה"ל את הפשיטה השנייה על שיפא במפתיע, ושחרר תיעוד המראה ירי על כוחותיו מתוך המבנים⁶³⁴ כמו גם עדויות ללכידת בכירי חמאס רבים,⁶³⁵ מוסגרו עדויות פורנזיות ומתוקפות אלו כנסתרות על ידי עדויות האזרחים והצוות הרפואי במתחם:

None of the patients or medical staff who spoke to Human Rights Watch said that they saw Palestinian fighters inside the hospital compound during Israeli military operations.

632 <https://www.cbsnews.com/news/israel-palestine-hamas-alshifa-hospital-gaza/>

633 <https://www.washingtonpost.com/world/2023/12/21/al-shifa-hospital-gaza-hamas-israel/>

634 <https://videoidf.azureedge.net/abb8113f-52c1-45c8-8211-75f506715bd6>

635 <https://www.idf.il/189617/>

This is consistent with similar interviews published by the international media.

יש לציין שטענות ישראל לגבי השימוש בבתי חולים לחטיפת אזרחיה תוקף גם בעדויות פומביות של החטופה הראשונה ששוחררה עוד טרם הפעולה הקרקעית בעזה:⁶³⁶

The minute we came in, all the nurses were standing there and going like this [cheering].

עדויות אלו, כמו גם עדויות של חטופים נוספים שסיפרו על שימוש בבתי חולים להחזקתם בשבי,⁶³⁷ נעדרות כמובן מעדותו של לי מרדכי. באותו מידה, ארגוני הזכויות שהתייחסו לסוגיית הפריצה לבתי החולים פשוט התעלמו מהן, ובוודאי נמנעו מלבקר את חמאס על אותם מעשים שנחשפו.

להדגיש: אין פירוש הדבר כי מקורות ישראליים או פלסטיניים מתנגדי חמאס אמינים בהכרח, אולם יש לכל הפחות להתחשב בהם כחלק בלתי נפרד מתמונת הראיות, בעיקר אם הם נתמכים בתיעוד פורנזי כגון מסמכים, צילומים אמינים ומתוקפים או סרטונים. כמו כן, בשל רגישותם של מקורות מודיעיניים, עצם העובדה שצבא לא מתקף את דבריו בראיות חותכות **מיידיות** אינה מלמדת בהכרח שהדברים אינם אמינים, אלא שאנחנו חייבים להישאר עם סימני שאלה. מעבר לכך, כאשר קיימת סתירה ברורה בין ראיות פורנזיות לעדויות מקומיות, יש בכך כדי לערער את תקפותן של העדויות המקומיות, לא את הראיות הפורנזיות. כאשר קיימת סתירה משמעותית ולא נקודתית, כפי שהיה ביחס לטענות הטבח בג'נין, וכפי שהיה ביחס לשימוש של חמאס במתקנים רפואיים במלחמת חרבות ברזל - יש להעלות ספקות כבדים גם בנוגע למתודולוגיה של אותם סוכנויות או"ם, ארגוני זכויות אדם וכלי תקשורת הנוהגים להסתמך על עדויות מקומיות לא מתוקפות כמקור מידע עיקרי.

636 https://www.youtube.com/watch?v=_T6fM4cwJcc

637 <https://www.cbsnews.com/news/israel-gaza-hostage-says-hamas-ally-islamic-jihad-held-her-in-hospital-civilian-homes/>; <https://www.cnn.com/2024/01/04/middleeast/israel-hostage-doron-katz-asher-interview-hamas-gaza-intl/index.html>

ה. מסך אשליית הוודאות

הקריאה להישאר עם סימני שאלה כאשר תמונות המקורות אינה ברורה, מזכירה לנו את "אשליית מסך הוודאות" שדנו בה בפרקים קודמים ובייחוד בפרק 5 ופרק 7: הנטייה למהר ולהשלים "חורים" בידע באמצעות מקורות בלתי אמינים, פשוט כי אין מקורות זמינים אחרים. נחזור ונדגיש: **גם אם יש רק מקור אחד, כמו משרד הבריאות העזתי, שמוסר לנו נתון החיוני להבנת המציאות, כמו ספירת הרוגים, אין פירוש הדבר שמדובר במקור אמין. במילים אחרות, אין כל קשר לוגי בין אקסקלוסיביות של מקור לבין אמינותו.** כל מקור דורש תהליך ביקורת, אימות, הצלבה ומודעות לחולשותיו ולהטיותיו, בין שמדובר במקור היחיד ובין שבאחד מתוך אלף מקורות זמינים. עדיף להישאר עם ספקות מאשר לקבע תמונה מחקרית שגויה. כך ביחס להישענות על משרד הבריאות העזתי לקביעת סך ההרוגים הכולל בקונפליקט, וכך גם ביחס להישענות על עדויות של קרובי משפחה ושכנים לזהות הלוחמתית/אזרחית של לוחמי חיזבאללה⁶³⁸ ב-2006 או לוחמי חמאס ב-2014⁶³⁹ - פרקטיקה אשר לא הצליחה לזהות אפילו את הלוחמים אשר ארגוני הטרור עצמם הודו שנהרגו במערכה.

ו. האשמות קטסטרופליות רועשות, תיקון רטרואקטיבי חרישי

במהלך המחקר שערכנו, נתקלנו בטענות חמורות וגורפות בנוגע למלחמה בכלל ולהאשמות רצח העם בפרט. כך, למשל, עשו דוח אמנסטי והתובעים בהליכים השונים נגד ישראל שימוש בטענות הבאות כדי לתקף האשמות כאלו:

- טענות אונר"א לגבי קריסת מערך הסיוע לאחר המערכה ברפיח - צניחה של 70% בכניסת סיוע (פרק 1).
- טענות האו"ם לגבי כניסת 500 משאיות סיוע ליום לעזה טרם הלחימה, שצוטטו במעגל סגור (פרק 1).
- טענת משרד הבריאות העזתי לגבי הפיזור המגדרי של נפגעי הלחימה - 70% נשים וילדים - שזכו לגיבוי האו"ם (פרק 5).

638 <https://www.hrw.org/sites/default/files/reports/lebanon0907.pdf>

639 <https://apnews.com/general-news-national-national-098f6f687f4e41a1a9b7387e515e6a66>

כל הטענות הללו הופרכו בצורה חד-משמעית עד כדי כך, שהטוענים עצמם נאלצו לחזור בהם. אך בעוד טענותיהם לקטסטרופה הומניטרית הדהדו בעוצמה רבה בכלי התקשורת ובאקוסיסטם ההומניטרי והמחקרי, הרי התיקון התבצע ללא הצהרות פומביות, בחוסר שקיפות, ובצורה עמומה המסתירה את משמעותו. כמובן, תיקונים אלו לא הדהדו באקוסיסטם התקשורתי, המדיני או האקטיביסטי. למעשה, הטענות השגויות המקוריות הוסיפו להשתכפל במשך זמן רב גם לאחר שנמשכו על ידי הטוענים עצמם, הן ביחס למשבר הסיוע במאי, והן ביחס לאותן 500 משאיות שלא היו ולא נבראו.

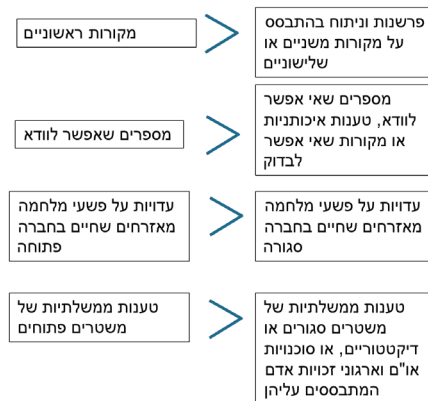
תופעה זו אינה חדשה. במחקרנו מצאנו כי היא משקפת כמעט במדויק את הדינמיקה שהתרחשה ביחס להפרכת טענות התמותה העודפת של ילדים בעיראק תחת משטר הסנקציות (פרק 6) וההערכות השגויות לגבי שיעור הנשים בקרב נפגעי צוק איתן (פרק 7). אנו סבורים כי הדינמיקה הזו היא סיבה מרכזית לכישלון של ארגונים הומניטריים, וכן חוקרים ועיתונאים המקורבים אליהם, ללמוד מטעויות ולהימנע ממתודולוגיות שכשלו פעם אחר פעם. לא רק בעיה זו, אלא כל הכשלים המתודולוגיים הקודמים שפירטנו, צפויים לעצרנו להופיע שוב ושוב אם לא ייגבה מחיר ציבורי ואקדמי מאלו המייצרים אותם.

ז. אז איך אפשר בכל זאת לחקור טענות לפשעי מלחמה בסכסוכים כמו מלחמת חרבות ברזל?

את רוב מחקרנו הקדשנו לביקורת מקיפה על תזת "רצח העם" במלחמת חרבות ברזל, על הטענות לטבח, לחוסר מידתיות ולהרעבה, וכן על המתודולוגיה המבססת אותן. עם זאת, אין להסיק מדברינו שלא ניתן לחקור באופן יעיל פשעי מלחמה באזורי סכסוך כמו עזה, שיש לדחות באופן אוטומטי עדויות של קורבנות לכאורה, או שיש להאמין באופן בלעדי ואוטומטי לצבא מערבי כמו צה"ל. אבל הבעיות המתודולוגיות שהצבענו עליהן מלמדות כי יש להצליב עדויות באופן זהיר, לדרג אותן לפי אמינותן, להיות מודעים לבעיות כמו "משפך המידע ההפוך", ובמידת האפשר לגשת למקורות הראשוניים שאותן עדויות ופרשנויות מבוססות עליהם. להלן, נציע מתווה ראשוני למתודולוגיה שתוכל להיות לדעתנו יעילה יותר.

כפי שאנחנו מראים באיור מס' 31, יש להעדיף מקורות ראשוניים על מקורות משניים, וכן עדויות של אזרחים החיים בחברה פתוחה על אלו החיים בחברה סגורה. זאת מכיוון שהראשונים יכולים לאתגר את הנרטיב של ממשלתם, בעוד לאחרונים, החיים בחברת דיכוי, קשה ומסוכן יותר לעשות זאת, והם אף נוטים להתאחד מאחורי הנרטיב הלאומי. בישראל, למשל, הפגינו אנשים רבים מספור, כולל מילואימניקים בשירות פעיל, נגד מדיניות המלחמה של ממשלת נתניהו, והביעו בחופשיות בתקשורת המקומית והבינלאומית את דעתם נגד ראש הממשלה ומערכת הביטחון. ישראלים רבים, לרבות אלופים ורמטכל"ם במילואים, אף האשימו את צה"ל בפשעי מלחמה. בעזה, לעומת זאת, מי שאתגר את הנראטיב של חמאס הסתכן בחייו. אין פירוש הדבר שיש לדחות עדויות על פשעי מלחמה של אזרחים מחברה סגורה, או להאמין בהכרח לעדויות של אזרחים או חיילים מחברה פתוחה. יש להצליב ולוודא גם את אלו וגם את אלו. אולם בממוצע, עדויות מחברה פתוחה יכולות להיחשב כאמינות יותר.

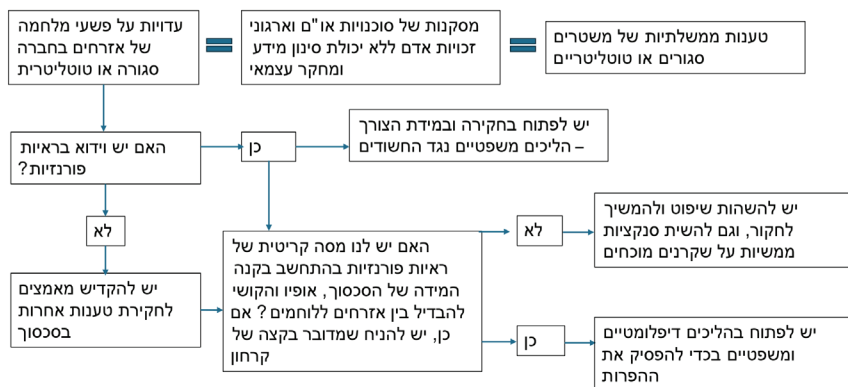
תיעדוף מקורות בחקירת פשעי מלחמה באזורי סכסוך

איור 31: תיעדוף מקורות בחקירת פשעי מלחמה באזורי סכסוך

מתוך מודעות להבדלים הללו באמינות העדויות, אנחנו מציעים באיור 32 את השיטה הבאה לוודא טענות לפשעי מלחמה בזירות טוטליטריות או סגורות כמו עזה:

מתודולוגיה מומלצת לחקירת פשעי מלחמה באזורי סכסוך

איור 32: מתודולוגיה מומלצת לחקירת פשעי מלחמה באזורי סכסוך

במהלך המחקר, הראינו כיצד סוכנויות האו"ם וארגוני זכויות האדם נכשלו בתיקון המתודולוגיה הלקויה שלהם במשך עשרות שנים, אפילו לאחר שטעויותיהם התגלו. אנחנו מקווים שממצאינו, וכן המתודולוגיה החלופית שהצענו, יעוררו דיון מחודש בשאלות חשובות אלו.

סיכום ומסקנות

מחקר זה הראה כי טענותיהם של סוכנויות או"ם, ארגוני זכויות אדם, כלי תקשורת מרכזיים וחוקרים מהאקוסיסטם ההומניטרי המבססות את תזת רצח העם, ובראשן אלו הנוגעות להאשמות בהרעבה מכוונת, טבח אזרחים והפצצות מכוונות או בלתי מידתיות, סובלות ממגוון כשלים חמורים. בין כשלים אלו ניתן למנות סטטיסטיקות מטעות, תחזיות אפוקליפטיות מופרכות על בסיס נתונים קלושים, וערבוב עדויות אמינות עם כאלו שלא נבחנו כראוי. במיוחד, נעשה שימוש בעדויות לא אמינות כאלו כדי לבסס את קיומם של מעשי טבח המוניים ומכוונים וכן הרעבה מכוונת, בניסיון נואש למצוא אקדח מעשן שיצדיק את האשמות רצח העם הנטולות ביסוס אחר. לכך יש להוסיף את תופעת "משפך המידע ההפוך" - כלומר, אשליה של ריבוי מקורות כשבפועל מצוי גרעין קטן של מקורות מוטים. לכך מתווספים התעלמות שיטתית מהרקע הצבאי של לחימה אורבנית ומהאסטרטגיה של חמאס, כמו גם שימוש שגוי במונחים צבאיים ומשפטיים.

מחקרו של לי מרדכי, שהתייחסנו אליו פעמים מספר בפרקים השונים של חיבורנו, חשוב מפני שהוא משכפל ומתעד באופן לא מסונן את הכשלים המובנים של מקורותיו - כשלים שמקורות אלו עצמם ניסו לעיתים לטשטש או לתקן באופן רטרואקטיבי. כך, טענות משרד הבריאות העזתי מתחילת הלחימה, שרוב מוחץ מבין ההרוגים היו נשים וילדים, או טענותיו בדבר תיקוף זהותם של הרוגים ואי-התרחשותה של תמותה לא טראומטית ברצועה - נשמרות במסמך מרדכי כתעודה, מבלי שישתקף בו תהליך התיקון המאוחר או ההתעדכנות בנתונים אמינים יותר. כך גם לגבי הטענות השגויות בדבר כניסת 500 משאיות אספקה ביום לעזה טרם המלחמה, או בדבר קריסת מערך הסיוע ההומניטרי במאי 2024. תחזיות אפוקליפטיות בדבר תמותה המונית ברצועה, שהתבדו פעם אחר פעם, מתועדות אף הן ללא הסתייגות או הערת אזהרה.

חוסר הביקורתיות של חוקרים כמו מרדכי כלפי מקורותיהם משקף, בפשטות, את אותו חוסר ביקורתיות שהפגינו מחברי המקורות הללו כלפי הנתונים עצמם. בניסיון להבין את עומק התופעה, השווינו את הסיקור הארגוני והתקשורתי של מלחמת חרבות ברזל לזה של סכסוכים קודמים, הן בזירה הישראלית והן באזור

בכלל. התמונה שעלתה מן ההשוואה אכן הייתה מטרידה. שוב ושוב מצאנו כי הצהרות נחרצות של גופים בינלאומיים בדבר קטל אזרחים נרחב, היעדר פגיעה בלוחמים, ומשברים הומניטריים חמורים, התבררו כחסרות בסיס. במקביל, התברר כי ההפרכות המאוחרות של הצהרות אלה זכו לחשיפה מועטה בהרבה - בתקשורת, במחקר ובשיח המקצועי - לעומת ההד הרם של הטענות הראשוניות.

תופעה זו מאפיינת את הסיקור הבינלאומי של מלחמת חרבות ברזל יותר מכל סכסוך אחר, בשל ריבוי האירועים והצפיפות האדירה של המידע. בהיעדר מחיר ציבורי, תקשורתי, אקדמי או משפטי על קביעות שגויות שהופרכו, אין כל סיבה להניח שדפוס זה ישתנה - לא בזירה המחקרית, לא בזירה הארגונית, ולא במרחב התודעה הציבורית העולמית.

לבסוף, אין אנו יכולים שלא להביע את חששנו העמוק מהזילות שמקדמים הגורמים שאותם ביקרנו בכל הנוגע למושג "רצח עם". כשם שמטבעות ושטרות סובלים מאינפלציה כאשר מטביעים ומדפיסים אותם ללא בקרה, כך גם מושגים. אם כל עימות צבאי אורבני אינטנסיבי, גם כזה שנעשו בו מאמצים ניכרים ומתמשכים לשמירה על חיי אזרחים, יוגדר כרצח עם רק מפני שהוא גורם לסבל הומניטרי רב - תהיה לכך תוצאה הפוכה מכוונת המשפט ההומניטרי הבינלאומי. במקום לבלום תוקפנות ולמנוע זוועות, המושג "רצח עם" יאבד את עוקצו, את עוצמתו הרגשית והמשפטית, ויהפוך לכלי ניגוח פוליטי ריק מתוכן. אל מול אסונות עתידיים - במקומות שבהם אכן תתקיים כוונה שיטתית להשמיד עם או קבוצה - יהפוך אובדן הרגישות למונח הזה לאלילי לרוצחים אמיתיים. כך, החוק הבינלאומי, שמטרתו להגן על אוכלוסיות פגיעות, עלול להשיג את ההיפך הגמור ממטרתו - לאסונה של האנושות כולה.

Recent BESA Center Publications

Mideast Security and Policy Studies

- No. 187 The Caspian Sea as Battleground, *James M. Dorsey*, February 2021
- No. 188 The Abraham Accords: Contrasting Reflections, *Shmuel Trigano*, March 2021
- No. 189 American Development of UAP Technology: A Fait Accompli?, *Franc Milburn*, March 2021
- No. 190 Should Israel Cooperate with the ICC? *Anne Herzberg*, March 2021
- No. 191 The Logic Behind the JCPOA—Then and Now, *Oded Brosh*, May 2021 (English and Hebrew)
- No. 192 Middle East Futures: Defiance and Dissent, *James M. Dorsey*, June 2021
- No. 193 ASMLA: An Empirical Exploration of an Ethno-Nationalist Terrorist Organization, *Arvin Khoshnood*, June 2021
- No. 194 The Laundromat: Hezbollah's Money-Laundering and Drug-Trafficking Networks in Latin America, *Emanuele Ottolenghi*, July 2021
- No. 195 The 2021 Gaza War: The Air Campaign, *Ehud Eilam*, July 2021 (Hebrew only)
- No. 196 The Radicalized Israeli Arabs, *Efraim Karsh*, August 2021
- No. 197 A New Palestinian Authority NGO Decree Might Halt US Aid to the West Bank and Gaza, *Dore Feith*, August 2021
- No. 198 Iran's Nuclear Program: Where Is It Going? *Raphael Ofek*, September 2021
- No. 199 The Nagorno-Karabakh Conflict: Roots and Consequences, *Galit Truman Zinman*, September 2021
- No. 200 Russia's War Against Ukraine - Impacts on Israeli Nuclear Doctrine and Strategy, *Louis René Beres*, April 2023
- No. 201 The War in Ukraine: 16 Perspectives, 9 Key Insights, *Eado Hecht, Shai Shabtai (Eds.)*, August 2023
- No. 202 The Oslo Disaster 30 Years On, *Efraim Karsh*, September 2023
- No. 203 National Cyber Strategy: Issues for Discussion, *Shai Shabtai*, January 2024
- No. 204 The War of October 7 – and the One to Follow, *Eran Ortal*, February 2024
- No. 205 Israel Needs a Sustainable Strategy, *Eran Ortal*, April 2024
- No. 206 War With Iran: Israel's Legal Obligation to Prevent Iranian Nuclear Weapons, *Louis René Beres*, June 2024
- No. 207 Could Israel's Nuclear Deterrent Support “Escalation Dominance” Against Iran?, *Louis René Beres*, September 2024
- No. 208 Israel's National Security Concept: Insights from the Iron Swords War, *Eado Hecht*, September 2024 (Hebrew only)
- No. 209 Israel: The Making of a Global Cyber Power, *Matthew S. Cohen and Charles (Chuck) D. Freilich*, October 2024
- No. 210 Reshaping the Global Landscape: How Will Trump's Return Redefine Global Dynamics?, *Eitan Shamir, Ed.*, December 2024
- No. 211 Achieving a Military Decision in the Iron Swords War: A Basis for Renewing the Discussion, *Meir Finkel*, April 2025
- No. 212 The FPV Drone Revolution and Its Implications for Ground Warfare and Multi-Domain Operations, *Yacov Bengo and Guy N., Finkel*, May 2025
- No. 213 Debunking the Genocide Allegations: A Reexamination of the Israel-Hamas War (2025-2023), *Danny Orbach, Jonathan Boxman, Yagil Henkin, Jonathan Braverman*, July 2025